

marx-21

Kış 2011

Yeni bir başlangıç	<i>Editör</i>	3
Dosya		
Kemalizmden sonra sol nereye?	<i>Chris Stephenson</i>	6
TKP'den TİP'e Sol Kemalizmin Bir Örneği: Milli Demokratik Devrim	<i>Melek Zorlu</i>	81
Ropörtaaj		
Kürt sorunu ve güncel gelişmeler	<i>Fırat Aydınkaya</i>	119
Tartışma		
Žižek'in <i>Robespierre</i> 'ine önsöz	<i>Editör</i>	144
Robespierre ya da Terörün 'İlahi Şiddeti'	<i>Slavoj Žižek</i>	151
Uluslararası deneyimler		
Die Linke	<i>Stefan Bornost</i>	190
Gündem		
Ergenekon'la ve karanlık tarihiyle hesaplaşabilecek miyiz?	<i>Erkan Doğan</i>	211
Büyük tehlike "Ulusalçılık" mı, "Sol-Liberalizm" mi?	<i>Erkan Doğan / Onur Doğulu</i>	217
Kitap/Eleştiri		
Türkiye'nin modernleşme tarihi "Trajedi" ve "fars"	<i>İzlem Oral</i>	226
ardı ardına sahne alırken	<i>Cihan Erdal</i>	235
Cezaevinde bir Simon: Hanefi Avcı	<i>Didem Göçer</i>	238
Homofobiyi politik olarak sorunsallaştırmak	<i>Remzi Altunpolat</i>	242

marx-21

Sayı:1 Kış, 2011

ISBN: 978-975-8442-05-8

Uluslararası Akım Tanıtım Yayıncılık Tic. Ltd. Şti
Adına Genel Yayın Yönetmeni ve Editör: Chris Stephenson

Sorumlu Müdür: Ozan Ersan

Danışma Kurulu: Ahmet Bilgiç, Ayşegül Şimşek, Cihan Erdal, Carol Williams, Çiğdem Özbaş, Didem Göçer, Ercüment Gürçay, Eren Gülçiçek, Erkan Doğan, Fırat Aydınkaya, İzlem Oral, Mesut Çelebioğlu, Merve Esmebaşı, Mustafa Korkmaz, Nesrin Yumak, Rıfat Saltoğlu, Sertuğ Çiçek, Simin Gürdal, Onur Doğulu, Özer Kayserilioğlu, Özlem Gitmez, Tuğba Polat, Tülay Koçak, Türkan Uzun, Zeynel Şentürk

Kapak: Nihan Balkan
Sayfa Uygulama: Rıfat Saltoğlu

Uluslararası Akım Tanıtım Yayıncılık Tic. Ltd. Şti.
Süslü Saksı Sok. No:22/2
Beyoğlu/İstanbul
Tel/Faks: 212 249 28 66
Web: www.marx-21.net
e.mail: iletisim@marx-21.net

Baskı: Yön Matbaacılık
Davutpaşa Cad. Güven San. Sit. 75/2 B Blok 1. Kat No: 366
Topkapı/İstanbul Tel: 212 544 66 34

Yeni bir başlangıç

Türkiye ve sol dramatik bir değişim süreci içinde. Biz solcular değişimin ne kadar çarpıcı olduğunu genellikle göremiyoruz. Genç nesil karşılaştırabileceği geçmişe ait deneyimlere sahip değil. Asıl olarak bu değişimi ittiren ana aktör sol olmadığı için yaşlı nesil de değişikliğin farkında değil.

1991’de genel seçimler DYP-SHP koalisyon hükümetini iktidara getirdi. Seçim kampanyaları ve zafer konuşmaları 12 Eylül rejimine son verileceğini vaat ediyor ve “konuşan Türkiye”nin başlangıcı olduğuna söz veriyordu. SHP seçim mitingleri umudun şenlikleri gibiydi. SHP parti binaları heyecanlı, büyük oranda işçi sınıfından, seçmenlerle tıka basa doluydu. SHP Birinci Körfez Savaşı’na karşı 50,000 kişiyle miting örgütleyen tek partiydi. SHP listesinden Kürt temsilcileri meclise taşındı. Umudun arttığı zamandı.

Umutlar hayal kırıklığına dönüştü. Liderler seçmenlerinin beklentilerini boşa çıkardı. DYP liderliğinin onayı ve SHP’nin göz yummasıyla devlet Kürtlere ve muhalefete karşı büyük bir saldırı başlattı. Kürt milletvekilleri meclisten kovularak cezaevlerine gönderildi. 1990’larda derin devlet tarafından on binlerce faili meçhul cinayet işlendi. 1994’te SHP’li Başbakan Yardımcısı IMF Tasarruf Programı’na imza attı.

1990’lardaki olumlu olan, Türk-İş’e bağlı mavi yakalı işçilerin mücadelesiyle IMF programının çöpe atılması, KESK’in inşası ve Ocak 1997’de başlayan “Bir Dakika Karanlık” kampanyasıydı. 90’ların en

son noktası Abdullah Öcalan'ın yakalanmasıyla ateşlenen, DSP liderliği tarafından desteklenen milliyetçi histeri dalgasının zirvede olduğu bir ortamda gerçekleşen 1999 seçimleriydi. Sonuç korkunçtu; %17 MHP'ye oy verdi.

90'ların hayal kırıklığı hikayesi solun kendi kalesine üst üste gol atma hikayesiydi. DSP'den SHP'ye, CHP'den radikal sola kadar solun bütün kesimleri bu hikayenin parçası oldular. DSP'nin milliyetçilik tuzağına düşmesi MHP'nin ekmeğine yağ sürmekten başka bir işe yaramadı. SHP liderliğinin hükümet ortağı olduğu dönemde yaptıkları SHP'nin ölüm fermanını imzaladı ve toplumsal adalet isteyen bir parti olarak islamcıların yükselmesine yol açtı. Deniz Baykal tekrar birleşen CHP'yi şu an bulunduğu içler acısı duruma getirdi.

Radikal solun 90'larda iki büyük başarısı oldu, biri KESK'in kurulması diğeri de "Bir Dakika Karanlık" eylemleri, fakat kaderleri 28 Şubat 1997'de birleşecekti. 28 Şubat 1997 muhtırası iddiaya göre Refah Partisi liderliğindeki hükümeti hedefliyordu ama asıl kurbanı darbeye karşı tarafsız bir tutum takınan radikal sol oldu. 23 milyon kadar insanı mobilize eden "Bir Dakika Karanlık" kampanyasının bir hafta içinde dağılmasına izin veren "Ne RefahYol, Ne Hazır Ol" tutumuydu. Radikal sol, çoğunlukla da o dönem yeni bir oluşum olan ÖDP'yi kuran güçler bu muhteşem kampanyayı başlattı, fakat politik refleksleri bu kampanyayı savunamadıklarını gösterdi. KESK'in başarısının düşüşe geçişi de aynı zamanda, aynı sebeple başladı. Silahlı kuvvetlerin saldırısı ve solun zayıf tepkisinin sebep olduğu ideolojik kayış, Kamu-Sen gibi sendikaların KESK'e "PKK sendikası" diye saldırmasına ve KESK üyelerinin erozyona uğramasına yol açtı.

1990'ların kasveti 2002'de sona ermeye başladı. 2002 seçimlerindeki DEHAP ittifakı sol için yeni bir başlangıcın ilk adımıydı. AKP'nin iktidara gelişi Türkiye'de yaşayan insanların devletle hesaplaşmaya olan istekliliğini yansıtıyordu. Sol bu isteği kanaliz edecek bir yol sunmadığı için çoğunluk oylarını AK Partiye verdi. AKP'nin seçilmesi sistemde bir dizi çatlaklar yarattı. Seçim başarısının kendisi, hükümetin bilfiil ne yaptığından bağımsız olarak, derin devletin kontrolünü ciddi bir şekilde zayıflattı. Bunun ilk meyvesi de savaş karşıtı hareket oldu, bir sene öncesinde DEHAP ittifakı için harekete geçen güçlerin çoğunluğu Irak'a saldırı için Türkiye topraklarının kullanılmasına karşı harekete geçti. 1 Mart 2003'te bu kitlesel hareket, AKP'den yaklaşık 70 oyun tezkereyi

reddetmesini sağladı ve tezkere parlamentodan geçemedi.

Ocak 2007’de Hrant Dink cinayetine karşı oluşan kitlesel tepki de başka bir dönüm noktasıydı. Bu tepki, 1990’larda kendi kalesine gol atma alışkanlıklarından kurtulmuş, yeni bir solun mümkün olduğunu gösterdi. 250,000 insanın “Hepimiz Ermeniyiz” diye bağırması sol için eskiden hayal bile edilemeyen kocaman ileri bir adımdı. Bu durum 2007 seçimlerinde Ufuk Uras da dahil olmak üzere 21 milletvekilinin seçilmesini sağlayan ortak bağımsız adaylar kampanyasının önünü açtı. Seçimlerdeki başarı solun yeniden yapılanma girişimlerini harekete geçirdi. Ve sırasıyla bu çabalar EDP’nin kuruluşuna yol açtı.

Fakat solun büyük kısmı sadece örgütsel olarak değil aynı zamanda fikrinsel olarak da bu yeniden yapılanmanın dışında kalmaya devam ediyor. AKP derin devletin en karanlık köşelerini temizlemeye girişmişken solun önemli bir kesimi Şubat 1997’de yıkıma yol açan alışkanlıklarına takılıp kaldı. Ergenekon konusunda tarafsız kalma, hatta daha kötüsü darbeci generalleri kurban olarak görme, orduya asla güvenmemiş ve hep orduya karşı duran politikacıları ödüllendirmek üzere oy vermiş insanlarla solu birbirinden kopardı.

Yeni bir sol inşa etmek için daha sağlıklı politik refleksler, daha sağlıklı bir gelenek inşa etmek zorundayız. Ancak uluslararası sosyalist hareketten ya da Türkiye’deki deneyimimizden gelen mirasımızı da görmezden gelemeyiz, gelmemeliyiz. Geçmişten öğrenemeyenler, onu tekrar etmeye mahkumdur. Fakat zaman kısa ve sol şu anda Türkiye toplumunu etkileyen değişimlerin kıyısında duruyor. İçe dönük tartışmalar artık bizim için lüks. Son 20 senedir bunu çok yaptık ama bir yere ulaşamadık.

Artık yürürken konuşmaya ihtiyacımız var. Bu yayını her ikisini birlikte yapmayı öğrenmemize yardımcı olsun diye çıkarıyoruz. Öğrenme sürecinin karşılıklı hale gelmesi için okuyucularımızdan gelecek katkıları sabırsızlıkla bekliyoruz.

Editör

Kemalizmden sonra sol nereye?

Chris Stephenson

Solda bölünme

Sol bir dönüm noktasında. Ergenekon davası ve referandumda bölünmüş olan tepkiler, solun 1980'den bu yana devam eden kendi geçmişiyle hesaplaşma sürecini başka bir aşamaya getirdi. Eğer ilerleyebilmek istiyorsak kendi geçmişimizle yüzleşmek zorundayız. Geçmiş reddetmek bir seçenek değildir. Çünkü solun gelenekleri örgütlü solun dışındaki yüzbinlerce insan, hatta 1980'de daha doğmamış olanların bile üzerinde güçlü bir etkiye sahip. Solun geçmişini reddetmemiz geçmişten öğrenmemizi de imkansız hale getiriyor.

Solun günahlarının abartılması da büyük bir tehlike, kesinlikle solun özür dileyeceği hiç bir şey yok.¹ 1980 öncesi sol, büyük oranda dünyanın geri kalanındaki solun durumunu yansıtıyordu. Solun şekillenmesine yardımcı olan birçok fikir o dönem dünya hareketinde egemen olan fikirlerdi. Bizim solumuz diğer ülkelerden farklı olarak kendi gelişim temposunu yaşıyordu, Türkiye devriminin tarihi ve Kemalizmin etkisi de tartışmalara başka bir boyut kazandırıyordu. Bununla birlikte Türkiye solu diğer pek çok ülkedeki soldan çok daha zor görevlerle karşı

1: Murat Belge'nin, 1981'de Ahmet Samim adıyla New Left Review'de yayımlanan başarılı makalesinin temel zayıflığı onun özür dileyen tonu. Avrupa'da, Türkiye solcularının kafalarını karıştıran fikirlere ev sahipliği yapan ve herhangi bir sol hareket inşa etmeyi başaramamış olan bu derginin editörlerine ve okuyucularına Türkiye solunun yaşadığı ciddi yenilgiye ve tüm zayıflığına rağmen özür dilemesi için hiç bir neden yok.

karşıya kaldı. Uzun ve yoğun bir baskı döneminden sonra çok az güçle ortaya çıktı ve kendisine ait organik bir Marksist gelenekten yararlanmaktan yoksun bir şekilde kendisini inşa etmek zorundaydı; karşısında hedeflerine ulaşmak için halen şiddet ve baskı kullanmaya hazır bir egemen sınıf vardı.

Amacımız 80 öncesi solu ahlaki anlamda eleştirmek değil. Sol, en radikalinden CHP üyelerine kadar bütün sol, samimiyet ve cesaretle daha iyi bir dünya için mücadele etti. Ancak bizler onların yaşadığı tarihi yeniden ziyaret ederek, geçmişimiz üzerinden gelecekte daha başarılı bir solu nasıl inşa edeceğimizi anlamak zorundayız.

Solda referandum üzerinden yaşanan bölünmede, her iki taraf da “şaşırdıklarını” ve solcu birisinin nasıl kendi tutumlarından farklı bir pozisyon alabildiğini “anlamadıklarını” söylediler. Bu anlayamama hali ve bu şaşkınlık gerçektir. Birçok insan, özellikle de “evet” oyu veren solcular, belki bu derginin birçok okuyucusu da “Nasıl evet oyu kullanırsın?” sorusunu çevresindekilerden ve arkadaşlarından duymuştur. Buna karşılık bazı “evet” oyu verenler de hayır oyu verenlerin solcu olmadığını söylediler. Nesnel olarak referandumda “hayır” oyu vermenin sol bir tutum olmadığı iddiası geçerlidir fakat bu, hayır oyu kullanan birçok solcunun içtenlikle bunun sol bir tutum olduğuna inandığı gerçeğini değiştirmiyor.

Bu anlayamama hali bir problemdir. Birisinin bir bakış açısını nasıl geliştirdiğini anlayamamak bir şey, anlaşılamamak başka bir şeydir. Referandum üzerinden soldaki bölünmenin bazen şiddete dönüşmesinin kökeninde bu anlayamama hali yatıyor. Kendisine solcu diyen birisinin neden senin yanlış olduğunu düşündüğün bir bakış açısına sahip olduğunu anlayamazsan, o zaman ona hain, döneke diye bağırarak ya da hakaretler yağdırmak genel olarak cazip gelir. Ve bazıları için, özellikle de Türkiye’nin verili talihsiz sol gelenekleriyle, suçlamaktan boya ya da yumurta atmaya geçiş kısa bir yoldur.

Anlamadan ikna etme şansı azdır. Bundan dolayı referandum üzerinden solda yaşanan bölünmeyi anlamak hayati önem taşır. Farklı bakış açılarına sahip olanların solculuğunu reddetmek gerçeklerden kaçış anlamına gelir. Eğer son yirmi yılda radikal solun önemli başarılarına bakarsak –1990’larda KESK sendikalarının inşası, 1997 başında “Bir Dakika Karanlık” kampanyası, Hrant Dink’in öldürülmesine verilen tepki ve Ufuk Uras’ın seçildiği ortak bağımsız aday kampanyası – “evet/

hayır” bölünmesinin her iki tarafında da tüm bu kampanyalardan aktörleri görürüz. Eğer sol başarılı olacaksa en azından “hayır” oyu vermiş olan bu değerli aktivistlerin bazılarını kazanmalıdır.

Radikal sol üzerinden değerlendirdiğimizde büyük olasılıkla “evet” oylarının azınlıkta olduğunu söyleyebiliriz. Radikal solun tarihinde ilk kez solun bu büyüklükte bir kesiminin böylesi bir taktiksel yolla oy kullandığını söylemek de ayrıca doğrudur. Ruşen Çakır, Vatan’da çıkan EDP’nin tutumu ve “yetmez ama evet” kampanyası üzerine yazısında “evet, ama...” diyen eleştirel desteğin çeşitliliğini not ederek Türkiye’de daha önce böyle bir radikal solun varlığının bilinmediğinden bahsediyordu. Tarihsel olarak ayrıca “evet, ama...” tutumunun devrimci Marksist geleneğin sarsılmaz bir parçası olduğunu da eklememiz gerekiyor. Bundan dolayı Türkiye solundaki değişim, kendi içinde yaratacağı sorunlarla birlikte, devrimci Marksizm için bir umut işaretidir.

Referandum üzerinden soldaki bölünmelerin nedenlerini anlamalıyız ki ilerleyebilelim. Bunu yapabilmek için, Türkiye sol geleneklerinin güncel tartışmaları nasıl şekillendirdiğini görmemiz gerekiyor.

Bu makalenin amacı, yakın geçmişimizden aldığımız mirasın temel unsurlarını incelemektir. Bu nedenle solun tarihi üzerine bütünsel bir makale değildir -çok sayıda eğilimi ve argümanı dışında bırakmıştır. Bu makale 1980’e kadar olan dönemi kapsamaktadır ve 1980 öncesi solun Kürt sorunu, kadının rolü gibi birçok önemli konularına detaylı yaklaşımları kapsamamaktadır. 1980 sonrası sol ise başka bir makaleyi gerektirmektedir.

Nereden geldiğimizi açıkça görebilsek, daha ileri gidebilme şansımız artacaktır.

Kemalist, Stalinist ve Marksist gelenekler

Marx’ın sözünü hatırlayacak olursak: “Ölmüş kuşakların geleneği yaşayanların beyninde bir kabus gibi asılı kalır”²

Türkiye solu güçlü bir gelenek algısına sahip. 60’lı ve 70’li yılların sol örgütleri tarafından oluşturulan gelenekler bugün hala etkili -hiç örgütlenmemiş insanlar üzerinde bile bu geleneğin etkisi görülüyor.

2: Diğer örnek Yunanistan Komünist Partisi geleneğidir; çoğunlukla Moskova tarafından dikte edilen politikaların sonucu yaşanan büyük yenilgiler ve acılar o partiye yönelik sadakatin şiddetini güçlendirdi.

Günümüz solunu bir grup fosilleşmiş sekt olarak reddetmek, bu geleneklerin yüzbinlerce insanın fikirlerini ve pratiklerini şekillendiriyor olması problemini çözmiyor. Bugün bazıları bu gelenekleri devam ettirirken, bazıları ise onlara karşı alerjik bir reaksiyon üzerinden politikalarını biçimlendiriyor.

Gelenekler mantıklı ya da tutarlı olmak zorunda olmadığı gibi; gelenek olabilmeleri için geniş bir yazılı teoriye de ihtiyaçları yoktur. 50, 60 ve 70'lerin sol geleneklerinin çoğu yazılı teorik birikim olarak tanımlanabilecek çok az şey üretti, ancak bu durum onlardan bize kalan mirasın boyutlarını küçültmez. Gelenekler fikirler ve bu fikirleri taşıyan insanlar olarak varlığını sürdürür. Onları düşünen insanlar yoksa fikirler ölür. Ve bu fikirler kitaplarda olmaktan ziyade pratik politikada saklı olabilir. Leman ve Penguen, en az politik geleneğin taşıyıcısı ve okuyucu sayısı az olan ciddi yayınlar kadar önemlidir. Bu dergilerin politikaları aynı zamanda yeni bir sol inşa ederken karşılaştığımız problemler hakkında iyi birer örnek. Eski geleneklerin genç nesiller üzerinde nasıl yaşadığını ve etkili olduğunu gösteriyor.

1980 öncesi sol geleneklerin etkisi 1970'lerde kısmen hareketin büyüklüğüyle, kısmen de 12 Eylül 1980 öncesi ve sonrası mücadelelerde çekilen acılar ve fedakârlıklar üzerinden belirlenmiştir. Yenilgiler de, zaferler kadar uzun soluklu politik sadakat yaratabilir.³

O dönemin solu dünya solundan aldığı fikirlerle üstü örtülü Kemalist varsayılan fikirleri biraraya getirdi. Resmi Marksizmin (kısaca Stalinizm olarak adlandıracağım) Moskova, Pekin, Tiran ve Havana versiyonları yazılı bir teorik birikim sundu. Bu teori, egemen Kemalist ideolojiden miras alınan Türkiye tarihi ve Türkiye'nin dünyadaki yeri kavrayışıyla harmanlandı.⁴ Bazı Orta Doğu ülkelerinin sol pratikleri, özellikle de Filistin Kurtuluş Hareketi ile Mısır ve Irak'taki sömürge karşıtı devrimler, Türkiye solu için referans noktası oldu.

Şu anda sahip olduğumuz solu anlamak için, bu solun fikirleri ve pratiğinin kaynaklarını bulmak üzere önce tarihine dönüp bakmaya ihtiyacımız var. Bu makale 1980 öncesi sol mirasımıza -solun yükseliş

3: Bu hiçte bütün radikal solun en ince ayrıntısına kadar Kemalizm'i kabul ettiği anlamına gelmez. Deniz Gezmiş'in idam sehpasındaki son sözleri Kürtlere sesleniyordu.

4: Daha geniş bir açıklama için aynı yazar tarafından, Cem Uzun adıyla basılmış olan, 'Kemalizm Sol Değil' (2004) kitabına bakınız. Çok yakında bu kitabın ikinci baskısı çıkacak.

dönemine- yoğunlaşacaktır. 1980 sonrası için ayrı bir makale gerekiyor.

Kemalizm⁵

Kemalizm muhafazakar bir ideolojidir. Geçtiğimiz 80 yıl boyunca, Türkiye yönetici sınıfının ideolojisi ve toplum üzerindeki hakimiyetini korumanın bir aracı olmuştur. Her egemen sınıf ideolojisi gibi yönetici sınıfın bileşenleri ve amaçlarındaki değişikliklere izin vermesi açısından esnek olması gerekir. Etkili bir yönetici sınıf ideolojisi aynı zamanda çelişkili olmalıdır ki yönetici sınıf dışındakilerini onların çıkarına da hizmet ettiğine ikna edebilsin. Egemen sınıfın çıkarlarına hizmet ederken, bu ideoloji yönetilenlere de en azından bir şey öneriyormuş gibi görünmelidir.⁶

Kemalizm tipik bir egemen sınıf ideolojisinin tüm esneklik ve çelişkilerini taşıyor. Bu durum Kemalizm açısından Mustafa Kemal yaşarken olduğu kadar öldükten sonrası için de doğrudur. 1920'lerin söylemdeki anti-emperyalizmi emperyalizme yeni tavizlerle birleştirilirken, büyük buhrana faydacı bir yanıt olarak 1920'lerin serbest piyasa politikaları 1930'ların devletçiliğiyle yer değiştirdi. Kürtlere verilen özerklik sözlerini 1925 baharında Şeyh Sait ayaklanmasının bastırılması ve 1937-38 Dersim katliamları izledi. Kemalizmin merkezi dayanaklarından birisi laik olduğu iddiasıdır. Laiklik din ile devletin ayrılmasıdır. Ancak cumhuriyet, anayasasında bir devlet dini tanımlamasıyla kuruldu. 1928'te devletin dini referansı kaldırıldıktan sonra bile, Cumhuriyet tarihi boyunca din ile devleti ayırmadan dini devlet tekeline alarak kontrol altında tuttu. Aleviler bunun en açık kurbanlarıdır. Aleviler sözde laiklik nedeniyle geleneksel olarak Kemalizmi destekliyorlar. Oysa ki, aynı zamanda Diyanet İşleri ve eğitim sistemi aracılığıyla, Kemalist rejimin sunni islamı empoze eden uygulamaları nedeniyle, din üzerinden yarattığı ayrımcılıktan zarar görüyorlar.

Kemalist ideolojinin bir başka çelişkisi de Kemalizmin “ulusal bağımsızlık” ve “anti-emperyalizm” söylemleridir. Türkiye egemen sınıfının tarihi 1923'ten bu yana emperyalizmle uzlaşma ve birlikte

---

5: Batıda egemen ideoloji olan Hristiyanlık buna iyi bir örnektir. Orta Çağda faiz günahı. Kapitalizmin yükselişiyle birlikte bu yasaklama unutuldu. Süper zengin Katolik kilisesi dünyanın her tarafında yönetici sınıfların hizmetkârı, ancak Güney Amerikadaki kurtuluş rahipleri aynı kutsal kitabı okuyor ama baskılara karşı ezilenden yana tutum alıyorlar.

6: Erik Jan Zürcher, Modernleşen Türkiye'nin Tarihi, 24. Baskı, 2009, İstanbul, s. 259

yaşam tarihidir. Ara sıra ittifak değiştirmiş olsa da, hep emperyalist sistem içinde kalmıştır. İttihat ve Terakki kapütülasyonları feshetmişti, ancak cumhuriyetin ilk yıllarında yabancı sermayeye bir dizi imtiyaz verildi.

Kemalizm, diğer egemen sınıf ideolojileri gibi, kendi gücünü meşru-laştırmak üzere tarihin resmi bir yorumunu yarattı. Kemalizm açısından bu, Nutuk'da bizzat Mustafa Kemal'in kendi eliyle gerçekleştirilmiştir. Erik Zürcher Nutuk'un rolünü şöyle özetliyor:

Gerçekte Nutuk, 1919-1927 döneminin bir tarihi değildir. Nutuk, Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası'nın Kasım 1924'te ortaya çıkışıyla sona erer. Metnin ancak %1.5'u sonraki olaylara ilişkindir. Bunun nedeni, Nutuk'un gerçekte modern Türk tarihinin incelenmesi niteliğine sahip olmamasıdır. Nutuk, 1925-1926 yıllarındaki temizlik hareketlerinin bir savunmasıdır ve Mustafa Kemal'in Mart 1926'da yayınlanan "hatıralar"ı gibi, Nutuk'un da ana teması aslında Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası'nın eski liderlerinin eleştirisidir. Mustafa Kemal eski çalışma arkadaşlarını gözden düşürmeye çalışırken, onları baştan sona tereddüt içerisinde, yetensiz ve hain olarak sunar ve kendisini ise hareketi başından itibaren yöneten kişi olarak tanımlar. Nutuk'ta, Mustafa Kemal'in Mayıs 1919'da Anadolu'ya varışıyla başlanıp, ulusal direniş hareketinin önceki aşamasının göz ardı edilmesi anlamlıdır. Nutuk, tarihsel gerçeği açıkça başkalaştırarak bağımsızlık mücadelesini Osmanlı İmparatorluğu'nun parçalarını muhafaza etme mücadelesi olarak değil, yeni bir Türk devleti kurma hareketi olarak sunar.⁷

Nutuk'un amacı Osmanlı İmparatorluğundan modern Türk ulusu yaratılmasının tüm kredilerini "tek adama" verme iddiasıdır. Bunu yapmak için otokrasiye son veren 1908-1909 devrimini önemsiz hale getirmek zorundaydı ve 1919-1922 savaşında verilen kavgayla İttihat ve Terakkinin kadro ve politikaları arasında bir bağ olmadığı mitini yaratması gerekiyordu. "İzmir suikastı"ndan sonra kurulan göstermelik mahkemelerde birçok Mustafa Kemal muhalifi fiziksel olarak tasfiye edildi. Nutuk'un işi Mustafa Kemal'in temizliğinden sağ kurtulan Kazım Karabekir gibi ordudaki eski yoldaşlarını politik olarak devre dışı bırakmayı garantilemekti.

7: Bütün bu başlıklar üzerine ayrıntılı bir tartışma için 'Kemalizm Sol Değil' kitabına bakınız.

“31 Mart olayları” ve Şeyh Sait isyanı, gerici islami ayaklanmalarını gibi yeniden yazıldı.⁸ Tarihin yeniden yazımı Nutuk’tan sonra da kanlı “yobaz” bir ayaklanma olarak yeniden yazılan Menemen olayı gibi devam etti. 1935’e gelindiğinde rejim açısından 1908 devriminin yıl dönümü olan 25 Temmuz bayramını sonlandırmak, modern Türkiye’yi yaratan çoklu etnik yapısıyla 1908 devrimini resmi tarihten tamamen tasfiye etmek mümkün hale geldi.

Bu miras kendini Kemalist olarak tanımlamayanlarca bile ortak varsayımlara dayandırılarak paylaşılıyor: “Modern Türkiye’nin yaratılması çoklu etnik yapısıyla 1908 devriminin sonucu değil tek adamın işidir. Türkiye hala bağımsızlık mücadelesi veren yarı sömürge bir ülkedir. Ülkemiz laiktir ve sürekli bir islami gericilik tehditi altındadır.” Bu zorunlu dersler kreşlerden üniversitelere kadar her yerde öğretiliyor.

Ancak bu fikirlerin gücü sadece eğitim sisteminde empoze edilmesinden kaynaklanmıyor. Kemalizmin bazı temel fikirleri dünyanın her yerinde görülen reformist fikirlerle paralelliklere sahip. “Böyle gelmiş böyle gider” anlayışı bütün burjuva ideolojilerinin temelidir. Gramsci’nin ifade ettiği gibi “Egemen sınıfın pratik aklıdır”. Bu fikirler günlük hayatın rutiniyle her gün pekiştiriliyor. “Normal” hayatta baş kaldırı yok -insanlar din, statü ve milliyetler üzerinden bölünmüş durumda, birleşik değiller, hiç bir şey değişmiyor. Akıntıyla birlikte yüzen fikirler her zaman avantajlıdır. Bu nedenle Marx “toplumdaki egemen fikirler egemen sınıfın fikirleridir” der.

İstanbul dışındaki gayrimüslimlerin çoğu 1923’e kadar tehcir ve mübadelede sonucu mülksüzleştirildi ve yok edildi. Mülksüzleştirilmeden maddi olarak çıkar sağlayan ve devletin bu uygulamalarından faydalanmaya devam eden yeni bir egemen sınıf yaratıldı. Bu yeni zenginlerin yanı sıra görece ayrıcalıklı devlet bürokrasisi Kemalizm için daha geniş bir potansiyel destek yarattı. Bu kesimler hem sahip olduklarından hem de rejim değişikliği durumunda bunları kaybetme korkularından motive oluyorlardı. Bu korku 1918’den sonra Müdafaa-i Hukuk Cemiyetleri’nin yaratılmasında önemli bir etken olmuştur.

Kemalist ideolojinin gücünün devamlılığını garantilemeye yardımcı

8: Bunun klasik bir örneği, TÜSİAD’ın 90’larda yayımladığı, politik çözüm çağrısı yapan Kürt sorunu raporuydu. TUSİAD toplantısında raporu sunacak bir işveren bulunamamıştı.

olan bu maddi çıkarlardır. Bugün özel sermaye ve Kemalizm arasında muğlak bir ilişki yaşanıyor - TÜSİAD rejimin bazı yönlerini pahalı bulurken bu ideoloji ile çatışmayı çok tehlikeli görüyor. Ancak maddi çıkarların belirlediği kemik bir destek devam ediyor. Kemalizme özgü islami milliyetçiliğin (dış mihraklara ve aynı zamanda içerdeki azınlıklara karşı) islamofobi ile (İslam Kemalizm'in kontrolü altında olmadığı) şizofrenik kombinasyonu da toplumun çeşitli kesimlerinin yaşam tarzı ve görece ayrıcalıklarının tehdit altında olduğu algısını temsil ediyor.

Modern “katı” Kemalizm silahlı kuvvetler, yargı bürokrasisi, genel olarak devlet bürokrasisinin üst kademeleri ve Kemalizmin hakim olduğu devletle ilişkileri iyi “beyaz Türklerce” temsil ediyor – her ne kadar şimdi yıldızları dökülüyor olsa da ordu destekçisi medya bunlara iyi bir örnek. Tabi ki bu kampın içinde de statü farklılıkları mevcut. Birçoğu Kemalist görüşlerine bağlı kalarak yaşam tarzlarını korumak üzere harekete geçiyor. Dinsel ayrımcılık nedeniyle daha fazla yükselemeyen bir Alevi albay en büyük çelişkilerden birisini yaşıyor.

“Katı” Kemalizmin özellikleri arasında, farklı karmaşıklık düzeylerinde ifade ediliyor olsa da, “sıradan” insanların aşağılanması da var. “Halk plajlara akın etti, vatandaş denize giremiyor” gibi önyargılara şimdi herkes gülüyor; ancak “göbek kaşıyan, atlele piknik yapan, donla denize giren” gibi nitelendirmeler son dönemde sözde sol eğilimli, Radikal gibi gazetelerde dahi yer aldı. Daha az basit olan argümanların temelleri de aynı -laikliğin devamı ya da ulus devletin birliği için halka güvenilmez, bu nedenle ordu ya da yargı demokratik yollardan isteklerini ifade edenleri kendilerinden korumak için müdahale etmek zorunda. Bu fikirler diğer burjuva ideolojilerin fikirlerinden çok da farklı sayılmaz -klasik sosyal demokrat, reformist bir lider de “sen bana bırak, ben bu zor meseleleri senden daha iyi anlarım” der. Sınıf çıkarlarından bağımsız, tüm vatandaşları birleştiren “ulusal çıkarlar” fikrinin yaratılması da tüm burjuva ideolojilerinde özellikle de çoğu ülkenin sosyal demokratik ideolojisinde ortaktır.

Solcu sayılabilecek bir başka “katı” Kemalizm özelliği de devletçiligidir. Bu durum, örneğin bazı devlet işletmelerinin özelleştirilmelerine karşıtlıkla kendini gösteriyor. Burada iki noktayı belirtmek gerekiyor. Yargı bürokrasisi ve ordu tarafından bazı reformlara yapılan karşı çıkışlar şiddetli ve etkili oldu. İlimli islamın sekiz yıllık hükümeti sırasında başörtülü kadınların üniversitelere girişine izin verilmesinde her hangi bir

ilerleme yoktu, ancak anayasa referandumundaki ezici kabul ile birşeyler değişmeye başladı. Ne var ki, Kemalistlerden gelen özelleştirme karşıtı çıkışlar söylemsel olmaktan öteye gitmedi ve etkisiz kaldı. “Cumhuriyet mitingleri” gibi bir seferberlik özelleştirmelere karşı gerçekleştirilmedi.

Soldan özelleştirmelere karşı yürütülen muhafet ise devletçilik üzerinden değil işçi hakları üzerinden. Kapitalist devlet doğası gereği özel sermayeden daha iyi işveren değil. Devlet sonuç olarak özel sermayenin çıkarına hizmet ediyor. Devlet işletmeleri de işçileri sömürür, işten çıkartır ve ücretleri düşük tutar. Özelleştirme karşıtlığının kritik nedenlerinden birisi her durumda işçilerin ücretlerine, çalışma koşullarına ve sendikal örgütlenmeye saldırı için kullanılmasıdır. Bir devlet işletmesinin özelleştirilmesi aynı zamanda onu doğrudan politik kontrol alanından çıkartır. İşletmenin politik kontrolü işçi örgütlerinin demokratik müdahaleleri için meşruiyet sağlar. Politik kontrol devlet elinden çıktığında işten çıkarma ya da ücret kesintisi gibi kararlar artık hükümetten hesabı sorulabilir kararlar olmaktan çıkıp nedeni bilinmeyen “piyasa baskılarının” ürünü gibi sunulabilir.

Ancak Kemalizmin tümü “katı” Kemalizm değil. Kemalizmin sol üzerindeki etkisi, aşırı ulusalcı “Kızıl Elma” ittifakı hariç, daha güç algılanır ve daha derin köklere dayanır. Bu 83 yıllık eski bir başarı öyküsünün -Türkiye’nin bağımsız bir ülke olarak kuruluş tarihinin Nutuk’ta yeniden yazılışının- ürünüdür.

20. yüzyılın başında Osmanlı İmparatorluğu, “Avrupanın hasta adamı” idi, çürümüş, cansız bir otokrasi ve büyük güçlerin yarı sömürgesi konumundaydı. Nutuk’ta Mustafa Kemal’in kendisinin bizzat yazdığı biçimiyle Kemalizmin iddiası, bu yarı sömürgeyi, modern, bağımsız, kapitalist bir ülke haline getirmesidir ki sola meşruiyetini de bu iddia verir. Ancak bu durum, 1908 ile ilgili bir soruyu da beraberinde getirir.

Bu argüman kritik bir öneme sahip, çünkü Kemalizm’in (burjuva) devrimci iddialarının referansları doğru dürüst analiz edilmeksizin Kemalizme sol bir alternatif inşa etme girişimleri kumdan kaleler inşa etmeye benzer. Bir burjuva devrimi yaşandı. Türkiye’nin burjuva devrimi 1789’da değil, paralelliğin kesin ve net olmadığı, Emperyalizm çağında yaşandı. Peki Mustafa Kemal bu devrimin Robespierre ya da Napolyon Bonoparte’ı mıydı? Yoksa her ikisi de ya da hiçbiri miydi? 1908’in önemi ve bu tarihten sonraki gelişmeler Mustafa Kemal’in her ikisi de olmadığını gösteriyor.

Kuşkusuz, kimi sol çevreler kolay bir şekilde Türkiye'nin bağımsız ya da kapitalist olduğunu inkar ediyor. Bu hayal aleminde yaşamaktan başka bir anlama gelmiyor. İstanbul'dan Ankara'ya giderken fabrikaları görmek için camdan bakmak yeterli. Ya da uluslararası kapitalist sınıfın yayınlardan birisini alıp -Financial Times, Economist, Wall Street Journal- açıkça bağımsız olarak gördükleri Türkiye egemen sınıfı ile ilişkileri üzerine tartışmaları okuyabilirsiniz. Bazıları bu fikirleri anti-Kemalist oldukları için savunurken, bazıları da -“tamamlanmamış Kemalist devrim” teorisyenleri- Kemalizme bir başka sol kılıf sunuyorlar.

Türkiye, bir kapitalist ülke ne kadar bağımsız olabilirse o kadar bağımsız ve ekonomik, endüstriyel, sosyal yapısıyla da kesin olarak kapitalist. Birçok şirketin uluslararası sermayeyle ilişkisi var ancak bu durum ABD ya da Almanya için de aynen geçerli. Örneğin, ABD'de otomotiv sektöründeki fabrikaların önemli bir kısmı şu anda Japonya, Kore ya da Alman sahipli; hatta ABD dahi Irak ve Afganistan gibi savaşlarda ittifaklarından bağımsız hareket edemiyor.

Dolayısıyla Kemalist ideolojinin meşruiyeti açısından sorulması gereken kritik soru Osmanlı İmparatorluğu'ndan bağımsız bir kapitalist Türkiye'ye geçişin nasıl sağlandığıdır.

Bu Türkiye'nin burjuva devrimi sorunudur. Nutuk'un başarılarından birisi 1908-1909 Türkiye devrimini tarihin dışına atmasıdır. Bu büyük devrimci hareketin itibarını azaltmak istemenin çok geçerli nedenleri vardı.⁹ Birincisi, çoklu etnik yapısıyla bu iki devrimci yıl -1908'e giden süreçte demokratik mücadeleye, ayaklanmanın kendisine ve Nisan 1909'da devrimin kazanımlarını savunmaya çok önemli katkılarda bulunan- gayrimüslim nüfusun sonrasında sınır dışı edilmeleri ve yok edilmeleri üzerine istenmeyen bir ışık tutuyor. İkincisi Mustafa Kemal'in kendisi bu olaylarda göz ardı edilebilir bir rol oynamaktadır. Üçüncüsü, 1908-1909'da önemli rol oynayan Müslüman Türkler Kemal'in yönetimindeki tek parti diktatörlüğünün meşruiyeti açısından tehlike oluştuyordu.

Nutuk'ta geliştirilen ve açıktan olmasa bile sol tarafından da geniş ölçüde paylaşılan Türkiye'yi dönüştüren devrimin 1919-1922'de İngiltere destekli Yunanistan işgaline karşı savaş olduğu varsayımdır. Ancak

---

9: 'Kemalizm Sol Değil' adlı kitabımda bu hareket geniş bir şekilde ele alındı ve tarihsel referansları sunuldu.

bir burjuva devriminin klasik görevleri 1908-1909 hareketi tarafından başarıldı. Bu devrim aynı zamanda karakteristik olarak bir burjuva devrimini takip eden anti demokratik baskıya dönüş sürecinden geçti.

Burjuvazinin trajedisi tarihsel olarak kendi selefi feodalizmi yenilgiye uğratmadan önce, yeni düşmanı proletaryanın sahneye çıkmasıdır. Burjuvazinin feodalizme karşı uğruna mücadele ettiği “özgürlük” zafer anında yeni baskılara dönüşür.¹⁰

Burjuva devrimleri çirkindir, çünkü önceki rejimi yıkabilmek için kitlelerin desteğine ihtiyaç duyarlar, ancak yeni devlet sadece ayrıcalıklı bir azınlığın çıkarına uygun olarak hareket eder. Sonuç Lukacs’ın ifade ettiği gibi demokrasiden diktatörlüğe dönüştür. 1911-1912’de İttihat ve Terakki rejimi sırtını demokrasiye döndü, giderek otoriterleşti; 1908-1909’dan itibaren gayrimüslim ittifaklarını –Rum ve Ermenileri-katletmeye ve sınırdışı etmeye başladı. Ancak padişahın iktidarı sona ermişti. Abdülhamid 1909’da tahtan indirildi, önemsiz bir figür olan varisi Mehmet Reşat’a danışmak şöyle dursun Birinci Dünya Savaşına girileceği bile haber verilmemişti. Türkiye kapitalizminin temelleri atılıyordu. 1913 ekonomi kongresinden sonra “ulusal” Türkiye kapitalizmini finanse edebilmek üzere bankalar kuruldu, altyapı oluşturuldu ve bunu destekleyecek fonlar yaratmak için azınlıklar mülksüzleştirildi. Birinci Dünya Savaşı’nın başlamasıyla birlikte İttihat ve Terakki hükümeti İngiliz İmparatorluğu ile tarihi ortaklığını bozdu, en azından bu bağlamda ulusal bağımsızlığını göstermiş oldu. 1915’te İttihat ve Terakki rejimi, 1908-1909’da ittifakı olan Ermenilere aniden saldırarak en üst düzeyde çirkinliği gerçekleştirdi -sadece Ermenilerin politik liderlerine saldırmakla kalmadı tüm nüfusu ortadan kaldırdı. Eğer Türkiye devriminin Thermidor’u olarak tanımlanabilecek bir an varsa o da bu andır.¹¹

Birinci Dünya Savaşı’nın sonunda Türkiye Irak’ın akibetine uğramak

10: George Lukacs, Tarih ve Sınıf Bilinci, 1971, s. 61

11: Thermidor, Fransız devrim tarihinde bir aydır; 9 Thermidor Yıl 2 (24 Temmuz 1794) Robespierre ve Jakoben liderlerin tutuklandığı ve bir sonraki gün giyotine gönderileceği gündü. Devrimin ilk dönem radikalizmine karşı reaksiyonun başlangıcına işaret ediyordu ve en son aşamada Napolyon’u imparator olarak iktidara taşıyan baskıcı bir rejimin konsolidasyonuna yol açtı. Jakobenler ve Ermeniler arasında doğrudan bir paralellik kurmak niyetinde değilim.

tehditiyle yüzyüzeydi. İngilizler kendi destekledikleri bir padişah senaryosuyla birlikte yarı-sömürge istiyorlardı, tıpkı Irak'ta İngiltere'nin desteklediği ve kontrol ettiği Kral Faysal gibi. Ancak, İngiltere'nin planları İngiliz ordusunun sömürgelerindeki müslüman askerlere bağımlılığı, İngiltere'deki işçilerin isyanı ve İngiliz İmparatorluğu'na karşı yürütülen bir dizi sömürgecilik karşıtı isyanlar nedeniyle kaynakların zorlanması sonucu engellendi. Böylece Türkiye'nin işgali Yunanistan ordusunun vekilliğinde gerçekleştirildi.

Sonucunda ortaya çıkan savaş her ikisi de aşırı düzeyde güçsüz olan iki taraf arasındaydı. Türkiye tarafındaki askerler on yıllık bir savaş döneminin yorgunluğuyla kitlesel olarak askerden kaçıyorlardı. Yalnızca azınlıkların mülksüzleştirilmesinden maddi olarak faydalananlar, Yunanlılar geri dönerse son dönemde elde ettiklerini hatta canlarını kaybetme korkusuyla fiilen harekete geçmişlerdi. Yunan tarafındaysa sadece savaş yorgunluğu değil, aynı zamanda savaş karşıtı genel grevlerle birlikte kitlesel bir savaş karşıtı hareket vardı. Yunanistan savaş karşıtı hareketi Yunan ordusu içinde işgal edilen topraklarda dahi örgütlenmişti. Savaş asıl olarak iki büyük muharebeden oluşuyordu; ilki 1921, diğeri 1922'de nihai muharebe. Bu iki savaş arasında, Yunanistan'da milli kahraman olarak görülen Venizelos'un hükümeti, Kasım 1921'de tek konusu Venizelos'un başlattığı savaş üzerinden yürütülen seçim kampanyası sonrası seçimi kaybediyor.

1921-1922 savaşının sonucunu belirleyen bir diğer kritik faktör de Rusya'daki Bolşevik hükümetin Ankara hükümetine verdiği destektir. Türkiye tarafından kullanılan silahların ve cephaneliğin yarısı ve savaşın tüm maliyetine eşdeğer miktarda para Rusya hükümeti tarafından gönderildi¹². Bu desteğin nedenlerine aşağıda tekrar döneceğim.

1921-1922 savaşının Kemalist açıklamasında yukarıda sayılan faktörlerin hiç biri yer almaz ve bu açıklama tarihsel olarak solun çoğunluğu tarafından kabul görmektedir. Yunanistan'ın yenilgisi İngiliz İmparatorluğu'nda büyük bir sarsıntı yarattı. Ve Türkiye'nin Irak'ın akıbetini paylaşmayacağını da kesinleştirdi. Ancak bu bir ulusal bağımsızlık hareketi değil, zaten bağımsız olan Türkiye'nin savunusudur. Kuvay-ı Milliye'nin ulusal kurtuluş mücadelesi miti cumhuriyetin kuruluşundan bu yana solu esir aldı.

12: Stalin itiraz ederken, Lenin ısrar etti..

Stalinizm

Stalinizm¹³ de muhafazakar bir egemen sınıf ideolojisidir. Ancak spesifik bir egemen sınıfın -Sovyetler Birliğini¹⁴ yöneten bir egemen sınıfın-ideolojisidir. Daha sonraki versiyonları, “sosyalist bloğun” diğer ülkelerindeki egemen sınıfların çıkarlarını temsil ediyor –o ülkelerin yönetici sınıflarının çıkarları Sovyetler Birliği ile farklılaştığında. Stalinizm’in bu kendine özgü karakteristiği politik zikzaklarını belirledi. Moskova’ya bağlı Komünist Partiler kendi egemen sınıflarıyla, Moskova tarafından uygun görüldüğü durumlarda, şiddetli bir şekilde çatıştılar. Ancak Moskova belirli bir egemen sınıf ya da sınıflarla uzlaşmak istediğinde, Komünist Partiler hareketsizliğe zorlanıyor ya da Sovyet elitlerinin¹⁵ dış politika hedeflerine uygun hale getiriliyordu.

Stalinizmin ihrac edilen versiyonları aynı Kemalizm gibi çelişkilerle dolu. 1928’den 1933’e kadar devam eden “Üçüncü Dönem” boyunca, Stalin’in köylülerin mülksüzleştirilmesi uygulamalarına dönüşü sırasında Rusya dışındaki Komünist Partilere aşırı sol politikalar dayatıldı. Bu durum Alman Komünist Partisi’nin Sosyal Demokratları Hitler kadar kötü, “sosyal faşistler” olarak ilan eden korkunç politikalarına yol açtı. Bu da Sosyal Demokratlar ve Komünistlerin toplam oyunun Hitler’den daha fazla olmasına rağmen Hitler’in zaferine sebep oldu. Hitler’in diktatörlük düzeni kurulduktan sonra, Sovyetler Birliği’nin batılı ittifaklara ihtiyacı “Halk Cephesi” dönemini başlattı –önceki dönemde “Sosyal Faşist” ilan edilen Sosyal Demokratlar, burjuvazi, onların sağındaki güçler değerli müttefikler haline geldi. Halk Cephesi bir başka felaketti –İspanya’nın yenilgisi ve Fransa’da Halk Cephesi hükümetinin son dönemlerinde Nazi’lerle işbirliği.

İkinci Dünya Savaşı, Komünist Partilerin Rusya yönetici sınıfı açısından önemini azalttı. Sovyetler Birliği ile dostane ilişkiler içinde olduğu inanılan hükümetlerin bulunduğu ülkelerde, Türkiye dahil, Komünist Partilere fiili olarak lağvedilmesi önerildi. Batılı Komünist

---

13: Stalinizm sözcüğü “Tek ülkede sosyalizm” deneyimlerinin yaşandığı tüm ülkelerin resmi ideolojilerini tanımlamak için kullanılacak: Eski Sovyetler Birliği, Çin, Eski Doğu Avrupa rejimleri ve Küba.

14: Sovyetler Birliği’ndeki yönetici elit gerçekten yönetici sınıf mıydı tartışması için, Tony Cliff, Rusya’da Devlet Kapitalizmi kitabına bakınız.

15: Avrupa Komünistleri tarafından Rusya’nın dış işleri politikalarına hizmet etmek için ödenen bedellere, ölümlere ve yıkıma en açık örnek İspanya İç Savaşında cumhuriyetçilerin korkunç yenilgisidir.

Partiler, Sovyetler Birliği önce Hitler'le (1939-1941); sonra ABD, İngiltere ve Fransa ile (1941-1945) ittifak kurarken ayak uydurmakta güçlük çektiler.

1943'te, Stalin yeni müttefiklerine bir jest yaptı ve Batı'nın yönetici sınıflarına Komünist Partilerinin artık onları rahatsız etmeyeğinin bir işareti olarak Komünist Enternasyonalı lağvetti. Stalin, Avrupa'yı paylaşmak üzere ABD ve İngiltere ile Yalta'da anlaşma yaptığında, Yunanistan ve İtalya gibi ülkeleri Batı'ya bırakacağı sözünü verdi. Savaş sonrası Stalin, dışarıdan yardım almaksızın Nazileri yenen Yunanistan Komünistlerini İngiltere'ye teslim olmaya ve Yunan monarşisinin geri getirilmesine izin vermeye zorladı. İtalya'da Nazilere karşı direniş liderlik yapan kitlesel İtalyan Komünist Partisi'ni sağa tavizler vermeye ikna etti.

Soğuk savaş dönemi boyunca, Stalinizmin Komünist Partiler üzerindeki etkisi iki biçim aldı. Batı'da, Moskova'nın rehberliğıyle, Komünist Partiler tekil olarak "barışçıl" "ulusal" yoldan sosyalizme geçiş yollarını deklare ettiler. Bu süreç 40'ların sonlarında Stalin halen hayattayken başladı. Orta Doğu'da ve diğer yerlerde, subaylar ya da diğer orta sınıf katmanların liderliğindeki ulusal kurtuluş hareketlerine koşulsuz destek politikaları, Sovyetler Birliği'nin potansiyel müttefikleri olarak görüldükleri için, Komünist Partiler tarafından teşvik edildi. Irak'ta Kasım, Mısır'da Nasır gibi hareketlere koşulsuz ve eleştirel olmayan destek, bu ülkelerdeki Komünist Parti üyelerinin hapse atılmasına, idam edilmesine, yenilgisine ve yok edilmesine yol açtı.

Kemalizm ve Stalinizm arasındaki paralellikler

Kemalizm ve Stalinizm tarihleri arasında yüzeysel paralellikler kurulabilir. İki durumda da devrim sonrasında bir diktatör ortaya çıkar. Her iki durumda da diktatörün gücünü pekiştirme sürecinin bir parçası olarak bir suikast sonrası (kurgu olduğu şüphesi taşıyan) göstermelik duruşmalar yaşanır: Türkiye'de İzmir suikast girişimini takip eden İzmir ve Ankara'da göstermelik duruşmalar; Rusya'da Kirov suikastı sonrası Moskova davaları.

Stalin, Bolşevik Partisi ve Ekim devrimindeki¹⁶ rolünü abartarak

---

16: Stalin, Lenin'in Nisan 1917'de yayımladığı 'Nisan Tezleri'ne ve Ekim'de ayaklanma çağrısına başlangıçta karşı çıktı.

Lenin'in devamı olduğunu göstermek için tarihi yeniden yazdı. Nutuk'ta, Mustafa Kemal İttihat ve Terakki ile kendi hareketi ve kurduğu rejim arasında bir devamlılık olmadığını iddia etti. Belki de, Lenin 1924'te ölmemiş olsaydı, Stalin de Kemal gibi tarihi yeniden yazarken, Lenin ve kendisi arasındaki kopuşu ilan etmek zorunda kalırdı. Bununla birlikte Stalin, Lenin'in ölümü sonrası karısı Krupskaya'yı "resmi bir dul" ile yenilemekle tehdit etti.

Bu paralellikler, her halükarda, yüzeysel. Ekim devrimi izole kalmış ve nihayetinde Stalin'in karşı devrimine kurban giderek devlet kapitalisti rejime dönüşen bir işçi devrimiydi. 1908-1909 burjuva devrimiydi ve Thermidor'u bile Kemal tarafından gerçekleştirilmedi.

Elitizm, Kemalizm ve Stalinizm arasındaki ortak bir bağ. Bu bağ, ikisinin de egemen sınıfla ilişkili ideolojiler olduğu gerçeğinin basit bir sonucu. Milliyetçilik de, Stalinizm'in Rusya dışındaki partileri kendi burjuvalarıyla ittifak için teşvik ettiği dönemler dışında, bir başka ortak nokta.

Bu paylaşılan eğilimler, ortak politik zemin yaratan ve bireylerin birinden diğerine kayabilmesini kolaylaştıran paralellikler yaratıyor. Soğuk Savaş döneminde Avrupadaki sol reformist partiler ve Stalinizm arasında da benzer bir ilişki vardı.

Bu durumun bir sonucu, sosyalist sol ve CHP'nin tabanları arasındaki yakın –o dönemde solun CHP hakkında söylediklerinden bağımsız olarak- pratik ilişkilerdir. 1980 sonrasında, radikal soldan çok sayıda insan 90'ların CHP'sine yumuşak bir geçiş yaptı. Kemalist fikirler ve sol içinde Kemalist hegemonyanın devam etmesine yardımcı olan Stalinist fikirler, sinerjik bir şekilde birlikte varolabiliyorlar.

Gerçek Marxist gelenek

EDP'nin "AKP zihniyetine hayır, Referandumda evet" çağrısı yaptığı İstanbul toplantısında, Halil Berktaş "Lenin hala yaşıyor olsaydı, evet oyu verirdi" gibi argümanlardan nefret ederim, ancak bu durumda kesin olan, evet oyu çağrısı yapanlar Lenin tarafından temsil edilen geleneğe hayır oyu çağrısı yapanlardan daha yakındır" demişti.

Halil Berktaş haklıydı. Elbette, bir politikanın ortodoks Marksist tutumu temsil ediyor olması onun doğru olmasını gerektirmiyor. Sosyalistler, geçmiş Marksistlerinin öngöremeyeceği koşullar altında, şimdi ve burada, politika yapmak zorundalar. Ancak karşıt yönde önemli

bir çıkarım söz konusu. Eğer doğru politikanın ortodoks Marksizmin bir ifadesi olduğu ortaya çıkarsa, bu durum bizim açımızdan ortodoks Marksizm ve Leninizm'in bugün hala geçerli olduğunu iddia eder. Bu önemli bir noktadır.

Marx'ın işaret ettiği temel çelişkilerden başlamak zorundayız. Marx bir yandan "Toplumdaki egemen fikirler egemen sınıfın fikirleridir" derken diğer yandan Komünist Manifesto'da "İşçi sınıfının kurtuluşu kendi eseri olacaktır" diye yazar. Hegemonik akıntıya karşı yüzerken bilinçteki dönüşüm radikal toplumsal değişimin vazgeçilmez ön koşuludur. Bunun olabilmesi için, daha az ve daha radikal olan az sayıda işçinin geri kalanı ikna etmek için örgütlenmesi gerekir. Ancak bu ikna basit şekilde propagandayla olmaz. Bu, verili toplumsal kısıtlamalar içinde gerçekleşen kısmi ekonomik ve politik mücadeleler sırasında yürütülen pratik argümanların sonucu olacaktır. Bu azınlık, istikrarlı bir şekilde demokrasi ya da ekonomik adalet mücadelesi verebilmenin, sisteme bütünsel olarak kafa tutabilecek bir politika gerektirdiğini gösterebilir.

Bu taktiksel esneklikle birleşmiş sağlam prensipler ve süreklilik gerektirir. Bunun ilk ifadesi Marx ve Engels'in Komünist Manifesto'daki "Komünistlerin, işçi sınıfının çıkarlarından ayrı bir çıkarları yoktur" sözüdür.

Fikirler maddi temellere dayanır. Bireyler genel gidişatın tam tersi bir özellik gösterebilir ama bütünsel olarak insanların düşüncelerindeki değişim, ancak yeni deneyimler yaşadıklarında, özellikle de dünyalarını değiştiren mücadelelerin parçası olduklarında ve bu durum onlara potansiyel güçlerini farketmediğinde gerçekleşir.

Her zaman bunu anlamayan solcular olmuştur. Engels'in Blanquistler hakkında yazdığı gibi "Birinin kendi sabırsızlığını ikna edici bir teorik argüman gibi sunması nasıl çocuksu bir masumiyettir."¹⁷

Lenin ve Bolşevikler için, 1917 Ekim sonrası en önemli görevlerinden birisi, devrimin diğer ülkelere yayılmasına yardımcı olmaktı. Yeni kurulan Komünist Enternasyonel'in rolü Bolşeviklerin deneyimlerini dünyadaki diğer Komünist partilere iletmek ve Bolşevikler tarafından

---

17: Engels, Programme of the Blanquist Communards from the German Social-Democratic newspaper *Volksstaat*, 1874, No. 73, Makalelerin Rusçaya çevirisi için, 1871-1875, Petrograd, 1919, s. 52-53.

öğrenilen derslerin kendi koşullarında uygulanabilmesiydi. Lenin, çoğu İkinci Enternasyonel kökenli olan yeni doğmuş Komünist partilere kendi gerçekleştirdikleri politik dönüşümleri anlatabilmek için “Proletarya Devrimi ve Dönek Kautsky” kitabını yazdı.

Ancak “reformizm kötüdür”ün naif algılanışı, Ekim Devrimi’nin canlandırdığı Avrupa ölçeğinde patlak vermiş olan kitlesel mücadeleler içinde komünistlerin büyümesini garanti etmekte yetersizdi. Komünist partiler reformistlerin egemen olduğu sendikalarda yer almayı reddediyor ve kısmi mücadeleler içinde reformist partilerle birlikte davranmakta başarısız oluyorlardı. Bu durum komünistleri yaşanmakta olan işçi sınıfı hareketinden izole olmakla tehdit ediyordu.

Komintern’in 2. Kongresi için Lenin, kongrede herkese dağıtılmak üzere, “Sol Komünizm Bir Çocukluk Hastalığı”nı yazdı. Amacı komünistleri, özellikle Avrupa’da, “gerici” sendikalara katılmak zorunda olduklarına ve hatta İngiltere gibi ülkelerde yeni kurulan komünist partiler için zorunlu olan kitlesel etkiyi elde edebilmelerinin tek yolu olarak reformist partilere katılmanın zorunluluğuna ikna etmektir.

Batılı Komünistlerin kendi yollarına gitmeleri, yasalar çerçevesinde çalışma yürütmeleri ve reformistlerle ittifak yapmalarına “izin veren” Komintern’in tam tersine; Lenin ve devrimci dönemindeki Komintern, aşırı sol içgüdülerinden sıyrılmış, reformistlerle¹⁸ilişki içinde Batılı Komünistler yaratabilmek için şiddetli bir mücadele yürütüyordu. Kuşkusuz Lenin, böylesi bir yolun getirdiği tehlikelerin bütün yönleriyle farkındaydı. Reformistlerle ilişki içinde olmak reformizm içinde yok olmanın kapılarını açabilirdi. Ama böyle bir risk alınmalı ve bu tehlikeye karşı mücadele verilmeliydi. Bunun nedeni, Marx ve Engels tarafından temsil edilen gerçek marksist geleneğin özündeki, devrimi yapacak olanların işçilerin asıl kendisi olduğu fikridir. Bunun olabilmesi için devrimcilerin, işçilerin kafalarındaki reformist fikirlerle ilişkilenebilmesi gerekir.

Gerçek Marksist gelenek, kapitalist toplumda yaşanmakta olan diğer türde kısmi mücadeleler konusunda da nettir. Emperyalizm çağında, birçok mücadele ulusal bağımsızlık ya da küçük ve güçsüz ülkelerin büyük ve güçlülere karşı mücadelesi biçimini aldı. Bu mücadelelerde işçi

---

18: Örneğin, bu yorum Murat Belge’nin ‘Sosyalizm, Teori ve Gelecek’(İstanbul 1989) kitabında var. Solun illegalite fetişizmine karşı yürüttüğü tartışma önemli, ancak Lenin’in bu fikre yönelik tavrının asıl olarak izin vermekten ziyade bertaraf etmeye çalışmak olduğunu görmüyor.

sınıfı, güçsüz, sömürge olan ve ezilenden yana olmalıdır – bir bütün olarak egemen sınıflardan bağımsızlığından vazgeçmeden ve Lenin’in ifadesiyle “ulusal hareketleri kızıla boyamadan.” 1919-1922 savaşında Komintern’in tutumu bu politikanın uygulanışının çok açık bir örneğidir - o zamanki TKP liderliğinin bu tutumu iyi anlayamamış olduğu bir o kadar net olsa da.

Gerçek Marxist gelenek ile Stalinizm gibi çarpıtmaları birbirinden ayıran temel nokta, sosyalist devrimin onların adına hareket edenlerin değil, işçilerin kendileri tarafından gerçekleştirilen aşağıdan demokratik bir eylem olmasıdır. Komünistler sekter değildir, işçilerin kısmi mücadelelerinin her birini desteklerler ve mücadele etmeye hazır ancak devrimin gerekliliğine henüz ikna olmamış işçilerle dürüst bir ilişki kurarak komünist fikirlere kazanmak için çaba sarfederler. Özgürlük için gerçekleştirilen kısmi mücadeleler, işçi sınıfının bağımsızlığından vaz geçilmeksizin, işçi sınıfı tarafından desteklenmelidir. Gerçek Marksist geleneği Stalinist çarpıtmaların engellerinden kurtarmak, sadece Türkiye’de değil, tüm dünyada solun görevidir.

Sol, Kemalizm ve Stalinizm

Sol ve Kemalizm arasındaki ilişki, Rus Bolşeviklerin 1919-1922 savaşı sırasında Ankara hükümetine sağladığı mali ve maddi yardımla başladı. Fakat Bolşevikler, Komintern kararlarında belirtildiği gibi, Kemal’in liderliği konusunda son derece netlerdi:

Türk hükümeti, işçi ve köylülerin değil; subayların ve aydınların bizim fikirlerimizle hiçbir ortak noktası olmayan hükümetidir. Türkiye ekonomik olarak gelişirken, Türkiye işçi sınıfının mücadele etme gerekliliği ortadadır. Ama Türk işçileri, bu hükümete yönelik tutumları ne olursa olsun, Türkiye’nin mücadelesinin, yoksul bir köylü halkın uluslararası kapitalizmin köleciliğine karşı bir mücadele olduğunu anlamaktadır. Uluslararası proletarya, Türk hükümeti konusundaki tutumundan bağımsız olarak, kendi çıkarları gereği, İtilaf emperyalizminin Türkiye’ye karşı silah kullanmasını ve bir kez daha Avrupa proletaryasının kanını Britanya’nın dünya egemenliği için dökmesini engellemek için elinden geleni yapmalıdır.¹⁹

19: Degras, Jane (ed) The Communist International 1919-1943 Documents Vol 1, 1919-1922 (London 1971) s. 370

Bolşevikler Kemal'i desteklediler çünkü Britanya'nın desteklediği Yunanistan güçlerinin yenilgisi o zamanlar dünya hakimi olan Britanya emperyalizminin dünya sahnesinde yenilgisi anlamına gelecekti ve imparatorlukta direnişi kuvvetlendirecekti. Tecrübesiz Mustafa Suphi ve yoldaşları Bolşeviklerin politikasındaki uyanıklığı anlamadı. Suphi Kemal'le sanki güvenilir bir müttefikmiş gibi iletişime geçti ve bu naifliğini hayatıyla ödedi.

1919-1922 savaş yıllarında Kemalizm'den söz etmek tarihsel olarak hata olur. Kemalizm bir ideoloji olarak 1927 yılında Nutuk ile birlikte doğdu. Bir örnek vermek gerekirse, Kazım Karabekir Doğu Cephesi'nin oldukça etkili bir askeri lideri olmasına karşın 1926 tasfiyesinde asılmaktan kıl payı kurtuldu. Çünkü Mustafa Kemal ordu içerisinde süregiden Karabekir desteğinden korkuyordu. 1919-1922 savaşı "Kemalistler" tarafından değil, İttihat ve Terakki geleneğinden gelenlerce yürütüldü. Kemal gücünü konsolide edip potansiyel muhaliflerini tasfiye ettikten sonra bu bağ koptu. Mustafa Suphi ve yoldaşlarının, Kemal'e ve sonradan önderlik ettiği harekete dair ölümcül ilüzyonları vardı, ancak henüz kendi başına sahip olduğu anlamda Kemalizm yoktu.

Bu dönemi takip eden tek parti rejimi, 1927'den 1946'ya kadar Türkiye solunu neredeyse tamamen yok etti. Tek ciddi sol örgütlenme, Türkiye Komünist Partisi, ülke içerisinde ezildi, çok az sayıda kalmış izole birey elinden gelenin en iyisini yapmaya çalışıyordu. Aynı zamanda sendikalar da etkili bir şekilde tasfiye edildi.

TKP geleneğinin Kemalizmle arasındaki ilişki Moskova çizgisine yakın bir seyir izledi. Dr. Hikmet Kıvılcımlı'nın ürettiği ve daha sonra terk ettiği anti-Kemalist analiz ve İbrahim Kaypakkaya'nın da uzun uzun alıntılar yaptığı Şnurov'un anti-kemalist yazıları, 1928-1933 yılları arasında, Komintern'in aşırı-sol "Üçüncü Dönemi"nde üretilmişlerdi.

1946'da çok-partili demokrasiye geçiş sol üzerindeki baskıda kısa süreli bir çatlak açtı. Demokrat Parti meclise girdikten sonra, seçimler özgür ve adil olmadığı halde, bir dizi sendika ve en az yedi sosyalist parti²⁰ kuruldu. Ancak eski Kemalist rejim hala iktidardaydı ve birkaç ay içinde bütün partiler ve sendikalar kapatıldı ve çalışanları tutuklandı.

20: En önemli iki parti, Şefik Hüsnü'nün liderliğinde TKP'nin etkin bir şekilde yasal kanadı olan Türkiye Emekçi ve Köylü Sosyalist Partisi ve Esat Adil Müstecablıoğlu liderliğinde TKP'li olmayan solu bir araya getiren Türkiye Sosyalist Partisi.

1950 seçimlerinden sonra Demokrat Parti'nin ezici zaferi çatlakları tekrar açtı. 1952'de Türk-İş kuruldu. İki sosyalist parti kurulmuştu ancak 1954'de Demokrat İşçi Partisi etkinliğini kaybetti ve 1957'de Hikmet Kıvılcımlı'nın Vatan Partisi tutuklamalar dalgasıyla birlikte kapatıldı.

Kıvılcımlı 30'lardaki TKP'nin yer altı kadrosundaydı, ama artık TKP ile ilişkisi kopmuştu. Vatan Partisi'nin kuruluşu için yapılan çağrı "İkinci Kuvayi Milliyetçiliğimiz" başlığı altında ortaya çıktı. Yalnızca bir sürgün örgütlenmesi olan TKP'nin de benzer bir politikası vardı. TKP Dış Bürosu'nun Sovyet destekli sesi olan "Bizim Radyo"da, Nazım Hikmet, sola tekrar "kuvayi milliye bayrağı altında" birleşme çağrısı yaptı.

1950'li yıllarda Türkiye'deki küçük solun kalan eğilimleri Stalinizm ve aynı zamanda Kemalizm'in etkisi altındaydı. Bu durumun nedenlerini anlamak gerekiyor.

Kemalist mitleri yaratan tarihin yeniden yazımı o kadar etkin ve yaygındı ki bu mitlerin çoğuna komünistler bile inandı. Kemalist ideoloji aynı zamanda, Türkiye solunda elde mevcut bulunan diğer fikirlerle -Marksizmin Sovyetler Birliği versiyonu- özellikle de Sovyetler Birliği'nin dış politikadaki çıkarlarıyla Afrika, Asya ve Orta Doğu'daki sömürgecilik karşıtı hareketler arasındaki ittifaka çok uygundu.

Sol ve Anti-emperyalizm

Britanya destekli Yunanistan saldırısına karşı oluşturulan 1919-1922 direnişi sadece konjonktürel olarak anti emperyalistti. Kuvayi Milliye diye bir oluşumun varlığı yalnızca bir efsaneydi. Direnişin omuriliğini oluşturan, Müdafaa-i Hukuk Cemiyetleri'ydi. Bunlar, eski İttihat ve Terakki destekçilerinin ve müslüman olmayan azınlığın mallarının gasp edilmesinden maddi olarak faydalanmış kişilerin hakimiyetindeydi. Direniş hareketi aslında ulusal değildi, nüfusun büyük bir kısmı kayıtsızdı. Ankara hükümetinin ordusundan firar etme oranları, yalnızca Sakarya savaşında %40'dı. Bu durum Türkiye'nin köylü kökenli erlerinin savaşmak için çok da hevesli olmadığını gösteriyor. Yunanistan ordusunun yenilmesinin arkasında iki etken vardı. İlki Yunanistan'daki büyük savaş karşıtı hareketin Yunanistan'ın savaşma gücünü zayıflatmasıydı. Bu hareket Yunanistan ordusunun Türkiye topraklarındaki askeri birliklerinin içine bile girmişti. İkincisi Bolşevik Rusya'dan gelen maddi destekti. Bu destek, silahların yarısından fazlasını ve direniş maliyetinin yarısını oluşturuyordu.

Bolşevik destek, dünya ölçeğinde Britanya emperyalizmine karşı mücadele çerçevesinde meşrulaştırıldı. Fakat savaş öncesinde, sırasında ve sonrasında gerçekleşen gayrimüslim azınlıkların etnik temizliği tesadüfi değil merkezi bir politikaydı ve şehirli gayrimüslimlerin merkezi bir rol üstlendiği Türkiye işçi sınıfı hareketini fiili olarak parçaladı. Bolşevikler ve sonrasında Komintern, Türkiye'nin 1914'e kadar etkin bir şekilde bağımsızlığını kazanmış olduğu konusunda netti. 1919-1922 savaşı, Britanya emperyalizminin ajanı olarak hareket eden Yunanistan ordusu tarafından zaten yaratılmış olan Türkiye ulusunun parçalanmasına engel oldu.

Hem Hikmet Kıvılcımlı'nın hem de TKP radyosunun "Kuvayi Milli"yi pozitif bir terim olarak kullanması ikisinin de cumhuriyet tarihinin resmi, Kemalist versiyonunu eleştirmeden kabul ettiğini gösterir. Bu durum onlar açısından doğaldı, çünkü komünistlerin burjuva liderliğindeki sömürgecilik karşıtı hareketleri eleştirmeden desteklemeleri gerekir diyen Stalinist aşamalı devrim teorisine de uygundu.

1950'lerdeki sol gibi 1919-1922'nin yeni bir Türk devleti yaratmak için bir savaş / devrim olduğu Kemalist fikrini kabul etsek dahi "Neden İkinci Kuvayi Milliye'ye ihtiyacımız var?" sorusu cevapsız kalıyor. Açık ki ikinci bir savaşa ancak birincisi görevini tamamlamadıysa ihtiyacımız vardır. Burada Stalinist arşivlerden, Menşeviklerin Halk Cephesi politikasını meşrulaştırmak için kullanılan "feodalizm kalıntıları" söylemiyle birlikte tamamlanmamış burjuva devrimi / ulusal bağımsızlık mücadelesi teorileri ödünç alınıyor. Eğer Türkiye hala yarı-sömürge bir ülke olsaydı ulusal bağımsızlık mücadelesinden söz etmek anlamlı olurdu. Ulusal bağımsızlık için mücadele fikri 1960 ve 70'lerde solun gelişimindeki temel unsur oldu. Fakat bu, garip biçimde, Türkiye gerçeğiyle zıt düşüyordu.

Türkiye'nin bağımlı olduğu doğru değildi. 1950'lerde ve 60'larda tamamen sömürge olan, bağımsızlık mücadelesi veren ülkeler vardı -örneğin Britanya, Portekiz, Belçika ve Fransa'nın sömürgeleri gibi. Aynı zamanda, Irak ve Mısır gibi yarı sömürgeler Britanya'nın dayattığı monarşileri sona erdirmek ve bağımsızlıklarını kazanmak için savaşıyordu. Fakat Türkiye, ne başka bir yerden yönetiliyordu ne de yabancılar tarafından başa getirilmiş bir kralı vardı. Ve aksi iddia ediliyor olsa da, Türkiye'nin kapitalistleri hayal gücünüzü ne kadar zorlarsanız zorlayın "komprador" olarak tarif edilemez. Türkiye'nin kapitalist-

leri Türk devleti tarafından yaratıldı, beslendi ve uzun bir süre devlete göbekten bağlı kaldı; ancak yabancı sermayenin ajanları değillerdi.

Türkiye subayları ideolojilerini ve motivasyonlarını iki farklı kaynaktan aldı. Kendi hayat standartlarını ve statülerini ABD subaylarıyla kıyaslayarak motive oldular, çünkü Türkiye NATO'nun ileri gelen üyelerinden birisiydi. Aynı zamanda politik ilhamlarını, Mısır'daki ve Irak'taki monarşileri devirip Britanya etkisinden ve yarı sömürge olmaktan kurtaran Hür Subaylar Hareketleri'nden alıyordu. Ancak, Türkiye subaylarının gerçekleştirmesi gereken böylesi görevleri yoktu ve Batı'yla aralarındaki bağları koparmaya hiç niyetleri yoktu. Türkiye'nin genç subayları Irak'ın ve Mısır'ın Hür Subayları'nın ancak komik bir versiyonuydu. 27 Mayıs 1960'da Alparslan Türkeş tarafından radyoda okunan ilk kısa demeçleri Türkiye'nin üyesi olduğu iki emperyalist birlik olan NATO'ya ve CENTO'ya sadakatlarını ifade ediyordu.

Stalinizm ve Anti Emperyalizm

Üçüncü Dünya ülkeleri arasında sömürgecilik karşıtı mücadeleler, komünistlerin ve işçilerin önderliğinde değil; subayların, devlet memurlarının ve eğitilmiş orta sınıfların liderliğindeydi. Bazen sol retoriği kucaklasalarda, bu hareketlerin liderlerinin hedefleri yeni egemen sınıfı oluşturacakları bir bağımsız kapitalist devlet kurmaktı.²¹

Sovyetler Birliği'nde Stalin'in gücünün konsolidasyonundan sonra Moskova'nın Komünist Partiler 'e empoze ettiği politikalar dünya devriminin çıkarlarından çok Sovyetler Birliği'nin dış politika çıkarlarıyla ilgiliydi. Ancak Moskova, Komünist Partilere de yol açmak zorundaydı veya en azından Sovyetler Birliği'ndeki devlet gücünün prestijinin desteklediği argümanları sunmalıydı. Bu argümanlar, bu partilerin hitap ettiği kesimleri ikna edebilmesi için Marksist terminoloji içinden alıntılarla süslenerek ifade edilmeliydi. Her Komünist Partisi kendi işçi sınıfının lider unsurlarıyla, Moskova'dan gelen çizginin, Kremlin'deki bürokratların çıkarlarını değil dünya işçi sınıfının çıkarlarını temsil ettiğini tartışabilmeliydi.

Bu, egemen sınıf ideolojisi olarak mesela Britanya muhafazakarlığı ile Stalinizm arasındaki temel farktı. Bütün dünyada Stalinizm destekçileri kapitalist sistemi gerçekten yıkmak istediler ve Komintern politikalarının

---

21: Alıntı Aksayan Sürekli Devrim

bu amaca hizmet ettiğine ikna edilmeleri gerekiyordu.

Sonuç tüm teorik araçların Stalin'in (ve sonra Mao'nun) politikalarını meşrulaştırmak için kullanılması oldu. Önce tek ülkede sosyalizm, sonra aşamalı devrim, sonra üçüncü dönem sırasında taarruz teorisi, sonra Milli Demokratik Devrimler teorisi ve "feodalizmin kalıntıları" teriminin keşfedilmesiyle bunun meşrulaştırılması. Bütün bu teorik araçlar Türkiye solunun gelişiminde önemli bir role sahip.

Milli Demokratik Devrim'in uluslararası önemi

TİP'in 1965'teki seçim başarısından sonra, solun ve 70'lerde hakim olan radikal solun hemen hemen tamamının temelini oluşturan TİP içindeki gençlik hareketinin büyük bir kesiminin ayrılmasını tetikleyen Mihri Belli ve destekçilerinin "TİP tartışmalarına" müdahalesiydi. Ve Belli'nin TİP'in liderliğine saldırısının teorik temeli Milli Demokratik Devrim teorisiydi.

MDD teorisi Belli'nin buluşu değildi. Buharin'in ve eski Menşevik Martinov'un ürettiği bir teoriydi. Stalin sonra bu teoriyi kendisine mal etti ve Buharin'i Moskova mahkemelerinde idam etti. "Tek ülkede sosyalizm" teorisi ilk Buharin tarafından Rusya'ya uygulanması için önerildi. Bunun uluslararası arenadaki paralel çizgisi Rus rejimi için uluslararası burjuva müttefikler arayışıydı.²² Bunun sömürge ve yarı sömürgelerdeki teorik ifadesi "Milli Demokratik Devrim" politikası oldu. Mihri Belli'nin formülasyonu ve argümanları "dört sınıf bloğu"²³

22: Avrupa'da Stalin'in politikaları Batıdaki Komünist Parti'lerini Rusya ile ittifak ya da ticari anlaşmalar yapmak üzere kendi yönetici sınıfları üzerinde baskı oluşturabilecek reformistlere tabi kılmaktı. Bunun klasik örneği Rusya ile ticaret yapması için İngiliz hükümetini baskı altında tutabilecek sendikaların etkisini kullanmak amacıyla kurulan Britanya'daki Anglo-Sovyet Sendika Komitesi'dir. Bu komitenin üyeleri olan Sendikalar Konfederasyonu (TUC) bürokratları 1926 İngiliz Genel Grevi'ni sattılar. İngiliz Komünist Partisi'nin grevdeki sloganı, işçi konseylerinin kurulmuş olduğu bir dönemde "Bütün iktidar işçi konseylerine" yerine, "Bütün iktidar TUC'ye" –başka bir ifadeyle sendika bürokrasisineydi.

23: Martinov'un "dört sınıf bloğu" -dolayısıyla Stalin'in ve sonrasında Mao'nun- işçi sınıfı, köylülük, kentli küçük burjuvazi ve ulusal burjuvazidir. Mihri Belli küçük burjuvaziyi bölüp "subaylar ve aydınlara" ayrı bir yer vererek ve işçi sınıfını da proleterya ve yarı proleterya ile aynı zamanda ücretli emek ile yaşayan köylülere bölerek bu sayıyı altıya çıkardı. "Dört sınıf bloğu" teorisi, Sol Muhalefet ile mücadele etmek için, 1923'de bir Menşevik olarak karşı çıktığı Ekim Devrimi'nden 6 yıl sonra Rusya Komünist Partisi'ne katılan Sağ Menşevik, Alexander Martinov'un teorisiydi. Martinov, Ekonomistler'in lideri olarak henüz 1901-1902 yıllarında iken Lenin'in Iskra'sına karşı çıkmıştır. Berlin'de

konsepti de dahil olmak üzere tam olarak Stalin ve müritlerinin argümanlarının aynısıydı. Belli bu anlamda Stalin'e olan borcunu kabul etmemiş görünüyor. Aslında teorik pozisyonunun Moskova, Havana veya Pekin ile bir ilgisi olduğunu açıkça reddeder: “‘Pekinci’, ‘Havanacı’ ‘Moskovacı’ yakıştırmalara cevabımız şudur: Biz ne oyuz, ne de bu, ve ne de beriki. Biz TÜRKİYECİYİZ.”²⁴

MDD teorisinin Türkiye solunun politik gelişiminde uzun süreli bir etkisi oldu. Fakat MDD Stalinist hareketin dünya çapındaki politikasıydı. Çin, İspanya deneyimleri ve bu teorinin pratik uygulamalarının çeşitli şekillerini tartışabilmek için yeterince yerimiz yok. Fakat radikal solun ortak politik mirası MDD'den gelmektedir ve bu mirası en azından teorinin kendisini değerlendirmeden tartışmak mümkün değildir.

MDD teorisinin uluslararası işçi hareketi için bir yıkım olduğu pratikte, önce Çin'de sonra İspanya'da kanıtlandı. Çin'de işçi hareketi bastırıldı ve Çin Komünist Partisi yok edildi. Mao ve ÇKP üyesi sadece 1000 kişi kalmış bir orduyu Jinggang dağlarına kaçmaya zorlayan bu yenilgiydi. 1925-1927 döneminin en azından ilk yarısında, Komünist Enternasyonal ve Rus Komünist Partisi liderliğinde kısıtlı da olsa bir tartışma olanağı vardı, dolayısıyla Buharin, Martinov ve Stalin'in pozisyonları, Troçki gibi özgün Bolşevik politikaları tartışan kişilerin önermeleri karşısında test edilmesi mümkündü.

1925'te Çin'de yabancı hakimiyetine, yerli kapitalistlere ve toprak sahiplerine karşı isyan yayılıyordu. On milyonlarca işçi ve köylü mücadeleye katılmıştı. Sendikaların liderliğindeki ÇKP tarafından kitle grevleri ve boykotlar çağırılıyordu. Bu grevler ve boykotlar Hong Kong'da 12 ay süren bir genel greve yol açtı. Milliyetçi hareket, Kuomintang, hızla büyüdü ve köylü ayaklanmaları Kuomintang ordusunun kolayca kırsala geçmesini sağladı. 1926 sonları ve 1927 başlarında işçiler ve köylüler kapitalist ve toprak sahibi yanlısı Kuomintang'ın koyduğu sınırların çok ötesine geçiyordu. Köylüler toprağa el koyuyordu ve işçi milisleri şehirleri kontrol ediyordu. Fakat ÇKP'ye emirleri Stalin veriyordu ve MDD teorisine göre Kuomintang dört sınıf bloğunun bir ifadesiydi. ÇKP'ye Kuomintang'a katılma

---

sürgünde olan Menşevik lider Dan, bu Menşevik politikaların ve Martinov'un rolünün benimsenmesine övgüler yağdıran bir makale yayımladı.

24: Mihri Belli, Yazılar 1965-1970, Sol Yayınları, tarihsiz Birinci Baskı, s. 69

ve liderliğini eleştirmeme emri verildi. Kuomintang Şangay üzerine ilerlerken, işçiler 12 gün boyunca şehrin bütün kontrolünü ele geçirdikleri silahlı bir genel grev yaptı. Kuomintang şehre girdiğinde işçiler ÇKP liderliğinin emriyle silahlarını Kuomintang'a teslim etti. Birkaç gün içinde Kuomintang 50,000 militanı katletti. Sendikalar ve Komünist Partisi paramparça edildi. Bundan kısa bir süre önce, Kuomintang lideri Chiang Kai Shek Komünist Enternasyonal Merkez Komitesi tarafından onur üyesi yapılmıştı. Komite üyeleri arasında bu onur üyeliğine karşı oy kullanan tek kişi Troçki oldu. Bu felaketten sonra bile, Stalinist liderlik artık Wuhan'daki rakip 'Sol' Kuomintang önderliğinin hareketin liderliği olduğunu açıkladı. Ancak Temmuz 1927'de Wuhan hükümeti yüz binlerce işçi ve köylüyü öldürerek kendi saldırısını başlattı. Stalin'in MDD teorisi olarak ifade edilen politikası Çin işçi ve köylüleri için ölümcül olduğunu kanıtladı.

Bu feci yenilgiden sonra, Stalin başka bir politik dönüş yaptı. Komintern bir "taarruz" ilan etti ve "hasat ayaklanmaları" adını verdikleri, köylü ayaklanmaları çağrısı sonrası, Kanton şehrinde bir ayaklanma girişimi gerçekleşti. Bu ayaklanmaların tek sonucu, daha fazla militan işçi, köylü ve daha fazla komünistin, Kuomintang cellatlarına teslim edilmesi oldu. Kanton "ayaklanması" sadece birkaç bin kişiden oluşuyordu ve birkaç gün içinde yenildi. Komünist Parti işçi sınıfı üzerindeki tüm etkisini yitirdi ve eski halinden eser kalmadı.

Bu yeni "taarruz" teorisi, Komintern'in "üçüncü dönem" olarak bilinen, 1928'den 1933'e kadar düşünüş biçimine hakim oldu. Bu politikanın Almanya'daki etkisi yukarıda anlatıldı. Alman Komünist Partisi saçma sapan bir şekilde "Hitler'den sonra, Biz" dedi ve Naziler iktidara geldikten hemen sonra kendilerini Hitler'in toplama kamplarında buldular. Hitler'in zaferinin iki önemli etkisi oldu. Kilit noktalardaki Komünist Partilerin, özellikle de Fransa'da, faşistlere karşı neden birleşemediklerini açıklamaları giderek zorlaşıyordu. Çok kısa bir süreç içinde, Nazi Almanya'sının Sovyetler Birliği'ne karşı silahlı bir tehdit olacağı ve Sovyetler Birliği'nin Hitler'e karşı Batılı müttefiklere ihtiyaç duyacağı netleşti. Sonuç "Halk Cephesi" taktiğine dönüştü - Çin'de yıkıma yol açan sınıf işbirliği politikaları yeniden canlandırıldı. Bu dönüş, tabandaki Komünistler tarafından üçüncü dönemin felaketlere yol açan sekterliğinden vazgeçmek anlamına geldiği için iyi karşılandı. Fakat Sovyetler Birliği bürokrasisi için Halk Cephesi batılı müttefikler kazanmak için

yapılmış bir manevraydı ve bağımsız bir işçi sınıfı eylemi bu müttefikleri korkutup kaçırırdı. Fransa ve İspanya'nın işçi sınıfı ve köylüleri sonradan faşizme karşı mücadeleyi satan burjuva politikacılara feda edildi.

MDD'nin yeni versiyonu, Halk Cephesi'nin en büyük sınavı İspanya İç Savaşı'nda²⁵ verildi. Kitle grevleri İspanya monarşisini 1931'de yıkmıştı. Ekim 1934'de sağ bir hükümet iktidara geldi ve işçi sınıfı direnişini kırmak için çok büyük güç kullandı -binlerce Asturiaslı madenciyi öldürdü. Ancak işçiler 1 Mayıs 1935'de bir genel grevle karşılık verdi. Bu mücadele 1936 Şubatı'nda seçimleri kazanan Halk Cephesi örgütlenmesinin temelini oluşturdu. Halk Cephesi liberal cumhuriyetçileri, İspanyol sosyalist ve komünist partilerini, Katalan milliyetçilerini ve Bask milliyetçi partilerinden birisini birleştirdi. Bununla birlikte hükümet yalnızca cumhuriyetçi bakanlardan oluşuyordu ve liderliği cumhuriyetçi Manuel Azana tarafından yapılıyordu.

Ancak yeni hükümetin seçilmesi umutları arttırdı; şehirlerde ve köylerde yeni bir direniş dalgasını besledi. İşçiler ücret artışları ve 1934'de işten atılan işçilerin işe iadesi için mücadele ediyor, köylüler ve tarım işçileri topraklara el koyuyor ve daha iyi ücret için grev yapıyorlardı. İspanyol toplumu şiddetli bir çatışmaya doğru ilerliyordu. Bu dönemde bile, Halk Cephesi politikasının hizmetinde olan İspanyol Komünist Partisi, tarım işçilerine grevlerini sonlandırmaları çağrısı yaptı. Komünist Parti gazetesi Mundo Obrero, işçi mücadelelerinin "sağcıların öfkesini provoke edeceği" uyarısında bulunuyordu. Benzer bir anlayışla, Mundo Obrero, Madrid inşaat işçilerinin grevlerini sonlandırmasına karşı tartışan anarşistlerin faşistlerle işbirliği içinde olduğunu yazıyordu.

Halk Cephesi'nin işçi mücadelelerini zayıflatma çabası, sağı pasivize etmekten ziyade, sadece Franco'nun güvenini arttırmaya yaradı. 17 Temmuz 1936'da Franco bir darbe girişimi başlattı. Halk Cephesi hükümeti kararsız kaldı. Başbakan Azana, Franco'yla pazarlık yapmaya çalıştı, ancak Franco yalnızca teslimiyet istedi. İşçiler direndi. Franco, hızlı ve başarılı bir darbeden ziyade, üç yıl süren bir iç savaşla karşı karşıya kaldı. İşçilerin direnişinin merkezinde, Franco karşıtı cumhuriyetçi bölgelerde, bir devrimin gerçekleşiyor olduğu gerçeği vardı. İşçiler fabrikaları ve köylüler de toprakları ele geçiriyordu. İkili bir

25: Bu açıklama Charlie Hore'un, editasyonu bu yazar tarafından yapılmış, İspanya 1936, Toprak ve Özgürlük, Z Yayınları makalesine çok şey borçlu.

iktidar vardı; Halk Cephesi hükümetinin zayıflayan otoritesinin yerini işçi komiteleri alıyordu.

Bu koşullar altında, Halk Cephesi'ni destekleyenler MDD görüşünü tartıştılar. "Feodalizmin kalıntıları" vardı ve burjuvaziyle ittifak ne pahasına olursa olsun korunmalıydı. Stalin, "İspanya'nın düşmanlarının onu komünist bir cumhuriyet olarak görmelerini engellemek için" darbeye karşı tepkisi pazarlık etmek olan Azana'yı başbakan olarak muhafaza etmenin zorunlu olduğunu tartışıyordu. İspanyol milliyetçiliği de yenilgide rolünü oynadı. Franco'nun ilk ayaklanması Fas'ta başladı; çoğunluğu siyah askerlerden oluşuyordu. Ancak Fas'ta güçlü bir sömürgecilik karşıtı mücadele vardı. 1937'de Faslı milliyetçi lider Abd el-Kerim, Halk Cephesi hükümetinden Fas'ta Franco'ya karşı bir ayaklanmaya liderlik etmek üzere geri dönmesine izin vermelerini istedi. Halk Cephesi hükümeti, İspanyol egemen sınıfının ulusal çıkarlarına karşı gelmek istemediği için, bu isteği reddetti. Franco'nun başlattığı ayaklanmanın altını oymak için hayati bir fırsat kaybedildi.

İspanyol Devrimi, Halk Cephesi tarafından geri tutuldu ve sonuç Franco'nun zaferi oldu. 1936'da Fransa'da, Halk Cephesi politikası kapitalistlerin eline kitle grevleri hareketini teslim etti. Nihai sonuç, yıllar sonra, Nazi'lerle işbirliği yapan bir hükümet oldu.

Son ve belki de en dramatik ihanet Nazi işgaline karşı mücadele eden Yunanistan'da gerçekleşti. Burada da Halk Cephesi politikalarının politik dili kullanılıyordu, ancak diğer yerlerde olduğu gibi çıplak gerçeklik, Sovyetler Birliği'nin dış ilişkiler politikasının çıkarları uğruna ihanete uğrayan kitle hareketiydi. Şehirlerde ve kırlarda örgütlenen direniş, hiçbir yardım almadan Nazileri Yunanistan'dan kovdu. İşgal sırasında Nazi'ler, kırsal bölgelerde ana yollar dışında, küçük bir alanı kontrol ediyordu. Kentlerde Yunan işçiler işgale karşı direniyor ve Naziler'in uygulamaya çalıştığı angaryayı (ücretsiz ve zorla çalıştırılmayı) başarılı bir şekilde engelleyen bir grev de dahil olmak üzere, genel grevler örgütliyordu. Komünistlerin önderliğindeki direniş hareketi, 1944'de Naziler gittiğinde, bütün Yunanistan'ı kontrol ediyordu. Fakat Yalta anlaşmasında Stalin, Yunanistan'ın Britanya etki alanında kalması için, Roosevelt ve Churchill ile anlaşdı. Direnişe silahsızlanma emri verildi. Fakat tabandaki insanlar kolayca ikna olmayacaktı. Britanya başbakanı Churchill Aralık'ta Yunanistan'a geldiğinde, İngiliz Kraliyet Hava Kuvvetleri hâlihazırda Atina'daki işçi sınıfı mahallelerini bombalıyor ve silahlarla tarıyordu.

Direnif, Churchill'in kalacağı Grand Bretagne Oteli'nin altındaki kanalizasyona 750 kg patlayıcı penthrite doldurdu. Fakat Stalinist liderler havaya uçurmak değil Churchill'e konuşmak istedi ve bomba etkisiz hale getirildi. Direniş bütün silahlarını Britanya'ya teslim etti, nefret edilen monarşi tekrar geri getirildi. Britanya tarafından direnişten toplanan silahlar sağa tekrar dağıtıldı ve sola karşı terör dönemi başladı.

Ancak 1946 yılına gelindiğinde, Sovyetler Birliği ile birlikte, komünist liderlerin pozisyonu değiştii. Sağın ölümcül iktidarına karşı direniş, 1946-1949 yılları arasında Yunanistan İç Savaşı'nı doğurdu. Fakat 1944 ihaneti, çok sayıda militanın kaybedilmesine ve direnişin silahlı güç açısında büyük bir dezavantajla başlamasına yol açtı. İç savaş²⁶ Yunanistan'ın onlarca yıllık bir gericilik dönemi yaşamasına sebep olan bir yenilgiydi. Yunanistan nüfusunun onda biri direniş ve iç savaş sırasında öldü. Yunanistan'da demokrasinin yeniden uygulanır olabilmesi için 1967-1974 cuntasına karşı çok büyük mücadeleler verilmesi gerekecekti.

İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra, fotoğraf bir şekilde değiştii. Eski sömürgeci güçler (özellikle Fransa ve Britanya) doğrudan sömürgeciliğin artık çok pahalıya geldiğini farkettiler ve ABD yoksul ülkeleri sömürmenin ekonomik olarak daha etkili yollarını buldu ve dünyadaki nüfuz alanını bölüştü. Subayların, aydınların, memurların liderliğinde sömürgecilik karşıtı bir dizi devrim toplumsal bir kitle tabanı olmaksızın bağımsızlık kazanabildi ve devletçi veya yarı devletçi rejimler kurdu. Bu rejimler çoğu zaman kafa karıştırıcı bir şekilde sosyalist rejimler olarak anılacaktı. Britanya egemenliğine karşı Afrika isyanları, Nasır'ın Hür Subayları, Irak'ta Kasım, Libya'da Kaddafi, Çin'de Mao ve Küba'da Castro örnek olarak verilebilir.

MDD ve “TİP tartışmaları”

MDD teorisinin TİP'in genç sempatanları ve üyeleri arasında yarattığı çekim gücü temel politik farklılıkların bir sonucu değildi.

Mehmet Ali Aybar'ın “sosyalizme barışçıl geçiş” tezi, çoğu batılı Komünist Parti programından pek de farklı değildi, ironik bir şekilde Belli ile aynı politik gelenekten geliyor ve MDD teorisini destekliyordu

---

26: İronik bir şekilde, bu Mihri Belli'nin içinde mücadele ettiği bir savaştı.

-TKP gibi. Aslında TKP, 1965'te bile "Milli Demokratik Hükümet"²⁷ çağrısı yapıyordu.

TİP sendikacılar tarafından kurulmuştu ve tüzüğünde işçilere belirleyici bir rol veriyordu. Aslına bakarsak belirleyici rolü sendika yöneticileri oynuyordu, çünkü TİP'in çeşitli komitelerinde işçiler için ayrılmış olan yerlerde onlar oturuyordu.

Öte yandan MDD aynı Stalinist gelenekten gelen, ancak işçi sınıfı dışındaki güçlere eşit (veya pratikte daha fazla) rol biçen bir teoriydi. MDD özellikle küçük burjuvaziye ve aydınlara bağımsız bir görev biçti. Mihri Belli'nin formülasyonu dört sınıfı altıya çıkardı ve sonuç olarak bu sınıfların işçi sınıfı karşısındaki görece önemlerini daha da arttırdı. İşçiler şimdi altı sınıftan sadece birisiydi.

TİP'i ve MDD'yi savunan liderliklerin politikaları *ikameciydi*. Her ikisi de işçi sınıfı dışında başka güçlerin devrimci dönüşümün motoru olabileceği fikrini paylaşıyorlardı. TİP liderliği için sendika yöneticileri ve parlamenterler işçi sınıfının doğrudan eylemliliğine ikame edilen güçlerdi. MDD için, subaylar, aydınlara ve öğrenciler hızlı bir değişimi zorlayacak olan toplumsal katmanlardı. İşte bu ikameci aktör konusundaki farklılık, 1965-1970 dönemindeki bütün tartışmaların ortak konusu oldu.

1960 sonlarında ikameciliğin MDD versiyonunun öğrenciler açısından çekiciliği aşıkardı. Birincisi, MDD öğrencilerin kendisine sınıflar bloğunun bir parçası olarak merkezi bir rol sunuyordu. İkincisi, MDD devrimci dönüşüm için kestirme bir yol sunuyor gibi görünüyordu. Özellikle de bu durum, Türkiye örneğinde, politik sahnede zaten etkili olabildiğini kanıtlamış olan orduya verilen rol açısından geçerliydi. Üçüncüsü, MDD Türkiye toplumundaki egemen ideolojinin önyargılarıyla, yani Kemalizmle uyumluydu. Kemalist projenin doğru olduğu fakat yeterince ilerleyemediği veya ihanete uğradığı iddiası zemininde duran bir politik analiz resmi ideolojiye doymuş bir neslin milliyetçilikle bağlarını koparmadan daha rahat bir radikalleşme yolu gösteriyordu. MDD radikalleşenlerin ilk durağı oldu.

Dolayısıyla MDD ve TİP arasındaki ayrışma temel bir politik farklılıktan değil, sabırsızlıktan kaynaklanıyordu. Aslında, Aybar'ın ve

27: S. Üstünel, TKP Dış Büro Yöneticisi, Yeni Çağ, Mart 1965, s. 260-274, alıntı Ergün Aydınoglu Türkiye Solu 1960-1980.

TİP liderliğinin amaçları MDD'den daha radikaldi. MDD'ciler "Tam Bağımsız ve Gerçekten Demokratik Türkiye" talep ederken Aybar ve diğerleri sosyalizm istiyordu.

Gençliği MDD'ye çeken radikalizm, radikal bir amaç değildi; aslında MDD'nin onlara önerdiği kestirme bir yöntemdi - ya askeri darbe ya da küçük silahlı grupların eylemleri.²⁸ Ancak kestirme bir yolumuz varsa, artık birlik önemli değildir; önemli olan sadece "doğru hattır". Kestirme yol üzerinden radikalizm, solu merkezci güçlerin çabucak bölebileceği bir hedef haline getirir; tam da böyle oldu.

Mihri Belli'nin MDD'si ve Kemalizm

MDD'nin Mihri Belli tarafından yazılmış ve "TİP tartışmaları" sırasında basılmış kuruluş belgeleri resmi Kemalist ideolojinin bütün iddialarını eleştirmeksizin, olduğu gibi kabul etti. Daha da ileriye giderek, subaylara "dört sınıf bloğunun" bir parçası olarak özel bir önem verdiler.

MDD, 68/78 radikal solunun neredeyse tamamının başlangış noktasıydı. Sonradan hepsi orijinal MDD tezinden kendilerini bir şekilde ayıştırdılar. Bununla birlikte, hiçbiri MDD'nin temel fikirlerini reddetmedi. MDD'nin sloganı "Tam Bağımsız ve Gerçekten Demokratik Türkiye" solda egemen olmaya devam etti. MDD kuruluş belgelerinde yazılanları araştırarak, bütün bu devrimci akımların çıkış noktalarını kendimize hatırlatmakta fayda var.

MDD'nin kuruluş yazıları 1966-1970 arası, Yön, Türk Solu, Aydınlık dergilerinde ve bu tarihsel sırayla yayınlandı.

"Milli Demokratik Devrim" Kasım 1968'de Türk Solu'nda basıldı. Daha sonra, 1970 yılında genişletilmiş bir versiyonu broşür olarak basılacaktı. Bu yazı, Mustafa Kemal'in MDD'nin ilk taraftarı olduğunu iddia ediyordu:

Kurtuluş Savaşımız şartlarında "İstiklalimizi bulundurabilmek için heyeti umumiyemizce, heyeti milliyemizce bizi mahvetmek isteyen emperyalizme ve bizi yutmak isteyen kapitalizme karşı heyeti milliyeye mücadeleyle caiz gören bir doktrini takip eden insanlarız." diyen Mustafa Kemal, Türkiye'de küçük-burjuva radikalizminin en devrimci bir anındaki milli devrim anlayışını ifade etmekteydi.

28: Murat Belge amaçlardaki radikalizm ile yöntemdeki radikalizm arasındaki bu çelişkiye vurgu yapan ilkler arasındaydı.

Şu sözler de Kemalizmin, Kurtuluş savaşı döneminde, demokratik devrim anlayışının bir ifadesi sayılabilir:

“Türkiye’nin sahibi ve efendisi kimdir? Bu sorunun cevabını derhal birlikte verelim; Türkiye’nin hakiki sahibi ve efendisi, hakiki üretici olan köylüdür. O halde, herkesten daha çok refah, saadet ve servete layık olan, ona hak kazanmış olan köylüdür. Onun için Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümetinin iktisadi siyaseti, bu temel amacı gerçekleştirmeyi hedef tutar.” (Mustafa Kemal’in TBMM üçüncü toplantı yılı açılış nutku, 1 Mart 1922)²⁹

Resmi tarih Mustafa Kemal’in 1919-1922 savaşı sırasındaki islamcı milliyetçiliğini açıklamakta zorlanır. Mustafa Kemal’in, islami milliyetçiliği aslında kendisinin gizli, laiklik taraftarı, bir gündemi varken sırf köylüleri cumhuriyet için savaştırmanın yolu olarak kullandığı yönünde bir açıklamayla zekice geçiştirilir. Daha basit ve daha gerçekçi açıklama ise, Mustafa Kemal’in laiklik taraftarlığının sonradan, kendi gücünü konsolide etmek amacıyla uyarladığı bir politika olduğudur. MDD, resmi açıklamayı aynen sunar:

Atatürk’ün 23 Nisan 1920’de Birinci Millet Meclisi’nin açılış günü çekilmiş ünlü fotoğrafını hep biliriz. Sivil giyinmiş, başı kalpaklı Mustafa Kemal ortada, yanında Rauf Bey ve fesli, kalpaklı, sarıklı öteki rical; avuçlar göğşe açılmış hep birlikte tarihimizin o kara gününde, Türk Milletinin muini (yardımcısı) olsun diye, yukarıdaki Tanrıya dua ediyorlar.

Oysa Mustafa Kemal’in, daha genç yaşından beri, (kendi kuşağının aydınlarının birçoğu gibi) özgür düşünceli olduğunu bilmekteyiz.

Mustafa Kemal, aynı 23 Nisan günü, Birinci Millet Meclisi’nin açılış söylevinde, düşman elinde esir düşmüş olan “Makam-ı Hilafetin İstihlasi” (halifelik makamının kurtarılması) için Türk ulusunu, Türkiye’nin devlet olarak varlığına son vermek isteyen emperyalizme ve kapitalizme karşı savaşa çağıracaktı.

Oysa Mustafa Kemal ve arkadaşları, halife ve padişah Vahdettin’i, İngiliz emperyalistlerine sığınmış bir vatan haini saymaktadırlar. Ve Meclisin gizli oturumlarında bunu açıkça söylemektedirler. Üstelik Mustafa Kemal’in genç yaşından beri cumhuriyetçi fikirleri benimsediğini bilmekteyiz.³⁰

Yukarıdaki alıntıya bakınca, yazıyı okuyanların zaten okulda Türkiye

29: Mihri Belli, Yazılar 1965-1970

30: Mihri Belli, Yazılar 1965-1970, Devrimci Şiar Meselesi, s. 51-52

İnkılap Tarihi derslerinde öğrendiklerini, bu kadar çok vurgulama ihtiyacının hissedilmiş olması ilk bakışta şaşırtıcıdır. Ancak MDD fikirlerinin kolayca kabul edilmesinin sebebi de egemen ideolojinin akıntısı yönünde yüzmesidir. Belli'nin sosyalizm vizyonu kesinlikle gelir eşitliğini içermiyordu:

Bugün kesekağıdı ticareti yapan, ilk tahsilden yoksun Kayserili Hasan efendinin, ya da Balatlı Moiz efendinin büyük vurgunlara kıyasla mütevazı sayılması gereken ticaretinden sağladığı gelir, bir generalin, bir profesörün gelirinin birkaç mislidir. Bugün Türkiye’de bir Genelkurmay Başkanı orgeneral göğsünü gere gere birbuçuk odada oturduğunu söyler ve kimse bunu yadırgamaz, giderek bunu yoksul Türk haklı, milli bir ordu olan Türk Ordusunun en yüksek kademesinde bulunmanın bir vecibesi sayar.³¹

Türkiye’de kalan küçük bir Yahudi nüfus olduğu düşünülürse, “bir orgeneralden daha fazla” kazanan tüccar için Yahudi bir isim seçmesi, Belli’yi anti-semitizm suçlamasına açık hale getiriyor. Gelir farklılığına bakış açısı da bir sosyalist için oldukça tuhaftır. Sonraki yazısında, Belli subayların mali durumuna ve 27 Mayıs 1960 darbesiyle subayların menfaati için oluşturulmuş bir kurum olan OYAK meselesine geri dönüyor:

Ordu Yardımlaşma Kurumu gibi bir kurumun önemini, abartmakla dikkatleri asıl hedeften uzaklaştırmış oluruz. Hatta ilkten ben, asker-sivil zümrenin sözünü ettiğimiz devrim süresince durmadan azalan gerçek gelirlerinin eski seviyeye yükseltmenin adil bir davranış olacağı düşüncesiyle, bu yoldaki girişimleri olumlu karşıladım.

...

Otobüse binmekten gazoz içmeye kadar Türk vatandaşının her tüketiminde, her kıpırdanışında emperyalist sömürü için vesil yarattığı bir toplumda, özel sektörün yılda dört milyar vergi kaçakçılığı yaptığı, büyük toprak sahiplerinin hiç vergi ödemedikleri bir toplumda, bir emekli albayın bin, binbeşyüz liralık emekli maaşını, her geçen gün enflasyon yüzünden gerçek değeri düşmekte maaşını, birinci meselemiz gibi ele almak ve yaygara koparmak yanlış bir davranıştır.³²

Mihri Belli yukarıda alıntılanan konuşmasını 5 Aralık 1968’de yaptı.

31: Mihri Belli, Yazılar 1965-1970, Demokratik Devrim: Kime Karşı, Kimle Birlikte? s. 18

32: Mihri Belli, Yazılar, Türkiye’de Karşı Devrim 1965-1970, s. 110-111

Temmuz 1969'da asgari ücret 475 liraydı.³³ Şimdi de yaşandığı gibi pek çok işçi asgari ücretten daha az alırken ve subaylar parasal olmayan inanılmaz ayrıcalıklarla gazinolarında ve orduevlerinde eğleniyorken, bir sosyaliste göre bir subayın işçiden neden daha fazla gelire sahip olması gerekiyor? Belli'nin desteklediği sosyalizm vizyonu ile çok az sayıda Kürt ya da Alevi ortaklaşabilir:

Türkiye'de objektif şartlar bakımından 1937'de bugünkünden daha yakındık sosyalizme. 1937'de Atatürk sağken ve Türkiye bağımsızken, daha yakındık sosyalizme.³⁴

Belli tam da Dersim katliamının yapıldığı zaman hakkında yazarken, Türkiye'nin sosyalizme en yakın olduğu dönem olduğunu düşünüyor.

Daha da ötesi, Milli *Demokratik* Devrim sloganına rağmen Belli'nin demokrasi anlayışı bir garip. Tek Parti rejiminin sınırlı bir parlamenter demokrasiyle değiştirilmesini bir “karşı devrim” olarak yorumluyor.

DP, 1950'de iktidara geldiği zaman, anti-kemalist karşı-devrimi perçinlemek üzere geldi... Ve olan, demokrasinin, burjuva demokratik devrimin gerçekleşmesi filan değildir. Demokratik devrim bağımsızlıktır, feodalitenin yok edilmesidir, o kadar. Oy sistemi olmuş olmamış birinci mesele değildir, ikinci bir meseledir.³⁵

Belli'nin söylediği burjuva devrimleri için doğru olabilir; burjuvazi için burjuva devriminin demokratik bileşenleri gözden çıkarılabilir. Ancak bu, oy vermenin ve yasal düzeyde sendika kurmanın mümkün olduğu demokrasiden önemli çıkarları olan işçiler açısından ve buradan hareketle sosyalistler açısından doğru değildir.

Açık ki, Mihri Belli 1946 ve 1950 seçimlerini bir “karşı devrim” ve 27 Mayıs 1960 darbesini, milliyetçi devrimci yola geri dönüş olarak gördü - en azından geçici olarak.

1950-1960 dönemi, Türk tarihinin en karanlık sayfasıdır. Bunu biz iyi takdir etmek zorundayız. Biz, birçok arkadaşımın ben, on yıllık Demokrat Parti

33: http://www.ceterisparibus.net/veritabani/1923_1990/ucretler.htm#5, 9 Kasım 2010'da indirildi

34: Mihri Belli, Yazılar 1965-1970, Bugünün Türkiye'sinde Devrimci Eylem Nedir?, s. 40-41

35: Mihri Belli, Yazılar 1965-1970, Bugünün Türkiye'sinde Devrimci Eylem Nedir?, s. 41

döneminin 7 yılını hapiste, geri kalanını sürgünde geçirdik.
27 Mayıs, bu kötü gidişe Atatürkçü asker-sivil aydın zümrenin dur deyişidir. Bürokrasinin kaleleri, Yargıtay, Danıştay, Yüksek Hakimler Kurulu, Anayasa Mahkemesi, Tabii Senatörlük müessesesi... bütün bunlar kemalist asker-sivil aydın zümrenin kaleleridir. Onun için saldırıya uğramaktadırlar şu anda.³⁶

Mihri Belli'nin bu değerlendirmesini okuyan, 1923-1950 Kemalist iktidar döneminde komünistlerin ve sendikacıların avlanmadığını, hapse atılmadığını ve sürgüne gönderilmediğini düşünür. Aslında, 1923 sonrası kurulan ilk resmi sendika konfederasyonu Türk-İş, 1952'ye kadar beklemek zorunda kaldı. Belli'nin bakışı Marks ve Engels'in Komünist Manifesto'da kullandıkları anlamıyla *sekterdir*: "Komünistler... tüm proletaryanın çıkarlarının dışında ayrı çıkarlara sahip değildirler."³⁷ Belli, 1950 ve 1960'ı tüm işçi sınıfı hareketi üzerindeki uzun dönem etkisiyle değil; sol örgütlenmeler, özel olarak da kendi örgütü üzerindeki anlak etkisiyle yargılıyor.

Murat Belge, 1981'de Ahmet Samim takma adıyla yayınlanan, derin bir kavrayışa sahip "The Tragedy of the Turkish Left" makalesinde, solun nasıl 1950 ve 1960'ı yanlış yorumladığına dikkat çeker:

İki moment, halbuki, paradoksal ve çelişkili sonuçlar sergiledi. Dolayısıyla 1950 seçimi gerici bir sonucu olan demokratik ve ilerici bir olayken, 1960 darbesi Türkiye yönetiminde liberal bir reform üreten, apaçık anti demokratik bir olaydı. Bu iki olay nasıl anlaşılmalıdır? Bir Kemalist tereddütsüz 1950'nin gerici sonuçları ile 1960'ın kazanımlarını karşılaştıracaktır. Sosyalist bir bakış ise, tam tersine, 1950'de teyit edilen politikleşmenin pozitif tarafını kabul ederken, aynı zamanda 1961'de yeni anayasasının geçmesini sağlayan askeri darbe dinamiğinin nasıl kendiliğinden etkin bir şekilde uygulanmasını engellediğini kavraması gerekir. Başka bir deyişle, sosyalist bir değerlendirme, bu iki değişimin politik sonuçlarının Kemalist değerlendirilmesiyle (1950'den sonra gerici politikalar, 1960'tan sonra ilerici reformlar) farklı düşmeden; bu iki kritik gelişmenin altında yatan politik oluşumların pozitif ve negatif göstergelerini tamamen tersine çevirmeliydi.³⁸

36: Mihri Belli, Yazılar 1965-1970, Türkiye'de Karşı Devrim, s.104-105

37: Marx ve Engels, Komünist Manifesto, 1848, İkinci Bölüm.

38: Ahmet Samim, The Tragedy of the Turkish Left, New Left Review I/126, Mart-Nisan 1981

Bu, İdris Küçükömer'in 50'lerde ve 60'larda "Türkiye'de sağ sol, sol da sağdır" yorumundan, çok daha iyi ve daha doğru bir formülasyon.

Radikal solun tamamı, 1950 ve 1960'ların, Murat Belge'nin makalesinde Kemalist olarak nitelendirdiği yorumunu paylaşıyor -ve çoğunluğu halen paylaşmaya devam ediyor. Sözüm ona ilerici 1961 anayasasıyla ilgili yok sayılan, anayasa mahkemesi gibi seçilmeyen organlar tarafından uygulanan "kuvvetler ayrılığı" (hiç de devrimci ya da sosyalist bir konsept değil) esasına göre yapılandırılmış olduğu ve "kuvvetler ayrılığı"nın seçilmiş hükümetlerin radikal bir değişim gerçekleştirmesini engellemek üzere tasarlanmış olduğudur.

Bütün elitist ideolojilerin -Kemalizm, MDD, Stalinizm- ayrılmaz bir parçası topluma yukarıdan bakma eğilimidir. Devrimciler kendilerini yönetici olarak görüyor ya da en azından yönetici olmayı hayal ediyorlar. Bu, solun ortak zayıflığıydı.

MDD'nin Komedi

Marx'ın ünlü Hegel uyarlaması: "Tarih ilkinde trajedi, ikincisinde komedi olarak kendini tekrar eder"; bu söz uluslararası düzeyde çoktan iflas etmiş MDD teorisini Türkiye'de uygulama çabalarını özetliyor. MDD işçi sınıfı için bir yıkım oldu, ancak uygulanmaya çalışıldığı yerlerde en azından varsayımları uygundu. 1925'te Çin yarı sömürgeydi. İkinci Dünya Savaşı sonrası Irak ve Mısır da yarı sömürgeydi, MDD politikaları işçi sınıfına ve Komünist Partilere felaket getirmiş olsa da, ulusal bağımsızlıklarını kazandılar.

Ancak 1965'te Türkiye yarı sömürge değildi. Irak ve Mısır subaylarının tersine 27 Mayıs 1960 darbecileri 6 paragraflık bildiri-lerinin beşinci paragrafında NATO'ya sadakatlerini açıkladı. Irak ve Mısır'ın aksine devrilecek bir kral yoktu. 27 Mayıs darbecileri Irak ve Mısır'ın Hür Subayları ile aynı takımda olduklarını hayal etmiş olabilirler; ama değillerdi. Yalnızca üç ay içerisinde, generaller radikal hayalleri olan albaylardan kurtulmuş ve rejimi kesinkes eski rotasına ve elbette NATO'nun hizmetine sokmuştu.

Türk ordusunun ilerici doğasına yönelik MDD ilüzyonlarının, 9 Mart ve 12 Mart 1971, 12 Eylül 1980 tarafından, temelsiz olduğu açığa çıkartıldı. Bununla birlikte bir fikrin meşruiyetini kaybetmiş olması, bazı insanların bu fikri savunmaya devam etmelerini engellemeyecektir.

MDD'nin fikirleri TKP ve TİP dışındaki solda egemendi. Gençlik

hareketi içinde buldukları gerçek politik zeminle hiçbir bağı olmayan bir teorik harita miras almıştı. Londra metrosunun haritasını kullanarak Paris metrosunda bir yol bulmak üzere anlaşmaya çalışan bir grup insan gibi; tartışmaya başladılar ve bölündüler. Tek çözüm haritayı çöpe atmaktı. Fakat solun MDD’de mirasına eleştirisi ve itirazı her ne olursa olsun, haritayı çöpe atmak sonucuna varmadı. Bunu yapmak için Kemalist ve Stalinist geleneklerin ortak mirası olan elitizme ve onunla birlikte devletçiliğe temel bir eleştiri yapmaları gerekiyordu.

MDD’nin teorik mirası

MDD hareketi bir örgüt inşa etmediği için, doğrudan bir miras olarak bizlere az şey bıraktı. MDD’nin kurucu belgelerine, koyu milliyetçiliklerine ve eleştirel olmayan Kemalizme bakınca “Ergenekon solunu” MDD’nin gerçek varisleri olarak saymak çok çekicidir. Fakat bu belgelerin yazarlarına, özellikle de Kemalist devletin elinde çok acı çekmiş ve halen solun bir parçası olmaya devam eden Mihri Belli’ye haksızlık olacaktır. Bununla birlikte, MDD “Ergenekon solunun” güvenlik güçleri ile arasındaki karanlık ilişkilerle kendisini “sol” olarak sergilemesine izin verecek olan bir politik gelenek sunar. Fakat bu, 60’ların sonlarında ve 70’lerde solcu gençliğin aracılık ettiği, dolaylı bir mirastır.

Bizim MDD’den aldığımız miras -MDD tezi gençliğin büyük bir kısmını TİP liderliğinin yürüngesinden uzaklaştırdıktan sonra-baş döndürecek kadar kısa bir zaman içinde yaratılan solcu gençlik aracılığıyla gerçekleşti. Sonuç, 70’lerin sonuna gelindiğinde, her biri kendisine ait bir politik gelenek iddiasında bulunan 40 kadar radikal sol örgüt vardı. Bununla birlikte, bugün bile sol için referans noktası olmaya devam eden iki gençlik lideri, Mahir Çayan ve İbrahim Kaypakkaya’nın temsil ettiği iki ana akıma bakmak yeterli olacaktır.

Çayan’ın “orta yolcu”, genel olarak Kastrocu solu temsil ettiği, Kaypakkaya’nın ise Maoçu olduğunu söyleyebiliriz. Bu o dönemde, iki taraf açısından da, çok önemli bir ayrışma gibi görünüyordu. Sonrasında tarihin prizmasından baktığımızda başka bir bölünme şimdi daha önemli görünüyor. Çayan net bir biçimde Kemalistken, Kaypakkaya mümkün olan en sert dille Kemalizmi reddediyordu.

Çayan ve Kaypakkaya’nın çok ortak yönü vardı. İkisi de çok cesurdular, Türkiye toplumunu değiştirmeye kendilerini adanmışlardı,

kendilerini eylemlerin içine attılar ve çok genç öldüler. Bunların sonucunda, her ikisi de arkasında sadece birkaç yüz sayfa politik yazı bırakabildi. Bu onları daha az önemli yapmaz, tam tersi doğrudur. Fedakarlık, yenilgi bile, güçlü bağılıklar yaratabilir. Çayan ve Kaypakkaya'nın popülerleştirdiği fikirlerin izleri solun her tartışmasında bugün bile görülebilir. Bu fikirlerin etkisi bugünün örgütlü radikal soluyla sınırlı çevrenin çok daha ötesindedir. Yüzbinlerce insanın parçası olduğu tartışmalarda, birileri bir şekilde onların argümanlarını tekrar eder, diğerleri ise kendi argümanlarını onlara alerjik bir tepki olarak formüle eder. Her iki durumda da, o geleneği sevsek de sevmesek de, sahip olduğumuz geleneği anlamak için Çayan'ı ve Kaypakkaya'yı incelememiz gerekir.

Ben argümanımda, radikal solun tartışmacı gökkuşağını Koçtaş'taki sınırlı sayıda temel rengi karıştırıp tam olarak istediğiniz rengi buldukları bölüme benzeceğim. Ancak bizim sol gökkuşağımız, yalnızca iki renkten oluşuyor ve her ikisi de uluslararası Stalinist gelenekten geliyor. Bu iki renk, Komintern'in 1928-1933 "Üçüncü Dönem" politikaları ve Komintern'in 1925-1928 ve 1933'den sonra uyguladığı MDD/Halk Cephesi politikalarıdır.

Çayan ve Kaypakkaya'nın yapmaya çalıştığı, Türkiye'nin gerçek koşullarına uygun olmayan MDD teorisini kullanmanın getirdiği sorunları çözerek, etkili bir sol inşa etmektir. Bunu yapmak için, teoriyi uyarlamak ve MDD'nin asıl propagandacılarından örgütsel olarak ayrılmaları gerekiyordu. Her ikisi de bunu Mihri Belli'ye karşı keskin polemikler yaparak gerçekleştirdi; her ne kadar Çayan Ocak 1971'de Belli ile örgütsel bir kopuş yaşayana kadar Belli'nin fikirlerini onaylayan alıntılar yapmaya devam etmiş olsa da.

Çayan da Kaypakkaya da inşa etmeye çalıştıkları örgütlere daha uygun olan politikaları biçimlendirmek için uluslararası Stalinist geleneğin teorik kaynaklarını kullandı. Ancak iki temel rengin karışımı farklıydı. Kaypakkaya Üçüncü Dönem'den daha fazla koyarken, Çayan Halk Cephesi politikalarına ağırlık veriyordu. Her ikisi de temel bir eksiklikten mustarıptı. Ne söylemiş olurlarsa olsunlar, onlar için politik değişimin temel aktörü partiydi, sınıf değildi. Çayan ve Kaypakkaya işçi sınıfından bahsediyorlardı fakat her ikisinin de işçi sınıfını reformizmden koparmak gibi zorlu bir problemleri yoktu. Lenin'in, Rosa Luxemburg'un, Troçki'nin, Gramsci'nin ve erken dönem Lukacs'ın

Marksizm için temel aldıkları bu sorunla uğraşmadı, çünkü MDD'nin teorik temeli işçi sınıfını değişimin motoru olmaya aday altı “sınıftan” yalnızca biri olduğu anlamına geliyordu. Ve diğer “sınıflar”, örneğin öğrenciler ve aydınlar marjinal toplumsal pozisyonlarından dolayı, fikirlerini değiştirmeye çok daha çabuk ikna edilebilirlerdi.

Bu ortak bakış açısının başka önemli bir etkisi daha vardı. İşçi sınıfı içerisinde bir etki alanı kazanmak için birlik önemlidir. Bu bir parti birliği ya da birleşik cephe birliği olabilir; ancak işçileri egemen ideolojinin etkisinden uzaklaştırmak pratik bir görevdir. Kendilerini sisteme karşı riskli bir mücadeleye adanmadan önce işçiler makul ölçüde bir başarı şansı olduğunu görmek ister. Bu güç ancak birlikten gelir, çünkü işçilerin başka gücü yoktur. Devrimci politika sanatı, bu birliğin nasıl inşa edileceği ve *onun içinde* mücadelenin sadece sistem *içinde* değil aynı zamanda sisteme *karşı* bir mücadele olduğu fikirlerini nasıl güçlendireceğidir.³⁹

Fakat içinde kestirme yol olan bir politik perspektif, subaylar, öğrenciler ya da şehir veya kır gerillaları gibi daha küçük toplumsal grupları önerir ve böylece bu birlik ve onun için gerekli çözümü zor olan devrimci politikalara gerek kalmaz. Bu durum 1980 öncesi solun bölünmesindeki rastlantısal kolaylığı ve şaşırtıcı sıklığı açıklamamıza yardımcı olur.

70'lerde solun teorik metotları

70'lerde solun yayınları dünyanın her hangi bir yerinde üretilmiş Stalinist metinler gibiydi. Bunun sebebi Stalinizmin, Sovyetler Birliği'nin egemen sınıfının (yani bürokrasinin) ideolojisi olarak, dolayısıyla muhafazakar bir ideoloji olarak ortaya çıkmasıdır. Böylesi bir ideoloji sistemi yıkmak için değil, egemen sınıfın pragmatik eylemlerini meşrulatırmak için vardır. Mevcut hareketle ilişki ya da sürmekte olan sınıf mücadelesine liderlik sunma yükümlülüğünden azat edilmişlik, Stalinizm içerisindeki karmaşıklıklar ve tartışmalarla birlikte ele alındığında, Lenin'in ya da Marks'ın Marksizmine benzemekten ziyade teolojiyle benzeşmektedir.

Nigel Harris,⁴⁰ Stalinizmi Britanya'daki Muhafazakarlık ile

39: Bu, Lenin'in 'Sol Komünizm: Bir Çocukluk Hastalığı'nda açıkladığı birleşik cephe teorisidir. Bu perspektif daha sonra Troçki tarafından, özellikle de Almanya'da faşizm karşı mücadele ile ilgili olarak, Stalinizm'in “Üçüncü Dönem” aşırı solculuğuna karşı savunuldu.

40: Nigel Harris, Beliefs in Society: Problem of Ideology, C A Watts &Co, Londra 1968

karşılaştırır ve Lenin'in Marksizmi ile zıtlıklarını ortaya koyarak muhafazakar bir ideoloji olarak tanımlar. İlk olarak Lenin ve Stalin arasındaki farkı şöyle açıklar:

Stalinizm'in bazı kuralları, sebebi uzun zaman önce unutulmuş Parti içi hizip kavgalarının tesadüfi pozisyonlarından fazlası değildir. Stalinizm, temel olarak, Sovyet Devleti'nin pratiğinden anlaşılabilir ve Stalin'in kıt teorik üretimi de, Lenin'in çalışmalarının tersine, artık pratiği anlamaya yönelik olmaktan çok, bir olayı meşrulaştırmak için, o olay gerçekleşikten sonra ortaya konan gerekçeler haline gelmiştir. Teorik analiz pratik için bir rehber değildir, etkin değildir, tarihsel bir yorumdur...

Fakat bu durum, Stalin'in etkisi altındakileri de etkilemektedir. Harris'in Stalinist geleneğin teorik tartışma üzerindeki etkisini betimleyişi, 70'lerdeki sol ile kusursuz bir uyum içindedir.

Stalinizm içindeki tartışma, ritüellere, metin alıntılama, semantik laf çevirmeye, terminolojik münakaşalara ve net tarihsel çarpıtmalara doğru çekilmektedir.

Harris'in kitabı 1968'de yayınlandı ve bütün dünyadaki Stalinist hareketi referans alıyor; ancak 1970'lerdeki sol uluslararası hareketten sadece fikirlerini değil, aynı zamanda metotlarını da aldı. Sonuçta teori, eylem için bir rehber değil zaten alınmış olan programatik kararların doğrulanması olmuştur.

Bir sistem olarak Stalinizm felsefi anlamda materyalist olmaktan çok idealisttir. Başarılmış olayla, toplumsal gerçeklikle, deneyimin verileriyle değil fikirlerle, metinlerle ve aksiyomlarla yola çıkar. Leninist ideallerle uygunluğu, faaliyet üzerinden gerçekleşmemiştir, yapılmış olanı yeniden tarif etmekle sınırlıdır. Britanya Muhafazakarları'nda olduğu gibi propaganda, popüler ideal ile egemenlerin gerçeğinin arasını bulmak için bir araçtır. Bu nedenle, Lenin'in yazılarına yönelik muamele Alman Sosyal Demokratlarının Marx'ı ele alışlarından bile daha aşırı olacaktır. Lenin'in çalışması belirli bir grup insanın belirli bir tarihsel durumda belirli faaliyetlerinin yol göstericisi olmaktan çok teolojik doktrin, bir ritüelin, bağlamdan bağımsız sonsuz alıntılarının külliyatı olmuştur.

Gerçek dünyadan kopmuş böylesi bir teori nasıl oluyor da ikna etmeye ve destek bulmaya devam edebiliyor? Stalin'in kendisi açısından bunun

yanıtı kolaydı –güçlü ve acımasız bir devleti kontrol ediyordu. Harris, Stalin’in Rus milliyetçiliğine verdiği desteği Lenin’in enternasyonalizmi ile başarısız bir şekilde bağdaştırmaya çalıştığı konuşmasından alıntı yapar. Harris’in yorumu:

Genel Sekreter, kendi kitlesi içerisinde hiç kimsenin “Saçmalık!” diye bağırarak kadar cesur olmadığından, yani hiçbir çocuğun kralın çıplak olduğunu söyleyecek kadar masum olmadığından, emin olabilirdi.

Stalin’in teorisinin arkasında OGPU gizli polis teşkilatı duruyordu. Stalin, o zamana kadar savunduklarının tümünün tersine çevrilmesine karşı doğal olarak direnen eski Bolşeviklerin neredeyse tümünü öldürmek zorunda kaldı. 70’lerdeki solumuzun arkasında tabi ki devlet yoktu, ancak 70’lerin ikinci yarısında soldaki tartışmaların örgütler arasında şiddetli çatışmalara dönüşmesindeki kolaylık aynı fenomenin bir ifadesidir.

Mahir Çayan

Mahir Çayan’ın bütün yazıları yalnızca iki buçuk yıllık bir dönemde yazıldı ve yalnızca 330 sayfaydı.⁴¹ Bu yazıların yaklaşık üçte ikisi MDD’nin TİP’ten ayrılmasını meşrulaştıran polemiklerden ve Çayan’ın MDD geleneğindeki diğer ayrışmalarda aldığı tutumu savunduğu metinlerden oluşmaktadır. Dolayısıyla geriye, Çayan’ın kendi analiz ve stratejisini ortaya koyduğu yaklaşık 130 sayfa kalmaktadır.⁴² Çayan 26 yaşında öldüğü için geriye küçük bir miras bırakmış olması doğal. Fakat yazdıkları radikal sol geleneğin önemli bir parçasını biçimlendirmiştir. Büyük sol hareketlerin ve örgütlerin bir kesimi Mahir Çayan’ı kurucu figürleri olarak kabul eder. Bu ÖDP gibi (1996’da kurulduğu şekliyle) “geniş kesimleri kapsayan” örgütlenmeler için de geçerliydi. Bu sebeple Mahir Çayan’ın teorisini ciddiye almak durumundayız ve ciddiye almaktan kasıt da bu teorinin bugünkü solun üzerindeki etkisini kabul etmek demektir. Ve fakat ciddiye aldığımız gibi bu teoriyi eleştirmeliyiz de.

Çayan’ın yazılarında Türkiye’ye özgü olan çok az şey var⁴³. 60’ların

41: Mahir Çayan, Toplu Yazılar, Su Yayınları, İstanbul, 2008.

42: Kesintisiz Devrim I ve Kesintisiz Devrim II-III makaleleri, Toplu Yazılar içerisinde.

43: Türkiye’deki sınıf ilişkilerinin özgün doğası iddiası üzerinden yapılan meşrulaştırmalar dahi Çayan’ın politikalarına benzer politikalar yapan diğer ülkelerdeki sosyalistlerin iddialarından farklı değildir.

sonları, 70'lerin başında, Kastroculuk, Maoculuk, Şehir Gerillası stratejileri, sosyalistlerin Sovyet modeli Stalinizmin açmazları olarak (doğru bir şekilde) değerlendirdikleri durumdan bir çıkış yolu bulma çabasıydı. Doğal olarak bu çıkış için araştırmaya ilk başladıkları yer en başta yola çıktıkları noktadan çok da uzak olmadı. Sonuçta ortaya çıkan bulanık, eklektik fikirler karışımı, ABD'den Avrupa'ya, Latin Amerika'ya kadar her yerde bulunabilir türden fikirlerdi. Büyük Maocu hareketler yalnızca Fransa ve İtalya'da ortaya çıkmıyordu, ABD'de de Kara Panterler Mao'nun küçük kırmızı kitabını ellerinde sallıyorlardı. Şehir gerillaları üç kıtada da vardı.

Çayan'ın ayırt edici özelliği keskin eklektizmidir. Çayan Marks, Lenin, Stalin, Troçki, Mao, Che Guevera, Mihir Belli, Doktor Hikmet Kıvılcımlı ve hatta tuhaf bir şekilde Filistin kökenli İngiliz Troçkist Tony Cliff'ten⁴⁴ bile alıntılar yapar. Çayan tekrar ve tekrar, bu isimlerin birbirlerinden farklılaştıkları yerlerde aslında birbirleriyle ve kendisiyle aynı fikirde olduklarını iddia eder.⁴⁵

Çayan'ın metodu Harris'in tipik Stalinist tartışma diye tanımladığı durumlara uygun düşer. Özellikle bağlam dışı pek çok alıntı vardır ve bazen alıntılanan yazarların kastettiklerinden farklı anlamlar çıkarılır.

Mihir Belli'yle yaşanan ayrışmayı savunan polemiginde Çayan, Belli'ye üç temel noktadan saldırır; köylülüğü değil işçi sınıfını devrim için “temel güç” olarak ele alması, illegal çalışma yöntemlerine karşı legal olanlarla fazla ilgili olması ve partinin nasıl örgütlenmesi gerektiği konusunda fazla demokratik bir bakışa sahip olması.

Alıntılarını analiz etmek can sıkıcıdır ve elbette eğer Çayan yanlış alıntılıyorsa da her zaman Çayan'ın haklı olup Lenin veya Marks'ın veya her hangi birinin hatalı olma olasılığı vardır. Çayan'ın Marx ve Lenin'in fikirlerine olan mesafesini göstermek için, biri Lenin'den ve diğeri Marx'dan yapılmış iki alıntı örneği vermek isterim. Alıntıyla ilgili olarak, Türkiye'deki koşullar hakkında somut bir argüman olmadığı konusunda ısrar ederken, kendi fikirlerinin doğruluğunun kanıtı olarak sunar.

Belli ile yaşanan ayrışmanın (aslında genel olarak ayrışmaların) gerekliliğini savunmak için Çayan'ın Lenin'den yaptığı alıntı:

44: Cliff sadece Lenin'den bir alıntının kaynağı olarak kullanıldı. Ancak Cliff, bu alıntıyı Çayan'ın tüm analizine tamamen ters düşen bir noktaya vurgu yapmak için kullanmıştı.

45: Tek istisna Troçki içindir. Çayan'a göre Troçki'nin “devrimci bir dönemi” vardır, dolayısıyla bazı görüşleri kabul edilebilir, bazı görüşleri reddedilmelidir.

“Biz mutlaka, barış ve birlik aracı değiliz, görüş ayrılıklarını asla saklamamaya ve bütün çıplaklığı ile ortaya koymaya mecburuz. Biz mutlaka ayrılıkçı ve nifakçı da değiliz. Saptırmaları yola getirmek doğrultmak için kullandığımız bütün imkanlar tükenirse, **dünyanın en uzlaşmazlarıyız**. Bizim için ayrılık ne zaman parola olur? Kargaşalık, gerek teorik, gerek pratik ilerleyişe engel olmaya başladığı zaman.” (Lenin, Sol Komünizm, İtaliye bize ait)⁴⁶

Lenin böyle bir şeyi asla yazmazdı ve zaten yazmamıştı. Bu alıntı, açıkça Doktor Hikmet Kıvılcımlı'nın bir çalışmasındandı ve son iki cümle hariç, kendisi de Lenin'den bağlam dışı alıntılar yapan, Dr. Hikmet Kıvılcımlı tarafından yazılmıştı.⁴⁷ Son iki cümle 1920 yılında basılan *Sol Komünizm: Bir Çocukluk Hastalığı* kitabının ekler kısmında Lenin tarafından yazılmıştır.

Ekim devriminden sonra Avrupa'yı sarsan devrim dalgası sakinleşmişti. Komünist Partiler yeni ve tecrübesizdi. Lenin bu yeni partileri, onları işçi sınıfından koparacak, çocuksu ultra sol politikaplardan uzaklaşmaları için ikna etmeye çalışıyordu. Özellikle Lenin, devrimcilerin gerici sendikalarda çalışmaları, burjuva parlamentolarında seçimlere girmeleri ve “uzlaşmaya hayır” sloganını terketmeleri gerektiğini tartışıyordu. Bu kitap Komünist Enternasyonal'in ikinci kongresi için yazıldı; Lenin kitabın o kadar hayati olduğunu düşünüyordu ki bir çok dile çevrilmesini sağladı ve her delegeye kitabın bir kopyası verildi.

Çayan'ın dolaylı alıntısının kaynağı olan Sol Komünizm'e eklerden birinde Lenin “sol” komünistlerin Alman Komünist Partisi ile ayrışmasına atıfta bulunur. Bu “sol komünistler”, gerici sendikalarda çalışma yapmayı reddediyor ve aynı zamanda Alman Komünist Partisi ve Alman Bağımsız Sosyal Demokrat Partisi ile ittifak yapmayı ve parlamenter çalışmayı reddediyordu. Bu “sol komünist” fikirler, Çayan'ın fikirlerine ve 70'lerin geri kalan solunun pratiğine çok benzemektedir. Lenin tüm “Sol Komünizm” kitabını bu fikirleri *eleştirmeye* adanmıştı.

46: Mahir Çayan, Toplu Yazılar, ASD'ye Açık Mektup, Su Yayınları, İstanbul 2008, s. 173-174

47: Bu metnin imzacılarında Ertuğrul Kürkçü'ye alıntının orijinali konusunu netleştirdiği için teşekkür ederiz. Çayan bu alıntıyı kendi sözcükleriyle tekrar yazma serbestisini kullanmış gibi görünüyor, belki de hafızasından alıntılardır olabilir, çünkü yazdığı cümle Kıvılcımlı'nın yayımlanmış çalışmalarındaki hiçbir versiyonuna uymuyor.

Lenin, Alman Sol Komünistleri ile ayrışma zaten gerçekleşmiş olduğu için, “sol komünistler”in fikirlerini pratiğe dökmesine izin verilmesi gerektiğini düşünüyordu; çünkü bu deneyim onlara ne kadar hatalı olduklarını gösterecekti. Fakat Lenin bu yaklaşımına ek olarak, hemen bir sonraki cümlesinde, birlik fikrinin parola olarak kalması gerektiğini savunuyordu:

“Sollar”la bölünmenin, işçi hareketine bütün katılanların, sovyetler iktidarının ve proleterya diktatörlüğünün bütün içten ve güvenilir taraftarlarının tek bir parti içinde birleşmelerine, yakın bir gelecekte gerekli ve kaçınılmaz olan böyle bir kaynaşmaya engel olmaması için, ya da mümkün olduğu kadar az engel olması için bütün çabalarımızı harcamalıyız.⁴⁸

Çayan, Marks ve Engels için ise şu tuhaf iddiada bulunur:

Yani Marks ve Engels’in devrim teorilerinde ekonomik ve sosyal determinizm ağır basmaktadır. İhtilâlcî inisiyatifin rolü daha talidir.⁴⁹

Ve hatta Bolşevikler için daha da tuhaf bir iddiada bulunur:

Geçmiş dönemde ustalar tarafından öngörülen mücadele metodlarının varlığı, oportünistlere göre teorinin revizyonudur. Mesela, 1905-07 Ayaklanma döneminde, devrim dalgasının düşüş evresinde, gerilla savaşına başvuran Bolşevikler, Kadetler (burjuva partisi) ve Menşevikler tarafından anarşizmle, narodnizmle ve blanquizmle suçlanmışlardır. Menşevikler bu mücadele biçiminin Marks ve Engels’in yapıtlarında olmadığını ileri sürmüşlerdir.⁵⁰

Bütün bu iddialar, açıkça yanlıştır. Fakat Çayan, Marks ve Engels ile aynı fikirde olduğunu iddia ettiği ölçüde daha çok yanıltıcı olmaktadır. Son cümleye vurgu yaparak, Marks ve Engels’den şöyle bir alıntı yapar:

Marks’a göre: “...Ancak, artık sınıfların ve sınıf çelişmelerinin bulunmadığı bir düzendedir ki sosyal evrimler, artık siyasi devrimler olmaktan çıkacaklardır. O zamana kadar toplumun her yerinden değiştirilip, düzel-

48: V.İ. Lenin, “Sol” Komünizm: Bir Çocukluk Hastalığı

49: Mahir Çayan, Toplu Yazılar, Kesintisiz Devrim I, Su Yayınları, İstanbul 2008, s. 236

50: Mahir Çayan, Toplu Yazılar, Su Yayınları, İstanbul 2008, Kesintisiz Devrim 2-3 s.271. Bazı Bolşeviklerin, çoğunlukla yıkıcı sonuçları olan banka soygunları aracılığıyla, örgütlü finanse etme çabaları oldu. Ancak bu asla bir gerilla stratejisi değildi.

tilmesinin arifesinde sosyal bilimin son sözü şu olacaktır: *Ya mücadele ya ölüm, ya kanlı savaş ya da yok olma.*” (Felsefenin Sefaleti, s: 195)⁵¹

Son cümle Marks ve Engels’e ait değil, onlar tarafından Fransızca olarak, George Sand tarafından yazılmış Jean Siska romanından alıntılanmıştır. Çayan, Felsefenin Sefaleti’nin “Grevler ve İşçi Birlikleri” adlı ikinci bölümünden alıntı yapmıştır. Bu bölüm Marks’ın ücret artışları için “birliklerin” (sendikaların) ve grevlerin önemi konusunda anarşist Proudhon’a karşı savunmasıdır. Proudhon ikisine de karşıydı. Marks’ın açıkladığı ve Sand’dan alıntı yaptığı zaman anlatmaya çalıştığı, işçi sınıfının ekonomik ve sosyal mücadelelerinin politik mücadeleler içinde nasıl da büyüğüdür. Marks’ın aynı bölümde birkaç cümle önce Proudhon’u azarladığı cümleler Çayan için de söylenebilir:

Ama mesele, proleterlerin gözlerimizin önünde bir sınıf olarak örgütlenmelerini mümkün kılan grevlerin, dayanışmaların ve diğer biçimlerin titiz bir incelemesini yapmak oldu mu, bazıları gerçek bir korkuya kapılırken, bazıları da *metafizik* bir küçümseme gösteriyorlar.⁵²

Çayan’ın çalışmalarında Marksist geleneğin yanlış temsiliyle ilgili daha fazla örnek vermek mümkündür ama yararlı olmayacaktır. Şimdi Çayan’ın bizlere bıraktığı kavramlara bakalım.

Çayan’ın temel kavramları

Çayan, 70’lerin solundan bizlere kalan mirasın bir kısmını şekillendiren bazı kavramları popülerleştiren isimdi.

Bunlar, “işçi sınıfının ideolojik önderliği”, “gizli faşizm”, “gizli işgal”, “suni denge” gibi kavramlardı. Aşağıda hepsini teker teker inceleyeceğiz.

İşçi sınıfının ideolojik önderliği

Mihri Belli işçi sınıfını MDD içinde “temel güç” olarak tanımlamaktaydı. Çayan için ise köylülük temel gücü. “İşçi sınıfının ideolojik önderliği” ifadesinden, kendisini işçi sınıfı yerine ikame eden bir örgüt modeli anlaşılmaktaydı. Çayan şöyle yazıyordu:

Mihri Belli arkadaş ise, işçi sınıfının önderliğini reddederek, köylülüğü

51: Mahir Çayan, Toplu Yazılar, Kesintisiz Devrim I, Su Yayınları, İstanbul 2008, s. 232

52: Marx ve Engels, Felsefenin Sefaleti, Çayan’ın alıntısı.

değil de, işçi sınıfını temel güç kabul ederek, işçi sınıfının fiili öncülüğünün geçerli olduğunu savunmaktadır.

Açıktır ki, sınıfların güdümü ve önderliğin niteliği, tayin edici mücadele alanı olarak, şehirleri veya kırları temel alma düşüncesinden gelmektedir. İşçi sınıfını temel güç kabul ederek, ideolojik önderliği reddeden görüş, lafta ne derse desin, şehirleri temel almaktadır. Ve bu anlayışa göre de, devrim şehirlerden kırlara doğru bir rota izleyecektir.

Bu anlayış temelden sakattır. Emperyalizmin işgali altındaki bir ülkede devrimin, köylü ordusunun uzun ve dolambaçlı bir savaşı olmadan olacağını düşünmek boş bir hayaldir.

Bilimsel sosyalizm ve dünya devrimci pratiği, bu düşüncenin bir hayal olduğunu söylemektedir. Emperyalist boyunduruk, bu şekilde kırılmaz. Emperyalist zinciri en zayıf halkasından parçalamak gerekir.

Çağdaş reformizm devrimlerin temel gücü olarak, işçi sınıfını gördüğü ve kırlardan şehirlerin fethi teorisini “köylü çeteciler” vs. şeklinde küçük-burjuva hareketi olarak kınadığı için, Mihri Belli arkadaşın bu görüşüyle aramızdaki çelişki, çağdaş reformizm ile leninizm, klâsik sol partilerle, leninist partiler arasındaki ideolojik ayrılıktan başka birşey değildir.⁵³

Fakat burdaki asıl mesele işçiler veya köylüler değil, “ideolojik önderlik” adı altında, bir grup devrimcinin iradesinin, kitle desteği almak gibi daha meşakkatli bir işin yerine ikame edilmesidir. “İşçi sınıfının ideolojik önderliği” kavramının içindeki “işçi sınıfı”, militanlığıyla ve iç çelişkile-riyle gerçekte varolan işçi sınıfından tamamen ayrılmıştır.

Bu yaklaşım, işçi sınıfını reformistlerin liderliğine ve sendika bürokratlarına terk eden edilgenliğin meşrulaştırılmasıdır. Yine bu yaklaşım, devrimcilerin, işçi sınıfından ayrı bir yerde, görkemli bir yalıtılmışlığın içinde mücadele etmelerini savunur. Bu tablo içerisinde devrimciler, içeride kaybettiği parayı “ışık burada daha iyi” diye dışarıda arayan Nasrettin Hoca’ya benzemektedir.

Gizli Faşizm

“Gizli faşizm” fikri, Stalin’in direktifleri altında, “Üçüncü Dönemde” Alman Komünist Partisi tarafından benimsenen “sosyal faşizm” teorisinin bir tür adaptasyonudur. Söz konusu “üçüncü dönemde”, Alman KP’si, sosyal demokratlarla faşistler arasında hiçbir fark olmadığını ve sosyal

---

53: Mahir Çayan, Toplu Yazılar, ASD’ye Açık Mektup, Su Yayınları, İstanbul 2008, s. 183

demokratların “sosyal faşist” olduğunu savunuyordu. Bu fikir, Alman işçi sınıfını, Hitler’in ellerinde, sonuçları hayli yıkıcı olan bir yenilgiye sürükledi. Hitler’in iktidarından sonra bile, durumu analiz ederken Alman Komünist Partisi Hitler’in zaferinin geçici olduğunu iddia ediyor, “Hitler’den sonra biz” sloganını atıyordu. Onlar ve yüz binlerce “sıradan işçi” ve sendikacı bu analizin ne kadar hatalı olduğunu maalesef Hitler’in toplama kamplarında farkına vardı.

“Gizli faşizm” fikriyle birlikte Çayan, 60’lar ve 70’lerde Türkiye’deki burjuva demokrasisine ilişkin benzer argümanlar ileri sürüyordu. Bu argüman aşağı yukarı şöyleydi: Kapitalizm faşizme götürür, burjuva demokrasisi kapitalizmi idare etmenin bir yoludur, bu yüzden burjuva demokrasisi ile faşizm arasında bir fark yoktur. Anti-komünist 141 ve 142. maddeler gibi, demokrasinin önündeki engeller ve sınırlamalar, Çayan’ın argümanlarını güçlendiriyordu.

Fakat, işçilerin kısıtlı da olsa örgütlenme ve oy verme haklarına sahip olduğu burjuva demokrasisi ile bütün işçi sınıfı örgütlerinin paramparça edildiği ve işçi sınıfının politik ifade kanallarının yasaklandığı faşizm arasında derin bir fark vardır. Bununla birlikte, eğer odak noktanız, işçi sınıfı hakları ve işçi sınıfının eylemlerini ve fikirlerini geliştirmesi değil de işçi sınıfı dışındaki bir grup veya parti ise, sizi ilgilendiren işçilerin değil devrimcilerin kaderi olur. Dolayısıyla, işçi sınıfı mücadelesinin gelişimine izin veren olanaklar değil, 141 ve 142. maddeler ve rejimin otoriterliği gibi hususlar rejimin doğasını tespit ederken bakılan kriterler haline gelmeye başlar.

Almanya’da olduğu gibi bu teori edilgenliğe ve hareket içerisindeki tartışmalarda izolasyona sebep olur. Eğer zaten faşizmin gizli versiyonu altında yaşıyorsak, Alman komünistleri gibi gerçek, elleri kanlı faşistlerin yarattığı tehlikeyi ciddiye almıyoruz demektir.

Gizli İşgal

Türkiye’nin bir şekilde ABD tarafında “gizlice” işgal edildiği fikri, Kemalist ideolojiye, bir tür, pragmatik bir uyum gösterme çabasıdır. Baskı ve sömürü için suçlanan özne Türk egemen sınıfından ve Kemalist elitlerden ABD’ye kaymıştır. Apaçık ki Türkiye şimdi de, 60’larda da, 70’lerde de, gizlice veya değil, işgal altında bir ülke olmadı. İşgal edilmiş ülkelerin kendi hükümetleri olmaz. Bu açıdan, Türkiye bağımsız bir devlettir ve hala da öyledir.

Fakat, sonuçları itibariyle bu yaklaşım, gerçek dünyaya uymayan basit bir fikirden çok daha tehlikeliydi. Eğer insanlar, bir şekilde yaşadıkları bütün baskının ve sömürünün sorumlusunun kendi egemen sınıfı değil de bir istila olduğuna ikna olursa, kendilerini sömürenlerle işbirliği yapabilirler.

Suni Denge

Çayan bu fikri Che Guevera'ya dayandırmaktadır. Çayan, baskının seviyesinin kitlelerin cesaretini kırdığını ve onların tepkileri ile devlet arasında bir “suni denge” yarattığını iddia eder. Bu “suni dengeyi” kırmak ise, kitlelere eyleme geçme ilhamı verecek “silahlı propaganda” ile mümkündür.

Çayan, bir çalışma yöntemi olarak işçi sınıfının günlük mücadelesinin içinde yer alma, bu mücadeleleri genelleştirme, birleştirme ve sisteme karşı bir mücadeleye dönüştürme yaklaşımını sert bir şekilde eleştirir. Bu uzun alıntı onun yaklaşımını özetleyen iyi bir örnektir:

İşte, devrimci çizgi ile oportünist çizgiyi, devrimci teoriyi, “ortodoks” ideolojik-politik sözebeliğinden ayırt eden temel ölçü buradadır.

Devrimci mücadeleyi, yaşadığımız dönemde, evrim ve devrim aşamaları diye kesin çizgilerle ayıran, uluslararası revizyonizmin, pasifizmin bu soruya cevabı şudur: (Aralarındaki ayrılıklar ne olursa olsun, şehirleri temel alandan, kırları temel alana kadar.)

“Kitlelerin içine girerek, kitlelerin acil gereksinimleri etrafında, kitleleri örgütleyip, eyleme sokma ve kitlelere siyasi bilinç götürüp örgütleme, yani emekçi kitlelerin ekonomik ve demokratik hak ve istemleri etrafında kitleleri örgütleyip, siyasi hedefe yönlendirme.”

Demokratik hak ve özgürlüklerin kullanılmadığı -rafa kaldırıldığı- daha doğru bir deyişle oligarşi tarafından kullanılmasına “izin” verilmediği, ordusu, polisi ve diğer güçleri ile emekçi kitlelere tam bir tenkil politikasının izlendiği bütün geri-bıraktırmış ülkelerde, bu tip klâsik “kitle çalışması” ile ekonomik ve demokratik mücadeleyi, politik mücadeleye dönüştürmek isteyen örgütler, düşmanın askeri üstünlüğü ve baskısı karşısında, güçsüzlüğe düşecekler, giderek de iyice sağa kayacaklardır.

Bu yol “oligarşik diktatörlük ile halktan gelen baskı arasında kurulmuş olan suni dengeyi bozacak yerde onu devam ettirecektir.” (Che)

Evet, devam ettirecektir. Elbette bu yoldan gidildiğinde de görünüşte bazı ilerlemeler olacaktır. Ancak bu yolun savunucuları, giderek başlangıçta savaştığı niteliklere sahip olsalar bile, bu niteliklerini kaybedecek, yozlaşacak

ve giderek bürokratlaşacaklardır. Yitirilen devrimci öz ve de pasifize edilmiş beş-on emekçi; işte bu görüşün yolu basitleştirilince budur.⁵⁴

Bu Mahir Çayan'ın elitizminin doruk noktasıdır. "Sıradan insanın" mücadelesi bir anlam ifade etmez ve kendisini sıradan insanın mücadelesiyle ilişkilendirenler başarısızlığa mahkumdur. Yalnızca silahlı gruplar sistemin temellerini sarsabilir.

Kitle hareketlerini küçük görme eğilimi Çayan'ın Kemalizmine mükemmel bir şekilde uyar. Kemalistler de kitleleri dirençsiz, pasif ve kendilerinden daha zeki insanlar tarafından yönlendirilmesi gereken nesnelere olarak görür.

"Kemalizm, emperyalizmin işgali altındaki bir ülkenin devrimci-milliyetçilerinin bir milli kurtuluş bayrağıdır. Kemalizmin özü, emperyalizme karşı tavrıdır. Kemalizmi bir burjuva ideolojisi, veya bütün küçük-burjuvazinin veyahut asker-sivil bütün aydın zümrenin ideolojisi saymak kesin olarak yanlıştır.

Kemalizm, küçük-burjuvazinin en sol, en radikal kesiminin milliyetçilik tabanında anti-emperyalist bir tavrıdır. Bu yüzden, Kemalizm soldur; milli kurtuluşçuluktur. Kemalizm, devrimci-milliyetçilerin, emperyalizme karşı aldıkları radikal politik tutumdur."⁵⁵

Mahir Çayan'ın yanlış fikirlerine cevap, 15-16 Haziran 1970'de bizzat işçiler tarafından yazıldı. Bu tarih tam da Çayan'ın aktif bir lider olduğu zamanlara denk gelmektedir. Fakat Çayan, Süleyman Demirel'in "komünist devrim provası" şeklinde tanımladığı bu olaydan yazılarında söz etmez. İşçilerin sokağa dökülmesini sağlayan, devrimci bir grubun silahlı eylemi değildi. İşçiler kendi ortak çıkarları etrafında, meclisten geçirilmeye çalışılan bir yasaya karşı birleşik, kitlesel ve politik bir mücadele başlattı. İşçilerin eylemini sonlandıran şey, DİSK'in 16 Haziran gecesi yaptığı çağrıydı. Bu durum sadece işçiler arasındaki reformist fikirlerin gücünü gösterir, onların "suni denge" ile zaptedildiğini değil. 15-16 Haziran Çayan'ın elitizmine cevaptı ve aynı zamanda devrimcilerin görevinin harekete arkalarını dönmek değil, hareketin

54: Mahir Çayan, Toplu Yazılar, Kesintisiz Devrim II-III, Su Yayınları, İstanbul 2008, s. 293

55: Mahir Çayan, Toplu Yazılar, Kesintisiz Devrim II-III, Su Yayınları, İstanbul 2008, s. 302

içinde örgütlenmek olduğunu gösteriyordu.

İbrahim Kaypakkaya

Ölümünden 35 sene sonra Mayıs 2009'da, İbrahim Kaypakkaya ile ilgili, radikal sol ile ilişkisi olan olmayan, solun geniş bir yelpazesini temsil eden konuşmacıların katıldığı bir sempozyum gerçekleşti. Kaypakkaya'ya böylesi bir saygının iki sebebi vardı. Birincisi, Kaypakkaya, ölümüne sebep olan, aylarca süren işkencede tek bir kelime söylememişti. İkincisi de Kaypakkaya, 60'lar ve 70'ler solunda ilk kez Kemalizmi reddeden ve Kürtlerin kendi kaderini tayin hakkına açıkça destek veren devrimcilerden biriydi.

Sempozyumda konuşan Ömer Laçiner kendisi için Kaypakkaya'nın önemini şöyle anlatıyordu:

Onun Kemalizm hakkında söylediklerinin bizim için bir dönüm noktası olduğunu, bizi bir şekilde düşünmeye sevk ettiğini kabul ediyorum. Her zaman da söylüyorum. Aradan otuz sene geçmiş, yine söylüyorum. Bizim kuşağımızın içinde bunu ilk defa bu netlikte söyleme şerefi ona ait, ama söylediklerinden ibaret değil konu...⁵⁶

Kaypakkaya kendi analiz yöntemini şu şekilde açıklar:

Kemalist hareketin niteliğini ve Kemalist iktidarın uygulamalarını Şnurov'dan geniş aktarmalar yaparak ortaya koyacağız. Çünkü Şnurov güvenilir bir tanık, sağlam bir Bolşeviktir. Aktarma yapacağımız broşürü, Sovyet işçi sınıfına Türkiye'nin durumunu ve Türk işçi sınıfının mücadelesini tanıtmak amacıyla yazmıştır. Şnurov'un dile getirdiği görüşlerin, o yıllarda Stalin yoldaşın ve diğer Bolşevik Partisi önderlerinin de görüşleri olduğunu kabul etmemek için hiçbir sebep yoktur.⁵⁷

Yani Kaypakkaya'ya göre eğer Stalin onaylıyorsa, doğrudur. Ve aslında Kaypakkaya'nın Kemalizmle ilgili yazdıkları daha çok Şnurov'dan yaptığı uzun alıntılara dayanmaktadır.

Mahir Çayan gibi, MDD'ye daha radikal bir alternatif arayanlar da kendi analizlerini benzer şekilde savunmaktaydı. Peki Kaypakkaya'yı

56: Emek Aytaç (Derleyen), İbrahim Kaypakkaya, Hayatı, Teori ve Politik Eseri, İstanbul 2009, s. 197

57: İbrahim Kaypakkaya, Seçme Yazılar, Umut Yayıncılık, 2004, s. 187

bu denli farklı ve radikal bir sonuca ulaştıran şey neydi? Cevabı Stalinist teorinin zig zaglarında bulmak mümkündür. Kaypakkaya aradığı Kemalizm eleştirisini, 1929'da yazılmış “üçüncü dönem” analizleri içerisinde buldu. Fakat dramatik olan, eşit şekilde güvenilir Stalinist memurların 1937'de bu kez, TKP'ye Dersim katliamını meşrulaştırmak için yol göstermesiydi.⁵⁸

Dr. Hikmet Kıvılcımlı'nın anti-Kemalist ve Kürt davasını destekleyen yazıları Şnurov'un raporuyla aynı dönemde yazılmış ve Komintern'in o dönem ki uluslararası çizgisini yansıtan çalışmalardı. Fakat üçüncü dönem sona erdiğinde, yani Halk Cephesi dönemi başladığında, hem Doktor hem de TKP Kemalizm'i bir kez daha “ilerici” olarak tanımlamaları için yeni bir telkine maruz kalacaklardı.

Burada Kaypakkaya'nın Kemalizm ve Türk Devrim tarihi ile ilgili pozisyonunu detaylı olarak incelemeyeceğiz. Bu pozisyonun ciddi zayıflıkları var; fakat Kaypakkaya'nın analizinin asıl önemi, egemen sınıfın ideolojisine karşı radikal soldan ilk ciddi meydan okuma olmasından gelmektedir.

Kaypakkaya aynı şekilde radikal ve net bir politik tutum sergileyerek Kürtlerin ulusal haklarına ilk destek veren isimdir. Şeyh Sait isyanı ile ilgili ve oldukça haklı olarak, isyanın dini sloganlar içermesinin bir önemi olmadığını ve ayrıca isyan Britanya tarafından destekleniyor olmuş olsa bile bu isyanı desteklemenin komünistlerin görevi olduğunu belirtmiştir. Ve yeniden ulusal sorun üzerine Lenin'den ve Stalin'den bir takım alıntılarla kendi tutumunu desteklemiştir. Ancak Lenin'in, nihai hastalığı sırasında, son mücadelelerinden birisi Stalin'in ulusal soruna yaklaşımına karşıdır. Bunun sonucu Kaypakkaya'nın bazı analizleri karışır. Fakat bu durum, Kaypakkaya'nın yazdıklarının, o dönemde solun geri kalanının çok daha ilerisinde olduğu gerçeğini değiştirmez.

Ve yine, 27 Mayıs 1960 darbesiyle ilgili Kaypakkaya, bir faşistin (Alparslan Türkeş) sözcülüğünü yaptığı ordu tarafından yapılmış bir darbenin hiçbir şekilde ilerici olamayacağını söyleyen neredeyse soldaki tek kişiydi.

Kaypakkaya'nın siyasi tarihinde en baskın gelen izlenim, MDD'ye

---

58: Şnurov'un 1937'de, Stalin'in tasfiyesi sırasında ölmüş olması büyük ihtimal. Yaptığı veya söylediği belirli bir şeyden dolayı değil; çünkü o dönemde üst düzey parti üyelerinin çoğunluğu (örneğin, 1934 Komünist Parti kongresindeki 1,996 delegenin 1,108'i) tasfiyeler sırasında öldü.

gerçekten radikal bir alternatif bulmayı istemesiydi. Bir zamanlar Troçki tarafından anarşistler için kullanılmış bir ifadeyle söylersek, Kaypakkaya, “burjuvazinin kafasını gerçekten koparmak isteyen” biriydi. Onun (sağlıklı) içgüdüleri egemen sınıflara, egemen sınıfların ideolojisine (Kemalizm) karşıydı; devlet ve militarizm karşıtıydı; ezilen ulusların yanındaydı. Ve acelesi vardı. Marksist literatürde içgüdüsel tutumlarını destekleyecek argümanlar aradı ve buldu. Tehlike, metodunun ancak içgüdüleri kadar uzağa gidebilmesiydi ve bu içgüdülerden en tehlikelisi sabırsızlığıydı.

Kaypakkaya 15-16 Haziran 1970 kitlesel işçi mücadelesini farkedemeyen solculardan biri değildi. Kendisi, bu tarihlerde gösterilerin içinde olduğunu yazıyor. Kaypakkaya ‘nın grevcilere müdahale eden ordu sebebiyle de kafası karışmamıştı. İşçiler ile devletin ordusu veya polisi arasında bir seçim yapması gerektiği zaman hangi tarafı seçeceğini biliyordu. Fakat Kaypakkaya 15-16 Haziran’ın önemini tamamen yanlış anladı ve bir dizi hatalı ve yıkıcı pratik sonuca ulaştı.

Kaypakkaya 15-16 Haziran’ın, solcu olan herhangi biri açısından açık olması gereken ama hala solda bulunan bir çok kişinin göremediği bir gerçeği, yani ordunun ilerici bir güç olmadığı gerçeğini, yeniden gösterdiğini yazdı. Devamında şunları söylüyordu:

... 15-16 Haziran direnişi, ülkemizde devrimin objektif şartlarının ne kadar olgunlaştığının somut bir delili oldu.⁵⁹

Kaypakkaya Engels’in kelimeleriyle “kendi sabırsızlığını teorik olarak ikna edici bir argümanla karıştırıyor”. Kaypakkaya grevi sona erdiren şeyin sıkıyönetim olduğunu söylüyor. Fakat o militanlıkta bir grev ve kitlesel destek direnseydi, işçilerin sıkıyönetimi yenilgiye uğratması içten bile değildi. Problem, DİSK liderliğinin işçilere orduya riayet etmesini söylemesiydi ve işçilerin çoğunluğu sendika liderlerinin isteğini yerine getirdi. Bazı işçi gruplarının direnişe devam etmesi potansiyeli gösteriyordu. Ancak bir azınlık oldukları gerçeği, bu militan azınlığın liderlik yapmasına ve diğerlerini ikna etmesine yardımcı olabilecek bir taban örgütlenmesine ihtiyaç olduğunu gösteriyor.

Fakat Kaypakkaya’nın çıkardığı sonuç, devrim için zamanın

59: İbrahim Kaypakkaya, Seçme Yazılar, Umut Yayıncılık, 2004, s. 334

olgunlaşmış olduğuydu; dolayısıyla politik tartışmalar ya da işçi veya köylü tartışma grupları tehlikeli bir zaman kaybından başka bir şey değildi. Hemen sonrasında, Kaypakkaya, militan işçilerin sendika liderlerinin kendilerini satmasına karşı direnebilecekleri bir taban örgütlenmesi inşa etmeleri ihtiyacı üzerine bir tartışma yürütmek yerine, şöyle yazar:

Şehirlerdeki ileri işçiler ve önder kadrolar (işe yaramayan, müteredit, kendisi öndere muhtaç, ayakbağı olan geri ve tecrübesiz unsurlar değil), bunların büyük çoğunluğu köylük bölgelere, köylülerin silahlı mücadelesini örgütlemeye gönderilmelidir. Hareketin her türlü imkanları bu yolda seferber edilmelidir.⁶⁰

Kaypakkaya'nın alıntılarla tartışma metodu bazen doğru ve fakat aynı şekilde tehlikeli bir şekilde yanlış sonuçlara da götüren bir yöntemdi. Dönemin ana Maocu örgütü olan TİİKP'nin liderliğine karşı giriştiği bir polemikte Kaypakkaya, tek geçerli mücadele şeklinin silahlı mücadele olduğunu savunuyordu. Bu tartışma sırasında pozisyonunu desteklemek iddiasıyla Kaypakkaya, Lenin'in gerilla savaşı ile ilgili bir makalesinden alıntılar yapmıştı. Lenin'in Bolşevikler'in finansmanını arttırmak için yapılmış iki banka soygununu onaylayan bir yazısı olduğu doğrudur.⁶¹ Ancak, Lenin çoğu banka soygununun “yalnızca el koyanlara fayda sağladığını” da işaret etmiştir. Ve Lenin bir devrimin ortasında, 1906 yılında, köylülerin kitle ayaklanmalarıyla topraklara el koyduğu ve şehir yoksullarının kendiliğinden isyan ettiği bir zamanda yazıyordu. Bu silahlı kitle eylemleri Menşevikleri dehşete düşürmüştü. Lenin'in argümanı *bir devrimin ortasında* böylesi şiddet eylemlerinin kaçınılmaz olduğu ve Bolşeviklerin de bu eylemlerle ilişkiye geçmesi gerektiği yönündeydi. Lenin önce devrimin ve onun inşasının parçası olan, çoğunlukla silahsız, tüm kitle eylemlerini özetliyordu:

... Rusya devrimine geri dönelim. Mücadele şekillerinin tarihsel gelişimini hatırlayalım. İlk olarak işçilerin ekonomik grevleri vardı (1896-1900), sonra

60: İbrahim Kaypakkaya, Seçme Yazılar, Umut Yayıncılık, 2004, s. 379

61: Tiflis'te Stalin'in organize ettiği banka soygunu bir felakete dönüştü. El koyulan paranın tamamı bozdurulması neredeyse imkansız yeni 500 Rublelik banknotlardı. Çok sayıda Bolşevik Avrupa'da parayı bozdurmaya çalışırken tutuklandı.

işçilerin ve öğrencilerin politik gösterileri (1901-02), köylü isyanları (1902), çeşitli gösterilerle birleşmiş olan politik kitle grevlerinin başlangıcı (Rostov 1902, 1903 yazındaki grevler, 9 Ocak 1905), yerel barikat kavgalarıyla birleşen ve tüm Rusya çapında gerçekleşen politik grevler (Ekim 1905), kitlesel barikat savaşları ve silahlı ayaklanma (Aralık, 1905), barışçıl parlamenter mücadele (Nisan-Haziran 1906), kısmi askeri isyanlar (Haziran 1905- Temmuz 1906), kısmi köylü isyanları (sonbahar 1905-sonbahar 1906).

Sonra Lenin incelenmesi gereken başka bir mücadele türünün yükseldiğini yazıyordu.

Fotoğrafın temel arka planı böyledir. Bu arka planın karşısında muhakkak ki kısmi, ikincil ve yardımcı konumda olan ve bu metnin (Gerilla Savaşları) çalışılmasına ve değerlendirmesine sebep olmuş olay göze çarpmaktadır. Bu olay nedir? Biçimleri nelerdir? Sebepleri nelerdir? Ne zaman ortaya çıkmış ve ne kadar yayılmıştır? Genel olarak devrim içindeki önemi nedir? Sosyal Demokrasi tarafından örgütlenen ve liderliği yapılan işçi sınıfı mücadelesi ile ilişkisi nedir?

Lenin sonrasında şöyle devam ediyordu:

Gerilla savaşının, sınıf bilinci olan proleteryaıı itibarsız, sarhoş ayak takımıyla yakın bir işbirliğine sokacağı söyleniyor. Bu doğru. Fakat bu ancak proleteryanın partisinin gerilla savaşını asla tek ve hatta temel mücadele yöntemi olarak görmemesi gerektiği anlamına gelir. Bu, gerilla savaş yönteminin, diğer mücadele yöntemlerine tabi kılınması, savaşın ana yöntemlerine uyumlu hale getirilmesi ve sosyalizmin aydınlatıcı ve örgütleyici etkisiyle yüceltilmesi gerektiği anlamına gelir.⁶²

Kaypakkaya'nın tüm argümanları, Lenin'in yanlış beyanına dayanıyordu. Bütün metni okuyamamış olma ihtimali de var ancak yazdığı metin kendi sabırsızlığının ürünüydü; ve Lenin seçilmiş bir destekleyici kaynak rolü oynuyordu.

Kaypakkaya öncelikle, Kemalizm ve Kürt sorunu üzerine yazdıklarıyla solun geri kalan kesimlerinin tutumlarını sorgulamaya zorladığı için önemlidir. İkincisi, devrimciliğe kişisel bir kahramanlıkla duyduğu bağlılıktan dolayı.

62: V. I. Lenin, Guerilla Warfare, Collected Works, Moscow, Vol 11, 1965, s. 213-223

Onun politikalarının merkezinde duran ölümcül hatası, küçük bir öncü gruptan oluşan devrimci bir örgütü toplumsal değişimin motoru olarak kitlelerin yerine ikame etmesidir. İronik olan, Kaypakkaya bu ölümcül hatayı (kelimenin tam anlamıyla), çok keskin biçimlerde saldırdığı diğer Maoocular, Mahir Çayan'ın çeşitli taraftarları ya da TİP ve TKP gibi soldaki tüm “revizyonistlerle” paylaşıyordu.

Radikal solun mirası

Aydın Çubukçu, 2009'daki Kaypakkaya sempozyumunda, Türkiye solundaki fikirler ve örgütlenmeler arasındaki ilişkiyi şöyle yorumluyor:

...Türkiye Halk Kurtuluş Ordusu kitapsız bir harekettir. THKP-C'nin kitabı vardır, TKP-ML'in kitabı vardı. Kitaplı hareketler şansız hareketler olmuşlardır, sonraları bakımından. O yazılı belgeler, hareketlerin gelişmesini, önlerini tıkamıştır. “Usta dedi ki, büyük önder dedi ki” lafı, gelişmelerini engellemiştir, çünkü onun üzerine konulabilecek herhangi bir taş, binanın yıkılmasına yol açıyordu. Kimse tek taş koyamadı, koymaya çalışanlar yıktılar. Dev-Yol taş koydu, “Bir taş da ben ekleyim Mahir'e” dedi, Mahir'in esası çöktü. Kurtuluş “Ben bir taş koyayım” dedi, o taşı da kaldıramadı Mahir'in sistemi. Acilciler alttan taş çekmeye çalıştılar, o tamamen berbat etti. Velhasıl o kitaplı hareketler, TKP-ML'nin başına çok geldi, birçok kez bölündü. Herkes taş çekme, taş koyma derken, İbrahim Kaypakkaya'nın metinleri kıymıdatılmaz bir halde bağlandı, fraksiyonların doğuşunda rol oynadı. THKO ise serbest davrandı.

...

Bir alay konusu söyledi arkadaşım, ama doğrudur, bir zamanlar “Mao senin yolundan saparsak bize lanet olsun” dedik, doğru, yazdık, bundan iki ay sonra “Maocu olan berbattır” dedik, doğru. Silahlı mücadele konusunda öyle dogmalarımız, daha doğrusu savunmazsak revizyonist oluruz diye korktuğumuz şeyler vardı, onları tepeledik. İşçi sınıfı, köylülük vesaire kalıplarımız vardı, Türkiye yarı feodaldır demeyen revizyonisttir diyorduk, vazgeçtik, değilmiş dedik. Ayaklanmayı savunan revizyonistler var diyorduk. “Ulan ayaklanmayı savunan revizyonist mi olur? Revizyonist dediğin, devrimi önlemeye çalışır.” diye aklımıza geldi. Kitapsız olmak bize yaradı. Kitaplı olmak öbür hareketlere yaramadı.⁶³

63: Emek Aytaç (Derleyen), İbrahim Kaypakkaya, Hayatı, Teori ve Politik Eseri, İstanbul 2009, s. 135

Bu gerçekten yenilginin korkunç bir kabulüdür. Kitaplı olmaktan kastedilense bir teoriye sahip olmaktır. Peki teoriyle ne demek istiyoruz? Kastedilen geçmiş mücadelelerden öğrenmemize, geçmiş yenilgilerimizdeki hatalarımızı tekrarlamaktan kaçınmamıza ve gelecek zaferler için şansımızı arttırmamıza yardım eden bir bilgi dağarcığı ve genellemeler dizinidir. Çubukçu'nun anlatmaya çalıştığı 70'lerin sol teorisinin hafıza kaybını tercih ettirecek kadar kötü olmasıdır. Böyle kırılğan ve esneklikten uzak teorik bir anlayış daha fazla zafer kazanmamıza ve daha az mücadelede kaybetmemize yardım etmek olan işlevini kesinlikle yerine getiremez. Ancak daha iyisini yapamazsak, yok olmaya mahkumuz. Sadece geçmişin yenilgilerini tekrarlar dururuz. Muazzam bir ideolojik baskı altındayız. Egemenler tarihimizi bizim yerimize sürekli yeniden yazıyorlar. Kullandıkları yollardan birisi de, 70'lerin solunu gözden düşürmek. Ve solda bazıları bu sürece suç ortaklığı yapıyor.

1970'ler solundan bize kalan 'teori' işe yarayan bir teori değil. Yenildi. Ama 1960 ve 1970'lerin mücadeleleri olumlu ve olumsuz dersleriyle muazzam bir kaynak oluşturuyor. Beğenelim ya da beğenmeyelim böyle bir geleneğimiz ve kollektif bir hafızamız var. Deniz Gezmiş gibi birinin politik hataları ne olursa olsun, gerçek şu ki bütün toplum tarafından, hatta kendisi devlet tarafından katledildikten sonra doğanlar tarafından bile büyük bir sevgiyle hatırlanıyor ki bu olumlu bir faktör. 70'lerin kitlesel mücadeleleri bu toplumun neleri yapabileceğini gösterdi. Sol bir gelenek var. Bu geleneği onurlandırmak için onun üzerine inşa etmeliyiz. Bunun için de bu gelenekten ders çıkarmalı ve çıkardığımız dersleri gelecek mücadelelerin hizmetine sunmalıyız.

İki gerilla: Deniz ve Che

Deniz Gezmiş'in ilk politik eylemi Oya Sencer'in⁶⁴, Türkiye işçi sınıfı tarihi⁶⁵ konulu doktora tezinin reddedişini protesto etmek için yapılan İstanbul Üniversitesi işgaliydi. Ne yazık ki, Gezmiş'in politik yörüngesinin gelişimi onu işçi sınıfından uzaklaştırarak bir gerilla stratejisine yönlendirdi.

1968'in başlarında Vietnam'daki Tet saldırısının geçici olmasına

64: Şimdi, Oya Baydar ismiyle yazıyor.

65: Daha sonra kitap olarak basıldı, halen okunmaya değer.

rağmen çarpıcı başarısı, küçük bir ulusun dünyanın en büyük ordusu olan ABD ordusunu küçük düşürebileceğini gösterdi. Bu başarı, dünya çapında çoğunun sınıf karakteri Vietnam ulusal özgürlük mücadelesinden çok farklı olan mücadelelere esin kaynağı oldu. Vietnamlıların bu büyük başarısı, İrlandalı Marksist James Conolly'nin "Büyükler yalnızca bizler dizlerimizin üzerinde olduğumuz için büyük görünürler" sözünün ne kadar haklı olduğunu gösterdi. Bu başarıdan ilham alan Fransız işçiler, yıllarca biriken düşük ücret ve polis baskısından kaynaklanan mağduriyetlerine karşı dünyanın en büyük genel grevine çıktılar.

Doğal olarak, Vietnam hareketinin başarısına verilen tepkilerden biri de onu doğrudan taklit etmek oldu. Koşullar tamamen farklı olduğundan genellikle felaketle sonuçlandı. Gelişmiş ülkelerdeki Kızıl Ordu Fraksiyonu gibi küçük şehir gerilla grupları çarpıcı suikastler gerçekleştirdi ancak hiç biri Vietnam mücadelesiyle benzerlik taşıyamıyordu ve bu gruplar ciddi bir politik miras bırakamadılar.

Türkiye'de de, aynı nedenlerle, gerilla denemeleri başarısızlıkla sonuçlandı. Bunun Deniz Gezmiş ve arkadaşlarının kararlılık ve cesaretleriyle hiç bir ilgisi yoktu. Asıl olarak, 1960'ların sonundaki Türkiye Vietnam'la bir benzerlik taşıyamıyordu. Türkiye emperyalist hiyerarşide yerini alabilmek amacıyla kendi anlaşmalarını yapabilme gücü olan tam bağımsız bir ülkeydi. Zaten önemli bir politik aktör olan ve giderek büyüyen bir işçi sınıfına sahipti. 15-16 Haziran 1970'de işçi sınıfı gücünü, militanlığını ve artan bilinç düzeyini gösterecekti. Türkiye'nin ciddi bir toprak sorunu yoktu, Türkiye köylüsü 1950-1960 Demokrat Parti yönetiminin tarım politikalarından yararlanmıştı ve politik olarak oldukça muhafazakardı. Gerillalar, Che'nin Bolivya'daki kaderini paylaşarak, ayaklanacağını umdukları köylüler tarafından yetkililere teslim edildiler.

Gerilla liderleri yakalanıyor, yargılanıyor, idam ediliyor ya da yargılanmaksızın infaz ediliyordu. Bu idamları mümkün hale getiren politik atmosfer 12 Mart darbesi tarafından garanti altına alındı. Ancak kendileri ordunun "ilerici" potansiyeline olan ilüzyonlarını sonuna kadar korudular, hatta 9 Mart 1971'de bir "ilerici" darbe beklediler.

Peki, neden solcu öğrencilerin en parlak figürleri bu felaket getiren gerilla stratejisini benimsediler? *Objektif* koşullara baktığımızda bunu kaçınılmaz yapan hiçbir şey yoktu. İşçi sınıfı büyüyen bir gücü ve hızla radikalleşiyordu. Süleyman Demirel 15-16 Haziran 1970'i

“Komünist Devrim Provası” olarak tanımlıyordu. Objektif durum gerilla stratejisinin çekiciliğini açıklamaya yetmiyor. Nedeni o dönemdeki solun politik geleneklerindeki zayıflıktır. Bu da tek parti rejimi dönemindeki devlet baskısının ürünü olarak gerçek Marksist gelenekten kopuşun bir sonucuydu. Eldeki alternatifler Mehmet Ali Aybar’ın “güler yüzlü sosyalizm”i ile Mihri Belli’nin orduya güvenen politikaları olduğunda, radikalleşmiş öğrencilere gerilla yolu çok daha gelecek vaad ediyor gibi görünüyordu.

Gerilla stratejisinin yenilgisinin diğer bir kanıtı da, solun büyük kısmı gerilla liderlerini politik referans noktası olarak almaya devam ederken ve 70’lerde belirleyici olan daha geniş radikal sol örgütler bu geleneğin taşıyıcıları olduklarını iddia etmelerine rağmen, 70’lerin ikinci yarısında gerilla stratejisini yinelemeye girişmediler.

Gerillalar için nasıl bir bilanço yapabiliriz? Öncelikle, neyi değerlendirdiğimiz konusunda net olmalıyız. Onların cesaretini, samimiyetini ve kararlılıklarını değerlendirmiyoruz. Sadece aynı tecrübe ve tehlikelerle yüz yüze kalmış olanların bunu yapması mümkün olabilir. Bizim açımızdan soru, gerillaların arkalarında bıraktıkları gelenekten neleri kabul etmemiz ve neleri reddetmemiz gerektiğidir. Büyük fedakarlıklarda bulunan bu insanların hatıralarına karşı işlenebilecek en büyük suç, onların mücadelelerinden alınabilecek dersleri göz ardı etmektir.

Tabiki Türkiye dünyada sol hareketin bir bölümünün gerilla yöntemini kabul ettiği tek ülke değildir. Hindistan’daki Naxalite’lerden⁶⁶ Amerika’daki Weathermen’lere⁶⁷ kadar tüm dünyada sosyalistler, özellikle de gençler için bu görünür kısa yol çok çekici olmuştur. Solun çoğunluğu açısından bu ilham Latin Amerika’dan kaynaklanmaktadır. Ancak 1960’ların başında Guetamala, Peru ve Arjantin’deki gerilla hareketleri dağıtılmıştı. Bu yenilgilere rağmen, Che Guevera Bolivya’da aynı yöntemi uygulamak üzere yola çıktı. Che dünyanın geri kalanındaki gerilla hareketlerine politika ve ilham verdi. Che’nin ve bizim gerillalarımızın politikaları arasındaki bir karşılaştırma perspektif oluşturmamıza yardımcı olabilir.

Che dün olduğu gibi bugün de, bütün dünyada hayran olunan bir devrimci. Yüzü hala baskıya karşı mücadelenin sembolü, aşağıdan

66: Hindistan’ın çeşitli bölgelerinde radikal devrimci örgüt militanları

67: Amerikan radikal sol hareketi

mücadelenin canlandığı her yerde ve politikalarıyla doğrudan bağı olmayanların bile ellerindeki bayraklarda yerini alıyor. Che devlet gücünü gerçekten ele geçiren gerilla hareketinin liderlerinden biriydi. Bu mücadelede, ona hayatı boyunca rahatsızlık veren ve askeri çatışmalar için ciddi bir engel yaratan akut astımı olmasına rağmen, büyük bir fiziksel cesaret sergiledi. Guevara liderliğini yaptığı kişilere karşı sertti ama Washington, Moskova ya da Pekin’de konforlu bir ofis de oturan, başkalarını kendi adına ölüme gönderen bir general değildi. Mücadele arkadaşları hangi tehlikelerle karşılaştıysa o da aynı tehlikelere göğüs gerdi.

Ancak Fidel Castro’nun 26 Temmuz hareketinin yarattığı rejim sosyalist bir rejim değildi. Nitekim Fidel gerillaların zaferinden sonra yaptığı ilk konuşmasında bunu açıkça belirtmişti ve yeni rejim için yaptığı ilk destek çağrılarında biri Birleşik Devletler’e yapılmıştı. Ancak bu çağrı reddedilince, Castro Sovyetler Birliği’ne döndü Castro’nun Küba devrimini ‘sosyalist’ olarak ilk tanımlayışı, Amerika’nın Nisan 1961’de Domuzlar Körfezi çıkarmasının yenilgisinden sonra yani isyancıların iktidarı alışından iki yıldan fazla bir zaman geçtikten sonradır. Ancak bundan sonra hareketin yükselişinde ikincil bir rol oynayan Komünist Partisi yeni Küba devletinin önemli bir parçası haline geldi.

Batista rejimi yozlaşmış ve çürümüşü, Küba ABD için ucuz bir şeker kaynağı olarak sömürülüyordu. Yeni rejimin amaçlarından biri klasik ithal ikameci kalkınma yoluydu ve daha önceden ithal edilen malların yerli üretimini geliştirmektir.

Fidel, Che’yi Çalışma Bakanı yaptı ve bu politikayı uygulamayı denedi. Ancak Sovyetlerle yapılan anlaşma, Küba’nın ABD için değil, SSCB için bir ucuz şeker kaynağı olmasını öngörüyordu. Bu Che’nin bakanlık koltuğunu bırakmasının ve yeniden gerilla savaşına dönmesinin altında yatan nedendi. Ancak memleketi Arjantin’deki Halkın Gerilla Ordusu Mart 1964’te Arjantin devleti tarafından dağıtılmıştı.

Che önce Kongo’ya gitti. Kendi deyimiyle bu yolculuk tam bir felaketti. Kongo’yu terk etmeye zorlandı. Ardından Bolivya’ya gitmeye karar verdi. Bu yolculuk için Küba’da gizlilik içinde hazırlandı. Karşılaşacağı durumları araştırmak için Küba devletinin kaynakları vardı. Hatta Sorbonne mezunu bir danışmanı - Regis Debray⁶⁸- bile vardı. Bu

68: Debray, Che için problem olmaya devam edecekti. Che, Nisan 1967’de, Debray’ın

yüzden Che'nin bilgisizliği için hiç bir özrü yoktu.

Che daha önce de Bolivya'da bulunmuştu. Latin Amerika'ya yaptığı ünlü yolculuklarının ikincisinde, 1953'te Bolivya'yı da ziyaret etti. 1952'de maden işçilerinin önderliğinde hükümeti deviren ve yeni kurulan hükümette 7 işçi bakanın olduğu, madenlerin işçilerin kontrolü altında kamulaştırıldığı bir devrim gerçekleşti. Sokaklar işçi milislerin hakimiyetindeydi. Daha sonra işçiler kırsal bölgelere delegeler gönderdi ve köylüleri silahlandırdı. Köylüler toprak ağalarını kovarak ya da öldürerek toprakları ele geçirdi. Aşağıdan gerçekleşen bu eylem daha sonra toprak reformuyla yasallaştı. Bolivya kırsalındaki feodal ilişkiler, işçilerin önderliğini yaptığı bu devrim tarafından tamamen yok edildi. 1953'te Che, Bolivya'nın başkenti La Paz'dayken çatışmalar hala sürüyordu ve kendisi bunun farkındaydı. Ancak babasına yazdığı mektuplarda belirttiği gibi kendisini o dönem 'tarafsız bir gözlemci' olarak tanımlıyordu, Che henüz sosyalist değildi. Bundan sonra geçen 15 yıl içinde, patronlar işçilerin kazandıkları her şeyi geri almak için savaş verdiler. Che bir devrimci olarak Bolivya'ya geri döndüğünde bu savaş hala devam ediyordu. 1952-67 yılları arasında 139 madenci grevi gerçekleşti, bunların 16'sı süresiz genel grevlerdi.

Kapitalistler sonunda Bolivyalı işçileri alt edeceklerti. Bunu başarmak için artık kendi topraklarına sahip olan köylüleri bir karşı denge unsuru olarak kullanıyorlardı. Hükümet, Mart 1959'da grev yapan işçileri yıldırma için kamyonlar dolusu silahlı köylü getirdi. Hükümet ve ABD "Altiplano" denilen Bolivya'nın batısındaki dağlık bölgesinde bulunan madenlerden uzak, Bolivya'nın doğusunda kalan tarım arazilerini geliştirmek için para akıttı. 1960'da ABD'nin Bolivya'nın doğusu için 60 yatırım projesi vardı. 1964'de bir askeri darbe⁶⁹ General Rene Barrientos'u başkanlığa getirdi. 1965'de sendikaları yasakladı ve bütün askeri gücüyle işçilere saldırdı. Yüzlerce madenci öldürüldü. Bütün bunlara rağmen madenciler mücadeleyi sürdürdü. Ancak Barrientos toprak reformunun devam edeceği vaadiyle, 1960-64 yılları arasında

---

güvenliğini sağlamak üzere grubunu ikiye bölmek zorunda kaldı. Debray'ı koruyan grup, Debray'la birlikte tutuklandı. Debray uluslararası bir kampanyanın sonucu serbest bırakıldı. Che'nin yolculuğu bakanlık konforunu bırakıp gerilla mücadelesine dönüşmüşken, kendisi 1981 yılında François Mitterand hükümetine danışman oldu.

69: Ne ironik ki, bu darbe Bolivya Komünist Partisi dahil bazı Bolivya solcuları tarafından da desteklenmiştir.

Bolivya'nın doğusunda toprak verdiği 200.000 köylünün desteğini elinde tutuyordu.

Böylece Che 1966'da Bolivya'ya geri döndüğünde, ülkenin batıdaki dağlık bölgesinde konumlanmış işçi sınıfının büyük darbeler aldığı ve doğudaki köylülerin büyük ölçüde Barrientos destekçisi olduğu bir ülkeye geldi.⁷⁰ Ancak Che Bolivya'daki mücadelesine doğudan, mücadelenin kalbinden uzakta, başlamayı tercih etti. O bölgenin muhafazakar köylülerinin gerilla mücadelesini desteklemesinin olasılığı yoktu.

Her ayın sonunda Che günlüğüne bir özet yazıyordu. En son bunu yapabildiği tarih 1967 Eylül sonuydu:

Ayın özellikleri: Geçen ayinkine benziyor; ancak ordu şimdi harekatta daha etkili; köylü kitlesi hiç mi hiç yardım etmiyorlar ve üstelik köylüler birer jurnalci olmuşlar.⁷¹

Sekiz gün sonra, Che yakalandı ve bir ABD askeri danışmanı izlerken vahşice öldürüldü. Hiç bir zaman köylülerden kayda değer bir destek alamamıştı.

Che "Devrimcilerin görevi devrim yapmaktır" diye yazar. Bu slogan 1960'ların sonu ve 70'lerde bizim radikal solumuz tarafından da kullanılıyordu. Ama bu slogan büyük bir felaketti. Che'nin izole olmasına ve ölümüne neden olmuştu. Devrimcilerin görevi *işçi sınıfının* devrim yapmasına yardım edecek politik örgütlenmeleri yaratmaktır. Bu maalesef o kadar kulağa hoş bir slogan gibi gelmiyor.

Kendi gerillalarımızı Che'yle karşılaştırdığımızda onlara iltifat etmiyoruz. Che gibi, onların da dürüstlük ve cesaretini kabul ediyoruz, ama aynı zamanda benimsedikleri politik stratejinin çıkmaz bir sokak olduğunun farkındayız.

1965-1980 Türkiye solunun trajedisi

TİP sendikalar tarafından yaratıldı ve sonrasında politikasını TKP'nin çeşitli dönüşlerinde ortaya çıkan eğilimlerinden aldı. Sol varlığını yükselen işçi hareketliliğine borçluydu.⁷² Ancak 60'ların ortalarından

70: Evo Morales, Doğu'daki muhafazakar muhalefet ile şimdi aynı bölünmüşlüğü yaşıyor.

71: Che Guevara, Guevara'nın Günlüğü, İstanbul 1969, s. 199

72: Sol aynı zamanda, 1980 sonrası yer altı faaliyetlerinden çıkıp 1989'da işçilerin

İtibaren radikal sol gerçek, var olan işçi sınıfı hareketiyle uyum içinde değil, giderek ondan ayrılarak gelişti. Tabii ki bireysel olarak radikal sola katılan işçiler vardı ve radikal sol işçi mücadelelerine müdahil olmaya çalıştı; ancak bu hiçbir zaman gerçek bir bağ ve organik bir ilişkiye dönüşmedi. İşçi hareketinin en solda duran parçası DİSK, önce TİP'in sonra TKP'nin ve 70'lerin sonunda artık CHP'nin fikirlerinin hakimiyetindeydi. İşçi hareketinin bir parçasındaki baskın politikalar yer değiştiriyordu; ama radikal sol bu sürecin parçası değildi ve var olan tartışmalarda bir alternatif önermiyordu.

70'lerde bir dizi çarpıcı gelişme yaşanıyor. Birincisi, egemen sınıfın yinelenen krizleri çözmekteki artan yetersizliği ve egemen sınıf politikacılarının istikrarlı bir hükümet oluşturmaktaki artan başarısızlığı. İkincisi, işçi hareketi ve radikal sol arasında büyüyen ayrılık. Üçüncüsü, egemen sınıfın büyüyen faşist hareketi işçi sınıfına karşı bir silah olarak artan oranda kullanması.

15-16 Haziran 1970

İşçi hareketinin kendisi, büyük oranda her hangi bir politik liderlikten bağımsız olarak, gerilla yöntemine alternatifi pratikte göstermiş oldu. Önceki bir çalışmadan alıntı yapacağım:

Türkiye işçi sınıfı mücadelesinin doruk noktasını oluşturan 15-16 Haziran hareketi hükümet ve ordu tarafından 'komünist ihtilal provası' olarak lanetlenmeye çalışıldı. Hareketin egemen sınıfın korkudan dizlerini titreten bir ayaklanma niteliğinde olmasına karşın 'komünist' öncülükten bahsetmek mümkün değildi. Grev ve gösteriler, hiçbir sol parti veya grup tarafından örgütlenmemiş, kendiliğinden gelişmişti.

İşçilerin 'kapattırma' diye uğruna sokağa çıktıkları DİSK'in yönetimi bile grevlerin başladığını basından haber aldı. Nitekim DİSK Yürütme Kurulu, grevlerin başladığı 15 Haziran sabahı Çemberlitaş'taki Genel Merkez'de toplantı halindeydi ve halen meclisten çıkan sendikalar yasasına karşı yürütecekleri kampanyayı tartışıyor.

...

Böylece 15-16 Haziran direnişi Türkiye işçi sınıfının kendi bağımsız sınıf çıkarları doğrultusundaki ilk büyük eylemi olarak mücadele tarihine geçti.

---

bahar eylemleriyle birlikte yeniden toparlanma olanaklarını yakaladı. Bu konuya tekrar döneceğiz.

1970’te 600.000 işçi Türk-İş’te, 100.000 işçi DİSK’te, 400.000 işçi de bağımsız sendikalarda örgütlüydüler. 15-16 Haziran hareketi DİSK’li işçilerce başlatıldı. Ancak Türk-İş sendikalarına üye işçiler de fabrikalarında greve çıkarak büyük kalabalıklar halinde gösterilere katıldılar. Hatta bazı kaynaklara göre harekete katılan Türk-İş’li işçi sayısı DİSK’li işçi sayısından fazlaydı. ‘Reformist’ ve ‘sarı sendika’ olarak tanımlanan Türk-İş’e bağlı işçiler de mücadelede öne atılmışlardı. Üstelik sendikalar yasasındaki değişiklik önerisinin Türk-İş’e bağlı Genel-İş Başkanı Abdullah Baştürk tarafından yapılmış olmasına rağmen.

...
‘İşçi-ordu el ele’ sıkça atılan sloganlardandı. Ancak işçiler greve çıkarmaya çalıştıkları fabrikaların önlerinde ve yürüyüş hatlarında asker barikatı ile karşılaştıkça ordunun işçilerle pek de el ele olmadığını farkına varmaya başladılar. Hükümet, hareketi bastırmak için sıkıyönetim ilan edince, işçileri tutuklayan askerler oldu. 5.090 işçi önderi işten atıldı. Bu saldırı, elde edilen mücadele deneyimine ciddi bir darbe vurdu. Ordunun işçileri sömüren sistemin koruyucusu olduğu, demokrasinin güvencesi olamayacağı ortaya çıktı.

Devlet baskısı karşısında geri adım atan DİSK bürokratları, kendi kontrollerinden çıkan hareketi bitirmek için işçileri evlerine dönmeye ikna ettiler. Bürokratların ikna edemedikleri ve direnişi sürdürmeye çalışan işçiler de askeri süngü zoruyla hizaya getirildiler. 15-16 Haziran direnişi böylece sonlandırıldı.⁷³

Bu muazzam mücadele işçi sınıfının yüksek bilinç düzeyini gösteriyordu. DİSK’e yapılan yargı saldırısında DİSK’i savunmak için kendiliğinden greve çıkan Türk-İş üyeleri, anlık ekonomik çıkarları için mücadelenin çok ötesinde bir tutum sergiliyordu. Aslında, Türk-İş yönetiminin DİSK’e yapılan saldırınının hazırlanmasında parmağı vardı ve hedefleri tek yasal sendika olarak Türk-İş’in işçiler üzerindeki hegemonyasını garanti-lemektir. Buna rağmen, çok sayıda Türk-İş üyesi kendi liderlerini yok sayarak, başka bir sendikadaki işçilerle meclisten geçen yasaya karşı mücadele etmek için birleşti. Bu politik bir mücadeleydi ve Marx bunun daha yüksek bir bilinci temsil ettiğini iddia eder:

‘Ekonomik koşullar önce bir ülkenin halkını işçiye dönüştürür. Sermayenin birleşimi bu insanlar için ortak bir durum, ortak bir çıkar yaratır. Bu kitle

73: Kemalizm Sol Değil, 2004, s. 213-217

hali hazırda sermaye için sermaye karşıtı bir sınıftır ancak henüz kendisi için durum böyle değildir. Mücadele içinde, ki biz bunun sadece bir kaç aşamasını gözlemleyebildik, bu kitle birleşir ve bir sınıf olarak kendini kendi için inşa eder. Savundukları çıkarlar sınıfın ortak çıkarlarına dönüşür. Ama sınıfın sınıfa karşı mücadelesi politik bir mücadeledir.⁷⁴

15-16 Haziran 1970, işçi sınıfının “kendinde bir sınıftan” “kendisi için bir sınıfa” doğru hareket etmesinin bir örneğidir. Lenin için de devrimci bilincin kriteri, işçilerin sadece kendileri için değil başkaları için de greve çıkmalarıdır.

Ancak 15-16 Haziran 1970’den çıkarılması gereken sonuçlar sadece olumlu olanlar değildir. Hareket yenildi, en azından geçici olarak, ve bu yenilgi 12 Mart 1971 darbesinin önünü açtı. DİSK liderliği direnişe öncülük etmemişti, ama durdurmayı başardı. Kemal Türkler sıkı yönetime uyulması çağrısı yaptı ve işçilerden “gözbebeğimiz şerefli Türk Ordusu ile” karşı karşıya gelmemelerini talep etti.

Her büyük işçi hareketinde olduğu gibi, buradan da bir dizi farklı sonuç çıkartmak mümkün. Kapitalizmi devireceğimiz o en son mücadele hariç, tüm mücadelelerimizde, başka bir ifadeyle yenilgilerde, bu yenilgilerin anlamını ve geleceğe hazırlanmak için nasıl kullanacağımızı sorgulamalıyız.

DİSK ve TİP liderliği için, 15-16 Haziran kendi büyüklüklerini gösterdi. Radikal sol ise, toplumun bir krizin içine girdiği (doğru) ve bütün bir sistemi alaşağı etmek için son bir büyük itmeye ihtiyaç olduğu (yanlış) sonucunu çıkardı. Ancak 15-16 Haziran’da *hem* işçi sınıfının gücünü ve politik düzeyini *hem de* reformist liderliğin önemini gösteren bir analiz, gelecek için yol gösterici olabilirdi. Bu kitle grevinden çıkarılacak asıl ders, işçi sınıfı hareketi içinde hem hareketi geliştirecek hem de hareketi zafere ulaşılmadan sonlandırabilecek reformist liderlere karşı mücadele verebilecek güçlü bir sol muhalefetin inşasının zorunluluğuydu.

1971 darbesinin asıl hedefi işçi sınıfı hareketiydi. Sol hem 15-16 Haziran 1970’in hem de 12 Mart 1971’in önemini kaçırdı. Sol bu duruma uygun hareket etmiş olsaydı işçi sınıfı hareketi içinde sol bir muhalefet yaratma şansı vardı. Ancak böylesi bir muhalefetin 15-16 Haziran

---

74: Karl Marx, Felsefenin Sefaleti

yenilgisini engelleyebilmesi ya da 12 Mart darbesini geri püskürtme ihtimali düşük. Buna karşın, işçi hareketinin içinde solun etkinliğinin başlangıcı olabilirdi ve 70'ler boyunca mücadelenin temposu ısınarak artarken paradoksal biçimde işçi hareketi politikasının sağa kayışına karşı direnebilirdi.

Ecevit ve Sol

Bülent Ecevit'in yükselişi, paradoksal olarak, 70'lerde başka bir solun inşasının mümkün olduğunu gösteriyor. Ecevit elbette devrimci değildi. Ancak yükselen işçi sınıfı hareketiyle ilişkili bir solun inşasının gerekliliğini çok net anladı. CHP'yi kurtarmanın tek yolunun onu sola çekecek bir sosyal demokrat partiye dönüştürmek olduğunu gördü. Ecevit'in "Ortanın Solu" kitabı radikal sol reformist bir manifestoydu. Ecevit CHP'nin Kemalist elite özdeşleşen kimliğinden kopması gerektiğini gördü.

Bir köy kahvesine gidersiniz... Devlet işlerini nice aydınlardan daha derinliğine eleştirebilen bazı okuma yazma bilmeyen köylülerle karşılaşsınız. Bir işçi toplantısına katılırsınız... Bilim adamlarının yazdıklarını şaşılacak bir kavrayışla değerlendiren bazı okul görmemiş işçilere rastlarsınız...⁷⁵

Ecevit daha da ileriye gitti, diline çok dikkat ederek, 1923 sonrası tek parti diktatörlüğünü eleştirdi.

Ama düzen yıkıldıktan sonra, Türk halkının demokratik alışkanlık ve eğilimleri ile, yeni ortaya çıkmaya başlayan sınırsız iktidar arasında, bir bağdaşmazlık, bir geçimsizlik başladı. Devletle halkın arası açıldıkça açıldı, Devlet halka yukardan bakar oldu. Halk, devletten soğudu, devlete küstü.

...

Yöneticiler artık halktan iyice kopuktular; halkı aşağı görüyorlardı; halkı sürü, kendilerini de halkın güdücüsü sayıyorlardı.⁷⁶

Ortanın Solu işçi sınıfı hareketinin büyüyen gücünü ve TİP'in meclisteki varlığının CHP üzerinde oluşturduğu baskıyı yansıtıyordu. Ecevit

75: Bülent Ecevit, Ortanın Solu, 4. Baskı, Ankara, 1968, s.7

76: Bülent Ecevit, Ortanın Solu, 4. Baskı, Ankara, 1968, s. 37-38

CHP'nin sola doğru hareket etmesi gerektiğini gördü. Bunun elbette sınırları vardı - Ortanın Solu aynı zamanda 27 Mayıs 1960 darbesini över.

Bununla birlikte, Ecevit için dönüm noktası 12 Mart 1971 darbesine karşı net muhalefeti idi. Ecevit bu konuda kendisini kararsız hatta darbe ilüzyonları olan radikal solun *solunda* konumlandırdı. Bu duruş çok da popülerdi. Ecevit ordu karşıtı bu pozisyonu sayesinde İnönü'yü CHP liderliğinden alaşağı etti. 1973'de %33.5, 1977 genel seçimlerinde %41.4 oy oranıyla CHP tarihinin en yüksek oyunu aldı.

Ecevit'in 1977 seçimlerindeki başarısını belirleyen bir faktör de milliyetçiliği idi - Temmuz 1974 Kıbrıs işgali sırasında başbakanıydı. Klasik reformist geleneğin bir özelliği de milliyetçilik karşısında teslimiyetçidir. Dünya sosyalist hareketinin bölünmesine ve Komünist Enternasyonal'in kurulmasına yol açan Birinci Dünya Savaşı başlarken Alman parlamentosunda Sosyal Demokrat Parti milletvekillerinin ikisi hariç hepsinin savaş kredilerine destek oyu vermesiydi. Ecevit, Kıbrıs konusunda, tipik bir sol reformist gibi davrandı. Şaşırtıcı gerçek ise, tüm radikal solun⁷⁷ 1974 Kıbrıs işgalini destekliyor olmasıydı ve bu bağlamda Ecevit radikal solun sağında değildi.

Ecevit'in politikaları sol için bir yıkım oldu. Eylül 1974'de, Kıbrıs işgalinden sonra seçim sandıklarında milliyetçi histeriden faydalanmak için istifa ederek, genel seçimi zorlamaya çalıştı. Ama genel seçim yerine, Milliyetçi Cephe hükümeti kuruldu. Böylece Ecevit Türkiye'yi yaklaşık üç yıl boyunca, 1977 Haziran seçimlerine kadar sürecek olan Milliyetçi Cephe hükümetine terketti. Bu süreçte Milliyetçi Cephe içindeki partilerin kontrol ettiği bakanlıklarda faşistlerin ve sağın güçlenmesini sağlayan gerici bir kadrolaşma yaşandı.

Sokaklarda ve üniversitelerde faşist şiddet dalgasının yükselişi karşısında Ecevit'in çözümü faşistlere ve solculara eşit uzaklıkta tavır almaya çalışmak oldu. Bu politikanın bir örneği sağcılarının ve solcularının okullara farklı günlerde girmesi politikasıydı. Bu politika solun açık bir hedef haline gelmesine yol açtı, "sol" gününde yerleştirilecek bir bombanın sadece solcuları öldüreceği kesindi. Bunun bir sonucu, 16 Mart 1978 günü İstanbul Üniversitesi'nde 7 öğrencinin ölümü, 41 öğrencinin de yaralanmasıyla sonuçlanan bombalı ve silahlı saldırıdır.

Ecevit bir felaket idiyse neden radikal sol onun zayıflıklarından

---

77: Tek istisna, bugünden bakınca şaşırtıcı olan, Doğu Perinçek'in partisiydi.

yararlanarak büyüyüp, kök salmadı? Elbette ki *gençlik* örgütlenmesi olarak radikal sol çok büyüdü, ancak toplumun diğer kesimlerinden büyük oranda kopuktu. Bu kopukluğun göstergelerinden biri en radikal sendika konfederasyonu olan DİSK'in politik yörüngesiydi. 70'lerde DİSK'in ana politikaları TİP'ten (1974'e kadar), TKP'ye (1977'ye kadar), oradan da CHP'ye kaydı. Bu tam da CHP politikalarının sol ve işçi sınıfı hareketi için bir felaket olduğu dönemdi. 1980'e gelinceye kadar seçmenlerin çoğunluğu sağa kayıyordu, radikal sol ile faşist sağın sokaklardaki kanlı kavgasını durdurmak için bir darbeye ihtiyaç olduğu argümanlarını kabul ediyorlardı. Bu politik atmosfer olmaksızın, silahlı kuvvetler 12 Eylül darbesini ne yapabilir ne de darbe sonrasında o kadar ileriye gidebilirdi.

Solun gençlik dışında⁷⁸ kök salmadaki başarısızlığı politikalarına bağlanabilir. Üç temel meselede radikal solun politikaları Ecevit'in solunda değildi. Bunları üç tarihle ifade edebiliriz: 15-16 Haziran 1970, 12 Mart 1971, Temmuz 1974. Radikal sol işçi sınıfının merkezi öneminin, Ecevit kadar bile, farkında değildi ve dolayısıyla 15-16 Haziran'ın asıl önemini görmedi. Radikal sol, Ecevit'in 12 Mart 1971 darbesine karşı yürüttüğü kararlı muhalefetin sağındaydı. Radikal sol Kıbrıs işgali üzerinden Ecevit'in milliyetçiliğine bir alternatif sunamadı. Radikal sol daha geniş bir hareket içinde sol muhalefeti inşa etme ve etki alanını gençliğin ötesine yayabilme fırsatını kaçırdı.

Başka ülkelerin yakın tarihinde de reformizmin yarattığı böylesi felaketlerin ve radikal solda yol açtığı problemlerin örnekleri görülebilir.

Britanya'da 1982'de, Micheal Foot İşçi Partisi'nin gördüğü en solcu liderdi. Uzun bir dönem barış kampanyalarında yer almıştı, Britanya emperyalizminin Süveyş müdahalesine karşıydı, Britanya'nın nükleer silahlarına karşıydı ve refah devletini savunuyordu. Fakat Arjantin birlikleri Malvinas adalarına çıktığında muhalefet lideri olan Foot, Margaret Thatcher'a Britanya'nın ulusal çıkarlarını savunmadığı gerekçesiyle sağdan bir saldırı gerçekleştirdi. Böyle yaparak, Thatcher'a Arjantin'e emperyalist bir savaş açması için açık çek veriyordu. Thatcher 1982'de Britanya tarihinin en sevilmeyen Başbakanı olmuştu. 1983'te savaş "kazanıldıktan" (1300 hayata mal olarak) sonra gelişen milliyetçi histeri dalgasında Thatcher artan bir çoğunlukla tekrar seçildi. Bu

---

78: 1970'lerin sonunda büyük hareketlerin yaş profili "13-20" olarak tarif edilir.

vekaleti İngiliz sendikal hareketine, özellikle de 1984-1985 madenci grevlerinde ve 1986 matbaa işçilerinin Rupert Murdoch ile savaşında sert ve yıkıcı darbeler vurmak için kullandı. Britanya’da radikal sol bölünmüştü. O zamanın belki de en büyük grubu olan Militant “Arjantin faşizminden” bahsediyordu ve savaşa karşı çıkmayı beceremedi. Fakat solun önemli bir parçası birliklerin geri çekilmesi talebiyle savaşa karşı vardı. Bir dizi küçük kalan eylemler çağırdılar. Bunların en büyüğünde yaklaşık 10,000 kişi toplandı. Ancak bu eylemler Britanya’da savaş karşıtı bir akımın çekirdeğini oluşturdu - diğer savaşlara karşı direnişler üzerinden büyüdü, 15 Şubat 2003’te Bush ve Blair’in Irak işgaline karşı 2 milyon insanın Londra sokaklarında yürüyüşüyle doruk noktasına ulaştı.

Yunanistan’da, Kasım 1973’teki Politeknik işçi ve öğrenci eylemleri, Temmuz 1974’de askeri cuntanın düşmesini tetikleyen eylemlere yol açtı. Bunu, yedi yıllık seçilmiş bir muhafazakar hükümet izledi. Bu dönemde, özellikle gençlik temelli ve Maocu politikaların hakimiyetinde, radikal sol büyüdü. Aynı zamanda işçi sınıfı hareketi de büyüyordu ve grev sayıları arttı. 1981 seçimlerinde sosyal demokrat parti, PASOK, radikal bir program öne sürdü; Avrupa Birliği ve NATO’dan çekilme, Kıbrıs konusunda saldırgan bir politika ve yoksullukla savaş çağrısı yaptı. Ancak bu talepler Maocuların liderliğindeki radikal solun talepleriyle aynıydı. Seçimler sırasında duvarlar “12 mil” çağrısı yapan kızıl renkli sloganlarla kaplıydı (12 mil: Yunanistan’ın kara sularınının 12 mile çıkarılması talebi). Bu talep Türkiye’nin Ulusal Savunma doktrininde hala “casus belli” olarak addedilir. Türkiye ile fiili bir savaş çağrısı olan bu sloganlar milliyetçi aşırı sağcılar tarafından yazılmadı, Maocu radikal solcular tarafından yazıldı. Fakat PASOK solun giysilerini çalmıştı. Radikal solun *bütün* talepleri PASOK’un programında yazılıyordu. PASOK ezici bir çoğunluk kazandı, Maocu sol çöktü. On binlerce üyeye sahip örgütler sönmüldü ve yok oldu. 80’lerin ilk dönemi Yunan solu için kuraklık yıllarıydı. İktidardaki PASOK, başı ne zaman sıkışsa milliyetçilik davulunu çalmak dışında, elbette ki verdiği sözlerin hiçbirini tutmadı.

Şili başka bir örnek sunuyor. Allende’nin çok popüler ve radikal hükümeti ordu ile uzlaşmıştı. Hatta Allende, Pinochet’yi hükümete bile çağırılmıştı. Solun bir kısmı sosyal demokrat Allende’nin ilüzyonunu paylaşıyordu. Darbeden yalnızca bir hafta önce, Şili Komünist Partisi Genel Sekreteri “Şili ordusunun politikaya müdahale etmeme geleneğinin

uzun gemiŒi” üzerine yazıyordu. Œili iŒi sınıfı gelen tehlikeyi çok daha net gördü ve fabrikalarda silahlanmaya baŒladı. Ancak radikal sol bile, onları silahsızlandırırken Allende hükümetine karŒı bu geliŒmeyi savunmanın önemini göremedi.

O dönem Türkiye solunun yörüngesi ile diğer ülkelerin solu arasında paralellikler var. Ortak problem, reformistler ile devrimci sol arasında, özellikle milliyetçilik ve devlet konusunda, yeterli politik fark olmamasıdır.

Bu Türkiye solu dŒnldğnde aŒırı bir iddia gibi görünebilir. 70’lerde radikal solun büyük kısmı, CHP’nin bile solcu olduğunu dŒnmezdi. Ancak CHP ve radikal sol arasındaki fark politik değil, rgtseldi. CHP 70’lerin sonunda en soldaki sendika konfederasyonu DİSK’te egemen olurken; radikal sol gençliği rgtliyordu. Genellikle aralarındaki örgütsel mesafe bile o kadar geniŒ değildi, radikal gruplar toplantıları için CHP lokallerini kullanmayı oldukça doğal buluyordu.

Bu tarih dikkate alındığında, 60 ve 70’lerdeki çoğu radikal solcunun nihai politik evinin CHP olması ŒaŒırtıcı değildir. 70’lerde solun baŒarısızlıėı, CHP’nin reformist milliyetçiliğine basit bir Œekilde arkasını dönmekten ziyade, iŒi sınıfı hareketi içindeki reformizm ile uėraŒan ve meydan okuyan istikrarlı bir devrimci alternatif yaratamamasıydı.

78’liler

12 Mart 1971 ağır bir yenilgiydi. En kötü yenilgi insanın kendisinin neden olduğu yenilgidir. KarŒı tarafın daha güçlü olduğu bir kavgada yenildiğinde; derslerini çıkarır, kendini toparlar, yeniden baŒlarsın. Ancak hazırlığını yaptığım ve destek sunduğun koŒulların sonunda dönüp liderliğinin çoğunu hapse atması, örgütlerini dağıtması ve iŒkence altında alınan ifadelerle okertmeye alıŒması baŒka bir durumdur.

Mart 1971’de solun çoğu hala ordunun ilerici olduğuna inanıyordu. Buna inanmayanlar, kk silahlı grupların eylemleri aracılığıyla kısa yoldan bir devrim yapmaya alıŒıyorlardı. Mart 1971 acı bir dersti; ancak bazıları yavaŒ yavaŒ, bazıları da hiç öğrenmedi.

Deniz GezmiŒ, Yusuf Aslan ve Hüseyin İnan’ın tutuklanmalarına ve idam cezalarına karŒı iki eŒit tepki oldu. Birincisi Kızıldere’ydi, cesur bir giriŒimdi ancak gerilla stratejisinin faydasız olduğunu teyit etti. Kızıldere eyleminden elde edilen tek sonuç daha fazla sosyalistin lmyd. Diğer taraftan Murat Belge, Gençay Gürsoy ve Onat Kutlar

tarafından idamlara karşı bir imza kampanyası yürütülüyordu⁷⁹. 9000 imza topladılar. Tabii ki, bu da fark yaratmak için yeterli değildi. Ancak bir başlangıç olabilirdi. İki seneden az bir süre önce yüz binlerce işçi 15-16 Haziran'da rejimi sarsmıştı. Sokaklarda orduya meydan okudular. Ve Denizler için işçiler ve CHP seçmenleri arasında (genellikle aynı insanlar) muazzam bir sempati vardı (ve 40 yıl geçmesine rağmen hala devam ediyor). Kampanyayı idamları durdurabilecek tek güç arasında yaygınlaştırmayı düşünen yok gibiydi.

Bir süre öncesinde solun çoğu, gerilla stratejisinin çıkmaz bir sokak olduğu konusunda netti. THKP/C üyeleri, Mahir Çayan Ümraniye hapis-hanesindeyken, açıkça gerilla stratejisini sonlandırmayı tartışıyorlardı⁸⁰. Bununla birlikte, Mahir Çayan kaçınca, gerilla stratejisine geri dönüldü.

Liderlerin çoğu 1974 affıyla serbest bırakılana kadar sol belirsizlik içindeydi. Cezaevindeki solun bir kısmı, bilhassa Kurtuluş grubu, önceki pozisyonlarını eleştirerek açıkça gerilla stratejisini terketti. Ancak çoğunluk, Çayan ve Kaypakkaya gibi liderlerin öncülüğüne övgüyle sahip çıkmaya devam ederken, pratikte bu stratejiyi terketti.

Bu ilginç çelişkiyi mümkün kılan şeylerden birisi de solun gerçek üye sayısının çok küçük olmasıydı. Bazı akımların açıkça parti/cephe yapısı vardı; bu da çoğu aktivistin üyelikten dışlanmasına sebep oluyordu. Geri kalanın böyle bir yapısı yoktu, ama pratikte durum aynıydı. Bunun bir örneği 12 Eylül sonrası binden fazla kişinin üyelikten yargılandığı, ancak tam olarak 60'tan fazla üyesi olmayan Kurtuluş'tur⁸¹. Çeşitli sol gruplara tam üye olanların toplam sayısı, solun yüzbinlerce genci örgütlediği ve harekete geçirdiği dönemde dahi, birkaç yüz kişiyi hiç aşmadı.

Üye sayısının azlığı teknik bir mesele değildi. Bu durum gruplar içinde demokrasinin çok küçük bir temeli olduğunu ifade ediyor. Ve bu örgütlerin kırılabilirliğine ve kolay bölünmelerine katkıda bulunuyordu. Her ne kadar bütün bu gruplar Bolşevik ve Menşevikler'in parti üyeliğine bakış açıları arasındaki farkları uzun uzun tartışmış olsalar da, kasıtlı olarak üye sayısını çok düşük tutan kendi aşırı elitist pratikleri Bolşevik pratikle çelişiyordu. Bolşevik partinin 1917 başında "sadece" 30,000 üyesi vardı ve 1917'nin sonuna kadar 600,000 üyeye ulaştı. Bolşeviklerin

79: Murat Belge, Bir Hayat, Tuba Çandar ile söyleşi, İstanbul 2007, s. 136-138

80: O zamanlar bir THKP/C sempaticisi olan Murat Belge'ye göre.

81: Sadece içlerinden birisi kadındı. 70'lerde sol içinde kadınların rolü kendi başına bir makaleyi gerektiriyor. Bu makalede ele alma girişiminde bulunmayacağım.

aday üyelikleri ya da cepheleri yoktu. Onların aktif üye kavrayışı mümkün olduğunca fazla üye kazanmakla iç içe geçmişti.

1978'e gelindiğinde sol, gençlik içinde muazzam bir genişliğe ulaştı; ancak kendisini solda gören seçmen kitlesi, özellikle de örgütlü emek hareketi üzerindeki bütün etkisini kaybetti.

Devletin organize ettiği 1 Mayıs 1977 katliamı bir dönüm noktasıydı. Devlete ait güçlerin bu katliamla amaçladıkları, işçileri korkutarak radikal sol ile ilişkiye geçmelerini engellemek ve radikal solu toplumun geri kalanından izole etmektir. Bu operasyon büyük ölçüde başarılıydı. Sorulması gereken, radikal solun bütün gücüne rağmen, neden başarılı olduğudur.

Bir açıklama 1 Mayıs mitinginin kendi içinde bulunabilir. Yürüyüş üç bloğa bölünmüştü: İşçiler -daha çok Komünist Parti ve CHP etkisi altında; Maocular -Komünist Parti'nin şiddetli düşmanları; Dev Yol, Kurtuluş ve benzeri akımlar. Dev Yol/Kurtuluş bloğu olası bir kavgayı engellemek için işçiler ile Maocular arasına yerleştirildi. Başka bir ifadeyle sol, zaten kendisini izole etmişti. Devletin görevi bu süreci sonlandırmaktı.

Ancak devlet ve Türk egemen sınıfının başka problemleri vardı. Ekonomik istikrarsızlık artıyordu. İşçi sınıfı örgütlerinin militanlığı egemen sınıfın problemlerini işçilere rağmen çözmesine engel oluyordu. 12 Mart 1971 darbesi bile işçilerin büyüyen gücünü ciddi bir şekilde engelleyemedi. Sokaklardaki faşist çeteler, yönetici sınıfın sorunlarına bir çözüm sundu. Devletin koruduğu, yönetici sınıfın giderek daha fazla finanse ettiği faşistler, grevleri ve sendikaları bölmeye çalışıyordu. Milliyetçiliği pompalayan, Alevi ve Kürt karşıtlığı duygular üzerinden işçileri bölen bu süreç Çorum, Maraş ve Sivas katliamlarında doruğa ulaştı.

Sol faşistlere direnmek istedi. Bu hayati önem taşıyan bir görevdi. Faşistler 12 Eylül barbarlığı için zemin hazırlıyorlardı. Ancak işçi sınıfı hareketinin düşmanlarına karşı solun politik araçları yeterli değildi ve faşistleri durdurabilecek olan tek güç olan işçi sınıfından izoleydiler. Tüm bunlar olurken işçilerin çoğunluğunun politik liderliği, faşistlere karşı ciddi bir direniş için hazırlıksız ve isteksiz olan, Ecevit'in CHP'sine bakıyordu.

Egemen sınıfın tarih versiyonu; 70'lerin sonunda sağ-sol çatışması olduğudur. Bu, gerçeğin çarpıtılmış halidir. Demirel de "Bana, sağcılar adam öldürüyor dedirtemezsiniz." demişti. Faşistlerin arkasında devlet ve

patronlar vardı. İrkçı katliamlar düzenliyorlardı. Ve sol onlara bildikleri tek yolla, silahlarıyla direndi. Bu kavga hem kuvvetlerin gücü hem de etik açıdan olağanüstü derecede eşitsiz bir mücadeleydi.

Sol'un 12 Eylül 1980 darbesine karşı koyamaması başarısızlığın son göstergesiydi. İşçi sınıfı hareketiyle organik bir ilişki olmaksızın, gerçek bir direniş şansı yoktu. Orduyu durdurabilecek tek şey grevlerdi ve neredeyse hiç grev olmadı. Sol, ya da daha doğrusu solun liderliği, patlamış bir balon gibiydi.

Aylarca öncesinden bir darbenin gündemde olduğu solda açıkça tartışılıyordu. Bu koşullar altında bile soldaki bölünmeler aşılamadı. Bağımsız solcular tarafından darbeye karşı, en azından solun, birleşik direnişini yaratmak için çaba gösterenler vardı. Ancak birleşik bir sol dahi generalleri durduramazdı. 12 Eylül'ü durdurabilecek tek güç, solun izole olduğu, işçi sınıfıydı. Tarih boyunca bütün dünyada genel grevle direnilen hiç bir darbe başarılı olmamıştır.

Cesareti olan bireyler 12 Eylül sonrası aylarca faaliyetlerini sürdürmeye devam ettiler, fakat artık arkalarında bir örgüt desteği yoktu. Direniş için ve yurtdışına çıkan bazı üyeler üzerinden yapılan planlar çöktü. Arkada kalan taraftarlar liderlerinin sadece kaçtığı ve “daha az önemli” olanları kaderlerine terk ettiği izlenimini edindiler.⁸² Bu arada DİSK liderliğinin neredeyse tamamı, Selimiye Kışlası önünde “bugün gidin yarın tekrar gelin” diyen ordu tarafından gözaltına alınmak üzere, düzgün bir şekilde kuyruğa girdiler. DİSK liderliğinde temsilcileri bulunan ne radikal sol, ne de reformist sol karşılaştıkları durumun vahşetini tam olarak anlamıştı.

Bir alternatif var mıydı?

Geçmişte yaşanmış her olayı kaçınılmaz hale getiren felsefi bir hile vardır –oldu, nedenleri vardı, demek ki kaçınılmaz. Voltaire, bu kaçınılmazlığın iyimser versiyonunu ortaya koyduğu *Candide* adlı romanında Pangloss sürekli şöyle der: “Mümkün olanın en iyisi bu dünyada her şey en iyidir”. Bizler 1970 solunun trajik sonuna bakarak bu tuzağın kötümser tarafına da düşebiliriz. “Mümkün olanın en kötüsü bu dünyada her şey en

---

82: Kurtuluş'un darbeye karşı tepkisini ifade eden açıklamalarında “panik” ifadesi kullanılıyor ve üyelerin terk edildiği suçlamalarına yol açan olayları betimliyor. Bkz. Dev-Genç'ten Günümüze Devrimci Hareket ve Kurtuluş, Erginbay Yayıncılık, İstanbul, 2008, s. 54-55

kötüdür”.

Walter Benjamin tarih üzerine tezlerinde bütün devrimcilerin geçmiş yenilgilerini sürekli yeniden ziyaret etmek zorunda kaldıkları fikrini inceler, böylece gelecekte kazanmanın yollarını bulabilirler. Toplumsal değişim sanatının öğrencileri olarak bizim geçmiş dışında deney yapabileceğimiz bir laboratuvarımız yoktur.

Geçmişle ilgili alternatifleri sorduğumuzda asıl tartıştığımız içinde bulunduğumuz zamana ilişkin çıkarabileceğimiz derslerdir. Geçmiş, içinde bulunduğumuz zaman için bir analogisidir ve oraya yeniden gider kendimizi gelecek mücadelelere hazırlamak için deneyler yaparız. Dolayısıyla Cromwell ve Robespierre’i demokrasiyi getirmekte başarısız oldukları için eleştirdiğimizde -hem İngiliz hem de Fransız devrimi Monarşi’nin restorasyonu ile sonuçlandı- tutarlı olarak demokrasinin genişletilmesini savunabilecek tek güç olan yoksul proleterya sınırlarını dönmüş olduklarına dikkat çekiyoruz. Aynı zamanda, İngiltere’deki Levellerların ve Fransa’daki Sans-Culotte’ların kendi amaçlarını gerçekleştirecek güce sahip olmadıklarının farkındayız. Fakat işçi sınıfı bugün mutlak bir çoğunluktur. Bugün tekrar edilen deneyin farklı bir sonucu olabilir.

Marx “İnsanlar tarih yaparlar ancak kendi tercih ettikleri koşullarda değil” der. Bir bireyin ya da bir fikrin etkisiyle tarihin akışının değişebileceği zamanlar vardır. Nesnel koşullar yaptığımız seçimleri şekillendirir ancak bu seçimler gerçektir.

1960-1980 dönemine baktığımızda sonu başarısızlık olan bir deney görüyoruz. Bu dönemde sol devrime ve sosyalizme ya da en azından toplumsal bir değişime hızla geçeceğini umdu. Gerçekte yaşanan ise, 12 Eylül’ün insanlık dışı gericiliği oldu. Ancak bu durumun açıklaması dikkatli bir şekilde yapılmalıdır.

Türkiye’deki krizin derinliği solun politik hataları için – diğer ülkelerdeki solun hatalarından daha kötü olmasa da - çok fazla bedel ödememiz anlamına geldi. Ve geçmişten aldığımız her olumsuz dersin aynı zamanda olumlu bir tarafı var. 15-16 Haziran 1970 reformistlerin ihanetine uğradı ve sol tarafından yanlış anlaşıldı. Ama aynı zamanda işçi sınıfı mücadelesinin inanılmaz potansiyelini ve anlayabilen, dolayısıyla da bu hataları tekrar etmeyecek bir solun inşasının mümkün olduğunu gösterdi.

Sol kendi geçmişiyle gurur duymalıdır. Kitlesele işçi mücadeleleri

ve kitlesel gençlik mücadeleleri sol geleneğin parçasıdır. Problemin bu ikisini bir araya getirmekteki başarısızlık olduğunu görmeliyiz. Sol, genç liderlerinin mücadeleyi kendi kişisel çıkarlarından hatta kendi hayatlarından öncelikli görmesinden gurur duymalıdır. Fakat bu fedakarlığın kazanabilecek bir stratejinin hizmetinde olduğundan emin olmalıyız.

Türkiye toplumunun içinde devlete ve devletin bütün kurumlarına derin ve sağlıklı bir güvensizlik damarı vardır. Mümkün olan her fırsatta Türkiye halkı darbecileri ve onların sivil müttefiklerini oy sandığında cezalandırdı.

Geçmişimizden duyduğumuz gurur, o geçmişi yeniden ziyaret etmemizi ve “nasıl kazanabilirdik” ya da daha önemlisi “gelecek sefer nasıl kazanacağız”ı görmemizi gerektiriyor.

Sonuç

Solda gittikçe büyüyen bir hareket Kemalizm’siz bir solu yeniden inşa etmek istiyor. Yani, islamofobik, Türk milliyetçisi, şovenist, sünni olmayanları dışlayıcı, cinsiyetçi, homofobik olmayan; kör bir sekülerizm ile çözmesi gereken problemlere körleşmemiş, toplumun bütün etnik ve dini kesimlerinin hakları için mücadele eden bir sol.

Bu hareket aynı zamanda Stalinist geçmişin ağırlığından - hiyerarşik partiler, “şefler”, tahammülsüzlük ve şiddet eğilimi, yıllardır hepimizin alıştığı sekterlik- kurtulmuş bir sol istiyor. Elinizdeki yayın da bu sürecin parçası olma çabası içinde.

Tüm bunlar bize, ne *olmayacağımızı* anlatıyor, fakat ne *olacağımızı* anlatmıyor. Ve bu boşluk bir tehlikeyi ifade ediyor.

Stalinizmin her krizi -Macaristan 1956, Çekoslovakya 1968, Doğu Avrupa 1989, Sovyetler Birliği 1991- dünya solunda çeşitli kesimlerin Stalinizm’i reddetmesine yol açtı. Bu süreçte çoğu, aynı zamanda sosyalizm için savaşmayı da reddetti ve İkinci Enternasyonal’in reformist politikalarına geri çekildi. Ve sonrasında ekonomik liberalizme doğru evrilen reformist partilerin peşinden gittiler. Çoğu Avrupa Komünist Partisi’nin kaderi böyle idi.

Bugün benzer bir krizle karşı karşıyayız. Bizim krizimiz, Stalinizm’den ve Kemalizm’den, etkilenmiş geçmişimizle. Her ikisini de reddederek, bu ideolojilerin yerine ne koyacağımızı tartışmamız gerekiyor. Dünyada, özellikle 2008 krizi sonrası, Marksist fikirlere olan

ilgi arttı. Stalinist/Kemalist geçmişimize duyduğumuz bir alerjinin, şu anda kapitalizmin karşı karşıya olduğu yapısal krizi anlamamıza ve yanıt vermemize olanak sunan Marksist geleneği reddetmemize sebep olması ironik olur. Solumuzun geçmişteki başarısızlığının nedeni Marksist geleneklerinin bir sonucu değil, gerçek Marksist bir geleneğin eksikliğiydi. Gerçek Marksist geleneğin fikirleri, 21. yüzyılın koşullarıyla yüzleşerek sistemin krizini ve solun krizini aşabilmesi, solun yenilenecek eski gücüne kavuşabilmesi için umudumuz.

Kaynakça

- Aydınoğlu, Ergün, Türkiye Solu 1960-1980, İstanbul 2007, Versus Yayınları.
- Aytaç, Emek, (Derleyen), İbrahim Kaypakkaya, Hayatı, Teori ve Politik Eseri, İstanbul 2009
- Belge, Murat , Sosyalizm, Teori ve Gelecek, İstanbul 1989
- Belge, Murat, Bir Hayat, Tuba Çandar ile söyleşi, İstanbul 2007
- Belli, Mihri, Yazılar 1965-1970, Sol Yayınları, tarihsiz Birinci Baskı
- Çayan, Mahir, Toplu Yazılar, Su Yayınları, İstanbul, 2008
- Degras, Jane (ed) The Communist International 1919-1943 Documents Vol 1 1919-1922 (London 1971)
- Ecevit, Bülent, Ortanın Solu, 4. Baskı, Ankara, 1968
- Engels, Friedrich, Programme of the Blanquist Communards from the German Social-Democratic newspaper *Volksstaat*, 1874, No. 73
- Guevara, Che, Guevara'nın Günlüğü, İstanbul 1969
- Harris, Nigel, Beliefs in Society: Problem of Ideology, C A Watts & Co, London 1968
- Hore, Charlie, İspanya 1936, Toprak ve Özgürlük, Z Yayınları
- Kaypakkaya, İbrahim, Seçme Yazılar, Umut Yayıncılık, İstanbul 2004
- Kurtuluş, Dev-Genç'ten Günümüze Devrimci Hareket ve Kurtuluş, Erginbay Yayıncılık, İstanbul, 2008
- Lenin, Vladimir, Nisan Tezleri
- Lenin, Vladimir, Sol Komünizm, bir Çocukluk Hastalığı
- Lenin, Vladimir, Guerilla Warfare, Collected Works, Moscow, Vol 11, 1965,
- Lukacs George, History and Class Consciousness, London 1971, Merlin Press
- Marx, Karl, Louis Bonaparte'ın 18 Brumaire'i.
- Marx ve Engels, Komünist Manifesto, 1848
- Marx ve Engels, Felsefenin Sefaleti,
- Samim, Ahmet, (Murat Belge), The Tragedy of the Turkish Left, New Left Review I/126, Mart-Nisan 1981
- Uzun, Cem, (Chris Stephenson), Kemalizm Sol Değil, Antikapitalist, İstanbul 2004
- Zürcher, Erik Jan, Modernleşen Türkiye'nin Tarihi, 24. Baskı, 2009, İstanbul.

TKP'den TİP'e Sol Kemalizmin Bir Örneği: Milli Demokratik Devrim (MDD)

Melek Zorlu

MDD, genel karakteristikleriyle, 1965'te Mihri Belli tarafından şekillendirilmeye başlanan, bir yanıla eski TKP geleneğinin, bir yanıla Kadro ve Yön hareketleriyle karakterize edilen sol Kemalizmin bir parçası olan, yükselişe geçtiği dönemde karşı odak olarak Mehmet Ali Aybar'ın yönetimindeki Türkiye İşçi Partisi'nin varlığından beslenen Türk solunu "teoriden programa, stratejiden taktiğe oradan tarihe pek çok alanda muazzam bir bombardımana tabi tutmuş olan"¹ bir harekettir.

MDD'yi ve etkilendiği akımları, belirleyen en önemli olgu ise modernleşme/Batılılaşma² pratiğinin Türkiye sol hareketinin geneli

---

1: Ergun Aydınoglu, *Türk Solu (1960-1971) Eleştirel Bir Tarih Denemesi*, İstanbul: Belge Yayınları, 1992, s. 98.

2: Yazı boyunca modernleşme ve Batılılaşma kavramları aynı anlamda kullanılacaktır. "Batılılaşma, modernleşmeye göre daha dar kapsamlı bir kavramdır. Bir kere, kapitalizmin gelişmesine eşlik eden bir süreç olarak modernleşmenin her ülkeyi şu ya da bu ölçüde 'Batılı ülkelere benzetmesi' kaçınılmaz olsa bile, her modernleşme sürecine tam boy bir Batılılaşma eşlik etmeyebilir. (...) İkincisi, modernleşme, maddi süreç ve göstergelerden duygu ve düşünce dünyasına dek uzanan kapsayıcı bir kavramken, Batılılaşma ağırlıklı olarak biçimle ilgilidir ve bu nedenle kapsamı daha dardır. Gene de, Türkiye gibi özel bir coğrafi konuma sahip, bu konumun sosyal darwinist içerikli benzeme-yetişme çabalarına sahne olmuş bir ülkede modernleşme, Batılılaşma ile neredeyse özdeş hale gelmiş ya da öyle görülmüştür." Metin Çulhaoğlu, "Modernleşme, Batılılaşma ve Türk

için geçerli dolaysız etkisidir. Türkiye sol hareketi, ilk Osmanlı sosyalistlerinden itibaren, Tanzimat'la başlatılan, Doğu-Batı ikileminden kaynaklanan çelişkileri oldukça sancılı biçimde yaşamış olan, Türk modernleşmesinin bir parçasıdır.

Bu yazı çerçevesinde 1960'lar ve 1970'ler solunun önemli bir bileşeni olan MDD tezi ve bu tezin etrafında şekillenen hareket, tarihsel süreçte etkilendiği ve karşıt tezler geliştirerek beslendiği akımlar göz önüne alınarak anlaşılmaya çalışılacaktır. Bu yapılırken MDD tezi, Türkiye sol hareket tarihindeki konumu çerçevesinde, öncelikle kendi iç dinamikleriyle betimlenecek ve benzer siyasi oluşumlarla karşılaştırılmalı olarak incelenmeye çalışılacaktır.

Daha adil ve daha özgür bir dünyanın yaratılması idealine, ekonomik ve sosyal gelişmenin sağlanmasıyla ulaşılabileceğini öngören sol hareketin modernleşmeyle varoluşsal ilişkisinden söz edilebilir.³ “Evrensel bir kategori olarak sol hareket modernleşmeyle sıkı bir ilişki içerisinde. Benzer biçimde Türkiye sol hareketi de Türk modernleşme geleneğiyle oldukça paralel bir gelişme göstermiştir. Türk siyasi

---

Solu”, *Modernleşme ve Batıcılık: Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce*, Cilt 3, (ed.) Uygur Kocabaşoğlu, İstanbul: İletişim Yayınları, 2002, s. 171.

3: Bilindiği gibi, sol sağa görelî olarak tanımlanabilecek bir kavramdır ve sol/sağ ayrımının temeli Fransız İhtilali’ne kadar uzanır. Sağ ve sol, muhafazakârların en sağda, değişim yanlılarının en solda oturduğu Fransız İhtilali’nin Birinci Cumhuriyet Meclisi’nden siyaset literatürüne geçmiş “politikanın evrensel kategorileri”dir. Göreliliğin ifadesi ise ihtilalin hâkimi burjuvazinin ideolojisi olan liberalizme karşı sağdan gerici, soldan ilerici tepkiler gelmesi söz konusu olmasıdır. Aynı zamanda ‘sağ ve sol içeriği bir kez belirlenmiş, mutlak anlamlı sözcükler değildir’. Norberto Bobbio, *Bir Politik Ayrımın Anlamı Sağ ve Sol*, Ankara: Dost Kitabevi Yayınları, 1999. Özellikle 1848 İhtilali sonrası sosyalistlerin de siyasi arenaya ütopyacı görüşlerinden arınmış olarak farklı biçimde çıkmaları ayrımı yeni bir boyut kazandırmıştır. Marksizmin ortaya çıkışına kadar sosyalist adı altında toplanan kesimler için net bir tanım yapmak, bunları tek bir potada toplamak açıklayıcı değildir. Sınıf kavgası ve tarihsel maddecilik fikirleri sosyalist fikriyat için çıkarıcı olmuştur. “Sosyalist düşünce I. Enternasyonalde anarşizm ve II. Enternasyonalde sendikalizm tartışmaları yürütmüş, yüzyıl değişirken, sol cephe asıl, sosyalist devrimin yapılmasına ve tarzına karar vermek sorunu yüzünden adamakıllı parçalanmıştır: ‘Burjuva kapitalizminin olgunlaşması nereye kadar beklenecektir?’ Rusya’daki 1917 Ekim devrimi ise, bütün solcu parti ve grupların aralarında kategorik bir sınıflamaya yol açmıştır. Bu hareketi, dünyada solun zaferi için bir umut ışığı olarak görenler, ötekilerden ayrılarak komünist adını almış ve 3. Enternasyonal çevresinde toplanmıştır. (...) III. Enternasyonalde başlayan dönemin Marksizm anlayışının pozitivist, determinist vurgular taşıdığı söylenebilir. Türkiye sol hareketinin 1960’lı yıllara kadarki en önemli unsuru olan illegal TKP’nin de (özellikle 1936 sonrası’nda), 51 tevkiyatına kadar III. Enternasyonal çizgisinde olduğunu söyleyebiliriz.” Tunçay, *Türkiye’de Sol Akımlar Cilt I (1908-1925)*, Ankara: Bilgi Yayınevi, 1967, s. 2-7.

literatüründe ciddi anlamda sosyalist bir kıvılcımın ilk kez deneyimlendiğini söylemenin yanlış olmayacağı 1908 Jön Türk Devrimi'nden itibaren '80 öncesi sol harekete baktığımızda göze çarpan en önemli olgu harekete yön veren modernleşmeci/kalkıncı karakteridir. İdeolojik muhtevası bakımından ve dar anlamıyla "sol"un çıkış noktası insan; insan aklı ve insan tabiatının mükemmel olabileceği inancıdır."⁴ Bu anlamıyla sol hareket Aydınlanma'yla⁵ ve dolayısıyla moderniteyle⁶ dolaysız bir ilişkiye sahiptir.

Bu yazı kapsamında MDD'yle ilişkileri çerçevesinde belli başlı kavrayışları değerlendirilecek TKP, Kadro, Yön ve TİP Kemalizmin sol bir yorumunu benimsemişlerdir. Kemalizm bu akımlarca modernleşmenin başlangıcı, en belirgin görünümü olarak konumlandırılmaktadır. "Sol Kemalizm, Türkiye'de temel sınıflardan bağımsız bir sivil-asker aydınlar katmanına özsel olarak ilerici bir misyon atfeder. Bu katman (...) sürekli olarak anti-emperyalist, anti-feodal, hatta anti-kapitalisttir."⁷ Aynı zamanda tüm bu sol akımların tümünde ortaklaştıkları nokta ise Kemalist reformların yarım kalmışlığı yönünden eleştirilmesidir. "Sol

4: Mete Tunçay, *a.g.e.*, s. 2.

5: "Aydınlanma deyince onsekizinci yüzyılda gerçekleşmesi ve sonuçları itibarıyla hem Amerika hem de hemen hemen Avrupa'nın her tarafında etkili olan, geleneksel olarak İngiliz Devrimi'yle başlatılıp, Fransız Devrimi'yle bitirilen felsefi bir hareket ve daha önemlisi bu hareketin sonuçlarıyla belirginlik kazanan toplumsal ve siyasal bir sürece göndermede bulunulur. (...) Aydınlanma bütün Avrupa'yı kapsayan bir entelektüel oluşum olarak olayların ve nesnelerin olduğundan daha iyi olabileceğine yönelik bir optimizm, akla ve düşünceye önderliğine yönelik bir entelektüalizm, toplumsal ve insani olaylara duyarlılık ve metafizikle ortodoksinin zayıflamasıyla, otoriteran kurumlara duyulan saygı her yerde benzerlikler gösterir. Aydınlanma düşünürleri için devlet, modernliği sınırlandırmanın ve bireyleri disiplin altına almanın zorunlu bir aracıdır." Ahmet Çiğdem, *Aydınlanma düşüncesi*, İstanbul: İletişim Yayınları, 1997, s. 13-15.

6: "Modernite, 16. ve 17. yüzyıllarda başlamıştır. Modernizm ise 19. yüzyılın sonlarında özellikle sanatlarda başlayan aynı zamanda günümüzün toplumsal pratiklerinin anlaşılmasında yardımcı olabilecek paradigma değişikliğidir. Modernizm, modernitenin varsayımlarından temel bir kopuşu kaydetmektedir. *Bizim içinde yaşadığımız dönem ve 'modern', modernite olarak değil modernizm bazıda anlaşılmalıdır.*" Scott Lash, "Modernite mi, Modernizm mi? Weber ve Günümüz Toplumsal Teorisi", *Modernite Versus Postmodernite*, (der) Mehmet Küçük, Ankara: Vadi Yayınları, 1993, s. 47. Berman'a göre ise "Modernlik hakkındaki hal-i hazırda düşünüş birbirinden sıkı sıkıya koparılmış iki farklı bölmeye ayrılmış durumda: Ekonomi ve politikada 'modernleşme', sanat, kültür ve duyarlılıkta 'modernizm' [olarak]." Marshall Berman, *Katı Olan Her Şey Buharlaşıyor*, İstanbul: İletişim Yayınları, 1994, s. 126.

7: Sungur Savran, *Türkiye'de Sınıf Mücadeleleri Cilt 1: 1919-1980*, İstanbul: Kardelen Yayınları, 1992, s. 12.

Kemalistleri resmi bir ideolojiyle kesin bir özdeşleşme konumundan ayıran, cumhuriyetin kuruluşundan sonraki süreçte, siyasal iktidarın, mülk sahibi sınıflara (büyük toprak sahipleri, ticaret burjuvazisi vb.) “ödünler” vererek toplumsal dönüşüm sürecini sonuna götüremediği inancıdır.”⁸

Kadro-Yön farklı konjonktürlerde milliyetçilik, devletçilik, sosyalizm bileşiminden oluşan bir ideolojik çerçevede Kemalizmin sol yorumunu benimsemişlerdir. TKP, Kemalist hareketin sosyalizme evrilmeye ilişkin bir potansiyeli bulunduğu önkabulünden hareket etmiş, TİP ise burjuva demokrasisinin büyük oranda Kemalist reformlarla başarıldığını dolayısıyla sosyalizme bu reformların tamamlanmasıyla ulaşılabileceğini savunmuştur. MDD ise tüm bu akımlardan belirli bir oranda etkilenmiş, genel anlamda sol Kemalist bir hareket olarak var olmuştur.

MDD'nin Siyasi Perspektifi

MDD, Türkiye solunun ülke gündemini belirleyecek düzeyde etkin olduğu 1960 sonrası dönemde, en önemli bileşenlerinden biri olmuştur. MDD tezi “Türk solunun 1960 öncesi geleneğinin, kendisinden bağımsız olarak doğmuş ve gelişmiş bir sola doğrudan müdahalesini ifade eder.”⁹ MDD'nin öncü kadrolarının önemli bir kısmı geçmişlerinde TKP içerisinde yer almış, çoğu siyasi yasaklı komünistlerdir.

Mihri Belli'nin fikri önder olarak hareketin tarihine katkılarının anlaşılmasında, komünizme adanmış yaşamının, kişisel tarihinin anılması gereklidir.¹⁰ MDD'nin belki de en özgün -“eski tüfek, militan solcu” Mihri

8: *A.g.e.*, s. 46.

9: Aydınoğlu, *a.g.e.*, s. 101.

10: Mihri Belli, 1915 yılında Silivri'de doğdu. Hukukçu olan babası Urfalı Mahmut Hayrettin, Birinci Dünya Savaşı'na bir Osmanlı askeri olarak katılmış, İstanbul'un işgalinden sonra illegal bir eylemci olarak mücadele etmiştir. Kurtuluş Savaşı'ndaysa Çatalca-Silivri bölgesinde silahlandırılmış Rumlara karşı çete hareketini örgütleyen kişidir. Mihri Belli'nin çocukluğu işgal altındaki İstanbul'da yoksulluk içinde geçmiştir. Cumhuriyet'in ilanından sonra Edirne'ye yerleşmeleriyle maddi durumları düzelmiştir. Okul yaşamına İstanbul'da yoksul bir çocuk olarak başlayan Mihri Belli liseyi, İstanbul Bebek'teki Amerikan Koleji'nde (Robert Koleji) okumuştur. Okul yaşamını üniversiteye kadar pek ciddiye almadığını belirten ve kendini pek parlak olmayan bir öğrenci olarak niteleyen Belli'nin, 14 yaşında dört dil konuşan biri olarak kendini geliştirme konusunda oldukça başarılı olduğu söylenebilir. 1936 yılında Iowa Üniversitesi'nde iktisat eğitimi için devrimci düşünceyle tanışacağı ABD'ye gitmiştir. Nazım'ın şiir kitaplar dışında pek bir şey okumamış olan Belli, ABD'de üniversitede zor gelse de sosyalizm üzerine bir

kısım kitapları, örneğin *Kapital*'in ilk cildini, okumuştur. Mihri Belli, siyasal vaftiz olarak değerlendirdiği, ilk örgütlü siyasi eyleme Mississippi'de illegal faaliyet yürüten zenci tarım emekçileri arasında katılmıştır. Mihri Belli, komünizmle tanışmış olarak 1940'ta ülkeye döndükten sonra Ahmet Emin Yalman'ın önerisiyle ABD anılarını sağcı bir yayın olan *Vatan*'da yayımlamıştır. 1940 güzünde Ankara'daki sosyalist aydın çevresiyle, Dil-Tarih Coğrafya Fakültesi'ndeki öğretim üyeleriyle, temas kurmuştur. Adnan Cemgil ve Niyazi Berkes ile *Yurt ve Dünya* dergisinin çıkarılması çalışmalarına katılmıştır. Fakat Berkesler dergiyi İstanbul'da çıkarmaya karar verip Belli ile aralarına mesafe koyma gereği duymuşlardır. Mihri Belli, bunu kendisinin II. Dünya Savaşı ortamında militarist bir çizgiyi benimsemiş olmasından Berkes'in rahatsızlık duymasına yormaktadır. *Adımlar*'ı çıkaran Muzaffer Şerif ve Behice Boran çevresiyle de ilişki içinde olmuştur. Yine aynı yıl illegal TKP üyelerini bulup onlarla ilişkiye geçmiştir. Reşat Fuat'la tanışmıştır, fakat parti içinde faaliyete askerden döndükten sonra daha yoğun olarak girmiştir. Mihri Belli, 1942 sonlarında, Reşat Fuat aracılığıyla TKP Merkez Komitesi'ne girmiştir ve bazı işçi hücrelerinin takviyesinin yanı sıra gençlik örgütlenmesinde görev almıştır. Ayrıca başlıca etkinlikleri, Reşat Fuat'ın yazdığı ve Faris Erkman imzasıyla yayımlanan, Saraçoğlu hükümetinin desteğindeki faşist propagandanın eleştirildiği, "En Büyük Tehlike" ve Suat Derviş tarafından yazılan, hükümetin anti-Sovyet propagandasının eleştirildiği, "Niçin Sovyetler Birliği'nin Dostuyum" isimli iki broşürün yayınlanması olan, legal yayın komitesi toplantılarına merkez komitesi adına katılmıştır. Gençlik içindeki çalışmaları ise 1943 yılında İlerici Gençlik Birliği'nin (İGB) kurulmasıyla sonuçlanmıştır. Belli'nin deyimiyile "İGB'ye katılan ilerici gençlerin birinci tasası öğrenci sorunları değildi. Onlar İGB'yi bir genç komünistler örgütü, bir komsolom olarak tasarladılar. Fakat askeri mahkemede İGB'nin Kemalist devrimin başlattığı süreci çağımızdan gerekleri ışığında tamamlayıp ilerletmeyi hedef edinen devrimci, anti faşist bir öğrenci derneği olduğu ileri sürüldü". Belli, aynı dönemde örgüte mali destek amacıyla İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi'nde asistanlık yapmıştır. Ancak Belli bu işi fazla ciddiye almadığını belirtmektedir. "Bu işte iğreti olduğu duygusu taşıyordum. Besbelli ki akademik kariyerde kalıcı değildim. Asistanlığı ikincil bir iş sayıyordum" demektedir. İGB davasından dolayı iki yıl hapisten sonra sürgüne gitmemek için Bulgaristan'a geçmiştir. Amacı, TKP genel sekreteri İsmail Bilen'le görüşmek ya da Moskova'ya gitmekti. Fakat Bilen'le ilişki kurulamamış ve o da ilginç biçimde, kendi deyimiyile "Yunanlılara karşı duyguları sıradan bir Türk milliyetçisinkinden farklı olmayan biri olarak emperyalizme karşı Yunan halkıyla dayanışma adına" Yunan içsavaşına katılmaya karar vermiştir. 1947 baharından 1949 yazına kadar Yunanistan'daki gerilla mücadelesine yer almıştır. Çatışmalarda ağır yaralanarak ölümünden döndüğü bu iki buçuk yıllık sürede yoğunlukla askeri görev üstlenmiştir. Mihri Belli, 1950 Eylül'ünde Türkiye'ye dönmüştür. Bu sıralarda "salon sosyalistleri" olarak tanımladığı Serteller çevresinin Şefik Hüsnü önderliğindeki parti yönetimini hedef alan eleştirilerinden rahatsızlık duymakta olduğunu belirtmiştir. Belli'ye göre bu sıralarda parti genel sekreteri Zeki Baştımar da Serteller çevresinin etkisindeydi. 1951 başlarındaki TKP Merkez Komitesi toplantısında, Zeki Baştımar'la Belli arasındaki gerilim az da olsa su yüzüne çıkmıştır. 1951'deki büyük tevkifatta polise oldukça teferruatlı bir ifade veren Baştımar'la, araları iyice açılmıştır. Mihri Belli, 1953-54 TKP davasında 7 yıl hapse mahkum olmuştur. Hapiste işkenceye karşı gösterdiği dirençle dikkat çekmiştir. Aynı davadan hükümlü bulunan, mücadeledeki hayat arkadaşı Sevim Tarı'yla tecrit ortamında tanışmışlar ve 1957 Şubat'ında kendisi hapishanedeyken evlenmişlerdir. Şefik Hüsnü'nün 1959 yılında sürgünde ölmesiyle, bir "eski tüfek" olarak TKP'nin örgüt olarak

Belli'nin kişiliğiyle de özdeşleştirilebilecek- yanı teoriden çok pratiğe önem vermesi, dolayısıyla kapsamlı ve derinlemesine analizler yerine daha pragmatik olmayı tercih etmesidir. MDD'nin siyasi tahlillerine damgasını vuran başlıca nitelik, daha çok pratik politik kaygılarla şekillendirilmiş olmasıdır.

Mihri Belli, MDD'nin birlik görüntüsü sergilediği, “Kemalizm kolundan gelen devrimcilerle, Marksizm kolundan gelen devrimcilerin” uyum içinde olduğu, *Türk Solu* ve *Aydınlık Sosyalist Dergi*'nin yayımlandığı, 1967'den 1970 yılına kadar geçen sürede sosyalist hareket içindeki en başarılı denilebilecek yıllarını yaşamıştır. Bu başarının sırrı ise gençlik hareketiyle kurduğu bağdan kaynaklanmaktadır.

---

faaliyet göstermediği bu dönemde, TKP mirasına sahip çıkarak “Reşat Fuat, Şevki Akşit ve Vecdi Özgüner'le birlikte kendisini TKP'nin 'aktif politbüro'su olarak tanımlamıştır.” Mihri Belli, “eski tüfekler” adına, 1962 yılında SBKP'nin bilgisiyle, yurtdışında başına Yakup Demir (Zeki Başıtmar)'ın geçeceği, TKP'nin bir dış bürosu kurulması ve birlikte çalışılması önerisini reddetmiştir. Mihri Belli, Çin-Sovyet çekişmesinin kızışmaya başladığı bir ortamdaki bu tutumunu, “Sovyetlere kafa tutmak” olarak tanımlamaktadır. 1965'ten itibaren Milli Demokratik Devrim tezini geliştirmiştir. MDD tezi özellikle gençlik içinde yaygınlık kazanmıştır. Mihri Belli, bu sıralarda dönemin bir diğer politik bileşeni olan, 1960'ların ikinci yarısında Mehmet Ali Aybar'ın başkanlığa gelmesiyle kabuk değiştiren ve işçi sınıfının politik örgütü olarak güçlenen, Türkiye İşçi Partisi'ni (TİP) desteklediğini belirtmiştir. Fakat bu durum uzun sürmemiş, Belli ile TİP yönetimi arasında parti içinde TİP'in “sosyalist devrim” görüşüne karşı Milli Demokratik Devrim stratejisinin etkinlik kazanmasıyla ve MDD'cilerin partiyi ele geçirmeye çalıştıkları yönündeki yaygın kanılar dolayısıyla sürtüşmeler ortaya çıkmıştır. SSCB destekli TKP dış bürosu TİP'in tarafını tutmuştur. Mihri Belli, “Türk Soluna Saygısızlık” yazısıyla TİP yöneticilerini eleştirmiş ve eski sol mirasına sahip çıkmıştır. *Yön*'de E. Tüfekçi imzasıyla yazılar kaleme almıştır. Geçimini bu yıllarda tercüme bürosunda çalışarak kazanmıştır. Doktor olan ve ülke içinde çalışma imkanı verilmeyen eşi Sevim Belli'nin 1964 güzünde Cezayir'den aldığı iş teklifini kabul etmesi üzerine, Mihri Belli de Cezayir'e gitmek istemiştir, fakat pasaport başvurusu reddedildiği için gidememiştir. Mihri Belli, 12 Mart'ın hemen ardından 1971'de yurtdışına çıkmıştır. Bir süre Filistin kamplarında ve Suriye'de cezaevinde kalan Belli, ülkeye döndükten sonra affın çıkmasıyla, MDD'ci görüşü paylaştığı 1960 öncesi TKP kadrosundan komünistlerle birlikte, 1974'te Türkiye Emekçi Partisi'ni (TEP) kurmuştur. 1979 yılında kendisine suikast girişiminde bulunulmuş ve ağır yaralanmıştır. 12 Eylül 1980'den sonra İsveç'e gitmiş, 1992'de Türkiye'ye geri dönmüştür. 1996'da Özgürlük ve Dayanışma Partisi (ÖDP) kurucusu olmuştur. 1997'de Abdullah Öcalan ile görüşmüştür. 2002'de Sosyalist Demokrasi Partisi (SDP) kurucusu olan Belli, 3 Kasım 2002 genel seçimlerinde, DEHAP adı altında seçime giren Emek Barış Demokrasi Bloğu'nun İstanbul birinci bölge adayı olmuştur. Bu yıl doksan beşinci yaşını kutlayan Belli, halen siyasi faaliyetini sürdürmektedir.

Milliyetçilik ve Anti-emperyalizm

MDD’de en göze çarpan unsur kuşkusuz milliyetçiliğidir; sosyalist düşünceyle milliyetçiliği iç içe geçirmek ve sosyalizm aleyhine milliyetçiliğe verilen tavizler dikkat çekicidir. Belli’ye göre “Tutarlı bir Türk yurtseveri, bugünkü dünyada ve Türkiye gibi bir toplumda yurtseverliğine gölge düşürmeyecekse mutlaka, er geç çağımızın devrimci düşüncesini, yani Marksizmi benimsemek zorundaydı.”¹¹ *Yurtseverliğine gölge düşürmeyecekse* koşulu milliyetçiliğin daha fazla önemsendiği ve sosyalizmi Batı’dan gelen bir ideoloji olarak benimsemek yerine Türkiye’ye özgü hale getirmek gerektiği vurgusunu taşımaktadır.

Genel Marksist bakış açısıyla burjuvazi-işçi sınıfı çatışması olarak görülen çelişki MDD’ye göre, milli güçler-emperyalizm/işbirlikçi sermaye/feodal mütegalibe üçlü ittifakı çelişkisi olarak görülür. Kısacası ulusal bilinç sınıf bilincinden daha önemlidir.

MDD tezine göre, başlıca, “Türkiye geri kalmış (bırakılmış) bir tarım ülkesidir. Henüz tam kapitalistleşmemiş bir ülke olan Türkiye’nin nesnel ve öznel koşulları sosyalist devrim için hazır değildir. Bu nedenle öncelik demokratik bir sosyal-siyasal ortamı yaratacak milli bir devrimdir. Bu asker-sivil aydın zümrenin katılacağı hatta işçi sınıfı önderliği ele alıncaya kadar yöneteceği bir cephe ile gerçekleştirilecek geri üretim ilişkilerinin tasfiyesini (anti-feodal/demokratik nitelikli) ve ülke bağımsızlığını önündeki engellerin kaldırılmasını hedefleyen (anti-emperyalist/milli nitelikli) bir devrim olacaktır.”¹² Bu devrimin çekirdek kadrosunu Kemalizm kolundan gelen devrimciler yani asker-sivil aydın zümre ile sosyalizm kolundan gelen devrimciler yani gençlik hareketi oluşturmaktadır.

Dış sömürünün, “şimdilik” iç sömürüden daha önemli olduğu varsayılan MDD tezinde, milli burjuvazi, ulusal toplumun içinde sayılır ve ulusal ekonomide devrimden sonra bir süre için yeri vardır. Belli’ye göre “Milli burjuvazinin çifte karakteri söz konusudur, bir yandan emperyalizm tarafından ezilmektedir. Emperyalist güçler tarafından sömürülen milli burjuvazi tam da bu nedenle milli demokrasi için faydalıdır. Diğer taraftan varlığı kapitalist sömürme mekanizmasına

11: Mihri Belli, *İnsanlar Tanıdım- Mihri Belli’nin Anıları*, İstanbul: Doğan Kitapçılık, 2000, s.27.

12: Çetin Yetkin, “12 Mart 1971 Öncesi Türkiye’de Soldaki Bölünmeler”, İstanbul: Toplumsal Dönüşüm Yayınları, 1998, s. 9.

bağlı olduğu için sosyalizme karşıdır.”¹³ MDD tezine göre, Kurtuluş Savaşı’nda milli burjuvazi önemli görevler üstlenmiştir. Dolayısıyla dış güçlere karşı verilmiş, ülke içi sınıf savaşımı olmayan Kurtuluş Savaşı yarım kaldığına, dış güçler yeniden ülkede oldukça önemli mevziler edindiklerine göre, milli burjuvazi yine olumlu işlevlere sahip olabilecektir.

MDD tezi ülkenin sosyalizme hazır hale gelebilmesi için gerektiği kadar sanayileşmenin, dolayısıyla kapitalizmin geliştirilmesi anlamını içermektedir. Milli demokratik devrimin içerideki kapitalistlerle şimdilik bir sorunu yoktur. “Anti-emperyalizm ile anti- kapitalizm zaman zaman dost ve çok zaman da düşman iki kardeşirler. Türkiye solunun altmışlı yıllar pratiğinin sonlarına doğru düşmanlık yanı ağır bastı. (...) ‘Milli’ yanı çok ağır basan bir anti-emperyalizm zorunlu olarak anti-kapitalizmden uzaklaşıyor.”¹⁴ MDD de anti-emperyalizm vurgusunu arttırdıkça anti-kapitalizmi ikinci plana atmaktadır. Kısacası, bağımlılıktan kurtulma içeriğiyle anti-emperyalizm ve emperyalizmin desteklediği geri güçleri temsil eden anti-feodalliğe karşı oluşun başlıca nedeni anti-kapitalizm değil kalkınmaya, gelişmeye verilen önemdir.

MDD’ye göre emperyalizmle yerli halk arasındaki çelişki temel çelişkidir. Dolayısıyla emperyalizme karşı mücadele en önemli mücadele olmaktadır. Ancak bu Marksizmin kapitalizm analiziyle çelişmektedir. Bu durum MDD’nin “üçüncü dünyacılık”ın bir yansıması olarak yorumlanmasına kaynaklık etmektedir.¹⁵ MDD için “üçüncü dünyacı” ifadesi

---

13: Belli, *Yazılar*, s. 14. “Milli burjuvazi ile işbirlikçi kapitalisti aynı kefeye koymak sosyalistçe bir tutum olmaz. Milli burjuvazi ulusal toplumumuzun içinde sayılmalıdır ve ulusal ekonomimizde bir süre için yeri olacaktır. Emperyalizme karşı savaş işçi sınıfının tekelinde olmaz.” Belli, *A.g.e.*

14: Yalçın Küçük, *Türkiye Üzerine Tezler (1908-1978)*, Cilt 2, İstanbul, Tekin Yayınevi, 1984, s. 141.

15: “Türkiye’de sol hareket Marksizmin “üçüncü dünyacı” denilen eğiliminin etkisinde kalmıştır. Marksizmin “Üçüncü Dünya’daki yükselişi, Batı’dakinden farklı bir Marksizm” yaratmıştır. Buradaki Marksizm, büyük ölçüde sömürgeci geçmişin etkisiyle “Avrupalılaşmaktan kurtulma” projesine dönüşmüştür. (...) Marksizm, “Üçüncü Dünya”da bir “kendi benliğine sadık kalarak modernleşmek” projesinin ideolojik çerçevesi halini alıyordu.(...) Üçüncü dünyacılık, Batı dışı dünyadaki sömürünün aktif tarafını oluşturan emperyalist ülkelere karşı geliştiğinden sol bir görüntü arzeder. (...) Üçüncü dünyacı hareketin beslendiği temel kaynak milliyetçiliktir.” Aydın, *a.g.e.*, s. 60. “20. yüzyıl Marksizmi ise üçüncü dünyacı versiyonunda kapitalist dünya ekonomisinin prekapitalist toplumlara etkisini sadece bir yıkım ve sömürü öyküsü olarak göstermeye başladı. Bu yaklaşımın doğal sonucu kapitalizmle beraber modernliği de sorgulamak ve buradan

açıklayıcı olsa da tam anlamıyla belirleyici değildir. Ulusal çelişkinin sınıf çelişkisinden daha önemli olması ve modernleşme arzusundan ama aynı zamanda ulusal kültürel değerleri koruma isteğinden kaynaklanan çelişki¹⁶, “üçüncü dünyacı Marksizm”e benzemektedir. Fakat kapitalizm ve modernliğe yönelik kapsamlı ve doğrudan bir eleştirisinin olmayışı MDD’yi bu tür bir kavrayıştan ayırmaktadır.

MDD’nin kimi yönelimleri “tepeden inmece” olarak konumlandırılmasına neden olmuştur.¹⁷ Bunun en önemli nedeni de MDD’nin asker-sivil aydınlara ve onun ideolojisi olarak tanımladığı Kemalizme ilişkin tutumu ve toplumun üstten şekillendirilmesi gerektiğini savunmasıdır. MDD sol Kemalizmden etkilenmiştir ancak Kemalizm’i bütüncül biçimde olumladığı söylenemez.

Kemalizmin tek bir tanımı yapılamaz. Birden çok Kemalizmden yani Kemalizmlerden söz edilebilir. Ancak yine de ortak önkabullere gönderme yapan birtakım genellemeler yapılabilir. “Kemalizm toplumun büyük bölümünün paylaştığı bir ulusal modernleşme idealinin yoğunlaştığı, bunun bir siyasal davranışa dönüştüğü bir ideolojidir. Bu bağlamda, bir kuramsal mutlak doğruyu ifade etmekten ziyade, bir tavır, bir siyasal duruş ve konumlanışı mutlaklaştırır. (...) Milliyetçilik ve medeniyetçilik, Kemalizmin iki asli ögesiştir. Bu iki ögenin ışığında, siyasal düşünün siyasal eyleme dönüşmesini sağlayan temel ilke, ‘Türkiye Cumhuriyeti’nin sarsılmaz temeller üzerinde’ durmasını sağlayan unsur olarak kabul edilen devleti korumak ve güçlendirmek misyonudur.”¹⁸ Kemalizmin “toplumu dönüştürme misyonu” MDD’nin Kemalizme eklemeliğini kolaylaştırmıştır.

çıkarak yerelliği, yerel kültürü farklı bir medeniyeti yüceltmek oluyordu.” Çağlar Keyder, “Türkiye Demokrasi’nin Ekonomi Politikası”, Geçiş Sürecinde Türkiye, İrvin C. Shick, E. Ahmet Tonak (der), İstanbul, Belge Yayınları, 1992, s. 23.

16: Örneğin Belli’ye göre “Ulusal olanı inkar etmeden bir senteze varmakta doğru yol. Batı’nın bir süreç sonucu vardığı sentezi olduğu gibi almaya kalkışmak değil.” Belli, *İnsanlar Tanıdım*, s. 60.

17: “MDD hareketi, Türkiye solunu büyük ölçüde etkilemiştir. Bunda en önemli etken, Türkiye’de sol siyasetin büyük ölçüde bir sınıf siyaseti değil, bir tür jakobenizm olarak “toplumu dönüştürme” iddiası taşıyan bir siyaset şeklinde biçimlenmesi olmalıdır.” Suavi Aydın, “Galiyefizmden Kemalizme Türkiye’de ‘Üçüncü Yol’ Arayışları”, Kemalizm: Modern Türkiye’de Siyasal Düşünce, Cilt 2, (ed.) Ahmet İnsel, İstanbul, İletişim Yayınları, 2001, s. 475.

18: Ahmet İnsel, “Giriş”, Kemalizm: Modern Türkiye’de Siyasal Düşünce, Cilt 2, (ed.) Ahmet İnsel, İstanbul, İletişim Yayınları, 2001, s. 15- 17.

MDD'nin Kemalizmde en çok önemseydiği şey ulus devleti emperyalist Batı'ya karşı kurmuş olması yani anti-emperyalist niteliğidir. MDD'nin Kemalizmle farklılaştığı nokta ise medeniyetçiliklerdir.¹⁹ Mihri Belli'nin fikriyatında sol Kemalizme eklenmiş olmak ve Doğuculuk vurgusu bir ikilem yaratmaktadır ve çelişki kaynağıdır. Mihri Belli, Kemalizmi demokratik devrim yolunda atılmış halkçı bir ilk adım olarak görür. MDD için Kemalizm asker-sivil aydın zümrenin ideolojisi olarak önemlidir. Mihri Belli'ye göre "Asker-sivil aydın zümrenin ideolojisinin, günümüz şartlarına uydurulmuş bir Kemalizm olduğu söylenebilir. Kemalizmin milliyetçi, anti-emperyalist ilkelerinin Türkiye'de sosyal adaletin gerçekleştirilmesiyle sıkı sıkı bağlı olduğu ve köklü alt yapı dönüşümlerinin gerçekleştirilmesinin bugünün Kemalist politikasının gereği bulunduğu bilinci, bu aydın çevrelerde yaygındır."²⁰ MDD, toplumun dönüştürülmesinde asker-sivil aydınlardan çok şey beklemektedir.

Mihri Belli, anti-emperyalizmini ve milliyetçiliğini Batı-Doğu karşıtlığı üzerinden kurgular. Belli'ye göre "Gerçek milliyetçi, ulusal bağımsızlık, gerçek demokrasi, ümmetçiliği ve kozmopolitizmi reddeden ulusal kültür uğruna savaşıdır. (...) Her ne kadar ulus sloganını ilk ileri süren devrimci çağında burjuvazi olmuşsa da, bugün artık bütün dünyada ulusçuluk bayrağı, emekçinin ellerinde dalgalanmaktadır."²¹ Mihri Belli, *Yön*'de, E. Tüfekçi imzasıyla kaleme aldığı yazılarda genel anlamda Doğu-Batı, İslamiyet ve sosyalizm gibi konularda yazmıştır. Bu yazılarda sosyalist literatüre pek başvurmamayı tercih etmiştir.²² Belli, *Yön*'ün 143. sayısında yazdığı "*Açık ve Sağlam Bir Tutum*" isimli makalesinde Batı'yı ve Doğu'yu "Batı denen şey, burjuva demokratik devrimini 18'inci ya da 19'uncu yüzyılda burjuva demokratik devrimler çağında yapmış olan, ortak ekonomik ve sosyal yapıları bulunan ve gelişerek bugünkü kimliklerine yani emperyalist kimliğe ulaşan ve dünyanın geri kalanını

19: "Cumhuriyeti kuran elitlerin Batı'ya karşı fazla bir tepkileri yoktu. "Üçüncü dünya"cı bir perspektif geliştirmemişlerdi. Kendilerini modernleştirici elit olarak algılıyorlar, "bizim" kültürün onlarınkinden üstün olduğunu düşünmüyorlardı." Keyder, *a.g.e.*, s. 58.

20: Belli, *Yazılar*, s. 19.

21: Belli, *a.g.e.*, s. 307.

22: "*Yön*'de konuk yazdım. Dergiyi çıkaranları zor duruma düşürmemek için sözcüklerimi dikkatli seçmem, ölçülü bir dil kullanmam gerekiyordu. İleri sürdüğüm görüşlere dayanak olarak Marksist literatürden alıntı yapmam pek uygun düşmezdi." Belli, *İnsanlar Tanıdım*, s. 488.

sömürerek, yoksulluk denizinde bir refah adası kurabilen, çoğunluğu Kuzey Atlantik kıyılarındaki uluslar topluluğudur. (...) Doğu denen şey, burjuva demokratik devrimini, bu devrimler çağında yapamamış ve bu yüzden de kapitalist gelişme olanağına kavuşmamış olan, emperyalist Batı tarafından doğrudan doğruya ya da dolaylı olarak sömürülen ve halen milli kurtuluş savaşı görevi ile yükümlü bulunan, ekonomik ve sosyal yapıca birçok ortak yanları olan Doğu ve Güney'in uluslarıdır” biçiminde karşıtlık içerisinde olan birer bütün olarak tanımlamıştır. Belli, devamla “Kökleri, coğrafyası, yapısı ve gelişme aşaması bakımlarından bir Doğulu ulus olan Türk ulusunun yeri milli kurtuluş savaşı şartları içinde Doğu uluslarının saflarındadır ve Batı emperyalizminin karşısındadır” demektedir.²³

Mihri Belli Batı emperyalizmine karşı dururken aynı zamanda sosyalizmin bir Batı ideolojisi olarak kavranmaması gerektiğini savunmaktadır. Bunu yaparken Belli din konusunda “popülist” denilebilecek bir kavrayış içerisinde. Belli, Avcıoğlu’yla birlikte 1965 yılında Fransız Marksist Roger Garaudy’nin “*Sosyalizm ve İslamiyet*” isimli kitabını tercüme etmiştir.²⁴ Garaudy’nin kitabına atfen “Söz konusu kitabın ana tezi, Müslüman Arap uygarlığının yarattığı hümanist değerlerin var olduğu, Batı’nın tek değer yaratıcısı olduğu iddiasının bir emperyalist yalanı olduğu, sosyalizmin bir Batı ürünü olmaktan çıkarak, bütün ulusların bütün çağların kültürüne kök salması gerektiği ve böylelikle gerçekten evrensel kültürel bir temele kavuşacak olan sosyalizmin her ulusun öz malı haline getirilebileceği tezidir.”²⁵ Belli’nin kitabın tezinden en fazla etkilendiği yön sosyalizmi ulusal kültürün bir parçası olarak kavramasına olanak sağlamasıdır.²⁶

23: Belli, açık ve sağlam bir tutum. Belli’ye göre “Türkiye toplumluluğu ile Batıcılık diye adlandırılan eğilim bağdaşamaz. Türkiye’nin halkçı, devrimci, millici yoldan yani gerçek ekonomik ve politik bağımsızlığa ve sosyalizme giden yolda kalkınmasından yana olanlar, yani gerçek toplumcular, Türkiye’nin kader birliği halinde olduğu özgürlük savaşı içindeki ülkelerin saflarında Batı’ya, Batıcılığa karşı duranlardır.” Belli, *Yazılar*, s. 281.

24: Bu kitaba yazdığı önsözde Doğuculuk ve İslamiyet’i solculukla kaynaştırma çabası dikkat çekicidir. “Türk olarak, (...) Doğulu bir ulus olarak, bizi sosyalizmi evrensel kültürel bir temele dayandırma çabası çok derinde ilgilendirir.” Mihri Belli, “Önsöz”, Roger Garaudy, *Sosyalizm ve İslamiyet*, (çev.) Doğan Avcıoğlu, E. Tüfekçi (Mihri Belli), İstanbul: Yön Yayınları, 1965, s. 8.

25: *A.g.e.*, s. 10.

26: Belli’ye göre “Türkiye toplumunda emperyalist kültür-feodal kültür ikili ittifakı ile çatışma durumunda olan bir ulusal devrimci kültür vardır. (...) Ulusal devrimci kültür,

Kitabın Belli'nin önemsemediği bir başka ve paralel doğrultudaki tezi de sosyalizmle İslamiyet'in uyumlu olabileceğidir. "Burada, belki de tarihi biraz zorlayarak sosyalizmi İslam dinine dayandırma çabası söz konusudur. Cezayir gibi, Mısır gibi ülkelerde devrimci yönetici kadroyu buna iten koşullar var. Üstelik İslamlık, bir Arap dini olduğu için bu çaba sosyalizmi, ulusal köklere dayandırma çabasına da paralel düşecektir."²⁷

Batı'nın "sömürgecilik" anılmadan anlaşılamayacağını savunan Belli de, sosyalizmle İslamiyet'in uyumlu olabileceğini düşünür. "Tarih boyunca resmi İslamlığın gerici, ona karşı olan bütün hareketlerin ilerici olduğu yolunda bir kural koyamayız."²⁸ İslami unsurlar onun yerli sosyalizminin bir unsurudur, örneğin Belli'ye göre Kurtuluş Savaşı'nda benzeri bir durum yaşanmıştı. Bu türden yorumlar MDD'nin popülizminin bir yansıması olarak yorumlanabilir.

Mihri Belli'ye göre "Emperyalizm, uydusu olan ülkede en geri sınıflarla ittifak yapar ve işbirlikçi sermaye yaratır. Bu sınıfların çıkarı, Türkiye'nin bağımlı oluşunda ve geri kalışından yanadır."²⁹ Asker sivil aydınların ideolojisi Kemalizmken, işbirlikçi sermaye-feodal mütegalibe sınıflarıysa dünya görüşleri doğrultusunda "bir yandan ulusu bölen şeriatçılığı kendilerine destek edinirken, öte yandan Batı kozmopolitizminin yayıcılarıdır. Tüm ulusal değerlere karşıdır, gerçek milliyetçiliği inkar ederler, Amerikancıdır."³⁰ Bu noktada Kemalizmin Batıcılığı benimsediği yok sayılmakta, 1960'larda Kemalizmi benimseyen asker-sivil aydınların ideolojisi Batıcı-Doğucu karşıtlığında boşlukta durmaktadır.

Belli, din konusundaki yaklaşımı için, "Sosyalizmin din konusundaki ılımlı, anlayışlı tutumu, dine bağlı emekçi yığınlarını ürkütmemek için başvurulan bir taktik değildir"³¹ dese de asker-sivil aydınlara ve onların ideolojisine verdiği önem soru işaretleri yaratmaktadır. "Devrimci kültürümüz, sosyalizme yönelişi yansıtmakla birlikte, milli demokratik

---

Türkiye toplumunun geçmişinde sağlam ne varsa, ulusal ve devrimci ne varsa onun mirasçısıdır. Bu kültür aynı zamanda yabancı kültürde sağlam ve devrimci olanlardan yararlanır ve yabancı kültürden aldığı kendi ulusal özünde eritir." Belli, *Yazılar*, s. 340.

27: Belli, "Sosyalizmde Metod Meselesi", s. 12.

28: *A.g.e.*

29: Belli, *Yazılar*, s. 12.

30: Belli, *a.g.e.*, s. 20.

31: *A.g.e.*, s. 313.

devrim muhtevalı olmalıdır”³² derken Belli, asker-sivil aydınların dünya görüşlerine ve kültürlerine göndermede bulunmaktadır. “Proletarya kültürü daha sonra baskın çıkacak” tutumu ise ancak pratik politika kaygısıyla açıklanabilir. Örneğin Küçükömer asker-sivil aydın kültürünü halka yabancı ve zıt olduğu için eleştirmektedir. Mihri Belli de bu yabancılığın farkındadır ancak şimdilik asker-sivil aydınların ideolojisinin topluma egemen olması talebini dile getirmeyi tercih etmektedir. Sonuç olarak Kemalizme verilen tavizler, Doğuculuk’un ikinci plana atılmasına neden olmaktadır.

Mihri Belli, Stalin sonrası SBKP kuramcıları tarafından az gelişmiş ülkeler için geliştirilen “kapitalist olmayan yol” tezine de karşı çıkmıştır.³³ Belli’ye göre Türkiye’nin kader birliği etmesi gereken Doğu toplumlarıdır, fakat gelişme yöntemi onlardan farklıdır. Ancak az gelişmiş ülkelerin özgünlüğüne vurgu yapılarak bu toplumların gelişme yöntemlerinin farklılığına işaret eden “kapitalist olmayan yol” da Mihri Belli’ye göre Türkiye için yanlıştır. Belli’ye göre, ‘kapitalist olmayan yol’ şu demektir: “Emperyalizm çağında hiçbir geri kalmış ulusun emperyalizm sisteminden kopmadan kalkınması mümkün olmadığına, çağımızda kapitalist kalkınma yolu bir çıkmaz olduğuna göre, tek bir gerçek kalkınma yolu vardır: Sosyalizme giden yol. Ama sosyalizm işçi sınıfının davasıdır, onun toplumsal düzenidir. İlkel kabile düzeninin izlerini taşıyan, sözü edilecek sanayisi bulunmayan ve dolayısıyla işçi sınıfı da olmayan (...) bağımsız bir ülkede (...) elbetteki sosyalist kuruluştan söz edilemezdi. (...) Bu durumda bu ülkelerin yurtseverlerinin tutabilecekleri tek doğru iktisadi kalkınma yolu sosyalizme götürecektir olan ‘kapitalist olmayan yol’ olabilir. (...) Kapitalist gelişmede bir hayli yol katetmiş olan Türkiye gibi bir ülkede ‘kapitalist olmayan yol’un sözü edilemez. Türkiye için tarihimizin şu anında temel devrimci şiar ‘sosyalizme giden yolun zorunlu aşaması olarak demokratik devrim şiarıdır.’”³⁴

32: *A.g.e.*, s. 342. “Ulusal devrimci kültürün tutarlı bir nitelik taşıyabilmesi için bu kültürde proleter kültür egemen olmalıdır. Ve bu devrimci kültüre proletaryanın ideolojisi önderlik etmelidir. (...) Ama ulusal devrimci kültürde proleter ideolojinin öncülüğünü sağlamak, sosyalist muhtevalı kültür yaratmak değildir. Sosyalist muhtevalı ulusal kültür, sosyalist ekonomi ve siyaset yansımasıdır. Türkiye toplumu ise, sosyalist devrim aşamasında değildir. Sosyalizme yönelmiş milli demokratik devrim aşamasındadır.” *A.g.e.*, s. 341-342.

33: *A.g.e.*, s. 61-63

34: Mihri Belli, “Devrimci Şiar Meselesi”, *Türk Solu*, Sayı 5 (15 Aralık 1967), s. 7.

Türkiye’yi “tipik geri bırakılmış ülke”, “bağımlı bir tarım ülkesi” olarak tanımlayan Mihri Belli, kapitalizmin, Türkiye’de “montaj ve ambalaj sanayinden” öte bir varlık göstermediğini savunuyordu.³⁵ Ancak “kapitalist olmayan yol” yorumunda Türkiye’yi “kapitalist gelişmede hayli yol katetmiş” olarak tanımlayabiliyordu. Bu durumun nedeni Belli’nin Türkiye’ye özgün bir yer -ne Doğu kadar geri, ne Batı kadar ileri- atfetmesinden kaynaklanmaktadır. Somut durum tahliline göre zaman zaman birine, zaman zaman ötekine yaklaştırılmıştır, diyebiliriz.

Doğu ile Batı’nın farklılığına ve ülkenin özgünlüğüne değinen Belli, 1960’larda üretim biçimiyle ilgili bir diğer tartışma olan ATÜT (Asya Tipi Üretim Biçimi)-FÜT (Feodal Üretim Tarzı) tartışmalarında ATÜT’e karşı çıkmaktadır. Türkiye solu, siyasal alanda varlığının ciddi anlamda hissedilmesiyle teorik olarak zenginleşirken, Marksizm ekseninde 1960’lı yıllarda ATÜT-FÜT tartışmaları gündeme gelmiştir. Bu tartışmalar solun modernleşme, kapitalistleşme serüveniyle hesaplaşma denemesi olarak oldukça önemlidir.

Marx’ın İngiltere’nin, sömürgesi Hindistan’daki üretim biçimini çözümlemesinde olumlu etkilerine vurgu yaptığı, Asya toplumları üzerine şarkiyatçı olarak nitelenebilecek yorumlarından ilham alan ATÜT’çü tezlere göre, Osmanlı üretim biçimi klasik dönemde (15-16. yüzyıllar) kapitalist üretim biçiminin öncülü olan Batı Avrupa feodalizminden çok, Asya toplumlarına özgü bir üretim biçimi olan ATÜT’e yakındı. Batı toplumlarıyla, Doğu toplumlarının karşıtlığından hareketle, ATÜT’çüler Asya toplumlarındaki durağan toplum yapısı, kendi kendine yeten köylü toplumları, özel mülkiyetin olmayışı gibi özelliklerin Batı’daki feodaliteden farklı bir üretim biçimine kabul ettiğini düşünürler. ATÜT kavramının kökeninde devasa bir devlet ile geniş bir kırsal taban arasındaki boşluk yatmakta ve böylece devletin otoritesini sınırlandırabilecek ara yapıların, yani sınıfların yokluğu vurgulanmaktadır. Bu görüşlere karşıt olarak savunulan FÜT’çü tezlere göre ise Osmanlı klasik dönem üretim biçimi feodal üretim biçiminin bir varyantıydı.³⁶

“Osmanlı toplumunun klasik döneminde (15. ve 16. yüzyıllar) hakim olan üretim tarzının tartışılması, Cumhuriyet dönemi Türkiye’si’nin

35: Belli, *Yazılar*, s. 204.

36: Bakınız Sencer Divitçioğlu, *Asya Üretim Tarzı ve Osmanlı Toplumunu*, İstanbul: Sermet Matbaası, 1967.

ekonomik, toplumsal, siyasi, hukuki, ve ideolojik biçimlenişinin analizi konusunda belirleyici kabul edilmiş ve çıkarılan sonuçlar çeşitli politik/ideolojik saflaşmalara, sınıf ittifaklarına ve programlarına temel oluşturulmak istenmiştir.³⁷ Kapitalizmin hangi aşamasında bulunduğu belirlenmesi ve buna dayanarak, günün koşullarının analiz edilmesi çabasının ürünü olan bu tartışma oldukça önemlidir. Berktaş, böylesi bir geçmişle yüzleşme çabasını olumlu bulur. Tıpkı Cumhuriyet sonrası eski Türklere, Orta Asya'ya yönelimin -belirli bir görüşü meşrulaştırmak amacıyla ortaya atılmış olmasına rağmen- faydalı olması gibi klasik dönem Osmanlı üretim biçiminin ATÜT mü yoksa feodal mi olduğuna yönelik tartışmalar oldukça faydalıdır. "Toplumun geçmişine ilgiyi geleceğine yön verme arzusundan türetmesi, 1960 sonrasının solcu tarihçiliğinin zaafi değil, tersine, tıpkı eskiden milliyetçi tarihçilik için olmuş olduğu gibi, kuvvet ve dinamizm kaynağıydı."³⁸

Mihri Belli ATÜT'e karşı çıkmaktadır. Belli'ye göre ATÜT, "Marx'ın değerlendirmesiyle yeterli araştırmaya dayanmayan sonuçlar niteliğinde olan ve yer yer birkaç anlama gelebilen yarım cümleler ihtiva eden bazı notlarına dayanarak, (...) Doğu toplumlarının tarihi materyalizmin, Marksist metodolojinin dışında ele alınması gerektiğini iddia etmek ve Marx'ın adını kötüye kullanarak Batı Avrupa toplumlarının ve dolayısıyla Batıların üstünlüklerinin savunmak için kullanılmaktadır. Türkiye'deki Asya tipi tartışmalarıysa Osmanlı toplumunu hazır kalıba sokma çabası olarak gözükmektedir."³⁹

FÜT'çü tezler, Batı ile farklılığı, geri kalmışlığı yalnızca dışa bağımlılıkla açıklamak, dolayısıyla özgünlükleri gözden kaçırmak gibi bir problem barındırırlar. ATÜT'çü tezler ise özgünlüklere aşırı vurgu yaparken şarkiyatçı bakışa prim vermek zorunda kalırlar. TİP lideri Aybar'ın birkaç değinişi -ceberut devlet eleştirisi gibi- dışında 1960'larda sol hareket genel olarak FÜT'çü tezleri benimsemiştir. Bu tutum ise modernleşmenin saldırılarını onaylamak ve Türk modernleşmesinin

---

37: Oğuz Oyan, *Feodalizm ve Osmanlı Tartışmaları*, Ankara: İmaj Yayınları, 1998, s. 134.

38: Halil Berktaş, "Tarih Çalışmaları", *Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi (CDTA)*, Cilt 9, İstanbul: İletişim Yayınları, 1983, s. 2472.

39: Mihri Belli, "Asya Üretim Tarzı Üzerine Birkaç Söz", *Aydınlık*, Sayı 4 (Şubat 1969).

“yan ürünü” olmak sonuçlarını doğurmuştur.⁴⁰ Aslında Mihri Belli’nin özgünlüklere vurgu yapıyor oluşu, Doğuculuk vurgusu tahlillerini FÜT’ten çok ATÜT’e yakınlaştırmaktadır. Belli “Doğu sosyalizmi” gibi bir kavrama onay verebilirken, bu özgünlük vurgusuna karşı çıkmaktadır. Bu tutum ise Batılılaşma projesi olan Kemalizme onay verilmesine neden olmakta ve tam da bu nedenle Doğuculuk vurgusu anlamsızlaşmaktadır.

MDD’nin İktidar Stratejisi

Asker–sivil aydın zümreye ve milli burjuvaziye devrimde öncelikli rol atfeden MDD çizgisinin stratejisi aşamalı devrimdir. Öncelikli olarak milli demokratik devrimin, bir sonraki aşamadaysa, demokratikleşme düzeyinin gelişmesi sonucu işçi sınıfı önderliğindeki sosyalist devrimin gerçekleştirilmesi hedeflenmektedir. Fakat MDD’nin Türkiye’nin yarı-feodal bir ülke olduğu, dolayısıyla işçi sınıfının yeterince gelişmediğine ilişkin vurgusu inisiyatif işçi sınıfı dışında başka güçlere, daha doğrusu asker sivil aydın zümreye, bırakmasına neden oluyordu. Mihri Belli’ye göre “Kemalizm kolundan gelen devrimciler” yani Yöncüler ile asker-sivil aydın zümre ve “Marksizm kolundan gelen devrimciler” yani kendi etrafındaki hareket birleşerek bir devrimci aydın kadronun öncülüğünde milli demokratik devrimi gerçekleştirecek; böylelikle sosyalist devrim için uygun ortamı yaratacaklardı. MDD’nin burjuvaziye ve asker-sivil aydın zümreye demokratik devrim içinde önemli rol biçen, üstün ilerici nitelikleri olan bir kadro önderliğinde gerçekleştirilecek devrim yapma fikri Yön hareketinin cuntacı kavrayışına neredeyse karşılık gelir.

Belli, “tutarsızlıklarını ve ürkekliklerini hesaba katmak şartıyla, proleter devrimcilerin milli demokratik devrim yolunda küçük burjuva reformistleriyle devrimci sınıflar cephesi içinde güç birliği”ni savunmaktadır.⁴¹ Belli’ye göre, asker-sivil aydın zümre küçük-burjuvazinin en bilinçli kolunu oluşturmaktadır. Küçük burjuvazi bilinçlenirse bağımlı kapitalizmle sınıf çıkarı asla bağdaşmaz dolayısıyla devrimden yana tavır

40: Mısır, *a.g.e.*, s. 9.

41: Belli, *Yazılar*, s. 64. Bir MDD’ci olan Rasih Nuri İleri’ye göre de “Şanlı tarihsel bir geleneği olan asker aydın kadronun devrimci kolunun, küçük burjuva kökeninden doğan tutarsızlıkları yanında devrimci Atatürkçü bir geleneğe sahip bulunması milletçe büyük bir şansımızdır” Rasih Nuri İleri, *Atatürk ve Komünizm, Kurtuluş Savaşı Stratejisi*, İstanbul: Scala Yayıncılık, 1999, s. 414.

alır.

MDD hem işçi sınıfının önderliğini, hem de örgüt meselesini, gelecek bir zamana, sosyalist devrim aşamasına ertelemektedir. “MDD, iki önemli tespite dayalı olarak örgüt fikrinin uzağına düşüyordu. Birincisi; ‘bağımsızlık olmadan sosyalizm olmaz’, ikincisi; ‘bağımsızlığı sağlamak işi esasen küçük-burjuva radikallerine aittir’. Dolayısıyla ‘proleter devrimcilerin’ görevi ‘küçük-burjuva radikalleri’nin ‘bağımsızlık’ mücadelesini destekleme ve ancak bundan sonra kendi sosyalist siyasal görevlerini ve bu görevlerin yürütücüsü proletarya partisini gündeme getirmek olmalıdır.”⁴²

MDD’nin Kemalizmi de bu anlayışının paralelindedir. “Kemalizmin sol için en zararlı mirası, Türk kitlelerine yukarıdan dayatılan köktencilericilik politikalar bileşimi oldu. Bu, sol, içinde, devlet iktidarı için mücadelenin işçilerin ve köylülerin beklenti ve ilgilerinden ayrı ve hatta bu beklenti ve ilgilere karşı sürebildiği Jakoben bir gelenek yarattı”⁴³ MDD, işçi sınıfı ideolojisiyle bütünleşemeyecek bir geleneğe prim vermektedir. Bu tutumun sonuçları en fazla, işçi sınıfının önderliğini “şimdilik” ikinci plana iten iktidar stratejisine yansımıştır.

Belli’ye göre “Devrim bir üretim tarzından daha ileri bir üretim tarzına geçiştir. (...) Demokratik devrim, siyasi bakımdan (iktisadi değil) eşit vatandaşlar topluluğu olarak, ulusun varlığına engel olan feodal kalıntı olarak, dış (emperyalist) müdahale olarak ne varsa, onların yok edilmesi demektir. (...) Demokratik devrimin iki görevi milli bağımsızlığın gerçekleştirilmesi ve feodalizmin ortadan kaldırılmasıdır. Demokratik devrim sosyalist devrime götüren zorunlu bir aşamadır. Demokratik devrim emperyalizm, işbirlikçi sermaye, feodal mütegalibe üçlü ittifakına karşıdır.”⁴⁴ Demokratik devrimin bir görevi de bütün “Türkiyelilerin, vatandaşlık hak ve özgürlüklerinden yararlanan, siyasi bakımdan eşit fertler payesine yükseltilmesidir”⁴⁵ Demokrasi için devrim yapılmalıdır kısacası. Ancak demokrasi talebinde bir tutarsızlık söz

42: Erkin Eralp, “Yeni Bir Döneme Girerken Türkiye Sol Hareketi (Kısa Tarih)”, *Ekimler*, 1 Mart 1992, s. 125.

43: Murat Belge, “Sol”, *Geçiş Sürecinde Türkiye*, s. 163-164.

44: Belli, *Yazılar*, s. 30. Belli’nin sosyalist devrim tanımı ise şöyledir: “Sosyalist devrim: Kapitalist üretim tarzını, üretimdeki üretimin kolektif niteliği ile özel mülkiyet arasındaki çelişkiyi ve insanın insan tarafından sömürülmesi olanağını ortadan kaldırmak, insana maddi ve manevi bakımlardan açılıp genişleme olanaklarını sağlamak[tır.]” *A.g.e.*, s. 33.

45: *A.g.e.*, s. 20.

konusudur. Bu tutarsızlık demokrasiye ulaşma yöntemi olarak “toplumsal değişim yaratmayı değil devleti korumayı hedefleyen” askerlerin yapacağı darbeye ortam yaratılması çabasından kaynaklanmaktadır.⁴⁶

MDD’ciler rejimin koruyucusu, Kemalist asker-sivil aydınlara seslenmektedirler. Belli’ye göre, asker-sivil aydınlar Tanzimat’tan bu yana yönetimde önemli rol oynamışlardır. Mihri Belli bu durumu olumlu değerlendirmektedir. “Bu süreçte ağa, eşraf, işadamı ikincil durumdaydılar. Fakat II. Dünya Savaşı’ndan beri bu güçler dengesi bozulmuştur. Büyük bir iktisadi güç haline gelen emperyalist tekellere bağlı ticaret burjuvazisi, taşra eşrafı ile, feodal ağalarla ittifak halinde, sadece Türkiye ekonomisi üzerinde hakimiyetini kurmakla yetinmemiş, 1945’ten bu yana büyük bir politik güç olarak da ortaya çıkmıştır.”⁴⁷ MDD tezine göre, 1945’ten sonra Türkiye’de anti-emperyalist “karşı-devrim” söz konusudur. Böylelikle çok partili yaşama geçilmesi gibi demokrasi bakımından olumlu sayılabilecek bir gelişme karşı-devrimin başlangıcı olarak konumlandırılabilir.

27 Mayısçılara duyulan sempatinin nedeni 27 Mayıs’ın bu kötü gidişi durdurmuş olmasıdır. Mihri Belli, 27 Mayıs 1960 askeri darbesinin hemen sonrasında *Yeni Yol*’da 27 Mayısçılara hitaben toprak reformuyla ilgili bir yazı kaleme almıştır. Burada “Ha göreyim sizi arslanlarım! Madem halkçısınız, devrimciyiz diyorsunuz, bir toprak reformu olsun yapın. Bugüne dek bu köylü devrimciyim, Atatürkçüyüm diyenden yalnız jandarma baskısını gördü. Eğer bu kez sizin elinizden ağanın gasp ettiği toprakları geri alırlarsa Menderes gibilere oy vermez. Ama bu iş yürek işidir. Ağalar güçlüdür. Politikacı takımı toprak reformuna

46: Mihri Belli’nin darbeden beklediği olağanüstü bir ortamı yaratmasıdır. 1940’ta İkinci Dünya Savaşı ortamında Türkiye’nin savaşa girmesi olasılığı dolayısıyla askere gitmeyi uygun gören Belli, savaşa girmenin olumlu olacağını düşünmüştür. “Böyle bir ortam Marksist solun emekçi yığınlar içinde derin kökler salarak güçleneceği bir ortamdır. Hiç kuşkusuz direniş hareketinde başrolü biz oynayacaktık ve Nazi Almanyası ile müttefikleri yenildiğinde, Türkiye’de yeni düzen kurulurken direnişte ön saflarda yer alanların sözü elbette ki ağır basacaktı. (...) Bu koşullarda benim durumumda bir devrimci için en uygun yer ordu saflarıydı. Benim dediğim, 1940’ta Türk ordusunun bugünkü gibi NATO Komutanlığı’na bağlı olmadığı olgusu göz önünde tutularak değerlendirilmelidir.” Belli, *İnsanlar Tanıdım*, s. 199-200.

47: Belli’ye göre “1937’de Atatürk sağken ve Türkiye bağımsızken daha yakındık sosyalizme. Sosyalizme inanmış çevreler bugün çok daha geniş olmasına rağmen bu böyledir.” Belli, *Yazılar*, s. 40-41.

karşıdır. ‘Toprak reformu komünistliktir’ diyeceklerdir. Değildir. Fransız devriminden bu yana burjuva devrimlerin harcı olmuştur bu reform. Bakalım sizde o yürek var mı!” demektedir.⁴⁸ Bu yazısı nedeniyle 100 gün hapis yatmıştır. 27 Mayıs’ın Belli’nin yoğun biçimde eleştirdiği DP iktidarına karşı yapılmış olduğu ve 1960’lardaki görece demokratik ortamı yarattığı düşünülürse Belli’nin bu tutumu anlaşılır olmaktadır. Ancak Mihri Belli’nin İslamiyet ve din üzerine görüşleri düşünüldüğünde, halkın seçimle iktidara getirdiği ve popülist niteliği ağır basan bir iktidarın darbeyle ortadan kaldırılmasını olumlu karşılaması düşündürücüdür.

MDDciler, 12 Mart’a kadar 27 Mayısçıların toplumsal dönüşümü gerçekleştireceklerine, toprak reformu ve millileştirmeler yapacaklarına, Kemalist tek partinin yarım bıraktığını onların tamamlayacağına inanmaya ve “Ordu Gençlik El Ele Milli Cephede” sloganını atmaya devam etmiştir.

MDD özellikle gençlik üzerinde yarattığı etkinin büyük kısmını strateji konusundaki tutumuna ve parlamentarizme getirdiği eleştirilere borçludur. “Türkiye gibi bir ülkede uygulanan burjuva parlamentarizmi, işbirlikçi sermaye-feodal mütegalibe ittifakının gücünü arttırmaktan öte bir sonuç vermemiştir”⁴⁹ diyen Belli’ye göre yine de “parlamentar mücadeleyi, en gerici parlamentoda bile parlamentar mücadele olanaklarını bir devrimci parti son katresine kadar kullanmalıdır. Ama parlamentar mücadele, eylemin yüzde onudur; yüzde doksanı eylemin emekçi halk kitlelerini bilinçlendirme, örgütlemidir.”⁵⁰ MDD’ciler parlamentar mücadeleyi yeterli görmemişler, TİP’in savunduğu “sosyalizme barışçıl geçiş” karşısında devrimci geçişi savunmuşlardır. Ancak uygulamada bu “devrim” bir darbeye dönüşmektedir. Bu kavrayışı ise tüm Doğuculuk vurgusuna rağmen MDD’yi tepeden inmece, modernleşmeci geleneğin bir parçası yapmaktadır.

MDD, başlıca, Batıcılığa karşı Doğuculuğu savunmuştur; enter-nasyonalist niteliği ağır basan bir dünya görüşüne milliyetçi vurgusu oldukça yoğun bir yorum getirmektedir; Kemalizme ve cuntacılığa

48: Belli, *İnsanlar Tanıdım*, s. 451.

49: Belli, *Yazılar*, s. ,17.

50: *A.g.e.*, s. 46.

eklemlenmiş bir sosyalizm algısına sahiptir. Sosyalizmin yalnızca Batı'ya özgü ve "kökü dışarıda" bir ideoloji olmadığını vurgulayan MDD'ciler, Kemalizme ve cuntacılığa eklenerek tepeden inmece, modernleşmeci geleneğin içerisinde yer alırlar.

MDD'nin bu nitelikleri aynı zamanda birtakım tutarsızlıkları da barındırmaktadır. Aydın geleneğinin benimsediği Batıcılığa karşı çıkılmakta, Doğuculuk vurgusu yapılmaktadır ancak bu geleneğin bir parçası olan ve Batıcılığın daha radikal bir uygulamasını yapan Kemalistlere daha az eleştirel yaklaşılmaktadır. Paralel biçimde halkın kültürüne önem verilmektedir ama örneğin "proletarya kültürü"nü "şimdilik" baskın bir konumda olmaması gerektiği savunulmaktadır. MDD'nin en önemli tutarsızlıklarından biri de "demokrasi" talebini cuntadan beklemesidir.

MDD'nin en önemli çelişkisi ise teorisiyle pratiğinin çelişmesidir. Devrimci olmayan, "sosyal demokrat" olarak nitelenebilecek bir programla "devrim" hedeflenmektedir. Ancak teorik donanım konusunda da birtakım tutarsızlıklar sergileyen MDD'nin bu kavrayışı şaşırtıcı değildir. Örneğin, 1960'larda teorik donanıma en çok vurgu yapan MDD'dir ama diğer taraftan Marksizmin teorisinin yeterli olduğu savunulabilmektedir. Belli'ye göre "Bilimsel sosyalizmin bir terminolojisi" mevcuttu ve bu "terminoloji dışında konuşmaya (...)kalkmanın hiçbir yararı yoktu"⁵¹, aynı zamanda Belli, "Kitapları okuyacağız, ama ayağı yerden kesik bilgi kumkuması olmak için değil; devrimci eylem kılavuzunu edinmek için; edindiğimiz bilimi yaratıcı bir ruhla Türkiye gerçeklerine uygulamak ve doğru sentezlere varmak için" diyebiliyordu.⁵²

MDD, "bir avuç asalak dışında tüm Türkiye'ye"⁵³ seslenerek, oldukça geniş bir kitlenin mutabakatını aramıştır. Üst düzey bir bürokrat, bir asker ya da radikal bir öğrenci de MDD'de taleplerinin bir karşılığını bulabilmiştir. Tıpkı birden çok Kemalizm yorumu olduğu gibi MDD'nin de bir çok unsura ayrılmış olması bu niteliğinden kaynaklanıyor olabilir. MDD'nin fikri önderi Belli, teorik faaliyetten çok pratik faaliyeti

51: Mihri Belli, "Özeleştiri", Rasih Nuri İleri, *Mihri Belli Olayı III: Öz Eleştiri, Türkiye Emekçi Partisi*, İstanbul: Anadolu Yayınları, 1976, s. 919. Mihri Belli, TKP'nin bir aydın hücresinin "Osmanlı tarihini Marksist açıdan incelemeye çalışmasını" yaşamın gerçeklerinden kopuk, soyut şeylerle vakit geçirmek olarak niteliyordu. Bu tip işlerin lüzumsuz olduğunu ima etmek üzere, "onlar Tanzimat'a gelmiş" diyerek dalga geçiyordu. Belli, *İnsanlar Tanıdım*, s. 234.

52: Mihri Belli, "Milli Demokratik Devrim", *Türk Solu*, Sayı 53 (19 Kasım 1968).

önemsediğini her fırsatta belirtmiştir.⁵³ MDD'nin onca çelişmesine rağmen bu kadar insanı peşinden koşturmuş olması pratikteki çekiciliği nedeniyledir.

Tüm teorik tutarsızlıklarına rağmen, MDD eğilimi, kitlelerle ilişki kurabilme olanağına kavuştuğu bir dönemde ortaya çıkmış bir hareket olarak, toplumda yansımaları bulabilmiştir. Özellikle gençlik hareketinin Marksistleşme düzeyinin artışıyla sağlanması başta olmak üzere yaptığı katkılarla, sol hareketin geçmişiyle bağlantı kurabilen tek unsur olarak oldukça önemli bir yere sahiptir.

MDD'nin Etkilendiği Belli Başlı Siyasal Oluşumlar: TKP , Kadro, Yön ve TİP

MDD, 1960'lı ve 1970'li yıllarda Türkiye'de sol siyasetin oldukça önemli bir unsuru olmuş, özgün bir konuma sahip bir harekettir. Ancak bu özgünlüğünün yanısıra, 1920'li ve 1930'lu yıllardan kalan tartışmaların MDD'nin siyasi tahlillerine belirgin biçimde etkisi vardır. TKP'nin bu anlamdaki etkisi daha doğrudandır.

MDD'nin fikri önderi Mihri Belli, 1940'ta illegal TKP'ye katılmış 1942 sonlarından itibaren partide aktif görevler üstlenmiştir.⁵⁴ Sovyetler Birliği'nde uygulanan sosyalizmi benimsemiş, III. Enternasyonal'e üye olan illegal TKP geleneğinden gelen komünistler gibi Stalinist eğilimleri oldukça güçlü bir komünizm tahayyülüne sahiptir. Aşamalı devrim ve tek ülkede sosyalizm teorileri onun politik tahayyülü için de oldukça belirle-

---

53: MDD'nin fikri önderi Belli'nin teori ve pratikle ilgili tutumu şu sözlerinde açıklığa kavuşmaktadır. 19 Mayıs 1944'te Süleymaniye Camii'nin minaresine, bir arkadaşıyla birlikte "Saraçoğlu Faşisttir" yazılı bir mahya asmaktan dolayı tutuklanmıştır. Rasih Nuri İleri, yıllar sonra "Bu eylem başarılı olsaydı ne yapacaktın?" diye sorduğunda, "Başka eylemler gerçekleştirecektik", "Sonra ne olacaktı" diye sorduğunda ise, "Sonunda yakalanacaktık" cevabını verecekti. Yalnızca teorik işlerle uğraşanları, "yaşamın gerçeklerinden kopuk, soyut şeylerle vakit geçiren" aydın kesimini ciddiye almayan Mihri Belli'nin pratik eylem konusundaki hassasiyeti, bu eylemdeki tutumundan anlaşılmaktadır. Oysa TKP Merkez Komitesi üyeleri arasında en rahat hareket edebileni olduğundan kendisinden parti teşkilatını kuvvetlendirmek için çalışması beklenmekteydi. Rasih Nuri İleri (der), *1945 İGB Davası*, İstanbul: TÜSTAV, 2003, s. 9.

54: "[1950'li yılların başında] Mihri Belli ile Zeki Baştınar arasında TKP'nin gelecekteki önderliği için sert bir rekabet ülke içinde ortaya çıktı. Baştınar, hapisten çıktıktan sonra ülkeden ayrıldı ve Şefik Hüsnü'nün ölümünden sonra genel sekreter oldu. Mihri Belli ise ülkede ve partinin dışında kalarak kendisinin ön plana çıkacağı zamanı bekledi ve etkisini kendisine mahsus bir biçimde hissettirdi". Belge, "Sol", s. 164.

ycidir. Belli, MDD'nin benimsediği “sosyalizm yolunda tam bağımsız ve gerçekten demokratik Türkiye” sloganıyla temsil edilen hedefin, Türkiye'deki elli yıllık devrimci işçi sınıfı hareketinin asgari programıyla uygunluk içinde olduğunu belirtir.

Yalçın Küçük'e göre “Türkiye Komünist Partisi, «Kemalizmin sol kanadı» işlevini ve Kemalizme akıl vererek sola çekme alışkanlığını hiçbir zaman terk etmedi. (...) Asıl yanlışlığın Kemalizmin sol kanadı işlevini yüklenmekten ileri geldiğini bir türlü kavrayamayan Türkiye Komünist Partisi, sürekli olarak «enternasyonalist» olduğunu kanıtlamak ihtiyacı duydu.”⁵⁵ Belli'ye göre ise TKP Kemalizme taviz vermekle suçlanamaz. “1920'ler, 1930'lar TKP'si ülkenin özgül niteliklerini uzun boylu hesaba katmadan SBKP modelini kalıp gibi benimsemekle, gereken Marksist yaratıcılığı göstermemekle suçlanabilir ama, Kemalistlerin bir milli burjuvazi yaratarak kapitalist yoldan Türkiye'yi kalkındırma hayallerinin ülkeyi nasıl bir çıkmaza sürüklediğini görmemekle, buna karşı kesin tavır almamakla suçlanamaz”.⁵⁶ Belli'nin *Marksist yaratıcılığı gösterememektan* kastı sosyalizmin “Türkiye'ye özgü” olduğuna vurgu yapılmaması olabilir.⁵⁷

TKP'nin siyasi tahlilleriyle MDD'nin tahlilleri arasında büyük çoğunluğu modernleşme konusundaki benzer tavırdan kaynaklanan bir paralellik bulunmaktadır. TKP geleneği için de, Mihri Belli için

---

55: “Böylece ülke sorunlarının çözümünü Kemalizmden ve Kemalizmin siyasal örgütü olan Cumhuriyet Halk Partisinden beklemedi. Bu bekleyiş içinde de ülke sorunlarıyla fazla ilgilenmedi. Anlamsız bir işbölümü ile ülke sorunlarını başkalarına bırakıp enternasyonalizmi kendi üzerine aldı. (...) Türkiye Komünist Partisi'nin, üyelerinin özverisi ve katlandıkları zulümle karşılaştırılmayacak kadar az etkin olması gerçeğinin altında sürekli olarak başka bir ideolojinin, Kemalizmin, akıl hocalığını üstlenmesi yattı. (...) Türkiye Komünist Partisi, Kemalizmin resmi ideoloji olduğu bir toplumda, Kemalizmin sol kanadı işlevini üstlenerek bir adım daha atılmayacağını bir türlü kavrayamadı.” Küçük, *a.g.e.*, s. 53.

56: Mihri Belli'ye göre, 1919-1925 döneminde “mücadele biçimi genellikle legal siyasi ve askeri örgütlenmeyle, emperyalizme ve onun işbirlikçisi sınıf ve zümrelere karşı millici güçler safında cephe halinde savaştı. Bilimsel sosyalizmin Türkiye'ye yeni girmiş bir akım olması dolayısıyla teorik yetersizlik ve örgütlenmede dağınıklık söz konusuydu. (...) 1925-1943 arası dönemde ise “TKP illegaliteye çekilmişti, ancak komünistlere uygulanan baskı yasaları bugünkü yasalara kıyasla çok daha hafif cezaları içeriyordu.” Mihri Belli, *Esas Hadise, O Kiraz Ağaçları*, İstanbul: Chiviyazıları Yayınları, 2002, s. 23-25.

57: Sovyetlerden daha belirgin biçimde etkilenen TKP'nin aksine, Belli sosyalizmin kökü dışarıda bir ideoloji olmadığını kanıtlama çabasıyla, bunu aşmış olduğunu düşünüyor olabilir.

de Türkiye hala ne Doğu kadar geri, ne Batı kadar ileridir. Burjuva devrimi yapmaya aday geri kalmış bir ülkedir. Anti-emperyalizme, Türkiye'nin geri kalmışlığına, feodal mütegalibeyle mücadeleye atıflar ve Batı karşıtlığından beslenen Doğuculuk⁵⁸ vurguları benzerdir. Bir geri kalmış ülke devrimi olan Sovyet deneyiminden etkilenmiş olan Şefik Hüsnü Batı toplumlarının ve Türkiye'nin sosyalizme ulaşma yollarını tamamen zıt görmektedir. Türkiye'de sınıf savaşımının tahliline, Batı'nın tam zıttı olduğu ön kabulüyle başlamaktadır. Mihri Belli de Türkiye toplumculuğuyla Batıcılık diye adlandırılan eğilimin bağdaşmayacağını savunmaktadır. Kemalizmin ilericiliğine yaptıkları vurgular ve Kemalizm öncesine -Tanzimat'a, II. Meşrutiyet'e- dair yargıları bu olguların taklitçilik olduğu ve bağımlılaşmanın başlangıcı olarak algılamaları anlamında paralellikler taşmaktadır.

Fakat TKP "kapitalist olmayan yol"u savunurken, Mihri Belli kapitalistleşmeden sosyalizme ulaşamayacağını düşünmektedir. Ancak devrimin aşamalı olacağı kavrayışı her iki anlayışta da geçerlidir. Demokratik devrim, burjuva devrimidir. Bunun sonucu olarak MDD tezinde milli burjuvazi ve asker-sivil aydın zümre vurgusu ön plana geçmektedir. Asker-sivil aydın zümre vurgusuyla işçi sınıfının öncülüğünü erteleyen bir yaklaşımla, eninde sonunda "amele-köylü şuralar cemiyeti"ni ve proletarya öncülüğünü öngören bir yaklaşım arasında ayrımların dikkat çekici olduğu kesindir. Bu ayrım noktasına rağmen TKP'nin "reformları desteklemek ama bunlarla yetinmemek" biçimindeki tavrının, Belli'de milli demokratik devrimin gerçekleştirilmesinden sonra sosyalist devrim aşamasına geçileceğine dönüştüğü söylenebilir. MDD'nin milli burjuvazinin devrimden sonra da varlığını sürdürmesine ve milli burjuvazinin demokratik devrimde öncülüğüne yaptığı vurguyla, TKP'nin uygulamada öncülüğü Kemalist iktidarda görmesi benzer kavrayışlardır. Fakat demokratik devrim aşamasında

---

58: Örneğin Şefik Hüsnü Türkleri "Doğu'da en ileri gitmiş unsur olmak ve henüz uyanmamış ulusların öncüsü bulunmak sıfatıyla biz Türkler" biçiminde tanımlıyordu. "Türkiye'de Devrimin Şekli", *Şefik Hüsnü Yaşamı, Yazıları*, s. 112. Yine Hüsnü'ye göre "Türkiye'nin bütün Doğu, özellikle Müslüman uluslar üzerinde nüfuzu vardır; onlara kendisini bağlayan gelenek bağları, bize sesleniyor ve diyor ki: kapitalist emperyalizmin köleliği altında inleyen insanlığın kurtuluşunu kolaylaştırınız." Aktaran, Kerim Sadı (A. Cerrahoğlu), *Türkiye'de Sosyalizmin Tarihine Katkı, İletişim Yayınları, İstanbul, 1994, s. 640.*

öncülük etme görevi TKP’de net olarak proletarya da iken MDD’nin tavrı bu konuda daha muğlaktır. Ayrıca TKP pratiğe yansıtamamış ve geçici bir süre için –kabaca 1927-1936 arası- olsa da Kemalizmle bir net bir ayrımı yakalayabilmiştir.

MDD tezinde cuntacılık eğilimine tekabül eden asker-sivil aydınlara ilişkin vurgu, MDD’nin ve eski TKP çizgilerinin farklı dönemlerin ürünü olmaları dolayısıyla ortaya çıkmış olan bir yeniliktir. Şöyle ki TKP döneminde Kemalist hükümet iş başındaydı ve tüm inisiyatifi elinde toplayarak toplumun üstten şekillendirilmesi görevini yerine getirmekteydi. MDD tezinin ortaya atıldığı 1960’ların ortasında ise MDD’cilerin yorumuna göre, Atatürkçü ordunun “ilerici” darbesinin ardından, “demokrasıcılık oyunuyla” iktidarı yine “karşı devrimci”ler ele geçirmişti. Dolayısıyla hitap edilen iktidar odağı zaman içinde farklılaşmıştı. Eski TKP, Kemalizmin yol açıcılığına göz kırparken, MDD Kemalist mirası sahiplenenlere seslenmekteydi. Zaten MDD için Kemalizm, asker-sivil aydın zümrenin ideolojisi olduğu için önemliydi.

Her ne kadar paralellikler varsa da, Belli’nin Kemalizm ve milliyetçik algısının da doğrudan doğruya eski TKP mirası olduğunu söyleyebilmek zor görünüyor. Bu yaklaşıma göre asker-sivil aydınlar milliyetçi dolayısıyla ilerici olduklarından milli demokratik devrim de öncü olabilmeleri düşünülebilen unsurlar oluyorlar. TKP Kemalizmin en baştaki devrimci yönüne vurgu yapıyor ve 1925’ten sonra tutum, en azından teoride, net bir anti- Kemalizmken, Mihri Belli için -Kemalist reformlar, Kemalist yöneticilerin iktisat bilmemeleri, reformların yalnızca üstyapıda sınırlı olması vb. nedenlerle yarım kalmış olsa da- karşı-devrim 1945’ten sonra başlıyor. Mihri Belli’nin de bir temsilcisi olduğu, 1960’ların eski TKP geleneğinden gelen devrimcileri Eralp’e göre, TKP çizgisinden iki kritik konuda daha geridir: “İşçi sınıfının mücadelesi karşısında son derece ilgisiz bir konumdadırlar. Oysa Şefik Hüsnü TKP’si, faaliyeti boyunca sınıf içinde örgütlenme çabasına özel bir önem vermiştir. Birincisi ile doğrudan bağlantılı ikinci gerileme ise ‘örgüt’ ve ‘illegalite’ konularında görülmektedir. Yine Şefik Hüsnü TKP’si tüm Kemalizm hayranlığına ve bu hayranlıkla da beslenen legalist eğilimlere karşın örgüt fikrine hep yakındır. Ayrıca TKP, legal imkanların yoksun olunan bir dönemde illegal olarak siyasal faaliyet yürütmüştür. MDD çizgisi ise “icazetçiliğe” karşı olma adına legal planda hiçbir örgütsel oluşuma yönelmediği gibi illegal alanda faaliyet yürütmek için

de herhangi bir çabası olmamış, dönem boyunca bir hareket görüntüsünü aşamamıştır”⁵⁹

MDD tezinde, milliyetçilik vurgusunun ağırlık kazandığı da söylenebilir. Bu noktada emperyalizm komünizm çelişkisini sınıf çelişkisinden daha önemli görme konusunda ayrılıyorlar. Milliyetçilik vurgusu MDD’de daha baskındır. MDD bu konudaki tutumuyla daha çok Kadro’ya benzemektedir.

Türk modernleşmesi ulus-devlet inşasına giden bir süreç -ittihad-ı anasından Türk milletine bir toplumsal örgütlenme projesi- olarak değerlendirilirse devletin bekası sorunu zamanla toplumsal gelişme sorunu olarak algılanmıştır ve önce devlet katında tartışılan sorun, sonraları asker-sivil-bürokratlar ve aydınlarca ele alınmıştır.

Kadrocuların ve Yöncülerin farklı konjonktürlerde bu halkanın devamı oldukları kolaylıkla söylenebilir. Kadrocu ve Yöncülerin öncekilerden farkları bir ulus devlet ideolojisi olan Kemalizmi benimsemiş olmalarıdır; aynı zamanda Marksist düşünceye aşinadılar ve toplumsal sorunların kaynağını ekonomik yapıda aramışlardır. TKP kadroları, MDD’ciler ve TİP’liler ise sosyalizmle daha dolaysız bağlar kurabilen aydınlardır. Sosyalizme yalnızca araçsal yaklaşmamaları, onu alternatif örgütlenme modeli olarak benimsemeleri ve iktidara karşı konumları onları bu Gramsci anlamda “geleneksel aydın” tipinden ayırmaktadır.⁶⁰ Diğer bir ifadeyle bu aydın tipinin alternatifi olarak halk kesimleri ile daha farklı düzeyde ilişki kurabilme potansiyeline sahip olmuşlardır. Ancak ele aldıkları Batılılaşma, kalkınma, sanayileşme, demokratikleşme, gerici sayılan kesimlerle mücadele vb. gibi başlıca sorunsalların “geleneksel aydınlar”ın tartıştıkları ve çözüm arayışında

59: Eralp, *a.g.e.*, s. 131.

60: “Gramsci’nin “organik aydın”-“geleneksel aydın” ayrımı, aydınlarla temel toplumsal sınıflar arasında kurulan ilişkinin niteliğine göre değildir. Gramsci’ye göre her toplumsal grup kendi aydınlar tabakasına sahiptir ya da onu oluşturmaya yönelir. Aydınlar ve sınıflar arasındaki ilişki daima organikdir. Fakat bir toplumsal yapının hakim sınıfıyla organik olarak ilişkili aydınlarla, önceki yapının hakim sınıflarıyla organik ilişkili aydınlar farklı statülere sahiptir. Gramsci bunlardan birincisini “organik aydınlar” ikincisini ise “geleneksel aydınlar olarak adlandırır. Örneğin kapitalizm koşullarında burjuva sınıfına bağlı ekonomi politik uzmanı ya da sanayi teknisyeni ‘organik aydın’ iken, rahip ‘geleneksel aydın’dır. Kapitalizm koşullarında burjuvaziyle kurduğu ilişki bakımından ‘organik aydın’ olan ekonomi politik uzmanı, işçi sınıfı ve sosyalizm açısından ‘geleneksel aydın’ olacaktır.” Gökhan Atılğan, *Kemalizm ve Marksizm Arasında Geleneksel Aydınlar, Yön-Devrim Hareketi*, İstanbul: TÜSTAV, 2002, s. 20.

oldukları benzer sorunsallar olduğu görülmektedir. TKP, TİP ve MDD'nin özgünlükleri tam da bu noktada ortadan kalkmaktadır.

Kadro'yla daha dolaylı bağları bulunan MDD, milliyetçilik ve Kemalizm konusunda 1930'larda sol hareket içinde genel olarak benimsenen tavırların bir örneğini 1960'larda vermiştir.

Bir aydın hareketi olarak devleti toplumun üzerinde gören Kadrocuların bunu meşrulaştırabilecekleri önemli bir zemin, Kemalist iktidarı algılayış tarzları ve bu algı paralelinde geliştirdikleri halkı algılayış tarzlarıdır. “Kadrocu aydın, toplumun çıkarlarını ön planda tutan, inkılâp heyecanı ile eylem içinde olan, bu eylemlerini ileri bilgi, teknik ve kültüre sahip olarak etkin bir biçimde yürüten, iş disiplinine ve inkılâp disiplinine sahip olarak otoriter bir yapıdaki topluma rehberlik yapacak kimse olmaktadır.”⁶¹ Kadrocular toplumu, öncü kuvvetlerle üstten yönlendirmek istemektedirler. Bireyin önemini yitirdiği bu söylemde, millet adına hareket eden kadroların, kullanabilecekleri devletin araçları olacaktır. Kadroculuk adından da anlaşılacağı gibi “Teşkilat çerçevesi dar, disiplinli ve şuurlu bir yöneticiler ve kurucular zümresinden (...) bir milli kurtuluş hareketinin ve bir milli inkılabın kumanda heyetinden inkılabın devam ettirilmesini beklemektedirler.”⁶² Etkilemeye çalıştıkları doğrudan halk değil, iktidarı elinde bulunduranlardır. Küçük bir aydın grubu olan Kadrocuların, bir siyasal güçlerinden söz edilemeyeceği, kendilerini iktidarın bir alternatifi olarak görmedikleri, aksine varolan tek parti iktidarının ideolojik dayanağı olarak iktidarı bu anlamda paylaşmak istedikleri açıktır. MDD için böyle bir tutum söz konusu değildir. MDD'cilerin aksine Kadrocular Kemalizmin ideolojik düzeydeki yansımalarına eleştirel yaklaşmazlar. Çünkü onlar Marksizmin yalnızca tarihsel maddeciliğin benimserler. İdeolojik düzeylerini Kemalizme eklenerek belirlemişlerdir. MDD'ciler asker-sivil aydınlara ve onların devrimciliğine vurgu yapsalar da proletaryanın kuramsal öncülüğünü hiçbir zaman terk etmemişlerdir. Ayrıca *Kadro Şef*'e seslenmekte, MDD

61: İlhan Tekeli, Selim İlkin, Bir Cumhuriyet Öyküsü Kadrocuları ve Kadroyu Anlamak, İstanbul, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2003. s. 511.

62: Şevket Süreyya Aydemir, İnkılap ve Kadro, Ankara, Bilgi Yayınevi, 1968, s. 259. “Bu elbette, yığınların kalabalıkların dili olamazdı. Yığınlar ve kalabalıklar, elbette bu dili konuşamazlardı. Çünkü inkılap, toplumun nizamına cebri bir müdahaleydi. İleri ve önder bir anlayıştı. İnkılap inkılapçı ve şuurlu bir inananlar kadrosunun işi olmalıydı.” *A.g.e.*, s. 24.

ise asker-sivil aydınlara, milli burjuvaziye, gençliğe vb. dolayısıyla olabildiğince geniş bir aydın kitlesine seslenmektedir.

Kemalist hükümeti inkılâpların devam ettirilmesi konusunda teşvik etmeyi amaçlayan Kadrocular “Türkiye gibi bir ülkede burjuva sınıftan eser bulunmadığı gibi, işçi sınıfına dayanan bir ideolojik hareketin yaşayamayacağını” savunmaktadır. Sınıf mücadelesini reddederek, Kemalizmin “milli burjuvazi yaratmak” hedefini milli sayılmayan sanayi ve ticaret erbabına karşı onaylamaktadırlar.⁶³ Kadrocular ulusal bilinci sınıf bilincinde daha önemli görmektedirler; dolayısıyla MDD’ciler bu anlamda Kadrocularla benzer bir kavrayışa sahiptir. Ama Kadrocular Marksizmi değil tarihsel materyalizmi önemsemektedirler. MDD için böyle bir ayırım sözkonusu değildir. Ayrıca Mihri Belli için “kapitalist olmayan yol” mümkün değilken, *Kadro* tam anlamıyla “üçüncü yol”cudur.

Kadrocular iktisadi alanda devletçiliği ve dolayısıyla planlamacılığı öngörürler. Sorunun iktisadi alanda olduğunu kavramışlar; Marksizmle ilişki kurabilmişlerdir. “Aydemir’in, 1920’lerin ilk yarısında, komünizmle bağlarının henüz kopmadığı dönemde benimsediği perspektifte, Cumhuriyet Halk Fırkası tarafında gerçekleştirilecek kalkınma ve sanayileşme, kendi gününün gelmesini bekleyen *sosyalizm* için bir önkoşul sayılmaktadır.(...) Ancak, kalkınma ve sanayileşme daha sonra, komünizmden Kadroculuğa geçiş döneminde, bu kez sınıf mücadeleleri yoluyla gelecek bir sosyalizme alternatif olarak kendi başına özgün bir hedef sayılmaktadır”⁶⁴ MDD’ciler sınıfların varlığını kabul etmekte ve toplumsal analizlerini buna dayandırmaktadırlar. Halk yine yol gösterilmesi gerekendir ama Kadrocular da olduğu gibi yığınları önemsiz saymamaktadırlar,

Kadrocular otoriter eğilimlere sahiptirler ve toplumsal gelişme sürecinde, toplumun üzerinde yükselmiş kesimlerin etkin olmasında bir sakınca görmezler. İdealleri, aydın kadroların yönlendiriciliğinde tepeden inme bir “devrim”dir. Bu idealler, 1960’larda liberalizmin yükselişe geçtiği bir tarihsel konjonktürde yeniden yeşertilmiştir.

Yön hareketi ve MDD aynı tür bir sol kavrayışın ifadeleridir. Anti

63: Aydın, *a.g.e.*, s. 62.

64: Metin Çulhaoğlu, “Şevket Süreyya Aydemir: Suyu Ararken Yolunu Yitiren Adam”, *Toplum ve Bilim*, Sayı 78, (Güz-1998), s. 93.

emperyalist ve milliyetçi söylemleri, Doğuculuk ve kalkınmacılık, Kemalizme yükledikleri anlam, geniş cephe taktiği çerçevesinde asker ve bürokratlara özel bir önem veren yaklaşımları, parlamenter olanakları yetersiz bulmaları, mevcut rejimi “demokrasibilik” olarak nitelendirmeleri benzer kavrayışlardır.

“Milli demokratik devrim” ifadesi öncelikle *Yön* sayfalarında Doğan Avcıoğlu tarafından kullanılmıştır.⁶⁵ Yöncüler ve MDD’ciler, Türkiye’nin önündeki devrimci adımın burjuva demokratik devrim olması gerektiği konusunda tam anlamıyla hemfikirdirler.

Yöncülerin, MDD’cilerle aynı tezleri savunmuş olduğu düşünülürse bu akımların Marksizmle ve aydınların inisiyatifindeki hareketler olarak, modernleşme pratiğiyle bağlantıları ekseninde, MDD tezlerine çeşitli biçimlerde kaynaklık etme, son şeklini verme anlamında oldukça önemli paralellikleri mevcuttur.

Yöncülerle benzer siyasal fikirlere ya da kalkış noktalarına sahip MDD tezinin fikri önderi Mihri Belli bir Marksist olarak toplumda en radikal talepleri dile getiren kesimlerle bir arada olabilmiştir. MDD için işçi sınıfının, gençliğin ya da köylülüğün doğrudan doğruya bürokrasinin ya da asker sivil aydınların yedek gücü olduğu söylenemez. Bu anlamda Kadroculara ve Yöncülere göre radikal kesimlerle bir arada olabilmek potansiyeli her zaman daha yüksek olmuştur. Buna karşılık işçi sınıfıyla ilişkinin organik bir ilişki olduğu da söylenemez.⁶⁶ Çünkü

65: Avcıoğlu sonradan “ulusal kurtuluş devrimi” ifadesini kullanmıştır. “Avcıoğlu’nun ‘demokratik devrim’i, emek sermaye ya da işçi burjuva çelişkisinden kaynaklanmıyordu, ‘emperyalizm–bağımlı ülke’ çelişkisinden kaynaklanıyordu. Sosyal yapıyı değiştirerek kalkınmayı sağlayacak olan ve böylece işçi ve köylülerin mevcut bağımlılık ilişkilerine son vererek ‘gerçek demokrasiyi’ tesis edecek olan bu devrimin görevi, ekonomik, politik bağımsızlığı gerçekleştirmektir. Emperyalizme karşı milletçe mücadelenin zaferiyle mümkün olacak ‘devrim’, ‘kendilerini milletten koparmış olan kompradorlara ve emperyalizmin içerideki öbür müttefiklerine de yönelecek ve onlara yöneldiği ölçüde bir sınıfı nitelik kazanacaktır’. İşçi ve köylü kütlelerine tarih sahnesinde ön plana çıkma ve sosyalizmi gerçekleştirme yolunu açabilecektir. Sosyalistlerin görevi ise zinde kuvvetleri açık seçik bir asgari program etrafında birleştirmek olmalıdır.” *A.g.e.*, s. 213.

66: Örneğin Belli’ye göre “Çağımızda, bir toplumun hangi gelişme aşamasında olduğunu, ayrı ayrı sınıfların bilinç, tutum ve devrimci potansiyelini iyice incelemeden o toplumun özel koşullarını göz önünde tutmadan her yerde, ideolojisiyle birlikte işçi sınıfı önderliğinde bir devrim hareketi aramak sosyalist metodla bağdaşmayan bir davranıştır” Mihri Belli, “Sosyalizmde Metod Meselesi”, *Yön*, Sayı 152 (25 Şubat 1966), s. 12. Mihri Belli, işçi sınıfının kendini kanıtladığı en büyük kitle hareketi olan 15-16 Haziran’ın ardından işçi

beslendiği en önemli ideolojik kaynak başlıca Kadro-Yön geleneğidir. Dolayısıyla “egemen sisteme onun ideolojisinin kullanarak mücadele edilemeyeceği”⁶⁷ gerçeğiyle MDD başta olmak üzere 1960’lardaki neredeyse tüm sol unsurlar maluldür. Kısacası hakim çevrelerin ideolojisini sahiplenmiş olmak en önemli çelişkileridir.

MDD’cilere karşı cuntacılık eleştirisi Yön’ün bir parçası olarak algılanmasından kaynaklanır. Yöncülerin “zinde güçler”i, MDD tezinde asker-sivil aydın zümredir. Avcıoğlu’na göre “zinde güçler”in yapacağı devrimi, yedek güçler olan toplumun ilerici kesimleri destekleyeceklerdir. MDD tezinde ise asker-sivil aydın zümrenin bir süre için devrimde önderlik etmesi düşünülmektedir. Dolayısıyla her iki yaklaşımda bir darbe beklentisi içerisindedir. Fakat Yöncüler “sosyal adalet içinde hızlı kalkınma”yı “zinde güçler”in inisiyatifine bırakırken, MDD’ciler cuntadan sosyalist devrim için uygun ortamı yaratmasını beklemektelerdir.

27 Mayıs’ı teorik yönden eksik ve sivillere terk edildiği için başarısız bulan Avcıoğlu sanki “olmayan bir cuntanın teorisyeni”dir. Avcıoğlu’nun Nasır örneğinden etkilenecek öne sürdüğü sosyalizm formülü “Kemalizmle başlayıp sosyalizme ulaşma” idi. *Yön* çevresinin, ordu içerisindeki ilerici subaylardan 27 Mayıs’ın tamamlanması için yeni bir darbe beklemelerinin nedeni, DP’nin devamı niteliğindeki Adalet Partisi’nin (AP) seçim başarısından kaynaklanan bir tür hayal kırıklığının ürünüdür. AP’ye oy veren halka güven duyulamaması asker-sivil aydın zümreye duyulan güveni açıklayabilir. Yöncüler politikayı “Sınıflar arasında bir mücadele olarak kavramıyorlar ve işçi sınıfı önderliğini esas almıyorlardı. Yöncüler için politika zinde güçlerle statükocular olarak adlandırdıkları gericiiler arasında cereyan eden bir süreçti.”⁶⁸

Belli’ye göre de 27 Mayıs yarım kalmıştır. “27 Mayıs kadrosunun, (...)141. ve 142. maddelere dokunmaması, bu devrimcilerin siyaset alanında yerlerini almalarına imkan verecek bir demokratik özgürlük ortamının yaratılması gereğini kavramaması, gerici güçlerin oyununa gelişin sebeplerinden biridir. (...) 27 Mayıs sonrası sola açılışa yön verenler devrimciler olmadı. (...) Bu sola açılışın emekçi halkın yararına

---

sınıfının fiili öncülüğü fikrini daha fazla vurgulamıştır.

67: Gün Zileli, Yarıлма (1954-1972), İstanbul, İletişim Yayınları, 2002, s. 348.

68: Atılgan, a.g.e., s. 178.

gelişmeler göstermesine karşı olan iç ve dış güçler oldu.”⁶⁹

TKP geleneğinden gelen sosyalistler, Yöncüler için işçi sınıfı, köylülük, gençlik hareketi, CHP, TİP vb. gibi ihtilalin yedek gücüydüler. TİP’e karşı MDD ile benzer tezleri savunan Yöncüler 1966’ya kadar TİP’e eleştirel destek vermeye devam ettiler. 1966 Malatya Kongresi’nde MDD’cilerin TİP yönetimini ele geçiremeyeişleri, Avcıoğlu’yla Belli arasındaki ittifakı gölgelemiştir. Avcıoğlu daha radikalleşmiş, *Devrim* aşamasında MDD’cilerle ilişki kurmaktan kaçınmıştır. Kısacası Avcıoğlu’nun “devrim” inde Mihri Belli’ye yer yoktu.

Askeri darbe beklentileriyle özdeşleştirilen Yön hareketiyle “askeri bir yönetimi proletarya diktatörlüğüne geçiş işlevi görebileceği”⁷⁰ için desteklediğini söyleyebileceğimiz MDD arasındaki ayrımları da göz önüne almak gerekmektedir. “*Türk Solu ve Yön* arasındaki fark, yönün vatansever subaylara dayanmayı tercih etmesi (bizzat Avcıoğlu, ordunun atadığı 1960 Kurucu Meclisi’nin bir üyesiydi) buna karşılık Belli’nin -ki TKP’den geliyordu ve TİP’ten 1960’ların başlarında siyasi bakımdan uzaklaşmıştı- kendisi için ayrı bir iktidar tabanı örgütlemeye ihtiyaç duymasıydı. Bu nedenle Belli, bağımsız öğrenci militanlığının, köktenci subaylara yol açma stratejisi üzerinde önemle durdu. Öğrenciler ajitasyon yapacak, subaylar eyleme geçecek ve milli bir cunta iktidarı ele geçirecekti.”⁷¹ Sonuç olarak Yöncüler 12 Mart Muhtırası sonrası CHP’ye geri dönmüşlerken, MDD, 1971 kopuşu sonrası tüm sol yönelimlerin beslendiği bir kaynak olabilmıştır.

Milli Demokratik Devrim 1960’ların ikinci yarısından itibaren TİP içinden muhalif bir güç olarak doğmuştur. TİP’in siyasi tahlilleri ile MDD’nin tahlilleri büyük oranda benzemektedir. Bunun nedeni modernleşmenin getirdikleri konusundaki benzer tavır alıştan kaynaklanmaktadır. Ancak TİP ile MDD farklı bir eksenle ayrılmaktadırlar. Bu bağlamda 1960’larda Türkiye siyasetine Marksizmin girişiyle ortaya çıkan, Türkiye’nin önündeki devrimci adımın ne olduğuna bağlı, iktidarı elde etme stratejisi noktasında hayatileşen başlıca tartışmalar dikkat çekicidir. Eski TKP geleneği ve Yöncülerden çeşitli açılardan beslenen MDD ile TİP’nin yaklaşımında başlıca iki önemli ayrımın varlığından söz

69: *A.g.e.*, s. 78-80.

70: Aydınoğlu, , *a.g.e.*, s. 125.

71: Belge, “Sol”, s. 171.

edilebilir. Bunlar TİP'in Türkiye'nin önündeki devrimci adımın sosyalist devrim olduğunu ve bu devrimin parlamento mücadelesiyle elde edilebileceğini savunmasına karşılık, MDD'nin ülkede kapitalizm ve dolayısıyla işçi sınıfı yeterince gelişmemiş olduğundan, öncelikli olarak sosyalist devrimin yolunu açacak olan anti-emperyalist ve anti-feodal nitelikteki milli demokratik devrimin, mevcut düzen icazetli demokrasi olduğundan, parlamento dışı yollardan gerçekleştirilebileceğini öne sürmesidir.

TİP, 10 yıl gibi uzunca bir süre yasal olarak etkinlik göstermiş bir kitle partisi olarak *Yön* çevresiyle birlikte sosyalizmin kamuoyunda meşruiyet kazanması sürecinde önemli bir işlevi yerine getirmiştir. Fakat aynı zamanda sosyalist harekette bugün de yan etkileri devam eden "klikleşme" hastalığı, MDD'yle birlikte ilk belirtilerini TİP içerisinde göstermiştir. Hemen hemen tüm sol kesimler TİP'e, bir kısmı dışardan ve eleştirel de olsa, destek verdiler. MDD'ciler de TİP'i başlangıçta desteklediler fakat TİP'in 1965 seçimlerindeki zaferi durumu değiştirmiş ve ayrışmaya doğru gidişin başlangıç noktası olmuştur.

TİP'in parlamentarizmi karşısında, parlamento dışı yolları, barışçıl geçiş tezi karşısında devrimci geçişi savunan MDD'cilere göre TİP, parlamentarizmi kabul ettiği için egemen çevrelerin oyununa gelmişti ve TİP sosyalizmi "icazetli sosyalizm"di çünkü düzenin sınırlarını aşmayacağı konusunda egemen çevrelere güvence vermişti.⁷² Mevcut düzen 'Filipin tipi demokrasilik' olarak tanımlayan MDD'cilere göre "Bu düzende sağ ve sol partiler vardır, seçimler yapılır ve dış görünüşte parlamenter demokrasinin bütün gerekleri yerine getirilir. Ama nedense, bütün seçimleri sömürünün en yoğununun, emperyalizm-işbirlikçi sermaye-feodal mütegalibe ortaklığının sömürsünün baş savunucusu olan parti kazanır; emekçi halk öyle şartlandırılmıştır ki, kendi temsilcilerini değil,

---

72: TİP'in parlamentarist stratejisini eleştiren Yön yazarı Avcıoğlu'na göre de "TİP, Türk toplumunun içinde bulunduğu aşamayı ve bu aşamadaki kuvvet ilişkilerini doğru değerlendiren bir stratejiden yoksun görünmektedir. Bu sebeplerdir ki, içinde bulunulan aşamayı ve toplumdaki kuvvet ilişkilerini hesaba katmayan boşlukta bir teori ve belirsiz kavramlar geliştirilmektedir. TİP'i öteki anti emperyalist güçlerden tecrit eden bu görüş ve davranışlara, sosyalist terminolojide "sol sapma" denilmektedir. Sol sapma içinde bulunan TİP aynı zamanda bir "sağ sapma" göstermektedir. Sağ sapma "tepeden inme- aşağıdan yukarı" gibi görüşlerle açığa çıkmaktadır. Sosyalist teoride "tepeden inme- sandıktan çıkma" tarzında bir ayırım yoktur. Şu ya da bu yolla iktidara gelenlerin sınıfı karakterini esas alan bir ayırım vardır." Doğan Avcıoğlu, "Bir Sosyalist Rejimin Esasları", *Yön*, Sayı 155, (14 Ekim 1966), s. 9.

hep sömürücülerin temsilcilerini seçer parlamentoya gönderir.”⁷³

TİP’i “parlamentarizm batağına saplandığı” için eleştiren MDD’nin, CHP’ye karşı tutumu TİP’e karşı tutumundan daha olumludur.⁷⁴ Mihri Belli, MDD’nin, CHP’ye, TİP’ten daha iyimser tutumunu, TİP’ten daha fazla beklentisi olmasıyla açıklamıştır. ⁷⁵ Ancak MDDcilerin desteğini fazlasıyla önemsedikleri asker-sivil aydınların CHP’ye karşı ılımlı tutumları dolayısıyla onları ürkütmemek için böylesi bir tavır takınılmış olmaları daha inandırıcı görünmektedir.

Bir tarafında TİP’in, bir tarafında MDD’cilerin olduğu sosyalist devrim-millî demokratik devrim tartışmalarında, öncelikle ülkenin kapitalleşme düzeyinin tespiti yapılmış, buna göre yapılacak “devrim”in millî demokratik mi, yoksa sosyalist mi olacağı belirlendikten sonra hangi yolla ulaşılabileceğine karar verilmiştir. Ancak adına, ister sosyalist devrim ister millî demokratik devrim denilsin bundan sonra yapılması gerekenler millileştirmeler, toprak reformu vb.dir. Dolayısıyla bu konuda bir fark yoktur. Ancak TİP’in asker-sivil aydınlar ve millî burjuvazi konusundaki tutumları onlara MDD’den daha sol bir nitelik kazandırmaktadır. TİP halk kitlelerine dayanmayı tercih etmektedir. Ancak TİP’i daha geri bir konumda bırakan halkın sesini seçimler ve meclis yoluyla duyuracağını düşünmesidir. Dolayısıyla teori de daha ileri bir konumda olan TİP pratik politika konusunda daha geri bir konumda yer almaktadır.

73: Mihri Belli, “Bugünün Türkiye’si’nde Devrimci Eylem Nedir?”, *Türk Solu*, Sayı 106 (Kasım 1969), s. 3.

74: “Halk partisinin ortanın solu hareketini, Halk partisinin Kemalist köklerine dönüşü şeklinde olumlu olarak karşılıyorum. (...) Ortanın solu, Türk toplumunda önemli bir gücü temsil eden küçük burjuva bürokrasisinin içinde yaşadığımız tarihsel anda politik alandaki ifadesidir. (...) Ortanın solu sosyalizm değildir. Sosyalizm bir küçük burjuva hareketi değildir, kent ve köy emekçilerini hareketidir. Emekçi sosyalizm olsun, küçük burjuva dönüşümcülüğü olsun, önlerindeki siyasal amaçlara ulaşmak için, bağımsız ve demokratik Türkiye’yi gerçekleştirebilmek için elele vermeleri, ayrı ayrı siyasal kimlikleriyle bir devrimci güçbirliği içinde birleşmek zorundadır” Mihri Belli, “Ortanın Solu Nedir, Ne Değildir” *Türk Solu*, Sayı 5, (15 Aralık 1967), s. 1.

75: Belli “Biri, CHP, küçük burjuva bürokrasisinin partisidir. Ötekisi TİP, emekçilerin partisi olmasının hepimizin istediği sosyalistlik iddia eden bir örgüttür. Ölçülerimiz ayrıdır. Beş yaşındaki bir çocuk 2 metre atlarsa aferin deriz, ama 20 yaşındaki delikanlı 4 metre atlarsa az atladın deriz. Mesele bu, durumları farklı” demektedir. Belli, *İnsanlar Tanıdım*, s. 501.

Sonuç

1960'larda ve 1970'lerin başında, sosyalizmin toplumsal meşruiyet kazandığı koşullarda popüler olan Kemalist bir solculuktu. Bu dönemde Kemalizme atfedilen “anti-emperyalist” nitelik Kemalizmin solla bütünleştirilebilmesini kolaylaştırmıştır. Yön, TİP ve MDD tali noktalardaki ayrışmalarının ötesinde, genel olarak bu tür bir solun tezahürleridir.

Yön ve TİP Yalçın Küçük'ün ifadesiyle “düşman kardeşler” olarak gelişmişlerdir. Çok önemli ortak eğilimler göstermişlerdir. Her iki akım da sosyalistlerin milliyetçiliği üzerine aşırı vurgu yapmış ve Türkiye'yi tanıyıp bilmeye aşırı önem vermiştir. Ancak düşmanlık, TİP'in bürokrasiyi tüm kötülüklerin kaynağı olarak algılamak, Yön'ün bürokratları tüm iyiliklerin kaynağı olarak kodlanması noktasında yoğunlaşmış; TİP'in seçimle iktidara gelmeyi hedeflemesi, Yön'ün asker-sivil bürokrasinin “devrimciliği”ne atıf yapması noktasında su yüzüne çıkmıştır.⁷⁶ Yön bir aydın hareketi olarak Kadro'nun yeniden hayat bulmuş haliydi. TİP, ise ilk sosyalist kitle partisi olarak sol hareket tarihinde yeni bir aşamayı temsil ediyordu.

MDD, bu iki akımın kesişiminde -milliyetçilik, kalkınma, Kemalizm eksenli bir ideolojik çerçevede- hayat bulmuştur. MDD'nin özgünlüğü ise iktidar stratejisi noktasındadır. Belirtildiği gibi MDD, Yön-TİP çekişmesinde Yön'ün yanında yer alsa da MDD'cilere Yöncülerin “devrim”inde yer yoktu. Benzer biçimde MDD için TİP'in parlamenter çizgisi de yeterli değildi. Ancak MDD hapsediği ideolojik çerçevenin ve bu dönem solun bütünü için geçerli deneyimsizliğin etkisiyle beklenen açılımı sağlayamadı.

MDD'nin Kemalizmle ve cuntacılıkla kurduğu ilişkiler onu modernist geleneğin bir parçası yapmaktadır. Sosyalizm de modernleşmenin bir parçasıdır yani sosyalistler de modernisttirler. Ancak modernleşmenin az gelişmiş ülkelerde tepeden inmece bir niteliğe bürünmesi ve çoğu zamanda devlet politikası olarak yürütülmüş olması, sosyalist aydınlar bu pratikle uyumlu tavır aldıklarında çelişkili bir durumda kalmalarına neden olmaktadır. Dolayısıyla MDD Türk modernleşmesinin başından itibaren toplumun karşısında modern temsil eden aydın geleneğin bir devamıdır. MDD'ciler sosyalizmin ülke gerçeklerine uyarlanabileceğine dair yorumlarına rağmen eleştirdikleri Batıcı aydınlardan farklı bir

76: Küçük, *a.g.e.*, s. 568-574.

konuma ulaşamamışlardır.

Başından itibaren sol aydınların tartıştıkları problemler bir süreklilik göstermektedir. TKP'den Kadro'ya oradan Yön, TİP ve MDD'ye ortak bir geleneğin izi sürülebilmektedir: “Sol Kemalist bir çerçevede kalkınma isteği ve demokrasi talebinin ikincil bir plana atılması”. MDD “demokrasi” talebine yaptığı vurgularla bu kısır döngüyü aşabilme olanağına yönelmiştir. Ancak cuntacılıkla eklemlenmesi bu olanağı geçersizleştirmiştir. Sosyalizm tepeden inmecilikle eklemlenmiş niteliğine rağmen mevcut siyasi organizasyon tarzına alternatif teşkil etme potansiyeline sahip olabilmektedir. Türkiye’de 1960’lar pratiği bunun en güzel örneklerinden birini vermiştir.

Kaynakça

- Ahmad, Feroz, **Modern Türkiye'nin Oluşumu**, (çev.) Yavuz Alagon, İstanbul, Sarmal Yayınları, 1995.
- Alpkaya, Faruk, "Bir 20. Yüzyıl Akımı: Sol Kemalizm", **Kemalizm: Modern Türkiye'de Siyasal Düşünce**, Cilt 2, (ed.) Ahmet İnel, İstanbul, İletişim Yayınları, 2001, s.477-500.
- Akdere, İlhan, Karadeniz, Zeynep, **Türkiye Solu'nun Eleştirel Tarihi (1908-1980)**, İstanbul, Evrensel Yayınları, 1994.
- Atılğan, Gökhan, **Kemalizm ve Marksizm Arasında Geleneksel Aydınlar, Yön-Devrim Hareketi**, İstanbul, TÜSTAV, 2002.
- Avcıoğlu, Doğan, "Bir Sosyalist Rejimin Esasları", **Yön**, Sayı 155, (14 Ekim 1966), s. 9-12.
- Avcıoğlu, Doğan, **Türkiye'nin Düzeni II**, Ankara, Bilgi Yayınevi, 1973.
- Aybar, Mehmet Ali, **Bağımsızlık, Demokrasi, Sosyalizm, Seçmeler (1945-1967)**, İstanbul, Gerçek Yayınları, 1968.
- Aydemir, Şevket Süreyya, **İnkılap ve Kadro**, Ankara, Bilgi Yayınevi, 1968.
- Aydın Suavi, "Galiyefizmden Kemalizme Türkiye'de 'Üçüncü Yol' Arayışları", **Kemalizm: Modern Türkiye'de Siyasal Düşünce**, Cilt 2, (ed.) Ahmet İnel, İstanbul, İletişim Yayınları, 2001, s. 436-482.
- Aydın Suavi, "Milli Demokratik Devrim"den "Ulusal Sol"a Türk Solunda Özgücü Eğilim", **Toplum ve Bilim**, Sayı 78, (Güz 1998), s. 59-91.
- Aydınöğlü, Ergun, **Türk Solu (1960-1971) Eleştirel Bir Tarih Denemesi**, İstanbul, Belge Yayınları, 1992.
- Bauman, Zygmunt, **Modernlik ve Müphemlik**, (çev.) İsmail Türkmen, İstanbul, Ayrıntı Yayınları, 2003.
- Belge, Murat, "Sol", **Geçiş Sürecinde Türkiye**, İrvin C. Shick, E. Ahmet Tonak (der), İstanbul, Belge Yayınları, 1992, s. 159-188.
- Belli, Mihri, "Önsöz", Roger Garaudy, **Sosyalizm ve İslamiyet**, (çev.) Doğan Avcıoğlu, E. Tüfekçi [Mihri Belli], İstanbul, Yön Yayınları, 1965.
- Belli, Mihri, "Sosyalizmde Metod Meselesi", **Yön**, Sayı 152, (25 Şubat 1966), s.12.
- Belli, Mihri, "Ortanın Solu Nedir, Ne Değildir", **Türk Solu**, Sayı 5, (15 Aralık 1967), s. 1.
- Belli, Mihri, "Devrimci Şiar Meselesi", **Türk Solu**, Sayı 5 (15 Aralık 1967), s. 4-5.
- Belli, Mihri, "Milli Demokratik Devrim", **Türk Solu**, Sayı 53, (19 Kasım 1968).
- Belli, Mihri, "Asya Üretim Tarzı Üzerine Birkaç Söz", **Aydınlık**, Sayı 4, (Şubat 1969).
- Belli, Mihri, "Bugünün Türkiye'si'nde Devrimci Eylem Nedir?", **Türk Solu**, Sayı 106, (Kasım 69).
- Belli, Mihri, **Yazılar (1965-1970)**, Ankara, Sol Yayınları, 1970.
- Belli, Mihri, "Özeleştiri", Rasih Nuri İleri, **Mihri Belli Olayı III: Öz Eleştiri, Türkiye**

Emekçi Partisi, İstanbul, Anadolu Yayınları, 1976, s. 887- 1061.

Belli, Mihri, **İnsanlar Tanıdım-Mihri Belli'nin Anıları**, İstanbul, Doğan Kitapçılık, 2000.

Belli, Mihri, **Esas Hadise, O Kiraz Ağaçları**, İstanbul, Chiviyazıları Yayınları, 2002.

Berkes, Niyazi, **Türkiye’de Çağdaşlaşma**, Ankara, Bilgi Yayınevi, 1973.

Berktaş, Halil, “Tarih Çalışmaları”, **Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi**, Cilt 9, İstanbul, İletişim Yayınları, 1983, s. 2456-2478.

Berman, Marshall, **Katı Olan Her Şey Buharlaşıyor**, (çev.) Ümit Altuğ, Bülent Peker, İstanbul, İletişim Yayınları, 1994.

Bobbio, Norberto, **Bir Politik Ayrımın Anlamı Sağ ve Sol**, (çev.) Zühal Yılmaz, Ankara, Dost Kitabevi Yayınları, 1999.

Boran, Behice, **Türkiye ve Sosyalizm Sorunları**, İstanbul, Gün Yayınları, 1968.

Çiğdem, Ahmet, **Aydınlanma Düşüncesi**, İstanbul, İletişim Yayınları, 1997.

Çulhaoğlu, Metin, “Modernleşme, Batılılaşma ve Türk Solu”, **Modernleşme ve Batıcılık: Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce**, Cilt 3, (ed.) Uygur Kocabaşoğlu İstanbul, İletişim Yayınları, 2002, s. 170-188.

Çulhaoğlu, Metin, “Şevket Süreyya Aydemir: Suyu Ararken Yolunu Yitiren Adam”, **Toplum ve Bilim**, Sayı 78, (Güz-1998), s. 92-107.

Divitçioğlu, Sencer, **Asya Üretim Tarzı ve Osmanlı Toplumunu**, İstanbul, Sermet Matbaası, 1967.

Eralp, Erkin, “Yeni Bir Döneme Girerken Türkiye Sol Hareketi (Kısa Tarih)”, **Ekimler**, Sayı 1, (1 Mart 1992), s. 107-143.

Erdoğan, Nemci, “Demokratik Soldan Devrimci Yol’a: 1970’lerde Sol Popülizm Üzerine Notlar”, **Toplum ve Bilim**, Sayı 78, (Güz-1998), s. 22-37.

Giddens, Anthony, **Modernliğin Sonuçları**, İstanbul, Ayrıntı Yayınları, 1994.

İleri, Rasih Nuri (der.), **1945 İGB Davası**, İstanbul, TÜSTAV, 2003.

İleri, Rasih Nuri, **Atatürk ve Komünizm, Kurtuluş Savaşı Stratejisi**, İstanbul, Scala Yayıncılık, 1999.

İnsel, Ahmet, “Giriş”, **Kemalizm: Modern Türkiye’de Siyasal Düşünce**, Cilt 2, (ed.) Ahmet İnsel, İstanbul, İletişim Yayınları, 2001, s.13-27.

Jeanniere, Abel, “Modernite nedir?”, (çev.) Nilgün Tütal Küçük, **Modernite Versus Postmodernite**, Mehmet Küçük (der), Ankara, Vadi Yayınları, 1993, s. 15-25.

Keyder, Çağlar, “Türkiye Demokrasisi’nin Ekonomi Politikası”, **Geçiş Sürecinde Türkiye**, İrvin C. Shick, E. Ahmet Tonak (der), İstanbul, Belge Yayınları, 1992, s.38-75.

Küçük Yalçın, **Türkiye Üzerine Tezler (1908-1978)**, Cilt 2, İstanbul, Tekin Yayınevi, 1984.

Küçük Yalçın, **Sol Marksizm**, İstanbul, Akış Yayıncılık, 1998.

Küçükömer, İdris, **Düzenin Yabancılaşması**, İstanbul, Bağlam Yayınları, 1969.

Kürkçü, Ertuğrul, “Kapitalizm İle Komünizm Arasında ‘Geleneksel Aydınlar’: Yön Hareketi”, **STMA**, İstanbul, İletişim Yayınları, 1988, s. 2006-2007.

Lash, Scott, “Modernite mi, Modernizm mi? Weber ve Günümüz Toplumsal Teorisi”, (çev.) Mehmet Küçük, **Modernite Versus Postmodernite**, (der) Mehmet Küçük, Ankara, Vadi Yayınları, 1993, s. 47 -73.

Öz, Esat, **Otoriterizm ve Siyaset, Türkiye’de Tek Parti Rejimi ve Siyasal Katılma (1923-1945)**, Ankara, Yetkin Yayınları, 1996.

Oyan, Oğuz, **Feodalizm ve Osmanlı Tartışmaları**, Ankara, İmaj Yayınları, 1998.

Özdemir, Hikmet, **Yön Hareketi, Kalkınmada Bir Strateji Arayışı**, Ankara, Bilgi Yayınevi, 1986.

Sadi, Kerim (A. Cerrahoğlu), **Türkiye’de Sosyalizmin Tarihine Katkı**, İletişim Yayınları, İstanbul, 1994.

Savran, Sungur, **Türkiye’de Sınıf Mücadeleleri Cilt 1: 1919-1980**, İstanbul, Kardelen Yayınları, 1992.

Sayılgan, Aclan, **Solun 94 Yılı (1871-1965)**, Ankara, Mars Matbaası, 1968.

Sosyalizm ve Toplumsal Mücadeleler Ansiklopedisi (STMA), İstanbul, Birikim Yayınları, 1988.

Tekeli, İlhan, İlkin, Selim, **Bir Cumhuriyet Öyküsü Kadrocuları ve Kadroyu Anlamak**, İstanbul, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2003.

Tunçay, Mete, **Türkiye’de Sol Akımlar Cilt I (1908-1925)**, Ankara, Bilgi Yayınevi, 1967.

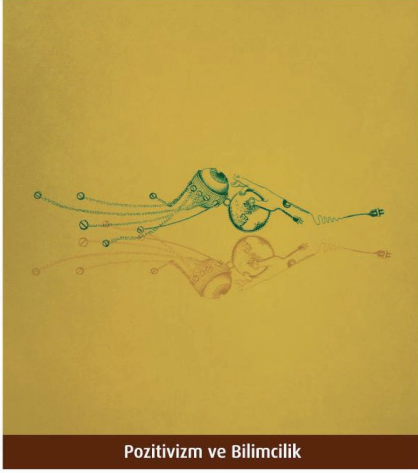
Tunçay, Mete, **Türkiye’de Sol Akımlar Cilt II (1925-1936)**, Ankara, Bilgi Yayınevi, 1992.

Ünlü, Barış, **Bir Siyasal Düşünür Olarak Mehmet Ali Aybar**, İstanbul, İletişim Yayınları, 2002.

Yetkin, Çetin, “**12 Mart 1971 Öncesi Türkiye’de Soldaki Bölünmeler**”, İstanbul, Toplumsal Dönüşüm Yayınları, 1998.

Zileli, Gün, **Yarılma (1954-1972)**, İstanbul, İletişim Yayınları, 2002.

Zürcher, Erik Jan, **Modernleşen Türkiye’nin Tarihi**, İstanbul, İletişim Yayınları, 2004.

Neden Dipnot?

Dipnot dergisiyle yeni bir toplumsal eleştiri kanalını açalım istedik. Çıkış noktamız esas olarak düşünsel geleneği eleştirel bir yöntemle yeniden gündemleştirmektir. Eleştiri yöntemini düşünceye giriş kapısı olarak adres gösteren ekoller hem burada hem batıda elbette var. Bu yeni bir şey değil tabii ki. Fakat biz bu yöntemi güncelleyerek ve farklı bir muhteva katarak yola çıkmaya gayret ettik. Sonuç olarak içerik ve bağlam olarak farklı bir yöntemle batı dışı toplumlarını anlama, düşünme ve yazma amacımız var. Öbür yandan sosyal bilimlerin yeniden düşünülmesi gereğini pek çok kişi söylüyor. Fakat sistemin bir

üreteni haline gelen sosyolojiden kendimizi kurtarmak da o kadar kolay değil. Biz düşünsel olarak iktidara bilgi üretmeden, oryantalizm tuzaklarına düşmeden ve denenmiş batıcı yöntemlerin dışında, topluma dair şeylerin içinden bir epistemoloji çıkarmak derdindeyiz. Bunu yaparken esasında krizleri söndürmeyi değil hatta inadına krize benzin dökme taraftarıyız.

Bir de şu var tabii. Yüzyıllık Kürt modernleşmesinin ve son otuz yıllık Kürt hareketinin içinde biriktirdiği entelektüel deneyimler, düşünsel yenilikler ve farklı yönetsel bakışlar olduğu bir gerçek. Ancak ne yazık ki bu deneyimlerin kendini rahatça ve özgürce ifade edebildiği entelektüel mekan pek yoktu. Türk modernleşmesinin düşünsel ve akademik araçları içinden kendini ifade eden tekil pratikler var. Fakat zaten Türk modernleşmesi içsel karakterinden ötürü Kürt ve Kürt düşüncesinin sınırlı ifadesine imkan tanınmıyor. Bir de tabii Kürtler ve hareketleri çoğunlukla kültürel temeli olmayan çıplak bir siyasal hareket olarak görülüyor. Hatta buna aşağı sınıfların faşizmi yakıştırmasını yapanlar bile var. Biz bunun böyle olmadığını, Kürtlerin dünyadaki çeşitli konulara, sınıflara veya eşitsizliklere dair kendi fikirlerinin olabileceğini, gündemlerinde sadece Kürt veya Kürdistan meselelerinin olmadığını göstermeye çalıştık. Üç sayı çıkardık, canlı ve üretici bir ortamın tam içinde bulduk kendimizi. Beklediğimizin dışında yoğun bir ilgi ile karşılaştık.

Fırat Aydınkaya

*Fırat Aydınkaya*¹ ile röportaj:

Kürt sorunu ve güncel gelişmeler

*Abdullah Öcalan'ın Kürt sorununun çözümünde muhatap alınması isteği var, koşullar açısından bu ne kadar mümkün?

— Aslında bence kavramsallaştırma açısından muhatap kelimesi doğru bir kelime değil gibime geliyor. Muhataplık kurumu doğrudan iktidarı imleyen bir muhtevaya sahip. Muhatap, Türkçe'de eşit konum veya denk statü anlamlarına da geliyor. Bu anlamda da bir hiyerarşiye oturuyor ve açıkçası kitlelerin gözünde kışkırtıcı bir alt bağlama sahip. Taraf kelimesi konuyla bağlantılı belki daha işlevsel olabilir. Kürtler muhataplık kurumu ile kendi rüşlerini veya gücünü devlete kabul ettirmek istiyor. Devlet ise kurumsal kibri ile devletin muhatabı ancak devlet olur geleneğinden hareket ediyor. Bu nedenle taraf pozisyonu daha işlevsel kanımca. Bir meselede taraf olunca insanların oturup konuşması daha basit olabiliyor. Ki zaten Erdoğan'da açıkladı şimdiye kadar devlet Öcalan'la görüştü dedi. Kıyamet de kopmadı. Taraf olunca kıyamet de kopmaz elbette. Fakat ben muhataplık veya taraf olmayı daha genel olarak ele alma eğilimindeyim. Temel mesele bence sistematik olarak inkar edilen ve sistem

---

1: *Dipnot* dergisi yayın kurulu üyesi, *Günlük* gazetesi ve *Faşizmin Yeni Kökenleri: Ebedi Dönüş* adlı kitabın yazarı olan Fırat Aydınkaya ile Çiğdem Özbaş görüştü.

dışına itilen Kürtlerin veya Kürtlerin kurumsal temsiliyetinin kabul edilmesi ve devamında ortak bir akla ulaşma fikridir. Yoksa bir kişinin muhatap olup olmaması bence sadece simgesel öneme sahip. Kaldı ki bu anlamda Öcalan ille de kendisiyle görüşülmesini şart koşmuş da değil.

*Referandum sonuçlarını Kürt sorunu üzerinden değerlendirmek gerekirse neler söyleyebilirsiniz?

— Doğrusunu söylemek gerekirse referandum, kavram olarak doğrudan demokrasinin önemli enstrümanlarından biri. Çeşitli dönemlerde plebisit şeklinde halkı öz yönetimde söz sahibi kılan bir durum. Ancak şöyle bir şey var. Bu referandumda ben öncelikle bu kavramın hakkının verilmediğini düşünüyorum. Hatta bir adım ötede referandum, insanların seçme hakkını alenen elinden alan bir hile olarak kullanıldı. Belli iktidar elitleri tarafından düzenlenen, içeriği bürokrasinin mekanik dizgelerinde inşa edilen bir metne evet ya da hayır demek aslında kuramsal olarak seçme hakkının iptalinden başka bir şey değildir. Bu nedenle halkın siyasal yönetime dahil edildiği bir süreç yaşanmadı, halk en iyi ihtimalle bir noter gibi tasdik merci olarak kullanıldı. Noterde matbu olarak tanzim edilen ve içeriği okunmadan veya müdahale edilmeden imzalanan bir belgeyi düşünün olan tam da buydu. Bu nedenle bu referandum seçme hakkını iptal eden sakat bir halk oylamasıydı. Bu fiilen seçme özgürlüğünü ortadan kaldıran bir yumuşak zorbalıktı.

Referandum sonuçları ise önemli sonuçları gösterdi. Ben siyaseten bu sonuçlara yorum yapmak istemem. Zaten pek çok kişi yaptı bunu. Fakat sonuçların sosyolojik arka planına dair birkaç şey söylemek isterim. Referandum sonuçları açısından üçe bölünmekten bahsediliyor. Ben siyaseten Türkiye'deki bölünmenin arka planına baktığımda farklı şeyler görüyorum. Birincisi, bu sınıflar arası bir bölünme değil. Bu doğrudan sınıf içi çatışmanın yarattığı bir kültürel bölünme. Kimileri bunu bir sınıf çatışması olarak yorumluyor. Fakat ben bunu sınıf içi bir mücadelenin tetiklediği bir kültürel çatışma olarak okuyorum. Bu kültürel çatışmayı kazıdığımızda karşımıza basit bir sınıf içi çatışma çıkar. Fakat bu sınıf içi çatışmanın iç savaşa varacak tehlikeli eğilimler ve çatışmaları besleyecek bir içerik taşıdığını düşünüyorum. Daha da ötesi ülkedeki bu çatışmanın soykırım fikrini ciddi bir ihtimal haline dönüştürdüğünü düşünüyorum. Sınıf içiliğin ürettiği kültürel çatışma, etnik çatışmaya kolayca tahvil edilebiliyor. Bunu referandumda net olarak

gördük. Hayır'cı cephenin koalisyonun ve bunun dayandığı ideolojik zeminin iyi irdelenmesi gerekiyor. Bu örgütsel olarak büyük oranda ittihatçı bir gelenekten geliyor, ideolojik olarak da seküler bir ulusalcılığın çatışmacı, dışlayıcı paradigmasından besleniyor. Göçmenliğin özellikle de Balkan ve Kafkas göçmenliğinin getirdiği ciddi korkular, bilenmiş öfkeler, kaygı ve tutunamama halini de buna eklediğimizde karanlık bulutların belirmediğini görebiliriz. Balkanizmin devlete eklemeliği ve taşıyıcısı olan cumhuriyet projesinin işlememesi, devlet nezdinde makbul vatandaş pozisyonunu kaybetmiş kaygılı bir ulusallık patolojisi açıkçası arzu edilebilir bir durum değil. İşsizliğin sürekli yüksek seyretmesi, buna sebep olarak da Balkan göçmenlerinin Kürtleri işaret etmesi gibi durumlar ciddi bir çatışma potansiyeli barındırıyor. Öte yandan bu yerlerdeki Kürtlerin ısrarla asimilasyona ve hatta entegrasyona direnmesi öfkeleri daha bir hınç boyutuna getiriyor. Bu sular tarihten de bilindiği üzere faşizmin yüzdüğü sulardır. Fakat yine de bu su tam olarak faşizm ırmağında şimdilik akmıyor. İmparatorluğun Balkan göçmenlerin dışındaki bakiyesi etnik ve kültürel çatışmaya ve hatta tüm kışkırtmalara şimdilik iç savaş fikrine mesafeli davranıyor. Orta Anadolu sermayesinin periferisindeki bu kütle devletten nemalanıyor ve Balkanlılığın terk ettiği devlet noktalarını eline geçiriyor. Bu nedenle kaybedecek şeyleri var ve şimdilik teyakkuzlu bir ruh hali tavrı sergilemiyor. Balkan milliyetçiliğinin yarattığı bir imparatorluk bakiyesi sınıfla, Kafkas göçmenlerinin Orta Anadolu'yu ele geçirmesinin ortaya çıkardığı sınıf kendi arasında çatışıyor diye düşünüyorum. Sınıf içi uzlaşmanın anti-Kürt temelde sağlanması halinde iç savaş hatta Kürt soykırımının uzak ihtimal olmadığını düşünüyorum.

Öte yandan siyaset felsefesi açısından ise şu söylenebilir. Türk modernleşmesinin özellikle de pozitivist modernizasyonun sonuna geldiğimizi düşünüyorum. Özellikle Kemalizmin pozitivist modernleşmesinin sonuna geldiğimizi düşünüyorum. Bu kötü bir şey mi, bence kötü bir şey değil. Eski tarz pozitivist devletçi gelenekten ve ideolojiden tasfiye olması bir sistemde o kadar da kötü bir şey değil diye düşünüyorum.

Kürtler açısından referandum sonucuna da iki cümle eklemem gerekirse eğer burada daha farklı şeyler tartışmamız gerekecek. Kürtler siyaseten boykot kurumuna müracaat etti. Açıkçası boykot konusunda

benim ciddi şüphelerim var. Çünkü boykotu ben bir anti-siyaset olarak görüyorum. Kimilerinin dediğinin aksine elbette boykot siyasi bir tavidir. Anti siyaset derken siyasetin dışına çıkmaktan bahsetmiyorum. Tam aksine siyaset araçlarının ve hatta siyaset içeriğinin askıya alındığı bir durumdan bahsediyorum. Tam bir “siysetsiz siyaset” örneğiydi boykot. Bu konuda Kürt siyasal karar vericileri bence erken davranışlar gibi geliyor. Zira Kürtlerin siyaseti askıya alma lüksleri yok. Hele bu konjonktürde hiç yok. Hem Türkiye’liyiz diyeceğiz, hem bölge partisi değiliz diyeceğiz hem de Türkiye’nin önemli değişimlerinden birinde ben oynamıyorum diyeceğiz. Bu böyle olmaz.

Kürt coğrafyasındaki sonuçlar itibariyle de bence Türkiye gibi Kürt coğrafyası da bölünmüş durumda. Birincisi, seküler Kürt milliyetçiliğinin öncülük ettiği bir modernleşme geleneği var. Bu, elbette sisteme kafa tutan, itiraz eden bir modernleşme. Türk sistemiyle ciddi ihtilafları olan bir modernleşme. Ama öbür taraftan Kürt coğrafyasında aynı zamanda dinsel ve kültürel bir gelenekten hareket eden bir İslami modernleşme var. Buna İslami Kürt modernleşmesi demek daha doğru olur. İslami Kürt modernleşmesinin Ak Parti üzerinden kendini ifade etmesi bence dikkate değer. Çünkü bu modernleşme biçimi Refah Partisi döneminde kendini bu kadar alenen ifade edemiyordu. Refah partisi, Kürt islamına karşı devletçi bir tutum sergiledi. Bu nedenle Kürt islamı modernleşmesi geçicilik kipi ağır basan bir şekilde emaneten Refah partisine kaydı. Zaten bu parti Kürt modernleşmesinin özünü kabul etmediği için bu modernleşme bu parti üzerinden sisteme entegre edilemedi. Hizbullah gibi provakatif hareketlerle Kürt islamı terörize ve marjinalize edilmeye çalışıldı. Fakat Ak Parti ile beraber İslami Kürt modernleşmesi sistem içine alındı. Bu önemli bir tarihsel durum bence. Ak partinin buna taşıyıcılık yapmasının bir çok etkeni var. Ancak bence burada şu etkenler sayılabilir. Nakşibendiliğin özellikle reel ekonomik yapılarla sisteme bağlandığını görüyoruz. Öbür yandan Hanefiliğin Kürtler üzerindeki asimilasyoncu karakteri yumuşatıldı. Said-i Nursi’nin uzlaşmacı dinsel yorumları da kullanılarak Kürt islamı sistem içine alındı. Ak Parti İslami Kürt modernleşmesi ile ittifak yaparak ciddi bir şekilde Kürt siyasi hareketinin etkisindeki seküler modernleşmeye rakip olduğunu kanıtladı.

Güncel politik olarak da şunu söylemek mümkün, Eğer Kürt karar vericileri boykot kararı ile bir güç gösterisinde bulunmayı arzulamışlarsa

-ki bu bir güç gösterisiydi-, bu anlamda bu karar başarılıydı elbette. Ama boykotun ortaya çıkardığı başka toplumsal meseleler de var. Bilindiği gibi Kürt hareketi, kır kökenli kırsal bir hareket olarak doğdu. Yani kırdan kente gelişen bir modernleşme biçimiydi. Kırsallığın avantajları ve enerjisiyle ayağa kalkılıp kentler ele geçirilecekti. Geldiğimiz aşamada bu yolun sonuçlandığını görüyoruz. Kürt hareketi kentleşmesini neredeyse tamamlayan bir orta sınıf hareketi olarak siyaseten hareket ediyor. Bu özellikle Diyarbakır, Hakkâri arasındaki boykotla çok daha açık olarak görülüyor. Yani Kentleşme ve kentleşmenin hinterlandındaki merkezlerde boykot tuttu, ama kırsal kesiminde boykot kararı istenildiği gibi olmadı. Kuşkusuz devlet baskısı da bunda etken ama bence asıl etken Kürt hareketinin siyaseten evriliş biçimi. Orta sınıflaşmaya doğru iki binlerin başındaki durum bence zirve yaptı. Bunun elbette şu zaafı var. Orta sınıf bildiğiniz gibi devrimci bir karakter ifade etmez, reformisttir. Kaybedecek şeyleri vardır. Belli bir yere kadar hareket serbestisi vardır. Bence Kürt hareketi o anlamda ciddi bir dönüşüm içinde. Bunu gözden kaçırmamak lazım. Bazen küçük burjuva radikalizmini andıran sert siyaset biçimleri görülüyorsa da esas durum tam da bu. Sonuç itibarıyla büyük oranda 2007 seçimlerindeki İl Genel Meclislerinde tutturulan oy oranı korundu. Bu kötü bir sonuç değil. Bu bir güç gösterisiydi, Kürtler de gücünü gösterdi.

*Kürtler açısından Kemalizm ne ifade ediyor?

— Kemalizm tarihi bir arka plana yaslandığı için onu belli dönem ve kategorilere ayırarak daha kolay anlayabiliriz. Sıradan Kürt halk tabakalarının Kemalizm algısı açıkçası pek iç açıcı değil. Kemalizm bu kesimlerin gözünde düpedüz bir kırbaç işlevi görmüştür. Hem bir gütmeme hem de bir tecziye simgesi olarak kırbaç. Bu metafor aynı zamanda tarihsel bir inkarın, hak gaspının da vesikasıdır. Bu nedenle Kürt halk tarihinde bu ideolojinin simgesel bir anlamı vardır. Fakat Kürt aydınları dediğimiz tarihsel okumuşların gözünde bu ideoloji girift anlamlara sahiptir. Bu ele alınması gereken ilginç bir konu. İlk dönem Kürt okumuş elitlerine baktığımızda Kemalizm, özellikle o dönemde sığağı sığağına Mustafa Kemal’le çatışan aydınlar açısından Kemalizm eşittir Enverizm veya genelleştirirsek eşittir İttihatçılıktır. Fakat şu da vardı. İttihatçıların içinde kayda değer bir Kürt katkısı da vardı. İttihat ve Terakkinin kurucu kadrosunun ikisi Kürt’tü. Dolayısıyla başlangıç koşullarındaki itttihatçılık

Osmanlı devletini kurtarmaya dönük korumacı bir tavır ile yola çıkmıştı. Kürtler bu tavırda kendine yer bulmuştu. Kürdistan gazetesi Girit'in kaybına yola açan dönemin iktidarına ateş püskürtecek kadar bütünlükten yana bir politika izliyordu. Kürtlerin ilk gazetesi olan Kürdistan gazetesi İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin ön vermesiyle, onların çabalarıyla ortaya çıkan bir matbuattı. Yani Kürtler de bir şekilde İttihatçılarla çalıştılar. Bir kısım Kürt aydını ittihatçılığın çıkış koşullarındaki kapsayıcı tarafının Kemalizm'de de olabileceğini düşünerek bu harekete destek de verdi. İhsan Nuri, Said Nursi, Seyyid Abdulkadir ülkenin kuruluşu aşamasında bu harekete açık destek verdiler. Fakat bu hareketin 1912'ler sonrası Türkçü ittihatçı bakiyesini gördüklerinde buna sırt çevirdiler. Mustafa Kemal ülkeyi kurduktan sonra özellikle Ziya Gökalp, Abdullah Cevdet gibi adamları ulus modernleşmesinin içeriği için sistemin içine aldı. Fakat bunun karşılığında bunlar Kürtlüklerinden feragat etmek durumunda kaldılar. Bunlar koşulsuz teslim olan ve hatta Kemalizm öncesi bilinen fikirlerini de revize eden kişilerdi. Öte yandan Celadet Bedirhan, Memduh Selim ve diğer birkaç Kürt aydınının ise tekamülcü ulus projeleri ile Kürtlerin de devlet kurma hakkını savundular. Bunlar da mutlak redçi cepheyi oluşturdular.

Bu durum hem halk hem de okumuşların gözünde aşağı yukarı 1968'e kadar bu şekilde sürdü. 1968'lerde Kürt hareketinin solla buluşmasıyla beraber özellikle kimi solcuların Mustafa Kemal'in hareketine anti-empyralist bir hüviyet katması ve onu ulusal kurtuluşçu bir ideoloji olarak sunması Kürt okumuşlarının da Mustafa Kemal'e olan bakışını kısmen değiştirdi. Yani eski ittihatçı yorumları esnemeye başladı. En kötü ihtimalle Mustafa Kemal'in bir Napolyon olabileceği yorumları yapılmaya başlandı. Belki Jakoben olabilir, belki inkarcı olabilir, ama aslında Mustafa Kemal yapması gerekenleri yaptı türü orta yollu fikirler görülmeye başlandı. Halkın cezalandırıcı kırbaç olarak gördüğünü mesela Şükrü Sekban gibi kimi Kürt aydınları aydınlanmış bir kişiliğin eğitim ve medeniyet için yaptığı ve aslında şefkatli sevgi biçimleri olarak sundu.

Geldiğimiz aşamada Kürtlerin Kemalizmle ilişkisini baştan aşağı yeniden tanımlamak lazım. Bunun çok ciddi bir yapı-sökümden geçmesi lazım. Kürtler ve Kürt aydınları Mustafa Kemal hareketini ve Cumhuriyeti ciddiyetten uzak tarihselci şablonlarla yorumladılar. Mesela günümüzde Kürt tarih yazıcıları tarafından neredeyse bir kanon

haline getirilen temel yoruma göre Mustafa Kemal, Amasya Kongresini, Sivas Kongresini ve Erzurum Kongresini topladı. Kürtler bu kongrenin omurgasını teşkil ediyordu. Biz Türk ve Kürt halkının kardeşliği için mücadele yapacağız dendi. Bizim atalarımızı götürdü, orada onları kandırarak onlarla anlaştı. Desteğimizle cumhuriyeti kurdu. Cumhuriyeti kurar kurmaz da, Kürtleri Cumhuriyetin içinde kaybetti. Bizi inkar etti. Yakın bir tarihin bu kadar primitif anlatıldığı bir dönem bulmak kolay değil. İşin daha da komiğini bunu toplumsalcı bir perspektifle hareket eden Marxist kürt tarihçilerinin yapmasıdır.

Sonuç olarak Kürtlerin Kemalizmle ilişkisi pek çok açıdan izaha muhtaç. İşin bir de şu ironisi de var. Ve bence bu ironi epey anlamlı bir şema ortaya çıkarıyor. Adorno'nun muhalif hareketlerle ilgili söylediği güzel bir söz var. Sistemle mücadele eden sistem muhalifi hareketlerin sisteme dönüşme veya benzeşme imkanının epey yüksek bir ihtimal olduğunu hatırlatmıştı bize. Kürtlerin de Kemalizmle mücadele ederken Kemalizme içkin kimi özelliklerini, iktidar süreçlerini, toplumsallaşma yorumlarını ve siyasal taktiklerini aldıklarını biliyoruz, görüyoruz. Sonuç olarak Kürt siyasetinin ve aydınlarının Kemalizmle ilişkisi bir tür aşk nefret ilişkisidir.

*AKP'nin Kürt açılımında ne var?

— AKP esasında Kürt açılımında şunu yapmaya çalışıyor: Kürtleri sistem içine almaya çalışıyor. Kürt hareketi sistem içine girmeyi belli koşullarda kabul ediyor zaten. Ama bu koşullar konusunda ciddi problemler var. Ben esasında Kürt meselesinin bir şekilde çözüm yoluna gireceğini düşünüyorum. Çünkü sistem bu yolda varacağı zirve noktasında artık. Kürt inkarı ile devam edemez artık. Bu nedenle Kürtleri kapıdan olamasa da bacadan veya pencereden de olsa sistem içine alacak. Kürt açılımı da esasen bu mecburiyetten doğdu. Kürt meselesinin çözümünün zor olmadığını dünya deneyimlerinden biliyoruz. Özellikle liberalizmin fark ve tanıma politikalarıyla sistem muhalifleri sistemin içine kolaylıkla alınabiliyor. Bu formülasyon dünyanın her yerinde işledi. Sadece Kürt meselesinde Türkiye direndiği için şimdiye kadar bu yapılamadı. Şimdi tam da bu yapılacak. Fakat Kürt hareketi liberalizmin fark ve tanıma formülasyonuna geçit vermiş değil. İdeolojik olarak buna geçit vermesi de zor görünüyor. Bence esas dananın kuyruğunun koptuğu bölüm tam da budur. İdeolojik olarak liberalizmin palyatif çözümlerine hayır

denmesi ve bir fikir olarak Kürdistan meselesinin varlığı Ak partinin çözüm projesine pek uymuyor. Daha açık söylemek gerekirse bence esas sorun Kürt meselesi değil Kürdistan meselesidir. Bunu ben bir bağımsız, müstakil devlet anlamında söylemiyorum. Kürdistan meselesi Kürt algısında kendini yönetme fikridir. Devlet kurmayı tasarlamadan, coğrafi sınırlara dokunmadan hiç değilse belli lokal konularda kendini idare etme fikri. Yani Kürt toplumu Türkiye sınırları içinde kendini yönetmeyi talep ediyor. Bu elbette egemenlikle alakalı bir şeydir. Fakat bu egemenliğin devri veya parçalanması değil egemenliğin paylaşılmasıdır. Ne var ki devlet şimdilik buna da ciddi bir rezerv koyuyor. Sen özerkleşiyorsun, sen federalizme doğru kayıyorsun, sen ayrı bir devlet kurmaya doğru gidiyorsun şeklinde şüpheyle bakıyor bu olaya. Bu nedenle esas çözülmesi gereken Kürdistan sorunu ortaya çıkıyor. Eğer Kürtlerin kendilerini, kendi örgütleriyle veya kendi kurumlarıyla kendi siyaset biçimleriyle yönetme perspektifleri olmasaydı Kürt meselesi kolayca çözüldü zaten. Ak Parti'nin yapmaya çalıştığı da Kürt meselesini çözmek. Ak Parti zaten bu konuda önerilerini söyledi, köy ve kasaba isimlerini Kürtçeleştirecekti, belki % 10'luk barajı da aşağı çekip % 7'ye getirirdi. Bunlarla beraber, Kürtçe isimler serbest bırakılırdı, Kürtçe dil ve öğretim seçmeli hale getirilebilirdi. Ak Parti bunları yapmayı belki şu an için ağırdan alıyor olabilir ama Kürdistan meselesi olmasa bunu yapmaya hazır. Kısacası bence şu anda esas olan Kürt meselesi değil, Kürdistan meselesi. Orada düğümliyor her şey.

İkincisi olarak Ak parti, kendisine rakip olamayacak, devlete meydan okumayacak zararsız Kürtlerle bu işi götürmeye çalışıyor. Biliyorsunuz özellikle tüketim sektöründe alkolsüz bira, Cafeinsiz kahve, Nikotinsiz sigara anlayışı ile yeni bir light durum yaşanıyor. Ak parti de Kürtlükten arındırılmış Kürtlerle işi çözmek istiyor. Kürtlükle bağı kalmamış kişi ve siyasetlerle bu işi çözmek istiyor. Sorun biraz da buradan çıkıyor.

*AKP'nin Türkiye dış politikasına bakarsak Kürtlerin bu politikadaki yeri ne?

— Bence Ak Partinin dış politikasının arka planını yeni Osmanlıcılık akımı yönlendiriyor. Yumuşak güç dediğimiz enstrümanlarla Osmanlıcılık yeniden ortadoğuya ve tarihsel hinderlandına geri dönüyor. Bir tür Osmanlının jeo-kültürü üzerinde yeni bir imparatorluk sahası inşa etmek olarak düşünülebilir. Davutoğlu'nun stratejik derinlik dediği paradigma

yumuşak güçle Osmanlılılığın yeniden diriltilmesidir esasında. Ama daha somutlaştırmam gerekirse dış politika açısından bence Abdülhamit'in bıraktığı yerden devam ediyorlar. Ben bunu yargılamak açısından söylemiyorum, sadece tespit olarak söylüyorum. Ak Parti'yle beraber Türk dış politikası ciddi bir emperyal vizyon kazanmış durumda. Yurtta sulh cihanda sulhu, yeni Osmanlıcılar yurtta sus cihanda sus olarak algılayıp red ediyor. Bu emperyal vizyonu küreselleşmenin araçlarıyla ve onun felsefesiyle uyumlu yapmaya çalışıyor. Aslında yeni olan tam da bu. Bunu gidip işgal ordularıyla yapmıyor elbette. Sürekli yaptığı organizasyonlarla, bu organizasyonlardaki proaktif tutumuyla, kültürel ve ekonomik araçlarla yürütüyor. Bu emperyal vizyonunun gerisinde de bence büyük güç olma kaygısı var. Bu haliyle belki bölgesel güç pozisyonunu ele geçirebilir. Fakat Ak parti kadroları da biliyor ki içerde Kürt meselesini halletmeden küresel güç olmanın koşulları yok.

Kürtlerin rolü ise yine bu anlamda önemli. Burada yine Osmanlı sistemine müracaat etmek istiyorlar. Abdülhamit'in başyaveri Bedirhanilerden Bahri Bey'di biliyorsunuz. Erdoğan'ın da aynı şekilde biliyorsunuz Kürt danışmanları var, Barzani'yle Talabani'yle sık sık görüşüyorlar. Barzani ve Talabani'ye biçilen rol Bahri Bey rolünden ziyade ekonomik ve lojistik desteğe endekslenen bir sahne gerisi rol. Fakat Bahri bey pozisyonunu almaya can atan pek çok Kürt aydını var. Ama bence Erdoğan bu aydınlara Bahri bey rolü yerine Şükrü Sekban rolü veriyor. Ben bu manada Kürt aydınları arasında Şükrü Sekban sendromuna tutulan pek çok kişi olduğunu düşünüyorum. Yeri gelmişken kimi Kürt siyasetçilerin devlete sorunu çözme karşılığında bölgesel ve hatta küresel güç olunacağını müjdelemesini esfle karşılıyorum.

*Kürtler uluslararası politikada Irak işgali ve Türkiye'nin AB'ye üyelik süreciyle daha önemli hale geldiler. Bu iki sürecin Kürt sorununun çözümüne etkileri neler?

— Irak işgali ve AB sürecinin Kürtlerin uluslararası sisteme geri dönüşü anlamında ciddi avantajlar getirdiğini düşünüyorum. Bu iki olayla Kürtler tarihe geri döndü denilebilir. Irak işgali, özellikle Kürdistan bölgesinin federal hale gelmesiyle beraber uluslararası ilişkilerdeki Kürt görüntüsünü daha fazla ön plana çıkardı. Bu ortamda bir yandan AB süreci var öbür yandan da Amerikan süreci. Uluslararası sistem Kürtleri yeniden bölme masasına yatırmış durumda. Irak'takileri ve hatta

İran'dakileri Amerika'ya, Türkiye'dekileri ise Avrupa'ya bağlamaya çalışıyorlar. İnkâr edilen Kürtlere kimi haklar lütuf edilerek yapılıyor bu.

AB sürecinden kısaca bahsederseniz durum belki daha iyi anlaşılır. AB sürecinde siyasi liberalizmin ortaya koyduğu proje etrafında en iyi ihtimalle Kürtler belli bir siyasal statü kazanmadan kendi dillerini konuşabilecekler, ülkenin daha demokratik bir vatandaşı olacaklar, sisteme kolay entegre olacaklar, Avrupa Birliği ülkelerine gidiş gelişler kolaylaşacak falan. Öbür yandan Irak Kürtlerine ise Türk, İran ve Arap sotasının altında geleceği karanlık bir federalizm vaad ediliyor. Dediğim gibi her iki durumda da minimal haklar karşılığında kendine bağlama durumu söz konusu. Kürtlerin bununla yetinmesi aksi halde terörize edileceği kulaklarına fısıldanıyor.

İki proje de Kürtleri aslında rehin almaya çalışan ithal modeller. Geçicilik yönü ağır basan, temel hakları dahi garantiye almayan palyatif çözümler. Belli ki uluslararası güçler daha uzun zaman Kürt meselesinin temelden çözülmesine yanaşmıyor.

*Kürtler açısından Irak işgali ne ifade ediyor?

— Pek çok kişi bu duruma reel politik tepkiler veriyor. Saddam hak etti lafını bu nedenle çok duyduk. Kürtlerin tek başına Saddam'la mücadele edemeyeceği bu nedenle Bush'la ittifakın kaçınılmazlığı savunuldu. Reel politik olarak bakıldığında bu yorumlar anlaşılabilir elbette. Fakat her şey reel politik değil. O zaman da çok yazdım. ABD'yle kurulan ilişki açıkça sorunlu bir ilişkiydi. Bunun tek kullanımlık bir ilişki olduğu belliydi. Geldiğimiz noktada bu kanıtlandı. Biliyorsunuz ABD, askerlerini geriye çekmeye başladı. Ama ortaya çıkardığı tablo pek de iç açıcı değil. Irak'ta halen ciddi anlamda soykırım tehlikesi var. Kuzeydeki hükümet Şiiilerle sorunlu, Sünnilerle sorunlu, İran'la sorunlu ve Türkiye ile sorunlu. Şimdi bu kadar sorunlu bir yapıyı arkasında bırakıp giden ABD -Kürtlere belki bir yere kadar siyasal statü tanımış olabilir- Kürtleri alenen yüzüstü bırakmış durumda. Özellikle Kerkük konusundaki Kürt talepleri ve Irak petrolünün Kürtlere düşen payı konusunda ve anayasa yapım sürecinde ABD'nin garip tutumu da bu yüzüstü bırakılmanın hem işaretleri hem sonuçları. Dürüst olmak gerekirse kimi kozmetik haklar dışında Kürtler, ABD tarafından yine aldatıldılar. Melle Mustafa Barzani'ye atfedilen bir söz var, Irak Kürdistanı ABD'nin bilmem kaçınıcı eyaleti olacak diye. Bırakın eyaleti, sömürgesi dahi olmadı.

*Yargıda nasıl bir değişim yaşıyor?

— Öncelikle hukukçu kimliğimle şunu üzümlere söylemek isterim ki, Türkiye bir hukuk devleti değil, bir yargı devletidir. Hatta bir yargı devletidir. Yargı, mensuplarının da sıkça belirttiği üzere devlet konusunda açıkça taraflar. Taraftan da öte devletle bütünleşen bir mekanizmadan bahsediyoruz. Bu nedenle yargı mevzuu karmaşık bir konu. Ben açıkçası sınıf içi çatışmalardan çok medet uman biri değilim. Çok ilerici ve yaratıcı şeylerin çıkabileceğini düşünmüyorum bu çatışmadan. Ama daha spesifik olarak düşünmek gerekirse yargı sistemi devleti koruma ve kollama işini yapan bir işleve sahip şu anda. Bu sadece buraya özgü de değil. Modern ulus devletin bekasını kollayan birkaç modern kurumdan biri de yargıdır. Bu nedenle güçler ayrılığı ilkesi basit bir kandırmacadan ibarettir bana göre. Türkiye’de asker, ulus devletin koruması iken yargı da bu devletin bekçisidir. Biri silahla diğeri kalem ile bu savunmayı yapmaktadır. Özellikle 2005’e kadar bu bahsettiğimiz yargı, bilhassa Anti-Kürt bir yargıydı, yani Kürtlerin partilerini, siyasal hareketlerini dillerini devlete sızmasını önlemeye yönelik işini ciddi olarak yapan bir bekçiydi. Hatta yargının belki de en temel işi Kürtleri devletin sisteminden uzak tutmaktı. Hem yasalar, hem içtihatlar hem de zihniyet bu temeldeydi. Bu yargı bürokrasisi, bu kast, Kürtlere karşı amansızca işletildi. Ne var ki özellikle de 2007’den itibaren bu içerikle donatılan yasalar, içtihatlar, yargı bürokrasisi ve yargının işleyiş biçimi bu defa Kemalizmin bizatihi kendisine ve değerlerine dönmeye başladı. Ak Parti’nin işin içine girmesiyle daha evvel anti-Kürt olarak tasarlanan o mekanizma yer yer aniden anti-Kemalist bir hal aldı. Şimdi bunun sancıları yaşıyor.

Dediğim gibi bu kavgadan yargı devletinden hukuk devletine geçiş yapar mıyız emin değilim. Fakat bu yönlü işaretler var. Pek çok kişi özellikle yargının hükümetin eline geçeceğini düşünerek korku içinde. Belki de bu korkuları doğaldır, anlaşılabilir de. Ama şu ana kadar ki bu korkunun nesnesi Kürtlerdi. Şimdi Kemalistler oldu, yarın öbür gün Ak Partinin olmayacağı da kesin değil. Dolayısıyla bence buradan Gramsci’ci bir literatürle söylersem eğer bu tarihsel bloklar arasında bir konsensüs çıkabilir. Bu daha geniş çerçevesi olan bir toplumsal konsensüs da olabilir, yeni bir Anayasa da olabilir. Ben esas olarak bloklararası uzlaşmanın yakın ama toplumsal konsensüse dayanan çoğulcu-

demokratik bir anayasanın zor olduğunu düşünüyorum.

*Ergenekon davası ile ilgili ne düşünüyorsunuz?

— Ergenekon davası bir dönemin ve bir ekolün tasfiyesidir. Kimileri ittihatçılığın tasfiyesidir şeklinde çok daha büyük yorumlar yapıyor. Ama ben öyle olduğunu düşünmüyorum. İttihatçılığın belli bir versiyonunun, Avrasyacı ekolünün tasfiyesi söz konusu. Ama onda da seçici davrandı sistem. Yani tüm ittihatçıları ya da tüm o sistemde rol oynayan insanları tasfiye etmedi. Sadece sistem kendini dönüştürmeye çalıştı ve kendini dönüştürmeye çalışırken de ittihatçılığın bir kolu bu dönüşüme engel oluyordu. Bir şekilde onlar elimine ediliyor. Bu siyasal sitemin ve toplumsal değişimin artık kaçınılmaz olduğu bir anda mümkün oldu. Devlet ve kurumlarının çağının gereklerine göre rasyonel ve işlevsel olması gerekiyordu. Otoriter ve yarı askeri bir demokrasi deneyiminin sonlanması gerekiyordu. Ve dediğim yapılar buna açıkça engeldi. Daha açıkçası siyasal liberalizmin tahkim edilmesi gerekiyordu ve bu yapılıyor. Bunun toplumsal değişim ve çoğulcu demokrasi açısından iyi bir şey olduğu ortada.

Öte taraftan Ak Parti'nin bu konuda çok pragmatist ve bencil davrandığını düşünüyorum. Somut örnek verirsem, Levent Ersöz olayı Kürtler açısından ciddi bir heyecan yarattı. Kürtler Levent Ersöz ve Veli Küçük üzerinden bu davaya müdahil olmaya çalıştılar ama Ak Parti ve mahkeme heyeti bu talebi anlaşılabilir bir şekilde reddetti. Ak Parti bu konuda sistemi dönüştürüyor. Sistemle kavga ediyor ama bu kavgaya başkalarının müdahil olmasını veya başkalarının sistemden hesap sormasını kabullenmiş değil. Bu bence ciddi bir durumdur. Öbür taraftan Hrant'ın öldürülüş biçimi itibariyle de Ergenekoncuların veya Veli Küçük'ün ciddi bir rolü vardır. Bu durum politik yapı itibariyle de sorgulanmadı. Sadece darbeler ve hükümete karşı fiiller soruşturuldu. Ak parti sistemin afişe olmuş kriminalize unsurlarını elimine ediyor kısacası.

*Askeri vesayette bir değişim var mı, Kürtler bu durumdan nasıl etkileniyor?

— Militarizm tartışmaları aslında sadece burada yok. Dünyada da çeşitli şekillerde bu tartışmalar yapılıyor. Özellikle neo-liberalizmin siyaset kurumunu gereksiz bir alana hapsedmesi ile kısmen bu tartışmalar alevlendi. Teknik bürokratik mekanizmaların, asker kafalıların, işini bilen bilirkişilerin, uzmanların devleti yönetmeyi, halkı yönetmeyi daha iyi

başardığını düşünüyorlardı. Bir de Huntington gibilerinin ulus devlet kuramında militarizme yüklediği yeni merkezi rolü düşünerek konuştuğumuzda vesayete karşı teyakkuzda bulunmamız gerekebilir. Bu vesayet 11 Eylül'den sonra daha çok görünmeye başladıysa da Obama'nın Afganistan işgal kuvvetlerinin komutanını tam da siyasete müdahaleden dolayı görevden alması bunu biraz dengeledi şimdilik.

Türkiye'deki durum açısından ise askeri vesayetin çok da ortadan kalktığını düşünmüyorum. Sadece görünür olmaktan çıktı askeri vesayet. Halen yine kapalı kapılar ardında askerlerin güçlerini koruduğunu düşünüyorum, bu güç yasal değişikliklerle bir günde geriletecek gibi basit bir durum değil. Belki askeri görünürlülük biraz sokaktan çekildi, daha çok da merkezi medyadan çekildi. Ama ben halen militarist zihniyetin, asker olmaksızın da sivillerin kafasında yüksek oranda temsil edildiğini düşünüyorum.

Kürt toplumunda ve coğrafyasında ise durum daha farklı. Mesela askeri vesayetin mikro temsilleri olan karakolları ele alalım. Ülkenin batısındaki karakolların tümü bir şekilde toplumun gözünün dışında inşa edilirken, Kürt coğrafyasında şehir merkezinin tam orta yerinde kuruluyor. Toplumun gözüne gözüne sokuluyor. Göze hitap etme egemen toplumlarda askeri temsilin önemli bir yanındır. Ritüeller, gösteri biçimleri ile askeriye kendini topluma sürekli görünerek hatırlatır. Egemenliğin sürekli yeniden hatırlatılması elbette sömürgecilik dönemlerinde de uygulandı. Askerin toplumun orta yerinde konumlanması, esasında bir gözdağıdır, ben buradayımın ilanıdır. Son karakol baskınlarının bu birimleri tartışmanın merkezine oturttuğunu hatırlayın. Kimi emekli komutanlar karakol felsefesinin verili haliyle bir yük olduğunu, bundan kurtulması gereğine işaret ettiler. Fakat buna rağmen karakol sisteminin yeni inşaat teknolojisiyle tahkim edileceği açıklandı. Bence Türk askeri sisteminde veya Türk devlet sisteminde karakollar önemli mikro temsilleridir. Çünkü Kürt coğrafyasında devleti temsilen karakollar birebir görünürlük itibariyle işin içindedir. Hükümet konakları, Bakanlığa bağlı müdürlükler örneğin şehir dışına taşınırken karakollar merkezi yerlerini korumaktadır. Kürt coğrafyasında gerek karakollar, gerek kimlik arama kontrol bölgeleri ve gerekse askeri hareketlilik bir bütün olarak toplumu yönlendirme, topluma kendini hatırlatma amaçlı olarak çalışıyor. Egemenliğin sürekli hatırlatılması gerekiyor. Ve karakollar bunu yapıyor.

*Kürtlerle Türkiye solu arasındaki ilişkiyi nasıl değerlendiriyorsunuz?

— Bence Irak işgali ve bu işgalde Kürtlerin tavrı, Türkiye solu ile Kürtler arasında çok ciddi bir sorun doğurdu. Sol burada çok büyük bir hata yaptı. Sadece Irak Kürtlerine değil, bir bütün olarak Kürt olgusuna tavrı aldı. Etnik bir kimliği özne haline getirip “siz nasıl emperyalistlerle işbirliği yaparsınız” tavrına girdi. Haklı taleplerin sahiplerini bir bütün olarak emperyalizmin ajanı, işbirlikçileri olarak lekelediler. Buyurgan ve kibirli bir perdeden söyledi bunları. Bu elbette ki Kürt kamuoyunda ciddi bir tepkiye yol açtı. Bunu görmek lazım. Sol ile yapılan tarihsel stratejik ittifak içerik ciddi tahribata uğradı.

Irak işgalinden bu yana Türkiye soluyla Kürtler arasındaki ilişkiler halen normalleşmiş değil. Bunun ne şekilde tamir edileceği konusu da belirsiz. Kürtler zaten daha evvelde sol geleneğe belli konularda şüpheyle yaklaşıyordu. Genelleme yaparak söylersem eğer- ki genelleme de hata payı saklıdır her zaman- Türkiye solu maalesef çoğu zaman Kemalizmin bir keşif kolu veya asimilasyon kolu olarak Kürt coğrafyasında çalıştı. Devrim olacak, siz de kendi haklarınıza kavuşursunuz diyen bir ütopyayla aslında Kürtleri Kemalizme bağlama işine girişti. Bu teoriyle tutunamadı bölgede. Zaten tutunmasını beklemek de zor. Kürt coğrafyasının sömürgeleştirilmesi veya asimilasyon konusunda da sol ciddi bir özelleştirme bulunmadı. Oysa ciddi günahları vardı. Kemalizm, sol bir maskeyle Kürtleri sistem için devşirdi çoğu zaman. Sol adına hareket edenler hiçbir zaman Kürtleri adam yerine koymadı, aksine adam edilmesi gereken varlıklar olarak gördü. Kıvılcımlı ve diğer istisnaları saklı tutarak bu anlayışın temel kural olarak solun ütopyalarında gizli olduğunu düşünüyorum. Sol geleneği Kürtleri önce barbarlık halinden kurtaracak, medenileştirecek, Türkleştirip Kemalistleştirerek sistem içine alacak. Ondan sonra ise solun militan kitlesi olarak cepheye sürecekti. Solun Kürt kavrayışı tam da budur.

Mesela Türkiye solunun Cezayir işgali için ortaya koyduğu teori ile Kürtler konusunda ortaya koyduğu teorik akıl arasında dağlar kadar fark var. Yani Fransa ile Cezayir arasındaki ilişki sömürgeci-sömürülen ilişkisi diye yorumlandı. Fakat Kürtler ile Türkiye, Kürdistan ile Irak veya İran arasında kurulan bağ Cezayir-Fransa konusunda kurulan bağın yanına dahi yaklaşmadı. Türkiye'deki yeni solun Kürtler konusundaki kafası veya ütopyaları net değil. Yani bu halkın mücadelesi milliyetçi bir hareket

olup seyirci mi kalınmalı, yoksa ezilen ulusun milliyetçiliği haklı kabul edilip destek mi verilmeli konusu açığa kavuşmadı hiçbir zaman. Daha da ötesi ve özellikle şimdilerde bu mücadelenin emperyalizmin tuzağı olduğu yolunda yorumlar daha fazla görülüyor. Başka ifadeyle devletçi sistemin teorilerinin haklılaştırılması çabasına giriliyor ki, bu tutumu anlamak pek kolay değil. Sonuç olarak Kürt coğrafyasında sol gelenek sistemin yedeği veya sistemin meşrulaştırıcı gücü olarak görülüyor. Ki bu bakış açısı çok da haksız değil.

*Son dönem liberalizmin Kürt sorunuyla ilişkisini nasıl görüyorsunuz?

— Son dönem Türkiye liberalizmin sorunlu diline öncelikle değinmek gerekebilir. 2000 sonrası yeni liberalizm 1999 yılına kadar sol siyasetin dilini kuşandı. Yüksek perdeden Kürtlere ve hareketine yön verme, ona akıl verme temelinde ideolojik rota çizme modası baş gösterdi. Bu epey rahatsız edici. Bu rotaya girilmediği zaman devletin tehditkar ve kriminalize edici diline müracaat etmeleri ise çok düşündürücü. Bu dil neo-liberallerin dünya sistemi bağlamında söyledikleri “alternatif yok” söylemiyle çok örtüştüğünü de not etmek lazım.

Öte taraftan Kürtlerin liberallerle sorunları yeni de değil. Prens Sebahattin’den bu yana yer yer dönemsel ittifaklar yaşandıysa da liberalizmin devletçi muhtevasının baskınlığından kaynaklanan bir kan uyuşmazlığı hep yaşandı. 2000’lerin ortalarında AB, Türkiye’nin birliğe kapılarını açınca liberallerle Kürt hareketinin çelişkileri gündemleşmeye başladı. Bu andan itibaren liberaller Kürt meselesini çözmeden bir ülkenin birliğe üye olamayacağını düşünüp bunun faturasını Kürt hareketine çıkarmaya başladı. Liberaller dediler ki, Avrupa Birliğine gireceksiniz daha ne istiyorsunuz? Kürtlerin siyasal projeleri ile AB’nin kimlik siyasetleri örtüşmeyince Kürt hareketine yönelip onları yola getirmeyi seçtiler. Bilinç altlarında alt oryantalist bir yorum olarak Avrupa Birliği’ne girersek, Kürtleri de bir şekilde medenileştiririz, modernleştiririz fikri ile bu projeye daha bir asıldılar. Liberallerin AB’ye yüklediği modernleştirme projesi ile Kürtlerin AB’ye pragmatik taktiksel bakışları arasında çok ciddi bir fark var. Kürtler AB’yi bir proje olarak görmüyor, doğal hakların kazanılmasında kolaylaştırıcı güç olarak görüyor. Daha iyi yaşarız, eve daha iyi ekmek götürürüz, kendimizi daha iyi ifade ederiz, dilimizi öğreniriz gibi çok doğal haklar temelinde Avrupa Birliğini karşılıyorlar. Ama liberallerin Avrupa Birliği’ne bakış açısı tam

böyle değil. Buradan çok büyük sorunlar çıktı.

İkincisi ise liberallerin şiddete yaklaşım yorumları ile Kürtlerin şiddete yüklediği anlam arasında ciddi bir fark var. Liberallerin yorumlarında sanki şiddet Kürtlerin genetik bir vasfıymış gibi bir yaklaşım sergiliyor. Bu, çok indirgemeci ve bence biraz da sömürgeciliğin getirdiği bir yorum. Şiddet konusunda doğal hukuk yorumlarını geçtim, pozitif hukuk açısından bile olaya yaklaşıyorlar. Şiddeti ahlaki veya amaçsal bir yorumla red etseler buna herkes katılabilir. Ne var ki şiddeti politik bir enstrüman olarak kullanan özneye bağlı olmak kaydıyla eleştiriyorlar.

Bir de güncel politika açısından sorun var. Biliyorsunuz liberallerin Ak Parti'ye sınırsız desteği var. Ve ciddi bir ideolojik destek sunuyorlar. Kürt hareketini Ak partinin arka bahçesi yapmak için ya Ergenekonla birlikte anıyorlar veya şiddetle özdeş hale getiriyorlar. Devlete karşı Ak parti denklemini kurup Ak parti'ye itirazsız iltihak edilmesini istiyorlar.

Bu üç konuda Kürtlerle liberaller arasında çok ciddi bir yarıklık var. Bunun ne şekilde çözüleceği de belli değil. Ama bu, Kürtler açısından sorun yaratıyor. Bir taraftan liberaller sizi sorunlu görüyor, bir taraftan sistem sizi sorunlu görüyor, bir taraftan hükümet sizi sorunlu görüyor, bir taraftan da sol sizi sorunlu görüyor. Avrupa'yla sorun, Amerika'yla sorun, herkes size mesafe takınmışsa bunun toplumsal bir getirisi oluyor elbette. Bu, Kürtlerin içindeki etnik milliyetçiliği ciddi oranda besliyor.

*Kürt kimliğinin, milliyetçiliğe doğru itildiğini söylüyorsunuz, sizin açınızdan Kürt kimliği ve milliyetçilik arasındaki ilişki nasıl?

— Şimdi bu konu hakikaten karmaşık bir konu. Ama basit olan bir şey var. Ben Kürdüm dediğinizde İslami ortamda da bölücü olarak görülürsünüz, sol ortamda da bölücü olarak görülürsünüz, devlet ortamında da böyle görülürsünüz. Yani Kürt kelimesi veya kavramı sanki içeriği üzerinde gizli bir konsensüs sağlanmış bir politik tavır gibi görülüyor. Oysa “ben kürdüm” demenin bizzat kendisi milliyetçi bir tanımlama değil. Sürekli inkar edilen, horlanan ve hatta red edilen bir varlığın bunlara karşı çıkararak ben buyum demesi milliyetçilik olarak okunamaz. Bunu milliyetçilik olarak okumak hangi ideoloji adına yapılırsa yapılsın inkarın teorisinden başka bir şey değil. Yani Kürt kavramı kimi istisnaları hariç kendi başına protest bir kelime olarak düşünmek lazım.

Biraz daha geriye gidersek eğer, mesela İttihatçıların ilk dönemindeki

Kürtlerde etnik milliyetçiliğe pek rastlanmaz. Kendini tanıma veya tanımlama anlamında elbette folklorik bir arayış vardı. Fakat politik bir tavır olarak veya modern bir ideoloji olarak Kürtçülüğe pek rastlanmaz. Bakın Kürdistan gazetesi 1900'lerin başlarında çıkmıştı. Kürdistan gazetesi esasında Osmanlıyı koruma ve kurtarma fikrinin ateşli savunusunu yapıyordu. Doğrudan milliyetçi bir refleks yok yani. Osmanlılık şemsiyesi tartışmasızdı.

Ne zaman bu düşünce beliriyor? 1912-1913'lerde ciddi bir Türkleştirme siyaseti baş gösterince Kürt aydınları arasında ne oluyoruz fikri ön plana çıkmaya başladı. Dönemin tüm Kürt aydınlarının anılarında var. Diyorlar ki, 1912'lerde biz okuldayken Türkçülük konferansları verilmeye başlandı. Biz de arkadaşlarımızla oturup biz de kendi tarihimizi araştıralım, kendi başımızın çaresine bakalım demeye başladık. Tepkisel olarak gelişmeye başladı yani. Hani sen beni Türkleştireceksen, ben de kendi iç kaynaklarıma yönelirim –Ahmed-i Hani var, Mem-u Zin var falan. Oradan kültürel bir arayış şeklinde gelişti. Birinci dünya savaşından sonra da Kürt Teali cemiyetinin arayışları vardı. Kemalist literatür bu cemiyeti şeytanlaştırdı hem de haksız olarak yaptı bunu. Zira bu cemiyetin ayrı bir devlet kurma fikri yoktur. Cemiyetin başkanı Seyyid Abdülkadir bu zor zamanlarda Türklere sırt çeviremeyiz diyen adamdır. Bedirhaniler kendi başımızın çaresine bakalım dedilerse de siyasal etkileri sınırlıydı. Bu dönemde modern bir Kürt milliyetçiliğinden bahsetmek kolay değildir. Kendini Kürt olarak tanımlayan bazı aydınlanmış siyasetçiler Osmanlı'yı kurtarmaya ve korumaya dönük birleştirici bir siyaset izliyordu. Kürtlerin kaderini Osmanlı'ya bağlayan, Osmanlı'nın kaderini de Kürtlere bağlayan bir durum söz konusuydu. Siyaseten sistemli ve modern bir Kürt milliyetçiliğinden bahsetmek için cumhuriyetin kurulmasını beklememiz gerekiyor. Gerçekten de modern milliyetçi Kürt hareketi olarak bir tarih verilecekse eğer bu tarih 1930 Ağrı isyanıdır. O da aydınların ortaya çıkardığı bir isyandır ve halk temeli yoktur. Ama milliyetçi tahayyüllerden gelen, milliyetçi kaynakları okumuş, Kürtçenin Latinceye çevrilmesine ön ayak olmuş ve ciddi bir kültür geleneği içinden gelen aydınların yön verdiği bir kültürel temelli milliyetçilik. Bu, yarı siyasal ama daha çok kültürel bir aydın ittifakıdır. Kültürel bir milliyetçiliğin ön verdiği bir politik kalkışmadır.

1968'lerden itibaren Kürtler bence yine milliyetçi bir tavır veya fikir

olarak değil, bir isyan ritüeli olarak Kürt imgesiyle yola çıktılar. Bir hak arama kaygısının bayrağı olarak ben kürdüm denildi. Bir tür direniş kodu olarak Kürt kelimesi belirdi. Bir direniş hareketi olarak, bir direniş simgesi olarak ortaya çıktı. Sadece bir hak aramanın soyutlanmasıydı Kürt kelimesi. Bu durum direnişin kentlere yayılmasıyla değişmeye başladı. Hareketin kentleşmeyle birlikte orta sınıflaşma belirtileri göstermesi Kürt kelimesinin muhtevasını da radikal bir şekilde değiştirdi kanımca. 1990'lardan sonra Kürt hareketi şehirleşmeye başlayınca özellikle Diyarbakır, Batman, Şırnak veya Van gibi kentlerde kentleşme oranıyla ve batıya gelen göçle beraber siyaseten bir Kürt milliyetçi kimliği ortaya çıktı. O yüzden Kürt milliyetçiliği çok yeni bir kavramdır. Özellikle göçle gelen ve orta sınıfların Kürt coğrafyasındaki şehirlerde ortaya çıkmasıyla beraber gelişen bir durum. Gerçi metropollerde Kürt kimliği kente tutunamayan, kültürel olarak dışlanan, sınıfsal olarak yoksul işçi kesimlerinde halen bir tepki veya bir protest tavrı muhtevası taşıyor. Fakat sözgelimi belediye seçimlerinin kazanıldığı yerlerdeki Kürt kimliğinin iktidarla tanışması gibi yeni durumlar milliyetçiliği besleyen durumlar. Şimdiler de ağırlıklı ben Kürdüm, benim kurumum olmalı, benim örgütüm olmalı, benim siyasetim olmalı anlayışından gelen bir orta sınıf ideolojisi haline geldi.

Öbür yandan ise şehirlerde de bir tutunma ideolojisi haline geldi Kürt kavramı. Bu durum etnik aidiyeti ima eden özcü milliyetçi içerikten çok protest bir varoluş iması taşıyor. İşte İstiklal Caddesinde yürürken rengimden ötürü polis kimlik soruyor. Lehçemden ötürü ev sahibi evini kiralamaktan vazgeçiyor benzeri dışlayıcı duvarlar bu kimliğin içeriğini muhalif bir öze dolduruyor. Kentleşmenin karmaşıklığına ve korkutucu yaşanmışlıklarına karşı tipik cemaatçi solidarizm yapısı da bunun içerisinde. Burada, bir hıncın, bir kızgınlığın veya bir öfkenin dışa vurulmasının soyutlanmış hali ortaya çıkıyor. Ve bir itiraz formu olarak karşımıza çıkıyor.

Bu haller Kürt milliyetçiliği olarak bir kalemde lekelenen Kürt kavramının değişik psikolojilerin bir kolajı olduğunu da gösteriyor. Bununla birlikte Kürt milliyetçiliği çok yeni bir kavramdır Ancak buna rağmen Kürt orta sınıfının ve Kürt sermayesinin gelişmesiyle birlikte kitabi manada Kürt milliyetçiliği de gelişiyor. Kürt milliyetçiliğinin, bu anlamıyla da sorunları var. Özellikle batı dışı toplumlarda görülen

kimi sorunlu arayışlar burada da karşımıza çıkıyor. Mesela şehirleşmiş Kürt milliyetçiliği enteresan mikro milliyetçilikler de üretiyor. Özellikle orta sınıfın yaygınlaşması ile birlikte eli biraz para tutmuş, gelecek kaygısı taşımayan ve biraz da matbaa kapitalizmi ile tanışmış kesimlerin bağlı bulunduğu aşireti modern formlarla yeniden keşfi söz konusu. Aşiretin ismi veya aşiret ile müsemma tarihi kişilikler yüceltilip tarihi bir figür olarak övünülesi bir ritüel haline getiriliyor. Çalışma ofislerinde aşiret reislerinin fotoğraflarından turalım, aşiretinin tarihini yazılı bir kaynağa dönüştürme, aşiret ismiyle internet sitesi açmaya varan modern üretimlerle aşirete tarihsel ve toplumsal bir rol atfetme geleneği yeniden icat ediliyor. Bu, türden mikro milliyetçiliği iyi incelemek gerekir. Demek ki makro milliyetçiliğin konforu ve kapsayıcılığı tam olarak duygulara karşılık gelmiyor. ‘Ben Kürdüm’ şemsiyesinin içinde aşiretsel arayışların güncellenmesi söz konusu ki, bunun arka planına iyi bakmak lazım.

*Kürt hareketinin din ile ilişkisi nasıl?

— Kürt hareketi, herhangi yeni başlayan toplumsal hareket gibi çıkış koşullarında özellikle sistemin kullandığı biçimiyle dinin bütünleştirici içeriğinin yapısökümüne el attı. Bunda da haksız sayılmazdı elbette. Kenan Evren kürt coğrafyasına uçaklarla dinsel kardeşliği vaaz eden ayetleri boşuna atmıyordu. Kürtlerin inkarı biraz da dinsel kardeşlik kullanılarak mümkün oldu. Kürtlerin en ufak bir hak talebi kardeşlik duvarlarına çarpıp geri döndü. Dinin özündeki kardeşlik vurgusu, sistem tarafından ahlaksızca kullanıldı. Bir de şu var tabi ki. Kürt islamının da bu manada sorunlu tarafları vardı. Şunu söylemek istiyorum, Kürtlerin Cumhuriyet Türkiye’inde kaybedilişinin bir vebali de Kürt İslamının siyasi yorumlarında aramak gerekir. Said Nursi 1910’larda “içtimai reçeteler” eserinde İslam tarihinde Türkleri baş-beyin, Kürtleri ise ayak ve el olarak vasıflandırmıştı. Bu elbette Osmanlının devamına olan bir vurguydu. Fakat bu anlayış cumhuriyete de intikal etti. Baş olan Türklük, ayak olan Kürtleri kangrenleşmiş organ olarak kestirip attı. Kürtler ise kendilerine geldiğinde ayak olmaktan vazgeçip baş olmak istediler. Ayak olmaktan baş olmaya giden süreçte elbette dinsel geleneğin bu ters yüz halini ciddi eleştirilere uğratarak yol alabildi. Fakat elbette bu basit bir kitleselleşme taktiğinden öte bir şeydir. Kürt hareketi referansları, ütopyası ve dünyayı yorumlama biçimiyle sekülerist bir harekettir. Her seküler hareket gibi dinsel geleneği toplumun gerilerine

itme amacı taşıyordu. Yani ideolojik olarak elbette dinsel olana karşı belli bir mesafe var, ama şu anda özellikle siyasal planda daha farklı gelişmeler söz konusu. Said-i Nursi yine Tarihçe-i Hayatım isimli otobiyografisinde diyor ki, '1910'larda ben Van'daydım, Osmanlı'nın tayin ettiği mutasarrıf, namaz kılmıyor diye halk isyan etti'. Kendisi de buna hayret ediyor. Çünkü isyan edenin bizzat kendisi de namazdan bihaber. Dolayısıyla şöyle toparlıyor, Kürt toplumunu teşkil eden kişiler kendileri çok dindar olmasa dahi, dinini önemseyen, dinine saygı gösterilmesini isteyen bir topluluk. Peygamber karikatürlerinin yayımlanmasında Diyarbakır'da spontane gelişen kitlesel mitingleri düşünün. Dolayısıyla devlet bu gerçeği iyi biliyor. Bunu bildiği halde Kürdistan'da önemli dinsel faaliyetler yürütüyor. Abdülhamit'ten bu yana devam eden Kürtleri dinsel bir kimlik kullanarak elde etme veya yanında tutma kararı şu an hükümetçe tatbik ediliyor.

Ama biraz daha geçmişe gidersek eğer, Kürt toplumu için Mustafa Kemal'in Kürdistan'daki medreseleri yasaklaması çok ciddi bir sorundur. Birkaç anlamda ciddi bir sorundur, bir kere Kürtlerin okuma yazma oranını son derece düşük hale getiren bir pratiktir. Fevzi Çakmak'ın, okumuş Kürtlerle mücadele edemeyiz yollu düşünceleri bir konsept olarak uygulandı. Kemalizmin aydınlanmış kişiliklere olağanüstü önem verdiğini, eğitim seferberliği başlattığını iddia edenlerin bunu neden görmediğini anlamak zor. Medreselerin kapatılması öte yandan halkın Kürtçe öğrenmesini de ciddi olarak akamete uğrattı. Özellikle yazılı Kürtçe için çok ciddi bir sorun oluşturdu. Çünkü medreseler bir şekilde Kürtçeyi de öğreten ve kamusal bir dil olarak kalmasını sağlayan eğitim yerleri idi.

Ama bence dikkatle üzerinde durmamız gereken konu, Kürdistan'ın 1800'lerin sonunda çok ciddi bir dinsel reformasyon geçirdiğidir. Özellikle Mevlana Halid'in Kürt coğrafyasına kendi halifelerini yollamasıyla işin rengi değişti. Belki başka bir çalışma konusu olacak kadar geniş bir konu bu. Fakat kısaca şöyle özetlemek gerekebilir. Halidiliğin Kürt coğrafyasına dağılması Arap İslamı, Türk İslamı ve Acem İslamından sonra Kürt İslamı geleneğini yarattı. Kadirilik mezhebini Kürt coğrafyasında marjinalize ederek Kendi ekolünü yerleştirdi. Kadiriliğin Arapçı formu geriletip, Halidiliğe içkin Kürt formu inşa edildi. Kadirilik ile Arap İslamı geriletildi. Sürekli yoksullardan bir hiç karşılığında fahiş

oranda toplatılan zekatlar, sadakalar ve bu şekildeki rantiyeye son verdi. Halifelerine zekat ve para almayı yasakladı. Kadiriliğin zikir ile özdeş hale gelen kuru bedensel ibadetlerin yerine toplumun orta yerine medrese kurup eğitim vermeyi öğütledi. Kadiriliğin yozlaştırılmış haliyle zalimlerle iş tutan tavrına karşı zulme karşı çıkmayı, toplumsal olaylarda müdahil olup iç birliği sağlamayı esas aldı. Siyaseten ise sömürgecilerle savaşmayı vaaz etti. Tüm bunlar İslami Kürt modernleşmesinin tarihsel gelişimidir. Kürt İslamı dediğimiz olgu, kır kökenlidir, şehirli bir din değildir, tepkiseldir. Yani devletin yaptığı haksızlığa veya ağaların ya da başka kişilerin yaptığı haksızlığa karşı gelip müdahale ediyorlardı. Daha da ötesi, Kürdistan'da toplum içinde dayanışmacılığı ön plana çıkaran bir tarafı da vardı. Bu özellikleri nedeniyle Kürtleri kendisine dinsel yolla bağlamak isteyen Abdülhamid'i rahatsız etmişti. Ve Abdülhamit bu gelenekle bir türlü barışmadı.

Kürt İslamının içinde de bir Kürt vurgusu var. Bu vurgu kimi zaman seküler milliyetçilikle yarışacak kadar milliyetçi bir öz taşıyabiliyor. Yani Kürt milliyetçiliği sadece seküler bir milliyetçilik değil, Kürt İslamının kendi içinden çıkardığı bir modernleşme biçimi olarak da Kürt milliyetçiliği var. Kürtçe Kuran yazmalar, Kürtçe vaaz yapmalar, Kürtçe hutbe okumalar vs. Bunlar elbette ki milliyetçi bir tonda yürüyor.

Refah Partisi, bu Kürt İslamını sistem içine alamadı. Hatta yer yer Kürdistan'da onlarla çatıştı. Devlet de zaten Hizbullah'ı Kürt İslamını bir şekilde denetimine almak için veya onu elimine etmek için de kullandı. Ancak Ak Parti bu konuda çok farklı bir yol izledi. Kürt İslamını bir şekilde Türkiye'ye entegre etmeyi başardı. Bunu birkaç açıdan yaptı. Birincisi ekonomik olarak entegre etti. Kredilerle, devlet teşvikleriyle, şirket evlilikleriyle Kürt İslamının sembol kişiliklerini sistemin içine çekti. Aynı şekilde bu geleneğin içinden gelen kişilerin çocuklarını batıda iyi okullarda eğittiler, devlet içinde onları önemli mevkilere getirdiler aynı Abdülhamit döneminde olduğu gibi. Kendilerine danışman yaptılar vs. öte taraftan ideolojik olarak da dinsel kardeşlik formunu güncelleyip, kürt İslamcılarının da rızasını aldılar. Kenan Evren gibi zorla değil, ekonomik ve diğer yumuşak güçlerin kontrolü yani rıza ile.

Kürt hareketinin şimdi şöyle bir handikapı oldu. Refah Partisiyle mücadele etmeyi biliyordu. Çünkü bu parti devletin ideolojik aygıtı gibi çalışıyordu. Devlet veya devletin aparatlarıyla mücadelesini Kürtler iyi

biliyordu. Ne var ki Ak Partiyle mücadele etme biçimini öğrenemedi. Halen de öğrenemedi. Çünkü Ak parti hiç değilse bölgenin önemli kesiminde devletin devamı veya yeni yüzü olarak görünmüyor. Devletle mücadele eden Erdoğan, hapse girip zulme uğrayan Erdoğan. Yani Ak parti Kürtlere, kendisinin devletten öte bir şey olduğunu iyi anlattı. Oysa kürt hareketinin Ak partiye bakışı onu devletle eşitleyen bir anlayış. Bununla beraber burada, çok ciddi bir sorun olan şu, Refah Partisi bir şekliyle Türk İslamıydı ve Kürdistan'da çok yerleşemezdi. Ama Ak Parti koalisyon veya ittifak şeklinde çalışıyor. Mesela Kürdistan'da kendi İslami anlayışı olan Hanefiliği değil, Şafiiği destekliyor, tahkim ediyor. Oysa Refah partisi Hanefiliğin propagandasını yapıyordu örneğin. Sonuç olarak Ak parti Kürt islamını bir şekilde Türkiye'ye entegre etmeyi başardı. Bu, Kürt milliyetçileri için ve Kürt hareketi için görülmesi gereken bir şeydir. Zaten boykotta da ortaya çıkan görüntü bu. Yani % 50 oranında boykotçu varsa, diğer kısmı da evetçi. Bu ciddi bir rakam. Bunun üzerinde ciddi olarak düşünmek lazım.

*Kürt sorununun çözümünde siyaset ile şiddet arasında nasıl bir ilişki var?

— Şimdi iki tespit yapmak gerekiyor. İlki Kürt hareketi çıkış koşullarında ve halen de ulusal kurtuluşçu bir hareket. İkincisi ise sol referanslı bir hareket. Hem ulusal kurtuluşçu paradigma hem de sol teoriler pasifizmi savunan kuramlar değil. Her ikisi de amacına bağlı olarak şiddeti politik araç olarak kullanma konusunda teoriler geliştirdiler. Kürt hareketinin şiddet teorileri bu iki paradigmanın karışımı. Dolayısıyla Kürt hareketi de şiddeti araçsallaştıran bir geleneğe sahip. 20. yy da ulusal kurtuluşçu hareketlerin olmazsa olmazları ellerindeki silahtı. Belki de sayfadan çok tetiğe meraklıdır bu gelenek. Bu nedenle ulusal kurtuluşçu hareketlerin elinden silahı alırsanız geriye sadece iyi niyeti kalıyor. Yine Mao ile özdeşleşen bir söz var. Buna göre yumurta kırılmadan omlet olmaz. Dolayısıyla sol paradigma da devrimin belli bir evresinde şiddeti kuramının arasında işlevsel bir noktaya yerleştiriyor. Öte taraftan dönemin koşullarında muhalif hareketlere Türkiye devletinin gül atmadığı da malum. Dolayısıyla bunların etkisiyledir ki Kürt hareketi Gandici bir içerik edinemedi. Elbette tüm her şey dışsal öğelerle de açıklanamaz kanımca. Bu manada bir örnek vermem gerekirse 1932 yılında Celalettin Bedirhan'ın yazdığı bir yazı var şiddetle ilgili. Şiddeti

hançer olarak simgeliyor. Hançeri, yalnızca kendi fiziksel yapısını koruyan bir aygıt olarak düşünmüyor. Bundan da öte, bir toplumun manevi veya kültürel yapısını koruyan veya dilini koruyan bir yapıyla kurguluyor. Daha da ötesi, asimilasyona karşı ve hatta toplumsal entegrasyona karşı dahi şiddetten medet uman bir noktaya geliyor. Bu önemli bir şey. Siz mesela asimilasyona karşı nasıl mücadele edersiniz? Kalemle mücadele edilir değil mi? Ama ulusal kurtuluşçuların böyle bir görüntüde eşitlikçi tarafı yok. Ancak bunu söylerken Celadet döneminde, unutmayalım ki Kürtçe yasaklanmıştı, Recep Peker Nazizmi ithal etmekle görevlendirilmişti, Güneş-Dil teorileri revaçtaydı ve Kürtler daha dağ Türkleri bile değildi.

Özellikle son dönem Kürt hareketi de büyük oranda bu arka plandan beslenerek yola koyuldu. Ama şunu görmek gerekiyor, Kürtlerin ulusal kurtuluş hareketi dönüşüyor. Siyasal enstrümanları ön plana çıkararak muhalif hareket haline geliyor. Şiddeti yedek güç veya meşru müdafaa koşuluna özgülemesi bile ciddi, olumlu bir değişim. Elbette şiddeti tamamen bırakması gerekiyor tabii. Kürtlerdeki değişimi görmek gerekiyor. Daha entelektüel bir muhalefet haline geldi. Daha şehirleşmeye endeksli bir hareket haline geldi. Bu otomatikman şiddeti geri plana itiyor zaten. Aynı şekilde günümüz sol siyasetler de bir şekilde şiddetle arasına mesafe koydu. Zaten ulusal kurtuluşçu paradigmadan söz eden kimse kalmadı. Fakat bunlara rağmen şu önemli bence. Kürt modernleşmesi sadece koruyucu güç olarak şiddete başvurmuyor. Modernleştirici bir alt metin bağlamında da şiddete başvuruyor. Bu çok önemli, çünkü eğer siz hala şiddete modernleştirici bir anlam yüklüyorsanız bu durumda şiddetin bir gün dolaşıp yarattığımız modernleşmeyi bir çırpıda alıp götürmesine de hazırlıklı olmalısınız. Bu ayrıca diğer modernleşme araçlarını da işlevsiz kılmaktadır. Bu konuda Kürt hareketi kendini ciddi olarak sorgulamalıdır. Günümüzde şiddetin insanı, doğayı, toplumu modernleştirmediği, özgürleştirmediği hatta tersine yok ettiği bilinen bir şey. Fakat halen kimi zaman Fanon'un "şiddetin özgürleştirdiği" tezinden medet umuluyor.

*Kemalizm sonrası nasıl bir sola ihtiyacımız var?

— Öncelikle Kemalizmin sonrası mümkün bir şey mi? Kemalizm sonralı/sonlu bir ideoloji mi? Hegel'yen bir diskura kaymak istemem. Fakat sol açısından Kemalizmden kopuş mümkün mü, bu bence önemli.

Kemalizmden kopuş deyince Şu aklıma geliyor: Foucault'a soruyorlar "Tarif ettiğiniz sistemin içinden çıkmak mümkün mü" diye, "Bir Şey diyemem, bilemiyorum" diyor. " Sistemden ıkıŐ için ürettiğiniz Şeyler çoğunlukla sistemi yeniden üreten Şeyler" anlamında dngsellikē işaret ediyor.

Kemalizmin içinden çıkmak mümkün mü? TartıŐılabılır. Bunu tartışmak gerekir de. Yani Kemalizm, başta da belirttiğim gibi Fransız modernleŐtirmecilerini kendi öncüsü kabul eden, mantıksal pozitivizmi kendine bir ideolojik aygıt olarak alan, bilimi dogmatik bir rehber haline getiren, tepeden modernleşmeyi içeren bir restorasyon hareketi. Buna bonapartizm diyenler de var. Şimdi solun Kemalizmle buluşması ve hatta ona dahil olmasının mümkün bir alt yapısı ve i içe geçen anlam dünyaları var. Bunun tarihsel arka planı da var. Kadro dergisinden Yn dergisine inşa edilmiş bir sol-kemalizm birlikteliği var. Bu yle bir anda olmadı elbette ki. Fakat bu birlikteliği alıp bunu kazıdığınızda özellikle bu birlikteki solu kazıdığınızda karşımıza Kemalizmin sol tercümesi çıkar. Kimi sol teoriler ve enternasyonal kavramlar dahi Kemalist bir özle otantikleŐtirildi, bağlamından koparıldı. Bu nedenle sol, çoğunlukla kemalizmin bağajı işlevini üstlendi. Gerçekten de Türkiye'de Kemalizm su gibidir. İçine girdiği kabın Şeklini alan ve örtük hale gelen gizli bir ideolojidir. Bugün Türkiye'deki muhalif hareketlerin içinden sözgelimi anarŐizmin, feminizmin, siyasi İslamcılığın, Kürt milliyetçiliğinin, solculuğun içinde gizli Kemalizmler vardır.

Kemalizmden kopuş bu nedenle mümkün mü bilmiyorum, fakat bildiğim bir kaç Şey var. Birincisi, Kemalizmin anti-emperyalist bir hareket olup olmadığının sol gelenek tarafından yeniden düşünülmesi gerekiyor. Kemalizme anti emperyalizm ve kapitalizme karşıtlık vehmeden sol anlayışı konuşmak bence vakit kaybıdır. Eğer, anti-emperyalist bir hareket nitelemesinde ısrarcı olunuyorsa, Kemalizmden kopmak biraz zor görünüyor. İkindisi, bir hareket stili olarak Doğan Avcıoğlu veya diğer arkadaşları gibi, Kemalist bürokrasiyi, aydın sınıfını veya askerleri kendi yanımıza alıp toplumu dnŐtreceksek, yani tepeden bir modernleşmeyi ele alacaksak yine Kemalizmin içinden çıkmak mümkün görünmüyor. Üçüncüsü solun gerçek anlamda hem teorik düzeyde hem pratik düzeyde Kemalizmin inşa ettiği iktidar biçimleriyle hesaplaşması lazım. Belki de sol, Kemalizmi anarşizmle yıkamalı. Bunların

toplama olarak sol, kemalizmi sol Mesihçi olarak sunup bunun peşine düşmekten kendini kurtarmalıdır. Kemalist pozitifizmin inşa ettiği düzen artı ilerleme eşittir kurtuluş fikrinden kendini sıyrıp solun gerçek değerleri olan örgütlülük artı mücadele eşittir adalet fikrine asılmalıdır. Bunun devamında ise bir batılılaşma projesi olarak Kemalizm fikrinden uzaklaşmalıdır. Yani kısacası anti-Kemalist bir düşünsel zeminin inşası başlangıç için iyi bir nokta olabilir.

Öte taraftan dediğim gibi Kemalizmin Türkiye'deki solla o kadar çok iç içe geçmişliği var ki, neyin sol, neyin Kemalizm olduğunu ayırd etmek çok zor. Hele bizim gibi Kürtler açısından daha zor. Söylediğim gibi sol, Kemalizmin bir keşif kolu, asimilasyoncu bir kolu gibi çalıştı Kürt coğrafyasında. Dolayısıyla Kemalizmden kopan bir solun öncelikle Kürtlere kendini iyi bir şekilde ifade etmesi lazım. İfade etmesinin yanında bunu kanıtlaması lazım. Nasıl kanıtlayacağını bilemem. Ama asimilasyondaki rolünü telafi için Kürtçe öğrenerek işe başlayabilir.

Žižek’in *Robespierre*’ine önsöz

Jakoben küfür olarak kullanılan bir sözdür. Open Office’de Jakoben kelimesini yazmaya başladığımda program Jakob...’u “Jakoben-elitist” olarak tamamladı örneğin. Program daha önce yazılmış kelimelerden öğreniyor. Dolayısıyla bu önsözün yazıldığı bilgisayarda okunmuş makaleler özetlenmiş oluyor.

Bir düzeltme yapayım. Jakoben bazıları için bir küfür, bazıları içinse bir övgü kelimesidir. Son dönemde sol içinden yapılan tartışmalarda ‘Jakoben’ İttihatçılık, dolayısıyla “vesayet rejimi” ve Kemalizm ile özdeşleştiriliyor. Tam da bu sebepten dolayı Ergenekon solu bu terimi “Jakobencilik”¹ olarak kullanmaktan hoşlanırken, “Kemalist olmayan” bir sol yaratmaya çalışanlar da kaçmaya çalıştıkları eski solun elitizmine atıfta bulunmak için kullanıyor.

Bu durum yeni sol açısından bir problem, çünkü Marks ve Engels de Jakobenler’i severdi.² Yani, klasik Marksist gelenek de mi elitist? Bu, cevaplamamız gereken bir soru.

Burjuva devrimleri sol ve egemen sınıf için yakıcı bir konu. Kapitalizm, savaş sonrası ekonomik büyüme dönemi bitip krizlere doğru yöneldiğinde ve kendisinden daha az emin hale geldiğinde, burjuva

---

1: Sol.org. tr sitesine kısa bir göz attığımızda birçok örnek bulacaksınız.

2: Engels ve Marx Neue Rheinische Zeitung makalesinde Neue Rheinische Zeitung’un Jakoben Kızıl şapka takan matbaacıları onaylayarak anlatır. Neue Rheinische Zeitung, Collected Works, 26. Cilt, s. 120

devrimlerini tarihin dışına atarak ‘temel olarak hiçbir şeyi değiştirmeyen’ ‘yerel sıkıntılar’ olarak tarifleyen akademik yazılar artmaya başladı. Kapitalist sınıf gücünün şiddet içeren bir devrimden kaynaklandığı bilirse tabandan gelen yeni ayaklanmalar karşısında daha az meşru olacağından korkuyor.

Britanya işçi sınıfının, halen aristokraziye ait topraklarda pazar günleri yürüme hakkı için verdiği mücadeleden kalma eski bir öyküsü var. Bir lord, işçiye “Toprağımdan defol!” der, işçi de lorda “Bu toprak nereden senin oluyor?” diye sorar. Lord babasından kendisine miras kaldığını ve babasına da onun babasından miras kaldığını söyler. İşçi “Ama bütün bu babalardan önce, ailen bu toprağı nasıl elde etti?” diye sorar. Lord gururla cevap verir: “Atalarım bu topraklar için savaştı.” “Öyleyse” der işçi “ceketini çıkar, şimdi bu topraklar için yeniden savaşalım.” Meşruiyet önemlidir.

Bu batılı süreç, Türkiye’de tersinden işledi. Vesayet rejiminin meşruluğu sözde devrimdeki köklerinden ve bu devrimin kazanımlarını savunma ihtiyacından gelir. Söz edilen savaş 1919-1922’dir. Dolayısıyla batı burjuvazisi “kana susamış” Jakobenlere acırken, Türkiye’de statükonun savunucuları, en azından solda duranları, zaferleriyle övünür.

Marksist gelenek için burjuva devrimleri önemlidir çünkü bu devrimler kitlelerin en yakın dönemde tarih sahnesine çıkışlarını temsil eder. Burjuva devrimlerinin gelişimindeki çatışmalar ve çelişkiler genel olarak devrimci bir değişimin nasıl işlediğini incelemek için bir laboratuardır. Farklı şartları ve amaçları hesaba katan Marks, Engels, Lenin burjuva devrimlerinden öğrenmeye çalıştılar ve onları referans noktası olarak kullandılar. Troçki, Stalin’in iktidara yükselişinden bahsederken Marksist geleneğe aşına olan Stalin de dahil herkesin tam olarak ne anlama geldiğini bildiği ‘Thermidor’³’a atıfta bulunur.

Burjuva devrimlerine liderlik yapmış figürlerin kurumsallaştırılması Türkiye’ye özgü değildir. Güney Amerika’nın İspanya’nın egemenliğinden kurtulma mücadelesine önderlik eden Simon Bolivar’ın bir kült olarak etkisi o kıtada hala çok yaygındır. Venezüella’da Hugo Chavez

---

3: Fransız devriminin yeni takviminde, 9 Thermidor, Yıl II (27 Temmuz 1794) devrimin radikal dönemini bitiren ve sonraki gün Robespierre’in ve diğer Jakoben liderlerin topluca idam edilmesine sebep olan karşı devrimin tarihidir. Bütün Fransız Devrimi tarihindeki diğer her hangi bir günden çok daha fazla insan giyotine vuruldu. Karşı devrim kan dökerken devrimden çok daha hızlıydı.

kendisini ‘Bolivarcı’ olarak tanımlar. Fakat Türkiye’nin ‘Kemalistleri’nin ‘Bolivarcı’ Chavez’in radikalliğiyle alakası yoktur.

On yıllardır sol çoğunlukla eleştirmeksizin kabul edilen resmi “Türk İnkılâp Tarihi” mitlerinin hegemonyası altındaydı. Bir süredir solda çoğalan bir kesim başka bir yol inşa ediyor. Dolayısıyla “Jakobenizm” terimi bu tartışmalarda merkezi bir rol oynuyor.

Bu sebeplerden dolayı Slovak Žižek’in *Robespierre* makalesini yayınlıyoruz. Žižek’in metni Robespierre’in makalelerinin ve konuşmalarının derlemesine bir giriş ve Robespierre’i savunuyor, dolayısıyla tartışılması gerekiyor. Bu nedenle de kısa bir önsöze ihtiyaç duyduk.

Slovak Žižek şu an Britanya ve ABD’de çalışan Slovenyalı bir Marksist. Postmodernizmin aşırı dozunun etkisi altında çile çeken akademik dünyada, kapitalizmin krizi derinleşirken, Žižek akademik gündeme Marksizm’i geri taşımasıyla tanınıyor. Eski Yugoslavya’da Tito rejimi altında görüşleri sebebiyle mağdur olan Žižek’in çalışmaları ancak 1989 sonrası daha yaygın hale geldi. Kendisinin gizli Stalinist olduğu suçlamalarına karşı Žižek şöyle cevap veriyor: “Bakın, eski sistemin ne bok olduğunu gerçekten biliyorum.” Žižek şimdi çok popüler. Hakkında iki film yapıldı ve yazılarına adanmış bir akademik yayın var.⁴ Çeşitli zamanlarda İstanbul’u ziyaret etti, toplantıları tıka basa doluydu. Karikatürlü konuşma videolarını YouTube’da bulabilirsiniz.⁵

Burada Žižek’in büyük yapıtlarının tamamını inceleyemeyiz. Žižek psikoanalitik teori ve modern kültür örneklerinin zenginliğiyle eğlenceli bir şekilde yazar ve konuşur. Klasik Marksist gelenekten doğrudan alınan argümanları taze ve eğlenceli bir biçimde yeniden ifade etme konusunda daha iyisi yoktur. Fakat dinleyicilerinin dikkatleri sunulan eğlence ile dağılırken, argümanlarını desteklemeyen iddialara doğru kayabiliyor. Bir örnek vereyim; Žižek ‘Şiddet’ kitabında terörizmi öven bir gazete makalesinden alıntı yapar: “Ne zaman sen... silahların ve bombalarınla... anavatanın hainleri ve işgalcilerini... gönderirsen... kalplerimizde küçük bir tatil yaparız.”⁶ Sonrasında bu sözlerin bir ABD’li Siyonist

4: [Http://zizekstudies.org/](http://zizekstudies.org/)

5: Örnek: <http://www.youtube.com/watch?v=hpAMbpQ8J7g>. Žižek ‘in hayırseverlik, tüketicilik ve sistem hakkındaki konuşması tarzının ve eksikliklerinin iyi örneklerinden birisi. Son birkaç cümlesinde aslında söylediğini kastetmediğine dair eklemeler yapması da argümanlarının sorumluluğundan nasıl kaçtığını gösteriyor.

6: Slavoj Žižek, *Violence*, London 2008, s. 101.

tarafından 1940'larda İsrail devletini kuran Siyonist teröristleri övmek için yazıldığını açıklar. Buraya kadar her şey güzel. Žižek beklentilerimizi bozarak ve şaşırtarak terör üzerine önemli bir ideolojik vurgu yapar. Ancak birkaç sayfa sonra, Orta Doğu'daki problemlerin çözümü için tek yol olarak hem Arapların hem de Yahudilerin Kudüs üzerindeki iddialarından vazgeçmelerini önerir. Fakat bu iki halkın koşullarının simetrik olmadığını görmez. İsrail ABD tarafından silahlandırılmışken Filistin halkı hiçbir devlet tarafından desteklenmez -özellikle de yozlaşmış Arap liderleri tarafından.

Bu Žižek'in tipik tarzıdır. Akademinin görüşü açısından her şeyi liderlerin bakışıyla açıklar ve liderlerin kitle desteği olmadan lider olamayacağını görmez. "Eğitimcileri kim eğitecek?" sorusunu sormaz. Dolayısıyla Žižek'in Marksizm'i, biraz Stalinizm savunusu projesi kokmaktan daha fazlasını taşır. Tartışmalarındaki atlamalar ve kopmalar George Orwell'in romanı 'Hayvan Çiftliği'ni hatırlatır. Orwell romanında Rus devrimi ve dejenerasyonu değerlendirmesini ince bir şekilde üstü örtülü yapar. Dış dünya ile ilişkilerin yarattığı baskının Hayvan Çiftliği'ndeki devrimi nasıl bir kenara attığını ve domuzlar tarafından temsil edilen Bolşeviklerin sonunda nasıl Hayvan Çiftliği'nin sahibi olan insanlar kadar baskıcı olduğunu gösterir. Fakat Orwell'in değerlendirmesinde kritik bir durum atlanır. Birçok domuz ve diğer hayvanlar Rus Devrimi'ndeki figürleri temsil eder. Fakat Lenin ve Stalin ironik bir şekilde ismi Napolyon olan aynı domuz tarafından temsil edilir. Bu, Orwell'in tüm değerlendirmesine farklı bir renk verir. Orwell politik olarak Žižek'in durduğu konumun tam zıttındadır. Orwell, İspanya devrimindeki mücadele deneyiminden sonra o kadar anti-Stalinist olmuştur ki Leninizm'e karşı da bir alerji geliştirmiştir. Aynı gelişme Orwell'den daha az ciddi ve daha az dürüst birçok sosyalisti de etkilemiştir. Žižek de Orwell gibi Lenin ve Stalin arasındaki devamlılığı ima eden aynı argümanı kullanır. Fakat Žižek argümanını Lenin'in meşruluğunu azaltmaktan ziyade Stalin'i meşrulaştırmak için kullanmaktadır. Bunu yaparken de Stalin'in iktidara gelebilmesi için Bolşevik Parti'nin üyelerinin çoğunu elimine etmek durumunda olduğu basit gerçeğini görmezden gelir.

Buradan Žižek'in Robespierre makalesine geliyoruz. Žižek sözde "kana susamış Jakoben" Robespierre'den farklı bir Robespierre gösteriyor. Žižek'in makalesinin önsöz olduğu Robespierre'in kendi

yazılarından oluşan kitapta onun idam cezasına karşı ve idam cezasını uygulamak istemediği için yargıç olmayı reddetmiş bir avukat olduğunu, savaş ve milliyetçilik karşıtı bir enternasyonalist, baskı altındaki dini bir azınlık olan Yahudilerin haklarının savunucusu ve Fransa sömürgelerindeki köleliğe karşı olduğunu öğreniyoruz.

Jakobenizm Fransa kolonilerinde köleliği kaldırdı ve meclis başkanlığına *siyah bir kadın* getirdi.

Robespierre Jakobenizmi Hrant Dink cenazesini boykot edenlerin benimsediği hayali elitist/otoriter Jakobenizm değildir.

Žižek gerçekten kapitalist sistemden nefret eden biri olarak Robespierre'e sempati duyar. Fakat Robespierre'i, kitle hareketine bağımlı olan bir lider olarak değil yalnızca devrimci iradenin bir temsilcisi olarak görür.

Dolayısıyla Žižek kritik bir soruyu kaçırır. Neden Robespierre, devrimcilerin en radikal ve tutarlı olanı, kaybetti? Çünkü Robespierre yeterince radikal ve tutarlı değildi ve olamazdı da. Her şeyden önce o bir burjuva devrimcisiydi ve radikal amaçlarını gerçekleştirmek için desteğine ihtiyaç duyduğu yoksul kitlelerle ilişkisi en iyi durumda bile çelişkiliydi.

Robespierre ve Jakobenler temel bir çelişki ile karşı karşıyaydı. Onlar küçük mülk sahiplerinin ütopyik bir cumhuriyetini savundular. Fakat kent yoksullarının ve Paris işçilerinin desteğine muhtaçlardı. Bu desteği garantilemek için enflasyon artarken temel ürünlerin fiyatlarını kısıtlayan Maksimum Yasası'nı çıkarmışlardı. Fakat 1794 başında Jakobenlerin parçası olduğu hükümet tüccarların karlarını arttıran hükümleri geçirdi. Bu Jakobenlerin aldığı desteğin azalmasına sebep oldu ve Robespierre'in idamından sadece beş gün önce 5 Thermidor'da, Robespierre'in destekçileri tarafından kontrol edilen Paris Komünü işçi ücretlerine Maksimumu uyguladı. Bu birçok işçinin ücretlerinin gerçek değerini yarı yarıya indirdi. Robespierre idam edilirken kalabalık "Kahrolsun Maksimum" diye bağırıyordu. Robespierreiler Maksimumu yoksulu korumak için uygulamıştı, fakat bu uygulamayı ihtiyaçları olan desteği sağlayan işçilere karşı kullandıklarında kendilerini mahkum ettiler.

Yani, Robespierre'in gücü ve zayıflığı sınıfsal konumuyla belirlendi. Yoksullar için savaşırken ve hareket ederken güçlüydü. Devrimi sürekli daha da sola götürüyordu. Kendi radikal küçük burjuva ütopyası ile yoksulun talepleri arasında seçim yapma ikilemi ile karşılaştığında

sözünü tutmadı ve kendi ölüm fermanını imzaladı.

Žižek olayları böyle okumuyor. Žižek'e göre Robespierre sınıf güçlerinden bağımsız, devrimci iradenin kişileşmiş hali. Bu okuma Žižek'in neden Robespierre'in hatalarıyla uğraşmadığını gösteriyor.

Bu da bizi Türkiye'ye, geçmişimize ve burjuva devrimimize getiriyor. Türkiye'nin burjuva devrimi ile Fransız devrimi arasında paralellikler kurmaya çalışmak ve bizim Danton'umuz, Robespierre'imiz, Napolyon Bonapart'ımız kim diye sormak naif bir yaklaşım olur. Türkiye devrimi 1789-1799 Büyük Fransız Devrimi'nden çok daha farklı koşullarda gelişti. 1908'de kapitalizm dünyaya hükmediyordu ve Türkiye devrimi askeri ve ekonomik olarak daha verimli olan bu üretim tarzıyla yarışabilme ihtiyacı ile tetiklendi. Türkiye'nin işçi sınıfı 1908'de, 1789 Fransız işçi sınıfından daha gelişkindi. Avrupa'nın Osmanlı İmparatorluğu üzerindeki askeri etkisi Türkiye Devrimi'nde subayların öne çıkan rolünün sebeplerinden biriydi.

Bu iki devrim arasında bazı açık benzerlikler var. Eğer 1908 ve yeni anayasa, 1789 Kurucu Meclisi'nin toplanması, sonrasında Bastille ayaklanması ile ilişkilendirilirse; Nisan 1909 karşı devrim girişimi ve buna karşı devrimci yanıt, 1792'de Kralın karşı devrimci güçleri harekete geçirmesine karşı devrimci güçlerin kralı yıkarak idam etmesine benzetilebilir.

Bu benzerlikler, az çok ikna edici fakat bunlar yalnızca benzerlik. İş başındaki politik güçlere ve onların lider figürlerine baktığımızda bu benzerlikler bozuluyor gibi. 1908'den 1918'e kadar aynı üçler erki, önceleri sahnenin arkasından 1909'dan sonra ise açıkça yönetiyor. 1908'in İttihatçı devrimcileri aynı zamanda 1915 Tehciri'nin uygulayıcılarıdır.

Dolayısıyla Talat, Cemal ve Enver üçler erki Danton, Robespierre ve karşı devrimci Direktuar rollerinin hepsini ardı ardına oynadılar. Onlar hem devrimin hem de siyasi karşı devrimin liderleriydi.⁷ 20. yüzyıl başındaki farklı politik ve ekonomik şartlar ve 1908-1909 devriminin çoklu etnik yapısı bunu mümkün kıldı.

Türkiye devriminin daha radikal kanadını Ermeniler, Rumlar,

7: Siyasi karşı devrim ile kastettiğimiz demokrasinin ortadan kaldırılması; bu durum devrimi mümkün kıldı. Fransa'da olduğu gibi, bu eski sisteme bir dönüş anlamına gelmedi, ancak sağa doğru keskin bir kayış yaşandı.

Yahudiler, Bulgarlar ve elbette ki bu etnik çeşitliliğin etkili olduğu işçi sınıfı oluşturuyordu. Dolayısıyla Türkiye devriminde Robespierre'in mirasçılarını ararsak 1908 devriminin kazanımlarını korumaya çalışan en militan kesim olan bu güçleri görmeliyiz. Yeni bir Türk milliyetçiliği statükosu uydurulduğunda devrimin liderleri olarak ilk acıyı çekenler de bu güçler olmuştur. Türkiye devriminin Thermidor'u Türk milliyetçiliği ve buna eşlik eden 1912'de "sopalı seçim" ile başlayan demokrasi karşıtlığı, 1913 İttihat ve Terakki kongresinde "Türk Ulusal Ekonomisi"ni geliştirme hedefi ile devam etti ve 1915 Tehcir'i ile doruğa ulaşarak 1908-1909 devriminin radikal motorunu -Ermenileri- tasfiye etti.

Bu benzerlik çok daha ileriye götürülebilir ancak Tehcir en dehşet verici siyasi karşı devrimdi, Ermeniler Türkiye devriminde önemli bir radikal güç olmuştu. Yani Thermidor ve Tehcir arasındaki paralellikler açıklanmaya değer. Fransız Thermidor'unu izleyen Direktuvar bilinmeyen bir generalinin yükselişine kapı açtı; Napolyon Bonapart önce diktatör sonra imparator oldu.

Bu yayının amacı Türkiye solunun yeniden inşasına yardımcı olabilecek bir dizi tartışma açmak. Bu tartışmalardan biri genel olarak burjuva devrimi, özel olarak da Türkiye ile ilgili. Akademik yeni solun lider düşünürlerinden Žižek'in makalesini yayınlamak bu süreçte bir başlangıç. Gelecek sayımızın sayfaları cevaplara ve tartışmalarınıza açık.

Editör

Robespierre ya da Terörün ‘İlahi Şiddeti’

Slavoj Žižek

1953’te, Çin Başbakanı Zhou Enlai, Kore Savaşını sona erdirmek amacıyla barış görüşmeleri yapmak üzere Cenova’dayken, kendisine Fransız Devrimi hakkında düşüncelerini soran bir Fransız gazeteciye şöyle karşılık verdi; ‘Bunu söylemek için hala çok erken.’ Bir biçimde haklıydı; 1990ların sonunda ‘halk demokrasileri’nin parçalanıp dağılmasıyla, Fransız Devriminin tarihi önemi için verilen mücadele yeniden alevlenmişti. Liberal revizyonistler, 1989’da Komünizmden feragat edilmesinin tam zamanında gerçekleştiği fikrini dayatmaya çalışmışlardı; bu, 1789’da başlayan bir devrin sonuna gelindiğine işaret ediyordu, ilk kez Jakobenlerle birlikte sahnede boy gösteren devletçi-devrimci modelin son başarısızlığına.

Başka hiçbir yer yoktur ki, ‘her tarih, şu anın tarihidir’ hükmü Fransız Devrimi vakasında görüldüğünden daha doğru olsun: bununla ilgili tarihyazınsal algı, politik çekişmelerin ayak oyunları ve gel-gitlerine daima yakından ayna tutmuştur. Tüm muhafazakâr türlerini teşhis eden işaret, kati bir ret içerir: Fransız Devrimi başlangıcından itibaren bir felaketti, tanrısız modern aklın ürünü; insanlığın habis işlerine Tanrının verdiği ceza olarak yorumlanması gerekir. Bu nedenle, izler elden geldiğince adamakıllı bir şekilde yok edilmelidir. Tipik liberal tutum, farklılaşmış olandır: formülü 1793süz 1789’dur. Kısacası, hassas liberallerin istediği, kafeinsiz devrimdir, devrim kokmayan

bir devrim. François Furet ve diğeri, böylece tarihi bir anomaliye indirgeyip, modern demokrasinin temelini oluşturan bir olay olarak Fransız devrimine statü kaybettirmeye çalışırlar: kişisel özgürlüğün ve benzerlerinin modern ilkelerini öne sürmede tarihsel bir zorunluluk bulunuyordu, ne var ki İngiliz örneğinde görüldüğü gibi, aynı şey daha barışçıl bir yolla çok daha etkili bir şekilde başarılabildi... Radikaller, aksine, Alain Badiou'nun adlandırdığı gibi 'Gerçeğin tutkusu' tarafından ele geçirilirler: Eğer A - eşitlik, insan hakları ve özgürlükler- dersiniz, sonuçlarından kaçmamanız, fakat B - hakikaten savunmayı ve A'yı iddia etmeyi gerektiren terör- demek için cesaretinizi toplamanız gerekir.[1]

Ne var ki, günümüz Solunun kısaca bu yoldan gitmesi gerektiğini söylemek işin fazlasıyla kolayına kaçmak olur. 1990'da, etkili bir şekilde, bir şey, bir nevi tarihsel kesinti meydana geldi: bugünün 'radikal Solu' dâhil herkes, devlet-merkezli karakteriyle Jakobenlerden miras kalan devrimci terörden bir şekilde utanç duymaktadır ki, politik etkinliğini yeniden elde etmek durumundaysa Solun, nihayet sözde 'Jakoben paradigma'yı terk ederek kendisini baştan aşağıya yeniden türetmesi gerektiği yaygın biçimde kabul gören düstur olsun. 'Ortaya çıkan özellikler', merkezileşmiş hiyerarşiden çok, çoğul öznelliklerin kaotik etkileşimi, özgür etkileşim, tek bir Gerçek yerine fikir izdihamının yaşandığı post-modern çağımızda, Jakoben diktatörlük esas itibariyle 'bizim zevkimize' hitap etmez ('zevk' terimine, temel ideolojik bir durum adı olarak olanca tarihsel ağırlığı verilmelidir). Bizim fikir özgürlüğü, piyasa rekabeti, göçebe çoğulcu etkileşim vs. evrenimize, ifşa edilen amacın 'gerçeğin ellerinde hürriyetin kaderine geri dönmek' olduğu, Robespierre'in o Gerçeğin (Büyük G ile elbette) politikasından daha yabancı bir şey düşünülebilir mi? Bu tür Gerçek ancak terörist bir biçimde uygulanabilir:

Halk hükümetinin barış zamanında ana zembereği erdemse, halk hükümetinin devrim zamanında ana zembereği hem erdem hem de terördür: erdem, ki terör onsu felakettir; terör, ki erdem onsu güçsüzdür. Terör, aceleci, haşin, esneklikten uzak adaletten başka bir şey değildir; bundan dolayı erdem yaymadır; vatanın en zorlayıcı gereksinimlerine uygulanan, demokrasi genel ilkesinin bir sonucu olarak o kadar da özgül bir ilke değildir.

Robespierre'in tartışma çizgisi karşıtların paradoksal özdeşliği çerçevesinde en üst noktaya ulaşır: devrimci terör, ceza ve hoşgörü arasındaki karşıtlığı 'sublate' eder - düşmanlara verilen adil ve katı ceza, insafsızlık ve merhameti birleştiresin diye hoşgörünün en yüksek formu olur.

İnsanlığa zulmedenleri cezalandırmak: ki o hoşgördür; onları bağışlamak barbarlıktır. Zalimlerin insafsızlığı, biricik ilke olarak içinde o insafsızlığı barındırır: cumhuriyet hükümetinin ilkesi ise lütfâ dayalıdır.

O halde radikal Solun vasiyetine sadık kalanlar tüm bunlarla ne yapmalıdır? En azından iki şey. Öncelikle o terörist geçmişin bizim olarak kabul edilmesi zorunlu, hatta -veya kesinlikle çünkü- eleştirel biçimde reddedilse dahi. Liberal ya da Sağcı eleştirilerin önünde suçlu hissetmenin yol açtığı o yarım-gönüllü kendini savunma halimize karşı tek alternatif: Eleştiri işini muhaliflerimizden daha iyi yapmak zorundayız. Ne var ki, öykünün tamamı bu değil: Muhaliflerimize mücadele alanı ve konusunu belirleme izni de verilmemelidir. Bunun anlamı, acımasız bir öz-eleştirisinin gözü pek bir kabul ile el ele vermesi gerektiğidir. Marx'ın Hegel'in diyalektiği üzerine ortaya koyduğu yargılar yeniden ifade bulsa, Jakoben Terörün 'rasyonel çekirdeği' demek birinin içinden gelecektir.

Materyalist diyalektik, şimdiye değin, belli bir neşe içermeden, hiçbir politik konunun gerçeğın sonsuzluğuna erişemediğini, terör anları olmaksızın yayılıp kendine yer açtığını varsayar. Bu yüzden Saint-Just sormuştu 'Ne Erdem ne de Terör isteyenler ne yapmak ister?' Yanıt ünlüdür: yozlaşma isterler - öznenin yenilgisinin diğer bir adı. [2]

Ya da Saint-Just'ün özetle ifade ettiğı gibi: "Genel iyiyi üreten her zaman berbattır." [3] Bu sözler, genel iyiyi şiddet uygulayarak topluma dayatma hevesine karşı bir uyarı olarak değil, fakat aksine sorgusuz sualsiz onaylanması gereken acı bir gerçek olarak yorumlanmalıdır.

Akılda tutulması daha da can alıcı olan nokta, Robespierre'e göre, devrimci terörün savaşın epeyce karşıtı olmasıdır: Robespierre bir

1: [Ed. Notu] Sublate: Daha küçük bir kendiliğın daha büyük olanın içinde özümşemesi.

pasifistti, ikiyüzlülük veya insani duyarlılığın dışında kalan biri değil, fakat çünkü uluslararası savaş, kural olarak, her ulusun içinde devrim mücadelesini karartan bir araç işi görür. Robespierre'in 'Savaş Üzerine' adını taşıyan konuşması bugün özel bir önem taşır: Konuşma onu, neredeyse zor kullanarak, savaşa vatanperver çağrısını ifşa ettiği gerçek bir pasifist olarak gösterir ki o savaş, devrim sürecinin radikalleşmesini başka bir yöne saptırmak amacıyla 'devrimsiz devrim' isteyenlerin bir girişimi olarak Devrimin savunması biçiminde formüle edilse dahi. Onun duruşu, böylece, toplumsal yaşamı militarize etmek ve onun üzerinde diktatörce bir kontrol sağlamak için savaşa açlık duyanların tam karşısındadır. [4] Bu da, ayrıca, Robespierre'in neredeyse zorla 'libere' ederek devrimi diğer ülkelere ihraç etme hevesini ifşa etme nedenidir:

Fransızlar, kendi iradesine karşı olan bir ulusu mutlu ve özgür gösterme konusunda bir tür deliliğin pençesine düşmüş değiller. Fransız halkının bağımsızlığı önünde saygıyla eğilebilmiş olsalardı, bütün o krallar kana bulanmış taçları üzerinde filizlenerek büyür ya da cezalandırılmadan can verebilirlerdi.

Jakoben devrimci terör, vatandaşlarının barış içersinde kendi ilgilerine yönelmelerine izin verildiği, o burjuva yasa ve düzen evreninin 'temel suçu' olarak kimi zaman doğrulanır. Bu iddia iki bakımdan reddedilmedir. Yalnızca olgusal anlamda yanlış değil (çoğu muhafazakâr, Cromwell meselesi olduğu halde Büyük Britanya'da yaşanan durumda olduğu gibi terörist taşkınlıklar da olmadan, burjuva yasa ve düzeninin üstesinden gelinebileceğine işaret etmekte haklıydı...); çok daha önemlisi, 1792-94 devrimci Terör, Walter Benjamin ve diğerlerinin adlandırdığı gibi devlettemelli şiddet meselesi değil, aynı zamanda 'ilahi şiddet' meselesiydi. [5] Benjamin yorumcuları, 'ilahi şiddet'in dişe dokunur anlamda neyi ifade edebileceği ile mücadele içindeler - bu, yoksa asla gerçekleşmeyen başka bir Solcu 'saf' hadise düşü mü? Burada, proletarya diktatörlüğüne örnek olarak, Friedrich Engels'in Paris Komününe göndermesi akla gelmelidir:

Sosyal-Demokrat cahiller geç de olsa bir kere olsun sağaltıcı terörü içlerine sindirip söze döktüler: Proletarya Diktatörlüğü. İyi güzel de, efendiler, bu diktatörlük neye benzer bilmek istiyor musunuz? Paris Komününe bir bakın. Proletarya Diktatörlüğü işte oydu. [6]

Şunu tekrar etmeli, *mutatis mutandis* [gerekli değişikliklerin yapılması koşuluyla], yerinde kullanılan ilahi şiddet: ‘İyi güzel de, sayın eleştiri kuramcıları, bu ilahi şiddetin neye benzediğini bilmek istiyor musunuz? 1792-94 devrim Terörüne bir bakın. İşte o İlahi Şiddetti.’ (Ve seri devam ediyor: 1919’un Kızıl Terörü...) Yani, tüm o bilgisizlik tellallarının yarattığı karanlıktan sakınarak, ilahi şiddeti pozitif anlamda mevcut tarihi bir fenomenle korku duymadan özdeşleştirmeli. O dışarıda yükselen toplumsal alanın dışında kalanlar körü körüne greve gittiğinde, talepkar ve kanun koyucu hızlı adalet/intikam, bu ‘ilahi şiddet’tir - hatırlayın, on sene ya da öyle bir zaman önce, Rio de Janeiro’da bir panik yaşanmıştı; kalabalıklar *favelastan* [*gecekondu mahallesi*] kentin zengin semtine inerek, süpermarketleri yağmalamaya, yakıp yıkmaya başladılar - BU ‘ilahi şiddet’ti... İncilsel çekirgeler gibi, insanın günah işlediğinde gördüğü ilahi ceza, hiç olmadık yerde darbeyi indirir, sonsuz bir vesile - ya da, Robespierre’in XVI.Louis’nin idamını istediği konuşmasında ifade ettiği gibi:

Halklar, adliyelerle aynı şekilde yargılamıyorlar; hüküm vermiyorlar, yıldırımlar fırlatıyorlar; kralları mahkum etmiyorlar, onları öylece hükümsüz yere geri bırakıyorlar; ve sırf bu adalet bile adliyelerdekine denktir.

Benjaminici ‘ilahi şiddet’in, tam da eski Latin sözü olan *vox populi, vox dei*’deki [*halkın sesi, tanrının sesidir*] ilahi anlamda anlaşılması gerekir: ‘Bunu, sadece Halk İradesinin aracı olarak yapıyoruz’ ifadesindeki sapık anlamda değil, fakat egemen kararın tek başına oluşunun kahramanca varsayımı olarak. Bu, mutlak tek başınalıkta verilen bir karardır (öldürme, birinin yaşamını riske atma veya kaybetme kararı), büyük Öteki için içinde yoktur. Bu ekstra-ahlaki ise ‘ahlaki olmayan’ değildir, yapana bir nevi melek masumluğu içinde kafasızca öldürme yetkisi vermez. İlahi şiddet sözü, *fiat iustitia, pereat mundus*’tur [*dünyanın yıkılması pahasına adalet yerini bulmalıdır*]: adalettir, ‘halk’ın (parçası olmayanın anonim parçası) kendi terörünü dayattığı ve diğer kesimlere bedelinin ödetildiği -uzun bir zulüm, sömürü, acı çekme tarihi adına Kıyamet Günü- adalet ve intikam arasındaki ayrımın ortadan kalktığı noktadır, ya da, Robespierre’in sarsıcı bir biçimde ifade ettiği gibi:

Ne istiyorsunuz, siz, Fransız halkı temsilcilerinin dudaklarında erkini kaybeden gerçeği isteyenler? Gerçeğin, kuşkusuz ki gücü vardır, kendi öfkesi vardır, kendi despotizmi; etkileyici aksanları vardır ve berbat olanlar, kirli vicdanlarda olduğu gibi temiz kalplerde de cebren yankılanır ve o gerçek olmayanın, Salome'un cennetin yıldırımlarına öykünebildiğinden daha fazlası gelmez elinden; fakat bunun için doğayı suçlayın, insanları suçlayın, onu isteyen ve seven insanları.

Ve Robespierre'in, gerçekten istedikleri 'devrimsiz devrim' olan ılımlılara yönelttiği ünlü suçlamasında amaçladığı da budur: onlar, demokrasi ve terörün birbirine değmediği aşırılığa kaçmayan bir devrim isterler, toplumsal kurallara saygılı bir devrim, önceden varolan normlara boyun eğen, içinde şiddetin 'ilahi' boyuttan soyunduğu ve böylece eğilip bükülmeyen sınırlı hedeflere hizmet eden stratejik müdahaleye indirgenmiş bir devrim:

Yurttaşlar, devrimsiz devrim mi istediniz? Bu yeniden kendini göstermeye gelen zalim ruh da nereden çıktı, hani güya şu zincirlerimizi kıran? Fakat bu büyük patırtının ardından kim kendinden emin bir yargıya varabilir ki? O olaydan sonra popüler ayaklanma dalgalarına son verilmesi gerektiğinde tam yerini kim gösterebilir ki? O bedelle, hangi halk despotizm boyunduruğunu silkip atabilirdi? Bir süre, büyük bir ulusun eşzamanlı bir devinimle yükselemeyeceği doğrudur ve o zulüm, yalnızca ona en yakın olan vatandaşların oranıyla yıkılabilir, bu insanlar ona saldırmaya nasıl cüret eder eğer, zafer sonrası, uzak kesimlerden delegeler, yurdu kurtarmış olan politik azap süresi ya da şiddeti için onları sorumlu tutabilselerdi? Tüm toplum tarafından zımnî vekâletle aklanmış olarak görülmeleri gerekir. Geçen Ağustos'ta Paris'te bir araya gelen Fransızlar, hürriyet dostları, tüm departmanlar adına o rolü oynadılar. Ya tamamen onaylanmaları ya da hiç tanınmamaları gerekir. Öylesine büyük bir şoktan ayrı tutarak, birkaç aşikâr veya gerçek karmaşadan suçlu olarak sorumlu tutmak, onları kendilerini adayıları yüzünden cezalandırmak olurdu.

Bu otantik devrimci mantık zaten retorik figürler düzeyinde fark edilebilir, ki Robespierre ilkin standart prosedürün görünürdeki "gerçekçi" konum çağrışımını alt üst etmekten hoşlanır ve sonra da onun aldatici doğasını gözler önüne serer: Sıklıkla, absürt bir mübalağa, kurgu olarak bir pozisyonun sunumunu yapma veya bir durumun tanım-

lamasıyla başlangıç yapar, derken, ilk bakışta öyle olamasa da kurgu olarak karşımıza çıkan, esasında gerçeğin ta kendisi olan şeyi bize hatırlatarak devam eder: ‘Fakat ben neler söylüyorum? Daha şimdi absürt bir hipotez olarak sunduğum şey, aslında basbayağı gerçeğin ta kendisi.’ Bu, Robespierre’in devrimci ‘ilahi şiddeti’nden nasibini almış kurbanlar hakkında konuşurken, boyutun ‘insani’ yanına ses vermesine olanak tanıyan radikal devrim duruşudur:

Hürriyet düşmanları için bilhassa feryat figan halinde olan bir duyarlılık bana şüpheli görünür. Zalimin kanlı gömleğini suratıma sallayıp durmayı kesin, yoksa Roma’yı zincire vurmak istediğinize kanaat getireceğim.

Eleştirel analiz ve Jakobenlerin tarihi mirasının kabul görmesi, üzerinde tartışılması gereken gerçek bir soruyla örtüşür: devrimci terör gerçekliğini (sıklıkla acınası), bizi Terör üzerine ilk düşüncüyü reddetmeye mecbur mu bırakıyor, yoksa virtüel içeriğini kefaretle hakikatinden kurtarmak için bugün farklı bir tarihsel silsile içersinde bunu tekrarlamamanın bir yolu var mı? Yapılabilir, yapılması da gerekir ve olayı tekrarlamamanın ‘Robespierre’ adıyla belirtilen kestirme formülü: (Robespierre’in) hümanist teröründen anti-hümanist (ya da, oldukça, insanlıkdışı) teröre geçmek.

Le Siecle’da Alain Badiou, yirminci yüzyılın sonlarına doğru meydana gelen ‘hümanizm VE terör’den ‘hümanizm YA DA terör’e geçişin politik gerileme işareti olduğunu tartışır. 1946’da Maurice Merleau-Ponty, Bernard Williams’in, konusunu daha sonra ‘ahlaki şans’ nosyonu olarak geliştirdiği ve bir tür Pascalcı bahis hakkında Sovyet Komünizmi savunması olan *Hümanizm ve Terör*’ü yazdı: ondan doğan toplumun gerçekten insani olduğunu kanıtlarsa, şu anki terör geçmişe yönelik olarak haklılık kazanacaktır; günümüzde, terör ve hümanizmin böylesine kesişmesi, gerektiği gibi düşünülemez, önceki baskın liberal görüş VE’nin yerine YA DA’yı koyar; ya hümanizm ya da terör... Daha kesin bir dille söylemek gerekirse, bu motifte dört varyasyon bulunmaktadır: her biri ‘pozitif’ veya ‘negatif’ anlamda olan hümanizm ve terör, hümanizm ya da terör. ‘Hümanizm ve terör’ün pozitif anlamı, Merleau-Ponty’nin incelikle işlediği konudur ve Stalinizmi taşımaya devam eder (Yeni İnsanı ortaya çıkaran - cebren- ‘terörist’), Robespierre’in erdem

ve terör kesişimi kisvesinin altında, Fransız Devriminde zaten açıkça kendini gösterir. Bu kesişme iki şekilde olumsuzlanabilir. ‘Hümanizm ya da Terör’ seçeneğini içerebilir, örneğin, tüm versiyonlarıyla liberal muhalif proje, anti-Stalinist hümanizmden günümüzün yeni-Habermasçı (Fransa’da Luc Ferry ve Alain Renaut örneğin) ve teröre karşı (totaliter, köktenci) olan diğer insan hakları savunucularına kadar. Veya ‘hümanizm ve terör’ kesişmesi geri alınabilir, ancak negatif bir modda: Heidegger ve muhafazakâr Hıristiyanlardan Doğu spiritüelliğin ve derin ekolojinin partizanlarına kadar tüm o felsefi ve ideolojik oryantasyonlar ki onlar terörü, hümanist projenin kendisinin, kibrinin gerçeği –nihai sonuç- olarak algılarlar.

Ne var ki, genellikle bir kenara bırakılan dördüncü bir varyasyon vardır: ‘hümanizm *ya da* terör’, fakat *terör*le, pozitif bir terim olarak hümanizmle değil. Bu, sahip çıkılması zor, radikal bir pozisyonudur, fakat belki de tek ümidimiz: açıkça izlenen bir ‘terörist ve insanlıkdışı politika’nın müstehcen çılgınlığına varmaz, ancak düşünüp bir sonuca varmanın çok daha zor olduğu bir şeydir. Günümüzün ‘post-yapı-bozumcu’ düşüncesinde (şayet bu tahsis edilmiş gülünç isim, olmaz fakat riske atılsa kulağa kendi parodisi gibi gelebilir), ‘insanlıkdışı’ terimi, özellikle Agamben ve Badiou’nun yapıtlarında yeni bir ağırlık kazanmıştır. En iyi yaklaşım, Freud’un ‘Komşunu sev!’ buyruğunu onaylama konusunda gösterdiği isteksizlik üzerinden olur –burada karşı konulacak ayartıcılık komşunun etik ehlileşmesindedir- örneğin, Emmanuel Levinas’ın etik sorumluluk çağrısından dipsiz bir konu olarak kendi komşu nosyonuyla yaptığı bunu ortaya döker. Levinas’ın bu suretle karanlıkta bıraktığı, komşunun canavarlığıdır, arzularımızın dayanılmaz şiddeti ve erişilmezliğini gösteren o nihai objeyi belirtmek için Freud tarafından kullanılan, Lacan’ın Şey (das Ding) terimi atfettiği komşudan dolayı ortaya çıkan bir canavarlıktır. Bu terimde korkuya dayalı kurgulara dair tüm çağrışımlar duyulmalıdır: komşu, potansiyel olarak, evle ilgili her insan yüzünün altında pusuya yatan o (İblis) Şeydir. Stephen King’in *Shining*’ini düşünün, filmde, mütevazı, başarısız baba, giderek o şeytani sırtışıyla kan döken bir canavara dönüşür ve bütün ailesini katledene kadar yoluna devam eder. Yerinde bir diyalektik paradoksta, tüm o Öteki kutlamasıyla Levinas’ın hesaba katamadığı, tüm insanların içine doğduğu Aynılık değil, radikal biçimde ‘insanlıkdışı’ olan Ötekinin kendisidir: insanoğlunun Ötekiliği, insanlıkdışılığa indirgenir, toplama

kamplarındaki ‘yaşayan ölü’, Muselmann’ın² dehşet verici figürünün örneklediği Ötekilik. Farklı bir düzeyde, aynı Stalinist Komünistler için de geçerlidir. Standart Stalinist anlatıda, toplama kampları bile, tutuklu Komünistlerin Faşizme karşı kahramanca direniş ağlarını organize ettikleri savaş alanı anlamına geliyordu –böyle bir evrende elbette insanca şeyler yapabilme kapasitesinden yoksun, “yaşayan ölü”nün, Muselmann’ın sınır-deneyimine³ yer yoktu- Şaşırtıcı değildir ki Stalinist komünistler toplama kamplarını anti-Faşist mücadelenin verildiği herhangi bir alana “normalleştirmeye” hevesliyidiler; basitçe Muselmannları mücadeleye dayanamayan zayıflar olarak değersizleştirirken.

Lacan’ın, komşunun *insanlık dışı* özü hakkında söylediklerini anlaşılır kılan arka plana aykırı bir durumla karşı karşıyayız. Geriye gidersek, yapısalcılık çağı olan 1960’larda, Louis Althusser, *pratik hümanizm* ile altı doldurulan, müsamahakâr, hatta talepkar denilebilecek o dillere destan ‘teorik anti-hümanizm’⁴ formülünü çıkarmıştı. Kendi pratiğimiz içersinde, bizlerin, diğerlerine saygı gösteren, onlara tepeden tırnağa asalet sahibi, özgür, kendi dünyalarının yaratıcıları olan insanlar olarak muamele eden hümanistler olarak davranmamız gerekir. Ne var ki teoride, hümanizmin, kendiliğinden içine düştüğümüz zor durumların deneyimlenme biçimi olan bir ideoloji olduğu azımsanmadan hep akılda tutulmalıdır ve insanın gerçek bilgisi ve tarihi, bireyleri, özerk özneler olarak değil, kendi kanununa göre işleyen bir yapının unsurları olarak

---

2: [Ed. notu] Muselmann, II. Dünya Savaşı’nda Nazi Toplama Kamplarında (“açlık hastalığı” olarak da bilinen) açlığın ve bitkinliğin bir bileşiminden acı çekmeye ve yaklaşan ölüme boyun eğmeye işaret eden bir terim olarak tutsaklar arasında kullanılıyordu.

3: [Ed. notu] Sınır-deneyim, imkânsız görünüşü ve yoğunluğu içinde yaşamın kıyasına (ölüme) yaklaşan eylem ya da deneyim türü.

4: [Ed. notu] Birçok versiyonu bulunan hümanist felsefeler “insan her şeyin ölçüsüdür” diyen Protagoras’a kadar gider. En yaygın hümanizm anlayışı ise merkeze Tanrı’yı koyan dinlerin reddedilmesini içerir. Genç Marx’ın yabancılaşma kuramıyla birlikte anılan bir Marksist hümanizm de vardır. Althusser, Marx’ın gençlik dönemi eserlerinin Hegel ve Feuerbach etkisinde olduğunu, bu metinlerde görülen hümanist öğelerin bilimsel Marksizmle ilgisi olamayacağını savunarak genç Marx’ı olgun Marx’tan ayırır. Ona göre insana duyulan inanç epistemolojik bir felakettir. Ancak Sovyetler Birliği’nde Marx’ın gençlik dönemi eserlerinin basılması Stalin döneminde durdurulmuştu. Stalin’in kendisi de, teoride olmasa bile eyleminde, açıkça anti-hümanistti. Bu durumda, Althusser Marksizmin teorik anti hümanizm olduğunu ileri sürerken, Stalinizmin kuramsal savunmasını mı üstleniyordu? Bu tartışmalar henüz bir sonuca ulaşmamışken, Žižek, Althusser’den de ileri giderek, görüldüğü gibi “pratik anti-hümanizmi” savunuyor.

ele almalıdır. Althusser'in aksine Lacan, teorik olandan pratik anti-hümanizme geçiş yapmayı başarır, sözgelimi, Nietzsche'nin deyimiyle 'insanca, pek insanca' boyutunun ötesine geçen etiğe göre. Ayrıca, insanlığın insanlıkdışı özünü de yüzleşir. Bu, insani-varoluşun perde arkasındaki canavarlığını daha fazla inkar etmeyen, fakat korkusuzca ele alan tek bir etik olduğu anlamına gelmez, genellikle bir kavram-ad 'Auschwitz' tarafından üzeri örtülmüş bir fenomen içerisinde patlamasını gerçekleştiren şeytani boyut, Adorno'yu tekrar anlatan ve Auschwitz'den sonra hala mümkün olan bir etik. Bu insanlıkdışı boyut, Lacan'a göre, aynı zamanda etiğin nihai dayanağıdır.

Felsefi terimlerle, bu 'insanlıkdışı' boyut, tüm o insani 'bireysellik' veya 'kişilik' formundakinden düşülen bir özne olarak tanımlanabilir (günümüz popüler kültüründe, öznenin katıksız biçimde örnekleyici figürlerinden biri, *Terminator*'deki figür Schwarzenegger'den *Blade Runner*'daki android Rutger-Hauer'a, işine ve şerefine ve özgürlüğüne insan suretlerinden daha fazla vefa gösteren insan olmayandır –yaratık, cyborg-, ki bu da konunun nedenini açıklar). Husserl'in karanlık düşünüyü hatırlayın, yaptığı *Kartezyen Meditasyonlar*'dan sonra transendental cogito nasıl da tüm insanlığı yokedecek olan bir musibetten etkilenmeden kalacaktı: örnek yerindeyse, transendental özneliliğin öz-yıkıma içkin arka-planı ve *Les mots et les choses* [*Kelimeler ve Şeyler*] yapıtında Foucault'nun, 'transendental-empirik ikili' olarak adlandırdığı paradoksun, Transendental egoyu sonsuza kadar empirik egoya bağlayan bağın yarattığı paradoksun Husserl tarafından nasıl ıskalandığı üzerine ucuz konulara prim vermek kolaydır ki böylece sonraki tanımda görülen imha, ilkinin kayboluşuna yol açar. Ne var ki, hükmü kalmayan gerçekte ısrar edilirse de, yaşayan bir varlık *qua* [*olarak*] empirik bireyle ilgili olarak öznenin bağımsızlığını iddia etmenin gerçeği, bu bağımlılığı olduğu gibi bir olgu olarak (bundan öte bir şey değil - varoluşun aptalca bir olgusu) tanımaktan ne çıkar? Bu bağımsızlık, yaşamın riske atılmasındaki nihai harekette görülmüyor mu, varoluştan vazgeçmeye hazır olmada? Bu, ölümün mutlak kabulü konusunun arka-planına aykırı görünüyor, ki Robespierre'in kendisini dinleyenlere uyguladığı 'totaliter' manipülasyonun bir kanıtı olarak, sıkça gönderme yapılan o retorik dönüşü yeniden okunmalıdır. [7] Bu dönüş II. Germinal Yılı'nın 11'inde, (31 Mart 1794'te), Ulusal Kongre'de yaptığı konuşmada meydana geldi; bir önceki gece, Danton, Camille Desmoulins, ve bazı diğer

kişiler tutuklanmıştı, bu nedenle Kongrenin çoğu üyesi, anlaşılacağı gibi kendi dönüşlerinin de kapıda olduğundan korku duyuyorlardı. Robespierre'in doğrudan işaret ettiği an can alıcıdır: 'Yurttaşlarım, gerçeği söze dökmenin zamanı geldi.' Ardından, odada dolaşan o korkuyu diri tutmaya devam eder:

Biri iktidarın kötüye kullanılmasından, yakından tanıdığınız ulusal iktidardan sizi korkutmak istiyor (on veut). (...) Biri, insanların Komitelere kurban düşeceğinden bizi korkutmak istiyor. (...) Biri mahkumlara zulmedilmekte olduğundan korkuyor (...)

Kişisel 'olmayan' (korkunun kıskırtıcıları kişileştirilmez) ve kolektif olan arasındaki karşıtlık, böylece, neredeyse farkedilmeden çoğul ikinci-şahıs 'siz (vous)'den, birinci-şahıs 'biz'e (Robespierre kendisini gösterişli bir şekilde kolektif olana dâhil eder) kayan bir baskı yaratır. Bununla birlikte, finaldeki oluşum, uğursuz bir dönüşle kendini gösterir: artık 'Biri sizi/ bizi korkutmak istiyor' değil, 'biri korkuyor'dur, bunun anlamı; korku salan düşman, artık Kongre üyelerinin, 'sizin/bizim' dışımızda değil, tam burada, aramızdadır, içeriden birliğimizi yıkan, Robespierre'in muhatap aldığı 'siz'in aramızdadır. Bu kati anda, Robespierre, gerçek bir lider darbesiyle, - sözlerinin yarattığı meşum etkiyi biraz bekleyip, sonra da birinci tekil şahısla devam ederek tam bir öznelleşme umut eder. 'Diyorum ki, şu an titreyen herkes suçludur; masumiyet asla halk sorgulamasından korkmayacağı için.'

Bu, o ünlü 'korkulacak tek şey, korkunun kendisidir' sözünün değiştirilmiş bir versiyonu olan 'en başta suçlu olma korkunuz sizi suçlu yapıyor' - acayip bir süperego-kördüğümünden daha 'totaliter' ne olabilir? Oysa, 'terörist suçluluğu' stratejisi olarak Robespierre'in çabucak sıyrıldığı retorik stratejinin ötesine geçilmelidir ve yarattığı gerçek an gözden kaçmamalıdır: devrim kararının hayati anlarında masum, suya sabuna dokunmayan seyircilere yer yoktur, zira böyle anlarda masumiyetin kendisi –kendisini karardan muaf tutup, sanki tanık olduğum mücadele gerçekten beni ilgilendirmiyor diyerek– en büyük ihanet olur. Bir başka deyişle, ihanetten sanık tutulma korkusu benim ihanetim olur, zira ben 'devrime karşı bir şey yapmasam' da, bu korkunun kendisi, içimde yeşermiş olduğu gerçeği, benim öznel pozisyonumun devrimin dışında kaldığını, 'devrimi', beni tehdit eden harici bir güç

olarak deneyimlediğimi gösterir.

Fakat bu eşsiz konuşmanın devamı daha da açıklayıcı bir tonda sayılabilir: Robespierre, halkın aklına takılması kaçınılmaz olan o nazik soruyu doğrudan ele alır - sanık sandalyesinde sırada kendisinin olmayacağından nasıl emin olabilir? O, kolektiften muaf olmuş bir lider değildir, 'biz'in dışında kalan 'ben' –onca geçenden sonra, bir keresinde a sırada gözüne alınan güçlü figür Danton'la çok yakınlaşmıştı, öyleyse, yarın Danton'la olan bu ahbablığı ona karşı kullanılırsa? Kısacası, Robespierre serbest davrandığı bu sürecin içinde yutulup gitmeyeceğinden nasıl emin olabilir? İşte o pozisyonu ona ulvi bir yücelik verir –Bugün Danton'u tehdit eden şeyin, yarın kendisini de aynen tehdit edeceği tehlikesini varsayar. O, Robespierre, insan İradesinin katıksız, dolaysız bir sureti iken, bu kaderden korkmaması, o denli sakin olmasının nedeni Danton gibi bir hain olmaması değildir; Onun, Robespierre'in ölmekten korkmamasıdır - sonuçta ölüm, onu alelade bir kazada bulacaktır:

Tehlikede olmak benim için ne farkedir? Yaşamım vatana ait; Kalbim korkudan uzak; ve öleceksem, sitem etmeden, alçaklık etmeden ölürüm.

Sonuç olarak, 'biz'den 'ben'e kadar olan geçişe, demokratik maske düştüğü anda etkili bir şekilde karar verilebilir ve Robespierre kendisini açıkça Lider olarak öne sürdüğü zaman (bu noktaya kadar, Lefort'un analizini izliyoruz), Lider terimine tüm Hegelci ağırlık verilmesi gerekir: Lider, egemenlik figürüdür, ölmekten korkmayan, her şeyi riske atmaya hazır olan kişi. Başka bir deyişle, Robespierre'in birinci-tekil şahsı ('ben')in nihai anlamı şudur: Ölmekten korkmuyorum. Onu otorite yapan yalnızca budur, büyük Ötekine yapılan doğrudan herhangi bir türde giriş değil; başka bir şekilde ifade etmek gerekirse, o, konuşmalarında görüldüğü gibi, insanların İradesine doğrudan girdiğini iddia etmez. Zen rahibi Yamamoto Jocho da bir savaşçının doğru tutumunu bu şekilde tanımlamıştır:

Her gün yılmadan insan kendini ölü olarak düşünmelidir. Atalardan kalma bir söz şöyle der; 'Saçaktan dışarı adımını atınca ölü bir insansın. Kapıdan çıkınca düşmanın orada beklemektedir.' Bu, dikkatli olma meselesi değil. İnsanın kendisini önceden ölü olarak düşünmesidir. [8]

Hillis Lory'ye göre, pek çok Japon askerinin, II.Dünya Savaşı sırasında cepheye gitmeden önce kendi cenaze törenini yapması bunu açıklamaktadır:

Şimdiki savaşta yer alan birçok asker, cephede ölmeye o kadar yeminli ki, oraya gitmeden önce insanlarla birlikte kendi cenaze törenlerini yapıyorlar. Bunun, Japonlar için gülünç olan bir yanı yoktur. Dahası, onlara, girdiği savaştan geri dönmeyi düşünmeyen gerçek samurayın ruhuna duyulduğu gibi hayranlık duyulur. [9]

Herkesten önce memleketi kurtarma sevdasıyla kendini yaşam alanının dışında tutma, elbette o askeri tam anlamıyla ulvi bir figüre dönüştürür. Faşist militarizmin bir parçası olarak bir kenara bırakmak yerine, bu niteliği radikal devrim pozisyonunun esası olarak da öne sürmek gerekir: bu düz çizgi, birinin kendi yok oluşunu kabullenmesinden, Mao Zedung'un 1955'teki atom bombası tehdidine gösterdiği tepkiye kadar uzar gider:

Birleşik Devletler, Çin ulusunu o küçük atom bombası yığınıyla yok edemez. Amerikan atom bombaları o kadar etkili olsa dahi, Çin'in üzerine bırakıldığında, tam yerde büyük bir delik açar veya patlarsa, genel anlamda evren için pek bir şey ifade etmez, fakat yine de güneş sistemi için büyük bir olay olabilir.

Bu argümanda besbelli 'insanlıktan uzak bir delilik' vardır: Dünya gezegeninin helak oluşu gerçeği 'genel anlamda evren için pek bir şey ifade etmez' demek, kökü kuruyan insanlık için epeyce kötü bir teselli değil mi? Bu argüman yalnızca Kantçı açıdan ele alınarak, gerçeklik içinde var olmamasına rağmen virtüel bir referans konusu olarak etkin olan, bu felaketten etkilenmeyen saf transendental bir özne varsayılırsa işe yarar. Her otantik devrim, küçümseyerek bile, insanın mevcut varoluşunun o embesil durumundan çıkarsanan bu baştan aşağıya soyutlama tutumunu varsaymak zorundadır, ya da Benjamin'in 'çıplak yaşam' dediğine karşı bu kayıtsızlığın Saint-Just'ün sözlerinde yabana atılmayacak şekilde ifade bulduğu gibi: 'Beni oluşturan ve seninle konuşan o tozu küçümsüyorum.' [10] Che Guevara, Küba füze krizinin neden olduğu tahammül sınırlarını aşan gerginliğin ortasında aynı düşünce çizgisine yaklaşmıştı, Küba halkının (en azından) toptan

yokedilişi konusunda yeni dünya savaşını riske sokan gözüpek bir yaklaşım benimsemişti - silinişi pahasına kendisini riske atan Küba halkının o kahramanca bekleyişine övgüyle şükretmişti.

Robespierre tarafından ortaya atılan Erdem-Terör ikilisinin bir başka ‘insanlık dışı’ boyutu alışkanlığın reddidir (gerçekçi uzlaşımın geçerliliği bakımından). Her kanuni buyruk (ya da kati bir kaide oluşturmaya dair her buyruk), o kati normlarla nasıl ilişkilenecek durumunda olduğumuzu bize söyleyen resmi olmayan ‘düşünsel’ bir ağ kompleksine dayalı olmak zorundadır, onları nasıl uygulamak durumunda olduğumuzu: ne ölçüde onlara harfîyen uymak durumunda olduğumuzu, onlara nasıl ve ne zaman izin verildiğini, hatta onlar için yalvarıldığını, hiçe sayıldığını, vs. - ve işte alışkanlık alanı budur. Bir toplumun alışkanlıklarını bilmek, onun kati normlarının nasıl uygulandığı ile ilgili meta-kuralları bilmekten geçer: ne zaman kullanıldığı ya da kullanılacağını; ne zaman ihlal edileceğini; önerildiğinde bir seçim olarak ne zaman kullanılmayacağını; etkili bir şekilde ne zaman bir şey yapmaya mecbur olduğumuzu, ancak bunu özgür bir seçimişçesine göstermek zorunda olduğumuzu (potlatch⁵ olgusunda görüldüğü gibi). Geri çevrilmesi gereken nazik önerileri anımsayın: o tür bir öneriyi geri çevirmek bir ‘alışkanlık’tır, bu türde bir öneriyi kabul eden kaba sayılan bir falso yapmış olur. Aynı durum, içinde doğru seçimi yapmamız koşuluyla verilen bir seçim olan çoğu politik durum için geçerlidir: ciddiyet ve vakarla hayır diyemeyeceğimiz hatırlatılır - fakat bizim bu öneriyi geri çevirmemiz ve coşkuyla evet dememiz beklenir. Pek çok cinsel yasaklamada durum bunun tersidir: kati bir ‘hayır’ tam da ‘yap, ama karda yürüyüp izini belli etmeden!’ iması taşıyan bir işleve sahiptir. Bu arka-plana göre değerlendirilirse Robespierre’den John Brown’a kadar devrimci-eşitlikçi figürler (en azından potansiyel olarak), alışkanlıkları olmayan figürlerdir: evrensel bir kuralın işlevini niteleyen alışkanlıkları hesaba katmayı reddederler:

Böylesi, en keyfi uyuşmaları, kimi zaman gerçekten de en hatalı kurumları, gerçeğin ya da yalanın, adaletin veya adaletsizliğin mutlak ölçüleri olarak alma alışkanlığımızın doğal bir hâkimiyetidir. Çoğu,

5: [Ed. notu] Potlatch: Kuzey Amerika kıyılarında yaşayan Yerlilerde şeflerin ve zengin kimselerin doğum, ölüm, erginlenme ritüelleri ve benzeri önemli olaylarda, sahip olduğu değerli nesnelere başkalarına bağışlaması veya yok etmesi geleneği.

kaçınılmaz olarak hala despotizmin bizde usanç yarattığı o önyargılarla ilişkili olması aklımıza bile gelmez. Esareti altında o kadar uzun zamandır boynumuz kıldan ince kalmış ki, sonsuz akıl ilkelerine doğru başımızı kaldırmakta zorlanıyoruz; tüm o kutsal yasa kaynağına gönderme yapan herhangi bir şey, bize yasadışı bir karakter iş başındaymış gibi görünüyor ve doğanın ilk buyruğu bize asayişsizlikmiş gibi geliyor. Birçok insanın heybetli devinimi, erdemin ulu ve şevkli gayretleri, bizim ufacık gözlerimize patlayan bir volkan ya da politik bir toplumun devirdiği bir şey gibi görünüyor; bu elbette ki en azından bizim canımızı sıkın dertler değildir, ahlaki değerlerimizin zayıflığı arasındaki çelişki, kafalarımızdaki fesatlık ve özlemini çekmeye cüret ettiğimiz özgür devletin gerektirdiği sarsılmaz ilke ve karakter enerjisi.

Alışkanlık esaretini söküp atmak demek: Tüm insanlar eşitse, o zaman tüm insanlar etkili bir şekilde eşit olarak muamele görmek zorundadır; siyahlar da insansa, onların da derhal öyle muamele görmeleri gerekir. İç Savaştan da önce, merhametli liberallerin aşamacılığı ve eşsiz John Brown figürü arasında silahlı çatışma ile son bulan Birleşik Devletlerde kölelik karşıtı mücadelenin ilk safhalarını hatırlayın:

Afrikalı Amerikalılar insan karikatürü olmuşlardı, soytarı ve herkesin maskarası olmuş ozanlar gibi karakterize ediliyorlardı, Amerikan toplumunda alay konusu idiler. Kölelik karşıtı olanların büyük çoğunluğu dahi Afrikalı Amerikalıları kendileriyle eşit görmüyorlardı. O büyük çoğunluk, bu da Afrikalı Amerikalıların durmadan şikayet ettikleri bir şeydi, köleliğe dur demek için Güneyde çalışmak istiyorlardı fakat Kuzeydeki ayrımcılığa son vermek için çalışmak istemiyorlardı. (...) John Brown onlara benzemiyordu. Ona göre, eşitliğin yaşanması köleliği durdurmanın ilk adımıydı. Onunla tanışan Afrikalı Amerikalılar bunu hemen öğrenirlerdi. O, ortada bir fark olmadığını çok açık bir şekilde ortaya koymuştu, fakat bunu sözle değil, yaptıklarıyla açık ediyordu. [11]

Bu nedenle, John Brown Amerika tarihinde kilit politik figürdü: ateşli bir Hıristiyan ‘radikal kölelik karşıtlığı’ ile Amerika’nın politik panoramasına Jakobin mantığı yerleştirmeye çok yaklaşmıştı:

John Brown kendisini tamamen eşitlikçi olarak görüyordu. Eşitliği her düzeyde yaşamak onun için çok önemliydi. (...) Ortada bir fark

olmadığını çok açık bir şekilde ortaya koymuştu, fakat bunu sözle değil, yaptıklarıyla açık ediyordu. [12]

Bugün dahi, köleliğin kaldırılışından uzun zaman sonra, Brown Amerikan kolektif belleğinde bölücü bir figürdür; Brown'u destekleyen beyazlar daha değerlidir, sürpriz biçimde aralarında yer alan şiddetin büyük muhalifi Henry David Thoreau'yla birlikte. Kana susamış, budala ve akli başında olmayan biri olarak Brown'un standart gözden çıkarılmasına karşı, Thoreau [13] bir amacı kucaklayışıyla eşsiz nitelikte benzeri görülmemiş bir adam portresi yaptı; işi, Brown'un İsa'ya kurban edilmesinden (Brown'un gerçekten ölmeden önce kendi gözünde ölü olduğunu belirtir) haz duyacak kadar ileriye bile götürdü. Hoşnutsuzluk anlatan eleştirilere sertçe verip veriştirir ve John Brown'u aşağılar: aynı kişiler o somut duruşları ve 'ölü' varlıkları yüzünden Brown'u anlayamazlar; onlar gerçekten yaşamıyordu, yaşayan sadece bir avuç insandır.

Ne var ki, bu, Jakoben politikasının sınırlarını anında belirleyen çok tutarlı bir eşitlikçiliktir. Marx'ın, eşitlik mantığının 'burjuva' sınırı esasını hatırlayın: kapitalist eşitsizlikler ('sömürüler'), 'eşitlik ilkesine ait ilkesiz ihlaller' değildir, aksine, mutlak biçimde eşitlik mantığının doğasında yer alırlar, onun tutarlı olarak anlaşılabilirliğinin paradoksal bir sonucudur. Burada aklımızdaki, yalnızca piyasadaki değişimin, piyasada onunla karşılaşan ve etkileşim içinde olan eşit özneleri formel olarak/yasal olarak nasıl öngördüğü yolundaki o yorgun ve eski motif değildir; Marx'ın 'burjuva' sosyalistleri eleştirisiyle ilgili o can alıcı nokta, kapitalist sömürünün, işçi ve kapitalist arasında 'eşit olmayan' herhangi türde bir değişim içermediğidir –bu değişim tümüyle eşit ve 'adil'dir, ideal biçimde (ilkece), işçiye, sattığı (emek gücüne) malın değerinin karşılığı tam olarak ödenir. Elbette ki, radikal burjuva devrimcileri bu sınırlamanın bilincindedir; ne var ki, bunda düzeltme yapmaya çalışmalarının yolu, eşitlik konusunda *de facto* [fılen] giderek daha fazla uygulanan, dolaysız 'terörist' bir dayatmadan geçer (eşit ücretler, eşit sağlık hizmeti...), ki bu, yalnızca formel eşitsizliğin yeni formları aracılığıyla dayatılabilir (ayrıcılık sahibi olmayanların tercihe bağlı farklı türde işlemleri). Özetle, 'eşitlik' aksiyomu ya yeterlidir (asıl eşitsizliğin soyut formu olarak kalır), ya da ('terörist' eşitlik konusunda yaptırım uygulayarak) gereğinden çok- katı bir diyalektik bakımından formalist bir nosyondur, sözgelimi,

sınırlılığı, formu kesinlik taşıyacak kadar somut değildir, bu formu bertaraf eden bir içeriğin sadece doğal kapsayıcısı olmasında görülür.

Buradaki problem – bugünkü işimizin kesin çizgileriyle özgürleştirici terörü yeniden keşfetmek olduğu gibi terör değildir. Problem başka yerde yatar: eşitlikçi politik ‘aşırıçılık’ ya da ‘aşırı radikalizm’, ideolojik-politik bir *yersiz-yurtsuzluk* fenomeni olarak, karşıtının, bir sınırlanmanın, etkili biçimde ‘anlaşmaya gitme’yi reddetmenin bir işareti olarak okunmalıdır. Jakobenlerin radikal ‘terör’e başvurması, ekonomik düzenin (özel mülkiyet, vs.) en temellerini altüst etmede yeteneksizliklerini ortaya dökmelerini düşünürsek, bir nevi isterik gösteri değilse neydi? Aynısı, Politik Doğruluğun sözde ‘aşırılıkları’ için de aynı sayılmaz mı? Bunlar, aynı zamanda, ırkçılığın ve cinsiyetçiliğin etkin konularını altüst etmede bir geri çekilme işareti olduğunu da göstermez mi? Belki de, o zaman, politik ‘totaliterliğin’, nasıl olup da, bir şekilde öznelarası iletişim ve/veya sembolik pratik üzerindeki maddi üretimi ve teknolojinin üstünlüğünden kaynaklandığına göre, pratikte tüm ‘postmodern’ solcularca paylaşılan problematik standart toposu anlatma zamanı gelmiştir. Sanki politik terörün kökeni, insanlar Yeni bir İnsana dönüştürülecek olan ham madde olarak muamele görsün diye araçsal akıl ‘ilke’sinin, doğanın teknolojik bakımdan sömürüye uğramasının, toplum içersinde de yayıldığı gerçeğinde yer alır. Onu tutan tam da karşıtıysa ne olur? Politik ‘terör’, (maddi) üretim alanının özerkliği inkâr edilerek politik mantığa tabi hale getirildiğinin kesin olarak sinyallerini veriyorsa ne olur? Bu, politik terörün, üretim alanına ipotek konulması ve politik savaş alanına indirgenmesini öngören Jakobenlerden Maocu Kültür Devrimine kadar gerçekleşen tüm o politik ‘terör’ formları değil midir? Bir başka deyişle, bu, Marx’ın, politik mücadelenin görülmeye değer bir manzara olduğuna değinen kilit anlayışını, ki deşifre edilmesi için ekonomi alanına başvurulması zorunludur, bir kenara bırakmak gibi olur (Marksizmin politik teori konusunda herhangi bir analitik değeri varsa, o özgürlük probleminin, liberal söylemde tamamıyla “politik olmayan” –yani doğallaştırılmış- biçiminde ifade edilen toplumsal ilişkiler içersinde yer aldığı ısrarında değil midir? [14]).

Eşitlikçi terörün içerdiği bu sınırlanmanın felsefi köklerine inerek, genel iradenin en uç noktadaki ‘Stalinist’ paradoksun arkasından gitmeye hazır olan Rousseau’daki gibi, Jakoben terörde neyin hatalı olduğu meselesinin köklerini bulup çıkarmak nispeten kolay olur:

Bu orijinal sözleşme dışında en büyük çoğunluğun oyu her zaman geri kalanlara bağlıdır; ve bu sözleşmenin kendisinin bir sonucudur. Ancak, bir insanın derhal nasıl özgür olabileceği ve kendisinin olmayan iradelere nasıl tabi olmaya zorlanacağı sorulabilir. Muhalif olan azınlık, nasıl hem özgür, hem de diğerlerinin razı olduğu yasalara mecbur tutulabilir? Benim cevabım, kötü hazırlanmış bir soru demek olur. Vatandaş, yasaların tümüne rıza gösterir, iradesini çiğneyip geçenlere dahi ve herhangi birini ihlal etmeye cüret ettiği zaman onu cezalandıranlara dahi. Devletin bütün üyelerinin değişmez iradesi genel iradedir; onların yurttaş ve özgür olmaları yoluyla gerçekleşir. Halk kongresinde bir yasa önergesi olduğunda onlara sorulan, önergeyi kesin biçimde onaylamaları veya geri çevirmeleri değil, zaten kendilerinin olan genel iradeye uygun olup olmadığıdır; her biri kendi oyunu vererek bu soru üzerinde fikrini bildirir ve oyların sayılması genel iradenin beyanını oluşturur. Bundan dolayı, benimkine karşı bir fikir hâkimiyet sağlarsa, bu, sadece benim bir hata yaptığımı ve genel irade olduğuna inandığım şeyin öyle olmadığını kanıtlar. Sahip olduğum belli bir fikir genel iradeye galip gelmişse, amaçladığımdan başka bir şey yapmış olmam ve özgür olmamam gerekirdi.

Buradaki ‘totaliter’ çıkarım, yapılandırıcı ve performatif arasında oluşan kısa devredir: oy verme prosedürünü, performatif bir karar verme edimi olarak değil, yapılandırıcı olarak okuyarak, genel iradenin ne olduğu üzerinde düşüncelerin (tahmin etmeyle) ifade edilmesi edimi olarak (ki böylece önceden varolan oy verme olan bir şey içersinde varlık kazanması), kişi, azınlık içinde kalanların haklarıyla ilgili kördüğümünden kaçınır (oy vermenin sonucundan dolayı, çoğunluğun kararına boyun eğilmesi gerekir ve genel iradenin gerçekten ne olduğu öğrenilir). Başka bir deyişle, azınlığın içinde kalanlar, basit anlamda azınlık değildir: onların kendi bireysel oylarına karşı çalışan oyların sonucunu öğrenirken, basitçe, bir azınlık oluşturduklarını öğrenmezler –öğrendikleri, genel iradenin doğası hakkında hataya düşükleridir.

Genel iradenin varlık kazanması ve dini takdiri ilâhi nosyonu arasındaki paralel göze çarpıcıdır: Takdiri ilâhi durumunda, kader, ayrıca süreci önceleyen bir karar içersinde de varlık kazanmış olur, böylece bireylerin aktivitelerinde şansa kalmış olan şey, performatif olarak kaderlerini yapılandırmamak değil, çizilmiş olan kaderlerini keşfetmek ya da tahmin etmektir. Her iki durumda da karanlıkta kalan şey, zorunluluk

içersinde yer alan ihtimali ters çevirme diyalektiğidir, sözgelimi, olumsal sürecinin ortaya çıkardığı sonuç tarzı, zorunluluğun görünümüdür: şeyler evveliyatı kapsayacak şekilde zorunlu ‘olmuş olacak’tır. Bu ters çevirme, Jean-Pierre Dupuy tarafından tanımlanmıştır:

Felaket getiren olay bir alın yazısı olarak geleceğe yazılmış durumdadır, şüphesiz, fakat aynı zamanda olumsal bir rastlantı olarak: futur antérieur [gelecekteki geçmiş] de gerekli olarak görünse bile olmayabilirdi.(...) Çarpıcı bir olay meydana gelirse, örneğin, bir felaket, olmayabilirdi; oysa şimdiye kadar olmamıştı, kaçınılmaz değil. Bu, o olayın, böylece gerçekleşmesidir, -meydana geldiği olgusu- ki olayın zorunluluğunu evveliyatı kapsayarak yaratır. [15]

Dupuy, 1995 Mayısında yapılan Fransa cumhurbaşkanlığı seçimlerinde bir örnek ortaya koyar; ana seçim kurulunun Haziranda yaptığı tahmin şöyle: ‘Bir sonraki 8 Mayıs’ta Madam Balladur elenirse, biri çıkıp, kimin cumhurbaşkanı olacağına seçim yapılmadan önce karar verilmiş olduğunu söyleyebilir.’ -Kazara- bir olay meydana gelirse, onun kaçınılmaz görünmesini sağlayan önceki zinciri yaratır: bu, altta yatan zorunluluğun içerde ve görünümünün yarattığı tesadüfî oyunlar sayesinde kendisini nasıl açıkladığı üzerine söylenmiş beylik laflar değil, rastlantı ve zorunlulukla ilgili Hegelci diyalektikte bulunur *in nuce* [kısaca]. Aynı şey, Ekim Devrimi için de geçerlidir (bir kere Bolşevikler kazanmıştır ve iktidarı elde tutmalarını istikrara bağlamışlardır, bir sonuç ve daha derin bir tarihsel zorunluluğun ifadesi olarak görünen zaferleri), Bush’un çok muhalefet edilen Amerika başkanlık zaferi dahi (olası ve muhalif Florida çoğunluğu üzerine zaferi evveliyatı kapsayacak şekilde, derin Amerika politik yöneliminin bir açıklaması olarak ortaya çıkar). Bu bakımdan, ne olacağımız kaderimiz tarafından belirleniyorsa, her şeye rağmen *kaderimizi seçmekte özgürüz*. Bu, Dupuy’a göre, aynı zamanda ekolojik krize nasıl yaklaşılması gerektiğini de anlatır: ‘gerçekçi olarak’ felaket olasılıklarını değerlendirmeye almamak, fakat kesin biçimde Hegelci düşünüşe göre Kader olarak kabullenmektir: Balladur seçimi gibi, ‘felaket olursa, biri çıkıp, olmadan önce onun vuku bulmasına önceden karar verilmiş olduğunu söyleyebilir.’ Kader ve özgür hareket (‘eğer’i bloke etmek için) bu şekilde el ele yürür: özgürlük en radikal noktasındadır, kişinin kaderini değiştirecek özgürlük. [16] Bu da bizi

merkezi sorumuza geri döndürür: Evrenselliğin, bu evveliyatı kapsayan-olumsal yükselişini göz önünde bulunduran Jakoben politika nasıl görünürdü? Jakoben terörü yeniden nasıl keşfetmeli?

Merleau-Ponty'nin *Hümanizm ve Terör*'üne dönelim: onun argümanına göre, bazı Stalinistlerin kendileri dahi, 'Partinin, birliğini sağlamlaştırmak için onların kanına ihtiyacı olmasından dolayı' tasfiye edilmiş çoğu mağdurun masum olduklarını ve suçlanıp öldürüldüklerini itiraf etmeye mecbur kaldıklarında (genellikle yarı-gizli) nihai zaferinin gelecek zamanını hayal ederler, gerekli tüm kurbanlara hakları verilecek, masumiyetleri ve Dava için gösterdikleri üstün fedakârlık tanınacaktır. Bu, Lacan'ın *Psikoanalizin Etiği* [17] üzerine verdiği seminerde 'Son Yargı perspektifi' olarak bir göndermede bulunur, Stalinist söylemin kilit terimlerinden biri olan, edimlerinizin 'nesnel suç'u ve 'nesnel anlamı'nda daha bile açık seçik biçimde farkını gösteren bir perspektif: en iyi niyetlerle donanmış dürüst bir birey olabilirsiniz, bununla beraber, 'nesnel olarak suçlu'sunuz, eğer edimleriniz tepkisel güçler taşıyorsa - bu, elbette ki, sizin edimlerinizin 'nesnel olarak ne anlama geldiği'ne doğrudan erişimi olan Partidir. Bu noktada yeniden, Son Hüküm (edimlerinizin 'nesnel anlamı'nı oluşturan) perspektifini değil, aynı zamanda bu perspektiften günümüzün olayları ve edimlerini yargılama konusunda zaten eşsiz bir yeteneği olan şu anki faili de yakalarız. [18]

Şimdi, neden Lacan'ın bizi, 'il n'y a pas de grand Autre (büyük Öteki yoktur)'⁶ sözünde yatan etik problemin özüne yaklaştırdığını anlayabiliriz:

6: [Ed. notu] Lacan'ın psikoanalitik kuramında öteki (autre) sözcüğünün ilk harfiyle temsil edilen nesne küçük a, arzunun ele geçirilemezliğini temsil eder. Lacancı kuramda bir de büyük "A" harfiyle gösterilen Öteki (Autre) vardır. Büyük "A" ile yazılan Öteki (Autre) simgesel düzendir. Bir muhatap değil, hitap edenin içinde varolduğu simgesel sistemin belirleyicilerinin toplamıdır. Özne küçük öteki ile imgesel düzende karşılaşılıp bir ben inşa etmeye başladıktan sonra, kelimenin psişik ve gramatik anlamında bir "özne" olabilmesi için, simgesel düzende de büyük Öteki ile karşılaşmak zorundadır. Büyük Öteki, oradan kendimize bakarak, kendimizi olmak istediğimiz gibi gördüğümüz konumdur. Büyük Öteki, tüm arzunun mekânı olarak kurulur ve bu mekânı Babanın-Adı, devlet, tanrı, yasa, kısacası özne için simgesel düzenin bütünlüğünü temsil eden herhangi bir şey doldurabilir. "Büyük Öteki'nin (simgesel düzen) yokluğu"ndan, yani büyük Öteki'nin gerçeğin radikal olumsuzluğunu maskeleyen geri dönüşlü bir yanılsamadan ibaret olmasından, bu "yanılsama"yı askıya alıp "her şeyi nasılsa öyle görebileceğimiz" sonucuna varmak yanlış olur. Can alıcı nokta, bu "yanılsama"nın içinde yaşadığımız (toplumsal) gerçekliğin kendisini yapılandırmasıdır. Bu yanılsamanın çözülmesi bir "gerçeklik kaybı"na yol açar. Lacan'ın "Öteki yoktur" tezini bu arka planı göz önünde bulundurarak okumak gerekir. Büyük Öteki tarihin öznesi olarak yoktur; önceden verili değildir ve faaliyetlerimizi

burada dışarıda bırakılan, tam da ‘Son Yargı perspektifi’dir, bir yerde -baştan aşağıya sanal bir referans noktası olarak dahi, onun yerini hiç tutamayıp asıl hükmü geçtiğimizi kabul etsek dahi- edimlerimizin ölçüsünü almamıza ve onların ‘gerçek anlamı’ni telafuz etmemize izin veren bir standart olmalıdır düşüncesi, onların gerçek etik statüsü. Jacques Derrida’nın ‘adalet olarak yapıbozum’ nosyonu, sonsuza kadar ertelenen, daima gelmek üzere olan, ancak buna rağmen burada etkinliğimizin nihai ufkuna dönük olarak ‘sonsuz adalet’ hayalini diri tutan ütopyik bir umuda bel bağlamış gibi görünür. Lacan, psikoanalitik etiğin can alıcı öncesi olarak Kant felsefesine gönderme yaparak bu kördüğümü çözme yolunu kendisi gösterir. Bu haliyle, Kantçı etik etkili olarak bir ‘terörist’ potansiyel barındırır –bu yönü gösteren hali, Sezgi Akıl olmadan kör iken, Aklın Sezgi olmadan boş olduğunu⁷ söyleyen ünlü tezinde ortaya konulur. Onun politik karşılığı olan, Robespierre’in hükmü Erdemsiz Terör öldürücü iken, Terörsüz Erdem iktidarsızdıra tam oturmuyor mu?

Standart eleştiriye göre, ‘kategorik emperatif’ (görevimizi yapmamız için verilen ahlaki buyruk) konulu Kantçı evrensel etiğin sınırlanmışlığı, formel bilinmeyenlikte yer alır: ahlaki Yasa, bana görevimin *ne* olduğunu söylemez, yalnızca görevimi tamamlamam gerektiğini söyler ve alanı içi henüz doldurulmamış iradecilik için açık bırakır (görevim olması için neye karar verirsem o benim görevim olur). Ne var ki, herhangi bir sınırlanma olmaksızın bu önemli özellik, bizi Kantçı etik özerkliğinin özüne taşır: ahlaki Yasanın kendisinden içinde benim özgül durumumu izlemek zorunda olduğum somut normları türetmek mümkün değildir - ki bu, öznenin kendisinin, bir dizi somut yükümlülüğün içinde bulunan soyut ahlaki Yasa buyruğu çevirisine ait sorumluluğu üzerine almak zorunda olduğu anlamına gelir. Bu paradoksu tamamen kabullenme, bizi, bir bahaneyle göreve yapılan herhangi bir göndermeyi reddetmeye mecbur eder: “Bunun ağır olduğunu ve acı verici olabileceğini biliyorum, ama elden ne gelir ki bu benim görevim...” Kant’ın koşulsuz görev etiği, sıklıkla bu tür bir tutumu haklı çıkaran bir şey olarak alınır - Adolf Eichmann’ın, Holocaust’u planlama ve uygulamaya koymada, sahip

---

teleolojik bir biçimde düzenlemez. Teleoloji her zaman geri dönüşlü bir yanılsamadır.

7: [Ed. notu] Kant’ın bu sözünün aslı şöyle: “İçeriksiz düşünceler boş, kavramsız sezgiler kördür. Öyleyse kavramları duyusal kılmak kadar sezgileri anlaşılır kılmak da eşit ölçüde zorunludur.” (*Critique of Pure Reason*) Kant’ın bu sözü onun empirizm ile rasyonalizm arasında kurduğu dengeli oldukça iyi yansıtır.

olduğu rolü haklı çıkarmaya çalıştığı zaman, kendisinin Kantçı etiğe başvurduğuna kuşku yoktur: sırf görevini yapıyor ve Führer’in emirlerine itaat ediyordu. Ne var ki, Kant’ın, öznenin tam ahlaki özerkliği ve sorumluluğuna yaptığı vurgunun amacı, kesinlikle, suçu, böyle bir büyük öteki figürünün üstüne atma manevrasının önüne geçmektir.

Etik katılıkla ilgili standart slogan şoyledir: ‘Görevi yerine getirmemenin bahanesi yoktur.’ Kant’ın iyi bilinen sözü Du kansst, denn du sollst! (‘Yapabilirsin, nk yapmalısın!’⁸) sloganın yeni bir versiyonunu ortaya atmak gibi gözüküyor, kinayeli olarak onu çok daha tekin olmayan bir ters çevirmeyle tamamlıyor: ‘Görevi yerine getirmenin bahanesi yoktur!’ Görevi yapmak için bahane olarak, göreve yapılan ilk göndermenin ikiyüzlü olarak reddedilmesi gerekir. şu meşhur, öğrencilerini acımasız bir disiplin ve işkenceye maruz bırakan sert ve sadist ğretmen örneğini hatırlayın; Kendisine (ve diğerlerine karşı) bahanesi şudur: ‘Ben kendim zavallı çocuklar üzerinde böyle bir baskı kurmayı zor buluyorum, ama ne yapabilirim - bu benim görevim!’ Psikoanalitik etik bunu olduğu gibi yasaklar. İçinde, yalnızca görevimi tamamıyla yerine getirme sorumluluğu değil, görevin ne olduğuna da karar verme sorumluluğu vardır.

1917’deki yazılarında, aynı satırlarda, Lenin, nihai tonunu bulmuş o keskin ironisini, devrimin bir nevi ‘garanti’sine dair sonu gelmez bir arayışı olanlar için saklar; bu garanti iki ana form varsayar: ya sosyal Zorunluluk nosyonunun cisimleşmesi (devrimin çok erken riske atılmaması gerekir; doğru anın beklenmesi gerekir, tarihsel gelişim yasalarına ilişkin olarak durum ‘olgun’ iken: ‘sosyalist devrim için çok erken, işçi sınıf henüz olgun değil’) ya da normatif (‘demokratik’) meşruiyet (‘popülasyonun çoğunluğu bizim tarafımızda değil, bu yüzden devrim gerçekten demokratik olmaz’) – Lenin’in tekrar tekrar ifade ettiği gibi, sanki devrimci aktörün devlet iktidarının ele geçirilmesini riske atmadan önce, bir büyük öteki figüründen izin alması gerekir (devrimi destekleyen çoğunluğun tahkikatını gerçekleştirecek olan bir referandum

---

8: [Ed. Notu] Kant’a göre ahlak yasaları doğanın yasalarından farklı olarak zamandan ve mekndan bağımsızdır. Bu nedenle fenomenal değil numenal dünya ile ilişkilidir. İnsanın kendi kendini yönetmesi ya da otonomisi kendi koyduğu yasaya uyması demektir. Diğer bir deyişle insanın özgürlüğü insanın içinde duyduğu ‘yapmalısın’ buyruğuna bağlıdır. Bu buyruklar insanı zorlamazlar, ama ondan bazı şeyleri yapmasını isterler. Ona ‘yapmalısın’ derler.

organize eder). Lenin’le, Lacan’la olduğu gibi, devrim *ne s’authorize que d’elle-meme*: devrimci *eylem*in büyük Öteki tarafından idare edildiği varsayılmalıdır –‘prematüre olarak’ iktidarı üstlenme korkusu, garanti arayışı, eylemin içindeki uçurum korkusudur.

Bu öyle bir radikal duruştur ki, günümüzde egemen politika biçimi, tacize ya da potansiyel kurban edilişe karşı bir savunu olarak formüle edilmiş bir korku politikası olan post-politik biyopolitika ile ilgimizi kesmemize izin verir. Radikal özgürleştirici politika ve statüko politikası arasında ayrımın gerçek çizgisi yer alır: o, iki pozitif vizyon, aksiyom setleri arasındaki fark değildir, fakat, dahası, evrensel bir aksiyom seti ve onun nihai harekete geçirici ilkesi olarak korkuya başvurduğundan dolayı, ilk yapıcı politik boyutunu terk eden politikaya dayalıdır: göçmen korkusu, suç korkusu, dinsiz imansız cinsel azgınlık korkusu, aşırılık durumunun kendisine duyulan korku (külfetli vergilendirme ile birlikte), ekolojik felaket korkusu – bu tür bir (post)politika, korkmuş insanların korkutucu bir şekilde toparlanmasına kadar gider. Bu da, 2006’nın başlarında meydana gelen o büyük olayın, –yalnızca Avrupa’da değil-anti-göçmen politikaların neden ‘ana akıma dönüştüğünü’ açıklar: onları o uzaktaki Sağ kanatta yer alan partilere bağlayan göbek bağı nihayet kesildi. Fransa’dan Almanya’ya, Avusturya’dan Hollanda’ya, insanın kültürel ve tarihsel kimliğinden duyduğu o yeni gurur duygusu içinde ana partiler, artık göçmenlerin, ev sahibi toplumu -bu ‘bizim ülkemiz, ya sev ya terket’- tanımlayan kültürel değerlere uymak zorunda kalan konuklar olduklarına vurgu yapmayı kabul edilebilir sayıyorlar.

Korkunun bu (post)politikasından nasıl kaçmalıyız? Yaşamın biyopolitik yönetimi, küresel liberal demokrasinin gerçek içeriğidir ve bu da, demokratik form ve yönetsel - düzenleyici içerik arasındaki gerilimi ortaya çıkarır. O halde, biyopolitikanın karşıtı ne olur? Biyopolitikaya karşı gelmenin tek yolu olarak, o iyi ve eski ‘proletarya diktatörlüğü’nü hayata döndürme riskini göze alsak ne olur? Bugün gülünç kaçmaktan başka bir işe yaramaz, yaramaz fakat ortak paylaşım uzamı olmayan iki farklı alandan iki uyumsuz terim olduğu görülür: son politik analiz eski tedavülden kalkmış Komünist söylenceye karşı... Ve ancak: bu, günümüzün tek doğru seçimidir. ‘Proletarya diktatörlüğü’ terimi, kilit probleme işaret etmeye devam eder.

Burada bir sağduyu sitemi ortaya çıkar: neden diktatörlük? Neden gerçek demokrasi veya açıkça proletarya iktidarı olmasın ki?

‘Diktatörlük’ demokrasinin karşıtını değil, demokrasinin temelini oluşturan kendi işleyiş tarzını ifade eder –en başından beri, ‘proletarya diktatörlüğü’ üzerine ortaya atılan tez, devlet iktidarının kapladığı tüm alan diktatörlüğün alanı olduğundan dolayı, diktatörlüğün öteki formunun (formlarının) karşıtı olduğu varsayımını içeriyordu. Lenin, liberal demokrasiyi burjuva diktatörlüğünün bir formu olarak nitelediğinde, demokrasinin gerçekten nasıl manipüle edildiği, yalnızca dış görünüşü, ya da nasıl gizli bir kliğin gerçekten de iktidara geçip bir şeyleri kontrol ettiği ve demokratik seçimlerde iktidardan düşme tehdidi altında kalırsa gerçek yüzünü göstererek doğrudan kontrolü ele aldığı ile ilgili basit bir nosyonu ima etmiyordu. Demek istediği, burjuva-demokratik devletin ilk *formunun*, kendi ideolojik-politik varsayımları içerisinde sahip olduğu gücün egemenliğinin, bir ‘burjuva’ mantığı cisimleştirdiğidir.

Bunun için, ‘diktatörlük’ teriminin, demokrasinin aynı zamanda bir diktatörlük formu olduğunu belirten kesin anlamda kullanılması gerekir, örneğin, yalnızca ve tamamen *formel* belirlenim olarak. Pek çoğu, öz-sorgulamanın ne kadar da demokrasinin esası olduğuna, demokrasinin daima buna izin verdiğine, hatta demokrasinin kendi özelliklerinin sorgulanması için bizi teşvik ettiğine işaret eder. Gelgelelim, bu öz-gönderimsellik bir noktada durmak zorundadır: en ‘özgür’ seçimler dahi, onları meşrulaştıran ve düzenleyen legal prosedürleri, seçim sürecini garanti altında tutan (gerekirse güç kullanarak) devlet aygıtları ve benzeri şeyleri sorgulayamaz. Kurumsal yanıyla devlet, hakim grupların temsili bakımından izah edilemeyen kitlesel bir varlıktır –demokratik illüzyon bunun yapılabilir olmasıyla ilgilidir. Badiou bu fazlalığı, devletin, temsil ettiği üzerindeki temsilin fazlalığı olarak kavramsallaştırır; bu, aynı zamanda, Benjaminci terimlerin içine de yerleştirilebilir: demokrasi kurumsallaşmış şiddeti az çok bertaraf edebilirken, halen sürekli olarak kurumsal şiddete dayanmak zorundadır.

Hegelci ‘somut evrensellik’ dersini hatırlayın – bir yorumbilimci, bir yapıbozumcu ve analitik bir filozof arasında geçen bir felsefi tartışma düşünün. Er ya da geç keşfedilen, basit anlamıyla ‘felsefi’ denen ortak bir paylaşım alanı içerisinde yer tutmadıklarıdır: onları ayıran şey, felsefenin ilk haliyle ne olduğu nosyonudur; başka bir deyişle, analitik filozof, küresel felsefe alanını ve katılımcılar arasındaki birbirinden apayrı görünen farkları bir yorumbilimciden farklı bir tutum içerisinde algılar: aralarında farklı olan, görünenin ötesinde, ilk bakışta gerçek

farmları ortaya d6ken, o g6r6nmez farkların kendileridir – kademeli olan ‘bu, paylaştığımız Şeydir ve işte farklarımız başlıyor’ sınıflandırıcı mantığı 6ker. G6n6m6z6n bilişsel analitik filozofu için, bilişsel d6nemeten sonra felsefe, metafizik spekulasyonları terk ederek, nihayet ciddi bir uslamlama olgunluğuna erişmiştir. Yorumbilimci için, analitik felsefe, aksine, felsefenin sonu, finalde, gerçek bir felsefi duruş kaybidir, felsefenin bir başka pozitif bilime d6n6ř6m6d6r. Bu Şekilde, tartişmada yer alan katılımcılar, onları ayıran bu daha temel farkla sarsıntıya uğrurlar, ‘diktat6rl6k’ anı sendelemelerine neden olur. Benzer Şekilde, aynı durum politik demokraside devam eder: onun diktat6rce boyutu, m6cadele, m6cadele alanının kendisi hakkında edilen m6cadeleye d6n6řt6đ6nde elle tutulabilir hale gelir.

Pekâlâ, ya proletarya? Şimdiye dek sosyal yapı içersinde proletarya, onun ‘yerinden çıkmış’ parçası olmuştur, bu yapının bir parçasıyken, onun içersinde belirleyici bir yeri olmayan, evrenselliği temsil eden hiçbir parçanın parçası, ‘proletarya diktat6rl6đ6’ şu anlama gelir: o ‘parçası-olmayanın parçası’ olanlar tona karar versinler diye evrenselliğin doğrudan iktidar elde etmesi. Onlar katıksız biçimde formel nedenlerle eşitlikçi-evrenselcilerdir: parçası olmayanın parçası [part of no part] olarak, sosyal yapı içersinde yerlerini meşrulaştıran tikel nitelikleri yoktur – onun alt-d6zeneklerine ait olmaksızın toplum d6zeneğine aittirler; bu haliyle, onların aidiyeti doğrudan evrenseldir. Burada, uzlaşımlar sayesinde çoklu 6zel çıkarlar ve onların yarattığı dolayım sınırlarına dayanır: her diktat6rl6k, bu temsil mantığıyla ilgisini keser (bu da, neden Faşızmin sadeleştirici tanımının finans sermayesi diktat6rl6đ6 olarak yanlış olduğunu g6sterir: Marx, III.Napoleon’u 6nceden tanıyordu, temsil mantığıyla ilgisini kesen bu Proto-faşısti). Bu nedenle, ‘proletarya diktat6rl6đ6’n6n korkuluğuna ait esrar perdesi adamakıllı aralanmalıdır: temelde olsa olsa, politik alanda evrenselliğin doğrudan fuzuli işgaline bağlı olarak, temsillerin kompleks ağı askıda bırakıldığında o tir tir titreyen 6rkek anı temsil eder. Fransız Devrimiyle ilintili olarak, o 6nemli 6l6de Danton’du, Robespierre değil. ‘Proletarya diktat6rl6đ6’nden fark edilmeden devletçi şiddete, ya da Benjamin’in terimleriyle s6ylersek, tanrısalndan mitolojik şiddete geçişin en 6zlu form6l6n6 o ortaya koymuştu: ‘Korkunç olalım ki halk 6yle olmak zorunda kalmasın.’ [19] Danton’a g6re, Jakoben devrimci devlet ter6r6, gerçek hedefi d6şmanlarından intikam almaya susamış, bir t6r 6nceden saldırma hareketi değil,

doğrudan ‘ilahi’ sans-culottes⁹ şiddetinin, insanların kendi yarattıkları şiddetin yolunu kesmekti. Diğer bir deyişle, insanların bizden yapılmasını talep ettiklerini yapalım ki kendileri yapmasınlar...

Bu davetsiz misafir için kullanılan Antik Yunandan kalma bir isim vardır: demokrasi. Yani, en temelde demokrasi nedir? En başta, demos (hiyerarşik toplumsal yapıda sağlam biçimde belirli bir yeri olmayanlar) üyeleri iktidar sahibi olanlara karşı yalnızca seslerinin duyulmasını talep etmekle kalmadıkları Antik Yunan’da görülen bir fenomen. Yalnızca altında ezildikleri haksızlıkları protesto etmediler, oligarşi ve aristokrasi yönetimiyle eşit olarak, seslerinin tanınmasını ve kamusal alana da dâhil edilmesini istediler; daha da ötesi, toplumsal yapıda sabit bir yeri olmayan o dışlanmış olanlar, kendilerini Tüm Toplumun, gerçek Evrenselliğin somut bedeni olarak sundular: “biz-‘hiçbirşey’ olanlar, düzen içersinde hesaba katılmayanlar - halkız, biz Hepimiz, sadece kendi bir takım ayrıcalıklı çıkarlarını temsil eden o ötekilere karşıyız.” Doğru politik çekişme, içinde her parçanın kendi yeri olan oluşturulmuş toplumsal yapı ve boş evrensellik ilkesi hesabına bu düzeni sarsan ‘parçası olmayanla o parça’ arasındaki gerilime işaret eder. Etienne Balibar’ın *egaliberte*¹⁰ dediği o ilke, konuşan varlıklar qua [niteliğiyle] ilke sahibi olan tüm insanların eşitliğidir - *liumang* [holigan], ‘sokak serserilerine’ kadar ve onu da içine alacak şekilde, günümüz Çin’inde işsiz ve kalacak yeri olmayan, yerinden yurdundan olmuş, üstelik kültürel ve cinsel kimlikleri ve resmi evrakı olmayan o havada salınan insanları da içine alan eşitlik.

İçersinde gerektiği gibi tanımlanan bir yeri (veya içersinde tahsis edilmiş ikincil yere karşı direnen) olmayan, toplumun o parçasının, Bütünle olan özdeşleşmesi, Fransız Devriminden (aristokrasi ve ruhban sınıfına karşı le trier etat¹¹ in kendisini Ulusla özdeş ilan ettiği haliyle)

9: [Ed. Notu] Sans-culottes: Fransız devriminde önemli rol oynayan Le tiers etat’ın yoksul ve devrimci unsurlarını tanımlamak üzere Fransız aristokrasisi tarafından yaratılmış bir terim. Bu sözcük önceleri vahşilik ve cehaletle eşanlamlyken, devrimle birlikte olumlu yönde köklü bir anlam değişikliğine uğradı. Bir soyluluk göstergesi olan kısa pantolonun yokluğuna (uzun pantolon giyiyorlardı) işaret eden ‘Sans-culottes’ Türkçeye kelimesi kelimesine ‘donsuzlar’ ya da ‘külötsuzlar’ olarak çevrilebilir.

10: [Ed. Notu] Egaliberte: Étienne Balibar’ın insanlığın kurtuluşunun koşullarını karşılıklı olarak kuran eşitlik ve özgürlüğü tanımlamak üzere geliştirdiği nosyon.

11: [Ed. Notu] Le tiers etat: Üçüncü sınıf. Fransa’da 1789 öncesinde üç temel sınıf vardı. İlk iki sınıf yönetici sınıflar olan aristokrasi (soylular) ve ruhban (kilise) sınıfıydı. Üçüncü

Doğu Avrupa sosyalizminin çöküşüne kadar, tüm o büyük demokratik olaylarda gözden kaçmayan politize etme hareketinin başlangıcıdır (Avrupa Sosyalizminde, muhalif ‘fora’, kendisini nomenklatura¹² Partisine karşı toplumun tamamının temsilcisi ilan etmişti). Bu net açıdan, politika ve demokrasi eşanlamlıdır: antidemokratik politığın temel hedefi, daima ve kesin olarak depolitize etmedir ve etmeydi, belirli bir işe sarılan her bireyle birlikte ‘şeyler normale dönmelidir’ diyen şu talep. Bu da bizi kaçınılmaz paradoksal bir sonuca götürür: ‘proletarya diktatörlüğü’, demokratik patlamanın kendisinin yarattığı şiddetin başka bir adıdır. ‘Proletarya diktatörlüğü’, böylece, meşru olan ve meşru olmayan devlet iktidarı arasındaki farkın havada kaldığı sıfır seviyesindedir, sözgelimi, devlet iktidarının bu halde meşru olmadığı seviyede. Saint Just 1792 Kasım’ında şöyle söylemişti: ‘Her kral bir asidir ve bir gaspçıdır.’ Bu söz, özgürleştirici politika için kilometretaşı olmuştur: Gaspçıya muhalif olan ‘meşru’ kral yoktur, kral olmak kendi içinde gaspçılık olduğundan dolayı, benzer bakımdan, Proudhon için de mülkiyet şu halde hırsızlıktır. Bu noktada elimizde olan, Hegelci, ‘yadsımanın yadsınması’dır, basit-doğrudan yadsımadan (‘bu kral meşru biri değildir, gaspçıdır’), doğasında varolan öz-yadsımaya (‘otantik bir kral’ bir oksimorondur¹³, kral olmak gaspçılıktır’) geçen pasaj. İşte bu nedenle, Robespierre için bir kralın duruşması asla bir duruşma sayılmaz:

Burada görülecek bir duruşma yok. Louis davalı değildir. Siz yargıç değilsiniz. Değilsiniz, devlet adamları ve devletin temsilcilerinden başka bir şey olamazsınız. Karşılancak bir kamusal kurtuluş ölçüsü, uygulanacak bir devlet yetkisi kanunundan başka, bir insan için veya ona karşı vereceğiniz bir hüküm yok. (...) Louis kral oldu ve Cumhuriyet kuruldu: aklınızdan geçen ünlü soru yalnızca o sözcüklerle ortaya dökülür. Louis suçları yüzünden tahttan indirildi; Louis Fransız halkını asi ilan etti; ceza vermek için zalim arkadaşlarının oluşturduğu güce başvurdu; zafer ve halk onun asi olduğuna karar verdi: bundan

---

sınıf, bu sınıfların dışında kalan, üretim ve ticarete etkin olan büyük yığına verilen addı.

12: [Ed. Notu] Nomenklatura: Sovyetler Birliği’nde hükümet, sanayi, tarım, eğitim gibi çeşitli alanlarda kilit yönetici konumları elinde tutan ve genel nüfusun ancak küçük bir altkütmesini oluşturan elitlere verilen ad. Žižek, istisnasız hepsi Komünist Parti üyesi olan ‘nomenklatura’dan bir parti gibi söz ediyor.

13: [Ed. Notu] Oksimoron: Anlamı güçlendirmek için zıt anlamlı sözcüklerin birlikte kullanıldığı ifade tarzıdır. Örnek: ‘Felaket güzel.’

dolayı Louis yargılanamaz; ya mahkum edilir ya da Cumhuriyet aklanmaz. Louis'yi duruşmaya çıkarmayı önermek, ne şekilde olursa olsun yapılırdı, o zaman kraliyete ve kurumsal despotizme karşı geri çekilmek olurdu; bu, devrimin kendisini münakaşaya sokmak anlamına geldiği için devrim-karşıtı bir fikirdir. Aslında, Louis hala duruşmaya çıkarılabiliyorsa, o halde aklanabilir; o masum olabilir; neler söylüyorum ben! Yapılana kadar öyle olduğu varsayılabilir. Fakat Louis aklanırsa, Louis'nin masum olduğu varsayılabilirse, devrim ne hale gelir?

Demokrasi ve diktatörlüğün bu garip bağı, ilk demokrasi nosyonuna ilişkin gerilimde yer alır. Chantal Mouffe'un 'demokratik paradoks' dediği şey, neredeyse simetrik biçimde otoriter Faşizmin temel paradoksunu tersyüz eder: (kurumsallaşmış) demokrasi bahisçisi, muhalif mücadelenin kendisini düzenlenmiş münakaşaya dönüştürerek kurumsal/farklı uzam içersine yedirirse, Faşizm aksi yönde işler. Faşizm, kendi etkinlik türünde muhalif mantığı en uca taşırırsa, (kendisi ve düşmanları arasındaki 'ölümüne mücadele' hakkında konuşarak ve şiddetin ekstra-kurumsal tehdidini –fark edilmiyorsa- hep sürdürerek, 'halkın doğrudan baskısı' kompleks yasal-kurumsal kanalları by-pass ederek), kendi politik hedefini son derece hiyerarşik bir sosyal yapı olan tam karşıtı şeklinde ortaya koyar, (Faşizmin daima organisist-korporatist metaforlara dayandığı kuşku götürmez). Bu kontrast, 'konuşan özne' ve 'konuşulan (içerik) özne' arasında geçen Lacancı karşıtlık terimleriyle hoş bir şekilde anlatılabilir: demokrasi muhalif mücadeleyi kendi hedefi (Lacancı: içerimi konuşulmuş biçimde) olarak kabul ederken, prosedürü sistemik-düzenlenmiş bir özellik gösterir; Faşizm, aksine, gem vurulmamış bir muhalefet aracılığıyla hiyerarşik olarak yapılanmış bir hedefi dayatmaya çalışır.

Benzer şekilde, küçük burjuvayla ilgili muğlaklık, ortaya çıkan bu çelişki (Marx'ın Proudhon'la ilgili çoktan söylediği gibi), en iyi onun politikayla ilişkilendirme biçimiyle örneklenir: bir yandan, orta sınıf politize olmaya karşı iken –sadece kendi yaşam biçimini idame ettirmeye çalışır, çalışabilmek ve yaşamını huzur içersinde sürdürmek için (ki bu, toplumdaki çılgın politik mobilizasyona bir son vermeyi vadeden otoriter darbeyi desteklemeye eğilimlidir, böylece herkes gitmesi gereken yere geri döner). Öte yandan, küçük burjuva –tehdit altındaki vatansever, çalışkan ve ahlaki değerleri olan çoğunluk kisvesine bürünerek - halktan

yana kitle mobilizasyonunun baş kışkırtıcısı olur. (Sağcı popülizm kisvesinde –diyelim ki, gerçek anlamda, tek rahatsız edici güç olan post-politik teknokratik-insani yönetimin La Pen’in Ulusal Cephe olduğu günümüz Fransa’sında).

Demokrasinin iki öz ve indirgenemez yanı bulunmaktadır: ‘sayıüstü’, [‘surnumerary’] ‘parçası olmayanın parçası’ olan, formel olarak sosyal yapıya dahilken, onun içersinde belirlenmiş bir yeri olmayanların o vahşi eşitlikçi dayatması; ve güç kullananları seçmenin (az çok) düzenlenmiş evrensel prosedürü. Bu iki taraf birbirleriyle nasıl ilişkilendirir? İkinci anlamdaki (düzenlenmiş ‘halkın sesi’ni kaydetme prosedürü) demokrasi, toplumsal sistemin normal akışının bir parçası yapmak amacıyla, toplumsal yapının hiyerarşik biçimde işlemlerini bozan eşitlikçi mantığın vahşi işgali açısından demokrasiye karşı, bu aşırılığı yeniden işlevsel hale getirme girişimi biçiminde, nihai olarak bir kendisine karşı savunma olursa ne olur?

Problem o halde şudur: o ilk vahşi eşitlikçi demokratik itkiyi nasıl düzenlemeli/kurumsallaştırmalı, terimin ikincil anlamdaki (düzenlenmiş prosedür) demokraside boğulmasını nasıl önlemeli? Eğer bunu yapmanın bir yolu bulunmuyorsa, o halde ‘otantik’ demokrasi bir anlık ütopyik bir patlama olarak kalır, ki o herkesçe bilinen ertesi sabahın normalize edilmesi zorunlu hale gelir. [20]

Böylece, ‘Demokrasi terördür’ Orwellci önermesi, demokrasinin ‘sonsuz yargısı’, onun en yüksek spekülative kimliğidir. Bu boyut, iktidarın boş bıraktığı yeri içine alarak, Claude Lefort’un demokrasi nosyonunda izini kaybettirir ki o iktidar boşluğu, iktidarın bulunduğu yer ve sınırlı bir süre için o yeri dolduran olası aktörler arasındaki esas uçurumdur. Paradoksal biçimde, demokrasinin altta yatan öncülü, şu halde, yalnızca iktidara ‘doğal’ hakkı olan politik kişi olmadığı gibi, aynı zamanda, çok daha radikal anlamda, demokraside egemen gücün nihai kaynağı olan ‘halk’ın kendisi, maddesel bir varlık olarak yaşamaz. Kantçı perspektiften, ‘halk’ın demokratik nosyonu, işlevi, yalnızca belli bir limiti göstermek olan negatif bir konsepttir: belirli herhangi bir aktörün, topyekun egemenlikle yönetime geçmesine izin vermez. (‘halkın varolduğu’ anlar yalnızca demokratik seçimlerdir, tam da sosyal yapının tamamının bölünüp parçalandığı anlar-seçimlerde, ‘halk’ bireylerin mekanik olarak bir araya toplanmışlığına indirgenir.) Halkın varolmasının, ‘totaliterliğin’ temel aksiyomu olduğu iddiası ve ‘totali-

terliğin' politik aklın Kantçı yanlış kullanımı ('paralojizm') kesinlikle birbirine denktir: sanki doğrudan Halkı cisimleştirir (sadece yeniden-sunmakla kalmaz) gibi davranan belirli politik bir kişi aracılığıyla 'halk varolur', gerçek İrade (totaliter Parti ve onun Lideri), örneğin, dolaysız anlamda numenal Halkın fenomenal cisimleşmesi olarak transendental eleştiri¹⁴ bağlamında... Bu demokrasi nosyonu ve Lacan'ın büyük Öteki tutarsızlığının ortaya koyduğu nosyon, diğerlerinin arasında Jacques-Alain Miller tarafından incelikle işlenmiştir:

'Demokrasi' ana gösterge midir? Kuşkusuz. Ana-gösterge olmadığını söyleyen bir, en azından tek başına duran bir ana-gösterge olmadığını, her ana-göstergenin kendisine bilgelikle diğerlerinin arasında yer açmak zorunda olduğunu söyleyen bir ana göstergedir. Demokrasi, Lacan'ın yasaklanmış A'sının büyük G'sidir ve şöyle konuşur: Ben o Ötekinin deliği olduğu, ya da onun varolmadığının göstergesiyim. [21]

Tabii ki, Miller, her ana-göstergenin, ana-gösterge olmadığı, Ötekinde bir eksiklik olduğu, vs. tanıklığına dayandığının farkındadır, Ötekinin Ötekisi yoktur. – bu boşluk nedeniyle G1 ve G2 arasında ilk boşluk meydana gelir (Spinoza'da Tanrıyla olduğu gibi, tanımlı Ana-Gösterge, 'sıradan' göstergeler dizisindeki boşluğu doldurur). Fark odur, demokrasiyle birlikte bu eksiklik doğruca toplumsal sistemde yazılı olarak yerini alır, bir prosedür ve düzenlemeler seti içerisinde kurumsallaştırılır - o halde, şüphe yoktur ki, Miller demokraside nasıl gerçeğin kendisini yalnızca 'fark ve ayrışım' içerisinde sunduğuna bakıp, 'totaliter' bir ayak oyunu ile de olsa, onaylayarak Marcel Gauchet'den alıntı yapar (ve ironiyle, Stalin ve Mao'nun aynı iddiada bulunduğunu bildirir: politikada, gerçek yalnızca sınıf savaşmalarının acımasız farkları yoluyla kendini gösterir...)

Bu Kantçı demokrasi ufku içersinden, demokrasinin 'terörist' yani içersinde, nasıl –'sayıüstü', 'parçası olmayanın parçası' olanların o vahşi eşitlikçi dayatmasının– yalnızca kendi 'totaliter' çarpıtması olarak

14: [Ed. notu] Kant'ın gerçekliğin kendisi olarak gördüğü 'kendinde şey'le (ding-an-sich), yani görünmez ve bilinemez olanın dünyasıyla özdeşleştirdiği numen, görünür ya da bilinir olanın dünyasıyla, yani fenomenle karşıtlık içindedir. Bununla birlikte numen fenomenlerin temelinde yer alır ve fenomen numenin cisimleşmiş halidir. Žižek bu kavramların politik yanlış kullanımlarının ortaya çıkardığı sonuçla, yani halkın mekanik temsilinin ve totaliterliğin Kantçı terimlerle onaylanmasıyla dalga geçiyor; bu bağlamda aslında Kant'ın felsefesini adlandıran 'transendental (aşkınsal) eleştiri' de 'uçmuş eleştiri'ye dönüşüyor.

görünebileceğini belirtmek kolaydır, sözgelimi, bu ufuk içerisinde, nasıl devrimci terörün otantik demokratik patlamasının ‘totaliter’ Parti-Devlet rejiminden (veya, tepkisel terimlerle ifade edersek, ‘mülksüzlerin linç kuralı’nı Parti-Devlet’teki ‘linç’in gaddar zulmünden) ayıran çizginin silindiği. (Elbette ki, dolaysız ‘linç kuralı’nın doğası nedeniyle değişken olduğu ve gerektiği gibi kendi karşısına dönüştüğü, linçin kendi üzerindeki zalim hakimiyeti tartışılabilir; gelgelelim, tam da bir kaymayı, radikal bir dönüşü ele alıyoruz fakat, bu kayma hiçbir şekilde değişmez.) Foucault İran Devrimi üzerine yazdığı yazılarda bu kaymayla ilgilenir, kompleks bir sosyal, kültürel, ekonomik, politik sürecin tarihsel gerçekliğine ve bir şekilde, tarihsel nedenselliğin ağına takılan o büyümlü isyan olayındaki diğer dönüşümlere karşı çıkar - şuna indirgenemez:

İsyan içindeki insan nihai anlamda açıklanabilir olmaktan çıkar. Tarih sayfaları açılırken araya giren ve bir insan için, ‘gerçekten’ boyun eğme mutlakiyeti üzerinde ölüm riski almayı tercih etmenin uzayıp giden nedenlerini gösteren bir kökten söküp çıkarma işlemi yapılmalıdır.[22]

Bu önermelerin Kantçı yan kavramlarının farkında olmak gerekir: bir isyan, anbean tarihsel nedensellik bağına takılan bir özgürlük edimidir, bir başka deyişle, isyanda, numenal boyut meydana çıkar. Paradoks, elbette, bu numenal boyutun, bir fenomenin saf yüzeyiyle, kendi karşıtıyla aynı yerde bulunmasıdır: bu numen, sadece görünmekle kalmaz, numen, fenomenin içerisinde yer alır, bu fenomeni üreten gerçekliğin nedensel ağına indirgenemez –kısacası, numen, fenomen niteliğinde fenomendir- Fenomenin bu indirgenemez karakteri ve Deleuze’ün, gelişimin akışı dediği, ‘bedensel’ nedenlere indirgenemeyen bir yüzeyin ortaya çıkışı olarak olay nosyonu arasında besbelli bir bağ bulunmaktadır. Onun, devrimci ayaklanmanın sefil ve hatta ürkütücü olan gerçek sonuçlarını ilan eden muhafazakâr eleştirmenlere verdiği karşılık o gelişim boyutuna kadar onların kör kalacakları olur:

Bugünlerde devrim korkularını küçümsemek moda oldu. Yeni bir şey değil; İngiliz Romantizmi, bugünün Stalin üzerinde yaptığı yansımalara benzer yansımalarla Cromwell üzerinde etkisini gösteriyor. Devrimlerin kötüye gittiğini söyleyenler var. Fakat devamlı olarak iki şeyi birbiriyle karıştırıyorlar, devrimlerin tarihsel bakımdan değişme biçimi ve insanların devrimci gelişimleri. Bunlar, iki farklı insan

grubuyla ilişkilidir. İnsanın tek umudu, devrimci gelişimde yatmaktadır: utançlarını söküp atma veya hoşgörülme ne varsa karşılığını verme. [23]

Deleuze, burada Foucault ile kesin bir paralellik taşıyacak şekilde devrimci patlamalara gönderme yapıyor:

İran hareketi, kimilerinin dediği gibi, zaten gizlice yer etmiş olan zalim hâkimiyetin kitlelerin kör coşkusunun altında tekrar ortaya dökülmesini sağlayan devrim ‘hukuku’nu yaşamadı. Aracısız bir modayla, zaten kalabalık olan politik satranç tahtası üzerinde yükselen dokunaklı kesimin en içteki ve en kesif biçimde yaşamış parçasını oluşturan, kimlikten başka bir alışveriştir. Ölüme giden o insanların tinselliği, neyse o köktenci ruhban sınıf, onun kanlı hükümetininkine benzemez. İranlı din adamları, yükselenlerin sahip olduğu anlamlı değerler sayesinde rejimlerinin doğru olduğunu göstermek istiyorlar. Yükselenlerin gerçeğini kötölemek, günümüzde bir molla hükümetinin var olması nedeniyle herhangi bir farklılık yaratmaz. Her iki durumda da, ‘korku’ yüzünü gösterir, geçtiğimiz sonbaharda İran’da olanların yaydığı korku, öyle bir korku ki, dünya uzun zamandır böyle bir örnek görmemişti. [24]

Foucault bu noktada kayda değer ölçüde Deleuzecü olur: onu ilgilendiren, edime dayalı toplumsal gerçeklik düzeyindeki İran olayları ve nedensel etkileşimler değil, olayların yüzeyidir, Olayın eşsiz oluşunun nedeni yalnızca onun tarafından açıklanan o ‘yaşam kıvılcımı’nın saf virtüelliği. İran’daki sosyal gerçekliğin yer tuttuğu iki devrin yarıkları arasında meydana gelen şey, sahip olduğu nitelikler bütünüyle maddi bir varlık olarak Halk patlaması değil, Halk-olma/gelişimi olayı idi. Mesele, böylece, gerçek sosyo-politik aktörler arasındaki iktidar ve tahakküm ilişkileri içersinde gerçekleşen kayma, toplumsal kontrolün, vs.nin yeniden dağılımı değil, o ilk aşma olgusudur –ya da, dahası, anbean üstünü çizme-, içersinde tüm farklılıkların eriyip gittiği, alakasızlaştığı saf bir Duyu-Olay olarak bu ilk alanın, ‘kolektif irade’nin ortaya koyduğu topyekün farklı bir alanın ortaya çıkması olgusu. Bu tür bir olay, önceden neler olduğuyla bağlantılı olarak yalnızca yeni olarak görülmez, o ‘kendi içinde’ yenidir ve sonsuza dek öylece yeni kalır.

Bu, Jacques Rancière’in politik estetik eleştirisinin, uygun politik

edimin estetik boyutuna dair düşüncesinin formüle edilebilir olduğu bu arka-planın karşısındadır: demokratik patlama, toplumsal uzamın, kurulu hiyerarşik olan o 'polis' düzenini yeniden biçimlendirir; farklı bir düzen temsilini sahneye koyar, kamusal uzamın farklı bir *partageını* [kısmını]. [25] Günümüzün 'gösteri toplumu', yenilenmiş böyle bir estetik konfigürasyon, tahrip edici boyutunu kaybetmiştir: mevcut düzen fazlasıyla kolay bir şekilde onu kendine mal edebilir. Asıl iş, kurulu 'polis' düzeninin altını oyan anlık demokratik patlamalarda değil, işin, Badiou'nun Olaya 'bağlılık' olarak belirttiği boyutunda bulunur: demokratik patlamayı pozitif 'polis' düzenine nasıl çevirmeli/ithaf etmeli, yeni dayanıklı düzeni toplumsal gerçekliğe nasıl dayatmalı. Bu, her otantik demokratik patlamanın uygun 'terörist' boyutudur: yeni bir düzenin vahşi dayatması. Bu da, herkes demokratik başkaldırı-lara, popüler iradenin o harikulade/karnavalı aratmayan patlamalarına bayılırken, bu irade kendisini kurumsallaştırmak için belirttiği zaman anksiyetenin yükselmesini açıklar – başkaldırı ne kadar 'otantik'se, bu kurumsallaşma o kadar 'terörist'tir: bu, devrim sürecinin karar anını aramak gereken bir düzeyde gerçekleşir: diyelim ki, Ekim Devrimi vakasında, 1917-18 patlamasında değil, peşinden gelen iç savaşta dahi değil, ancak, gündelik yaşama dair (çaresiz, çoğunlukla gülünç) yeni ritüeller icat etme girişimlerinin görüldüğü 1920'lerin başlarındaki o hummalı deneylerde görülür: devrim-öncesi evlilik ve cenaze pro-sedürlerinin yerine ne koymalı? Bir fabrikada, bir apartman bloğunda yaşanan en yaygın etkileşim nasıl organize edilmeli? Bu, 'büyük' politik devrimin 'soyut terör'üne karşı olarak ki gündelik yaşam içersinde yeni bir düzen dayatmaya 'somut terör' demek isteyen olabilir, Jakobenler ve hem Sovyet Devrimi, hem de Çin Devriminin nihai ölçüde başarısızlığa uğradığı düzeydedir –tabi ki, bu doğrultuda girişimler olmamasından değil. Jakobenler, Terör tiyatrosu sahnelemede değil, olsa olsa gündelik yaşamın gerektiği gibi yeniden organize edilmesiyle ilgili olarak, ütöpik politik imajınasyonlarda iyiydiler: kadınların kendilerinin gerçekleştirdiği organizasyondan, son yıllarını huzur ve onur içinde geçiren yaşlıların olduğu komünal evlere kadar, birkaç yıllık yoğunlaştırılmış, insanı kendinden geçirten o çılgın aktivite kursunda sunulan her şey ortadaydı. (Robespierre'in, Yüce Varlığı kutlulayan yeni bir yurttaş dini dayatmak amacıyla epeyce gülünç olan o girişimine ne demeli? Robespierre ateizme karşı olmasının başlıca nedenini kısa ve öz olarak kendisi

formüle etmişti: ‘Ateizm aristokratiktir.’ [26] Ateizm, ona göre, tarihsel misyon duygusunu tamamıyla kaybetmiş olan kinik-hedonist aristokratların ideolojisiydi.)

Burada kabul edilmesi gereken acı sonuç, eşitlikçi demokrasinin demokratik prosedür üzerinden görünen bu taşkınlığının ancak, kendi karşıtı olanın kisvesi altında, devrimci-demokratik terör olarak kendisini ‘kurumsallaştırabileceği’dir. Yani, yinelersek, bu terörü günümüze göre nasıl yeniden icat etmeli? *Logiques des mondes*’de Alain Badiou [27], Jakobenler aracılığıyla eski Çinli ‘kanunşinas’lardan Lenin ve Mao’ya, işte devrimci adalet politikasının ebedi Düşüncesini incellekle işler –bu dört andan ibarettir: iradecilik (birinin, ‘nesnel’ yasa ve engelleri göz ardı ederek ‘dağları delebileceği’ne duyduğu inanç), terör (halkın düşmanını ezmenin acımasız iradesi), eşitlikçi adalet (iddiaya bağlı olarak bizi yavaş yavaş ileri gitmeye mecbur eden ‘kompleks durumlar’ için anlayışı olmayan onun yakın vahşi dayatması), ve son fakat aynı derecede önemli olan, halka duyulan güven –burada iki örneği hatırlamak yeterlidir, Robespierre’in kendisi, onun ‘büyük gerçeği’ (‘halk hükümetin karakteristiği, halka karşı güvenilir ve kendisine karşı sert olmaktır’) ve Mao’nun, (‘Neredeyse bütünüyle yanlış. Temel hata köylülere güvenmemektir’) [28] sözleriyle Stalin’in görüş açısını değerlendirdiği, SSCB’de Sosyalizmin Ekonomik Problemleri Stalin eleştirisi. Ufkumuza karabasan gibi çöken ekolojik felâket tehdidine karşı koymanın tek doğru yolu kesinlikle bu dört momentin oluşturduğu kombinasyon değil midir? Gereken şudur:

—**katı eşitlikçi adalet** (feragat açısından bütün insanların aynı bedeli ödemesi gerekir, sözgelimi, nüfus başına enerji tüketimi, karbondioksit emisyonları, vs. ile ilgili tüm dünyaya aynı normların dayatılması gerekir; Brezilya’dan Çin’e, gelişmekte olan Üçüncü Dünya ülkelerini hızlı gelişmeleri yüzünden paylaşılan ortak çevreyi mahvetmekle suçlayan gelişmiş ulusların, çevreye şimdiki hızda zehir akıtmalarına izin verilmemesi gerekir);

—**terör** (liberal ‘özgürlükler’in sertçe sınırlanması dâhil, yürürlükteki koruyucu önlemleri ihlal edenlere karşı acımasız ceza, muhtemel yasa-çiğneyenlerin teknolojik kontrolü);

—**iradecilik** (çevre felâketi tehdidiyle yüzleşmenin tek yolu, ‘kendiliğinden’ içkin kapitalist gelişme mantığına ters işleyen geniş ölçekli kolektif kararlar aracılığıyla olur - bu, kendini gerçekleştirmek

için tarihsel gidiş veya zorunluluğa yardım etme sorunu değildir, küresel felâket uçurumuna doğru giden tarihin ‘trenini durdurma’ sorunudur);

—ve son fakat çok önemli olan bir nokta da tüm bunların, **halka güven** ile harmanlanmasıdır (bu ciddi çözüm yollarını destekleyen insanların büyük çoğunluğu onları kendilerininmiş gibi benimserler ve iş başa düştüğünde ellerini taşın altına koymaktan çekinmezler). Terör ve halka güven kombinasyonu olarak eşitlikçi-devrimci terörün figürlerinden birinin içinde yer aldığı bir karşı hareketi, suçluları yetkililere haber veren ‘jurnalci’yi ortaya çıkarmaktan korkmamak gerekir. (Enron skandalı davasında, Time dergisinin, olayın içindeki kişileri, finanstan sorumlu yetkilileri gerçek halk kahramanı olarak mimlemeleri nedeniyle kutlaması isabetliydi.) [29]

Onyedinci yüzyılın ilk zamanlarında, başkumandanlık rejiminin kurulmasından sonra Japonya, kültürel rafineleşmeye odaklanıp, çılgınca bir büyümeden kaçınarak kendisini yabancı kültürlerden soyutlamak ve dengeli çoğalmayla birlikte kendi mazbut yolundan gitmek için eşi benzeri görülmemiş bir kolektif karara varmıştı. Ondokuzuncu yüzyılın ortalarına kadar süren ertesi dönem, Japonya’nın, o Amerikan savaş gemisiyle Komodor Perry tarafından insafsızca uyandırıldığı gerçekten de tecrit politikası yanlısı düşüyle mi geçiyordu? O düş, bizim sonsuz büyümemizle devam ederse ne olur? Hepimiz, *mutatis mutandis* [gerekli değişikliklerin yapılması koşuluyla], o Japon yeminini tekrarlamaya ve yönünü değiştirmek için kolektif olarak içinde olduğumuz sözde-doğal gelişmeye müdahale etmeye karar versek? İşte trajedi, böylesi bir kolektif karar fikrine günümüzde kulak asılmamasıdır. İki onyıl önce devlet sosyalizminin parçalanmasıyla, unutulmaması gerekir ki, yaklaşık olarak aynı zamanda, Batı sosyal-demokrat refah devleti ideolojisi çok büyük bir belayla uğraşıyordu; ‘refah devletinin miadı dolmuştur’ nosyonu, günümüzde kısmen yaygın kabul gören bir bilgeliktir. Bu bozguna uğramış iki ideolojinin paylaştığı şey, kolektif özne olarak insanlığın, bir şekilde, kişisel değil, anonim olan sosyo-tarihsel gelişimi sınırlayacak, onu istediği yöne döndürecek kapasiteye sahip olduğu nosyonudur.

Günümüzde böyle bir nosyon, ‘ideolojik’ ve/veya ‘totaliter’ olduğu gerekçesiyle çabucak bir kenara atılır: toplumsal süreç, yine, toplumsal kontrolün ötesinde anonim bir Kaderin elinde olarak algılanır. Küresel kapitalizm, karşısında kimsenin duramadığı böyle bir kader gibi sunulur —insan ya ona uyum sağlar, ya da tarihle birlikte basamaklardan yere

yuvarlanır ve üzerine basılır. Yapılabilecek tek şey, ‘insan yüzlü küresel kapitalizm’ için savaşmak adına küresel kapitalizmi elden geldiğince insani hale getirmektir (bu da nihai anlamda Üçüncü Yolla ilgilidir -ya da dahası, öyle idi-). Ses engeli burada kırılmak zorunda kalacaktır, yeniden geniş ölçekli kolektif kararlara imza atmak için bu riski göze almak gerekecektir – belki de, Robespierre ve yoldaşlarının bugün bize bıraktıkları asıl vasiyet budur.

Ölümünden önceki dakikalarda, cellât, çenesindeki yaraların üzerini kaplayan sargılarla, Robespierre’in başının giyotine sığmadığını fark etti, bu yüzden gaddarca söküp attı onları; Robespierre’in mahvolmuş boğazından insanın içine işleyen korkunç bir çığlık yükseldi, aletin keskin ucu boynuna indiğinde geriye kesecek fazla bir şey kalmamıştı. Bu son çığlığın statüsü efsanevi niteliktedir: görkemli yorumlar doğurmuştur, çoğu şu satırlardaki gibidir; bedenine girdiği insan üzerinde hâkimiyetini kaybederken, güçsüz protestosunu gösteren o parazit şeytani ruhun dehşet verici, insanınkine benzemeyen acı ve keskin çığlığı – adeta, bu son anda, içinden o cisimleşmiş devrimci erdem dolu personasını çıkarıp, çaresiz, korkmuş bir insan görüntüsü vererek Robespierre kendisini insanlaştırmıştı.

Robespierre’in popüler imgesi, o Fil Adamın bir şeyleri tersine döndürdüğü türdedir: ikincisi, narin ve akıllı bir ruhu gizleyen fena halde deforme olmuş bir bedene sahipken, Robespierre, yeşil gözlerinin ele verdiği o buz gibi soğuk, zalim kararlılığını gizleyen sevecen ve nazik biriydi. Keza, Robespierre, ondokuzuncu yüzyıl gericileri vakasındaki gibi alaycı ve şeytani gülümsemesiyle onu zalim bir canavar olarak tarif etmeye artık gerek duymayan, günümüzün anti-totaliter liberallerine mükemmel bir hizmet sunar: o fazla saflığı problem olduğundan dolayı herkes onun ahlaki dürüstlüğü ve devrim davasına kendini tümüyle adanmış olduğunu tanımaya hazırdır. Bütün sıkıntının nedeni, Robespierre’in son biyografisi olan Ruth Scurr’un yazdığı Öldüren Saflık adlı başlıkta belirir. [30] Kitabın eleştirilerinden bazılarının başlıkları bunu belirten türdedir: ‘Terör Deniz-Yeşili Palto giyiyor’, ‘İyi terörist’, ‘Erdemin İblis Cellâdı’ ve hepsinin üstünde olan, Graham Robb’un ‘Deniz-Yeşili, bir balık kadar Çılgın.’ Ve böylece, hiç kimse konuyu kaçırmasın diye, eleştirisinde, Antonia Fraser ‘bugün bizim için sakinleştirici bir ders’ verir: Robespierre, kişisel anlamda dürüst ve içten biriydi, ancak “kan dökmeler(i) onun tarafından gerçekleştirilmiş bu

‘içten’ adam kesin bir dille, sizin dışınızdaki herkes bir yana, kendi doğruluğunuza olan inancınız, kan dökmeye kastetmiş bir zalimin daha kinik motivasyonu kadar tehlikeli olduğu konusunda bizi uyarır.” [31] Ne mutlu bize, biz kinik kamuoyu manipölatörleri altında yaşayanlara, kendilerini olduğu gibi projelerine adamaya hazır, o içten Müslüman köktendinciler altında yaşamayanlara... Nihai dolaşım motifi erdeme güvensizlik olan çağımızın etiko-politik sefaleti daha da iyi bir kanıt! Böyle bir oportünist gerçekçiliğe karşı tüm yenilgilere ısrarla ayak direyen o sonsuz Özgürlük düşüncesine olan yalın inancı savunmamalı mı, ki onsuz, Robespierre’e göre apaçık olduğu gibi, bir devrim ‘sadece başka bir suçu ortadan kaldıran yaygaracı bir suçtur’, 8 Thermidor¹⁵ 1794’te, yakalanıp idam edilmesinden bir önceki gün yaptığı son konuşmada inanç, Robespierre’in sözlerinde en dokunaklı haliyle ifade bulmuştur:

Fakat orada duruyor, sizi temin edebilirim, hisseden ve saf ruhlar, o yaşıyor, o körpe, zorba ve dayanılmaz tutku, asil ruhlu kalplerin cefası ve hazzı; zulmün o dipte yatan korkusu, ezilenler için duyulan o müşfik coşku, vatan için duyulan o dinsel aşk, insanlık için duyulan daha bile yüce ve kutsal olan o sevgi ki onsuz büyük bir devrim sadece başka bir suçu ortadan kaldıran yaygaracı bir suçtur; o yaşıyor, burada, yeryüzünde dünyanın ilk Cumhuriyetini kuracak olan o cömert tutku.

15: [Ed. notu] 8 Thermidor: İlk Fransız Cumhuriyet takvimine göre on birinci ay (19 Temmuz-17 Ağustos).

Notlar:

1. Terrör'ün daha dengeli tarihsel bir açıklaması için, David Andress, *The Terror: Civil War in the French Revolution*, London: Little, Brown 2005.
2. Alain Badiou, *Logiques des mondes*, Paris: Seuil 2006, s. 98.
3. Louis-Antoine-Leon Saint-Just, *Oeuvres choisies*, Paris: Gallimard 1968, s. 330.
4. Ve o haklıydı: bizlerin bugün bildiği gibi kral XVI. Louis özgürlüğünün son günlerinde yabancı güçlerle Fransa'nın Avrupalı güçlere karşı savaşacağı geniş çağlı bir savaş çıkaracak bir plan üzerine pazarlık ediyordu. Kral kendisini Fransız ordusuna önderlik edecek bir vatansever olarak gibi davranıyordu ve sonra Avrupa güçleriyle Fransa için onurlu bir barış pazarlığı yapıyordu ve sonuçta otoritesini tekrar kazanıyordu. Kısaca "asil" XVI. Louis tahtı için Avrupa'yı bir savaşa sokmaya hazırdı.
5. Walter Benjamin, "Critique of Violence," in *Selected Writings, Volume 1, 1913-1926*, Cambridge (Ma): Harvard University Press 1996.
6. Friedrich Engels, "Introduction (1891) to Karl Marx, The Civil War in France", in *Marx/Engels/Lenin: On Historical Materialism*, New York: International Publishers 1974, p. 242.
7. Detaylı analiz için, Claude Lefort, "The Revolutionary Terror," in *Democracy and Political Theory*, Minneapolis: University of Minnesota Press 1988, s. 50-88.
8. Alıntı, Brian Daizen Victoria, *Zen War Stories*, London: Routledge 2003, s. 132
9. A.g.e.
10. P.R.Palmer, *Twelve Who Ruled*, New York: Atheneum 1965, p. 380.
11. Margaret Washington, on <http://www.pbs.org/wgbh/amex/brown/filmmore/reference/interview/washington05.html>
12. A.g.e.
13. Henry David Thoreau, *Civil Disobedience and Other Essays*, New York: Dover Publications 1993.
14. Wendy Brown, *States of Injury*, Princeton: Princeton University Press 1995, s. 14.
15. Jean-Pierre Dupuy, *Petite métaphysique des tsunami*, Paris: Seuil 2005, s. 19.
16. Kader'in Doğu'daki karşılığı olan reenkarnasyona tamamen yabancı olduğunu akıldan çıkarmamak gerekir. İkinin ortak noktası şu anki durumun önceden belirlenmiş olduğudur fakat kaderde bu belirleme gizemli ve tesadüfî ilahi karar tarafından gerçekleştirilir. Bu ilahi karar benim var oluşumdan üstündür ve dolayısıyla benim yaptıklarımla hiç ilgisi yoktur. Reenkarnasyonda ise benim daha önceki hayatımda yaptıklarımla benim şu anki durumumu belirler, dolayısıyla şu anki kötü durumum bana bağlıdır. Reenkarnasyon kavramında kaybolan şey erdem ve inayet arasındaki karakterim ve kaderim arasındaki yani bütün olasılıklar ile kaderimin karakterimden kaynaklı dışallığı arasındaki büyük boşluktur.
17. Jacques Lacan, *Seminar VII: The Ethics of Psychoanalysis*, London: Routledge 1992.
18. Aynıısı Marquis de Sade gibi bir radikal hedonist ateist için de geçerlidir: Pierre

Klossowski gibi Sade çalışmalarının açık bir okuyucusu Sadean sefahatı sağlayan baskıdan zevk almanın içinde saklı bir ilahlılığa gizli bir referans olduğunu çok önce öngördü. Lacan bunu “Supreme-Being-of-Evil” olarak, bilinmeyen tanrının masumların acılarıyla beslenmesi olarak adlandırır.

19. Alıntı, Simon Schama, *Citizens*, New York: Viking Penguin 1989, s. 706-707.
20. Burada kaçınılması gereken tuzak bu iki kutbu “iyi” olan ile “kötü” olan olarak karşı karşıya getirmektir yani ilkel demokratik deneyimlerin “kemikleşmesi” gibi kurumsallaşmış demokratik süreci reddetmektir. Aslında önemli olan demokratik patlamanın kurumsallaşmadaki ve toplumsal düzene aktarılmasındaki başarı derecesidir. Demokratik patlamalara “ertesi gün” insanlar taze demokratik kanla beslenen güç ilişkilerinin ayık gerçekliğinde uyandıkları için iktidarda olanlar kolaylıkla ulaşabilirler (bu yüzden iktidar Fransa 68 Mayısı’nda olduğu gibi “yaratıcılığın patlayışını” sever.) Ve çoğu zaman çoğunluğun “hükümsüz bir yasa”ya olan bir bağlılık gibi bağlandıkları “kemikleşmiş” demokratik prosedür “totaliter” kalabalık öfkesinin saldırısına karşı kalan tek savunmadır.
21. Jacques-Alain Miller, *Le Niveau de Lacan*, Verdier 2003, s. 270.
22. Janet Afary and Kevin B. Anderson, *Foucault and the Iranian Revolution*, Chicago: The University of Chicago Press 2005, s. 263.
23. Gilles Deleuze, *Negotiations*, New York: Columbia University Press 1995, s. 171. [Türkçesi: Müzakereler (2006) Çev. İnci Uysal (İstanbul: Norgunk), 1990.]
24. Afary ve Anderson’dan alıntı, s.265.
25. Jacques Rancière, *The Politics Of Aesthetics: The Distribution of the Sensible*, London: Continuum 2004.
26. Maximilien Robespierre, *Oeuvres Complètes*, Paris: Ernest Leroux 1910-1967, Vol. 10, s. 195.
27. Alain Badiou, *Logiques des mondes*, “Introduction.”
28. Kavramak elbette “insanların” belirsizliğinde yatar: güvenilen insanlar “ampirik” bireyler midir yoksa insanlar, terörü halk adına halk düşmanlarına karşı olandan bireysel olarak kendilerine karşı hale getirebilir mi? Çevresel sorunlar bu “sonsuz fikir” in yeniden icat edilmesi için benzersiz bir şans vermez mi?
29. Fakat, burada şartsız sakinlik, çevresel felaketleri doğanın bir çeşit “ilahi şiddeti”, doğanın adaleti/intikamı olarak algılamak içindir. Böylesi bir sonuç doğanın içindeki anlamın kabul edilemez gerici tasarısı olurdu.
30. Ruth Scurr, *Fatal Purity*, London: Chatto & Windus 2006.
31. Antonia Fraser, “Head of the revolution,” *The Times*, April 22 2006, Books, s. 9.

Orijinal metin: *Virtue and Terror*, 2007, London: Verso (Selected texts of Robespierre with introduction by Žižek).

Çeviren: *Canan Gülseren İnan*

Redaksiyon ve notlar: *Rıfat Saltoğlu*

Die Linke Deneyimi

Stefan Bornost¹

Ekim 2005'te muhafazakar Alman gazetesi Welt am Sonntag baş yazısında şöyle yazıyordu: '*Sol geri döndü. Gregor Gysi ve Oskar Lafontaine liderliklerindeki WASG ve PDS arasındaki antlaşma politikada güç dengelerini sonsuza dek değiştirebilir.*' Alman politikasının göreceli istikrarı hızla değişiyordu. Refah devletine yapılan büyük saldırılar sendikalarda çalkantılara sebep oluyor, reformist kanattan büyük kopuşlar gerçekleşiyor ve sol Gysi ve Lafontaine önderliğindeki yeni Linkspartei (sol parti) ile yeniden toplanıyordu. Sosyal demokrat SPD ve muhafazakâr CDU 2 milyon oy kaybederken, Linkspartei 2005 seçimlerinde oyların yüzde 8,7'sini aldı.

Sonuçlar Alman nüfusunun büyük bir kısmının toplumsal eşitsizliğin büyümesine karşı olduğunu gösterdi ve bu kesim pratikte de sola doğru çekildi. Welt am Sonntag 'Sol Politika Özlemi' başlıklı yazıda şunları yazdı: 'Gregor Gysi ve Oskar Lafontain'i başarılı yapan sadece onların popülizmi değil. Ülke değişti ve SPD'nin bu değişim karşısında verecek cevabı yok'. Yaklaşık 5 milyon işsiz, emekli maaşları da dâhil olmak üzere net gelirlerde düşüş, sosyal güvenlik ağlarında ciddi kesintiler ve 'ucuz rekabet' korkusu 'açıkça sol politika ihtiyacı'na sebep oldu. Gazete daha sonra Bielefeld Üniversitesi'nin yaptığı bir araştırmaya

---

1: Die Linke içindeki Marksistlerin düzenli periyotlarla çıkardığı *Marx 21* dergisinin editörüdür.

yer verdi. Araştırma Almanların %90'ının 'zengin her zaman daha zengin ve fakirin her zaman daha fakir olduğuna' inandığını söylüyordu. Araştırma aynı zamanda en zengin %25'lik kesimin ülkenin batısındaki mal varlıklarının 1993'ten 2004'e kadar %27,5 oranında arttığını fakat en fakir %25'lik kısmın mal varlığının %50 oranında azaldığını gösterdi. Doğu Almanya'da ise en zengin kesimin zenginliğinin yüzde 86 oranında arttığı, en fakir kesimin mal varlığının %21 oranında azaldığı görüldü. Nüfusun büyük bir kesimi kişisel çıkarlarının siyasi olarak temsil edilmediğine inanıyor, yüzde 71,5 şu ifadeye inandıklarını belirttiler: 'Son kertede, ülkede sözü geçen politika değil, büyük şirketlerdir.' Yüzde 77,7 büyük şirketlerin aldığı kararların demokratik katılım pahasına alındığını, yüzde 84,7 veto etmenin geçerliliğinin daha fazla olması gerektiğini ve böylece büyük şirketlerin istedikleri her şeyi yapmalarının engellenebileceğini düşünüyor. Son olarak, %79,8 şu ifadeyle hemfikir olduklarını söylüyor: 'Almanya'daki kötü toplumsal koşullara karşı çok az protesto yapılıyor.'

Der Spiegel gazetesinin yürüttüğü Ağustos 2005'in ortalarında yapılan başka bir anket doğuda yüzde 73'lük, batıda yüzde 50'lik bir kesimin Karl Marx'ın kapitalizm eleştirisinin hala geçerli olduğunu söylüyor. Marx 'Tüm zamanların en önemli Almanları' TV anketinde üçüncü sırada yer aldı. Bir gazete Karl Marx'ı kapağa şu başlıkla koydu: 'Hayalet geri döndü-Solun Yeni Gücü.'

Sol büyüyor-politik bir kronoloji

SPD'nin krizinin ve yeni bir sol ihtiyacının temel sebebi Mart 2003'te açıklandığı üzere Schröder hükümetinin Gündem 2010'la birlikte İkinci Dünya Savaşı'ndan bu yana görülen refah devletine en büyük saldırıların gerçekleşmesiydi. Hükümetin planı Ocak 2005'ten itibaren 800,000 kişinin hiç yardım almayacağı şekilde işsizlik yardımında büyük kesintiler yapılmasıydı. Şirketler için insanları işten çıkarmak kolaylaşırken işsizler ortalama ücretlerin çok altında çalışmaya zorlandı. Emekli maaşları donduruldu ve enflasyon oranında azaltıldı. Sağlık hizmeti paralı hale geldi ve bir doktoru ziyaretin maliyeti 10 Euro oldu.

Aynı süreçte şirketler vergi indirimlerinden yararlanıyordu. Gündem 2010 devlet yoluyla yaratılan ve savaş sonrası dönemde çok işe yarayan sermaye ve sendikalar arasındaki 'toplumsal ortaklık' sisteminden kopuşa işaret etti. Sermaye yukardan bir sınıf savaşı açmıştı.

Bu politikayı açıklayan konuşmada şu deklarasyon yapıldı: ‘2010’la birlikte Almanya yeniden ligin başında olmalıdır’. Bu cümle Schröder hükümetinin ve tüm Alman kuruluşlarının kendilerini içinde bulunduğu panik durumuna işaret ediyordu. Onların bakış açısından 2002 kışı her açıdan bir krizdi. 2000 yılında ABD, Avrupa ve hemen hemen tüm endüstriyel ülkeleri pençesine alan ekonomik krizin yaralarını henüz sarmamıştı. Alman ekonomisi iyileşme emareleri göstermediği bir ekonomik durgunluk sürecine girmişti. ABD’nin Irak işgali artık kaçınılmaz görünüyordu ve tek kutuplu bir dünyaya işaret ederek eski, bilinen ‘Batı’nın politik çıkarları döneminin açıkça sonuydu.

Almanya’nın ekonomik zayıflığı her şeyden daha önemli hale gelmişti, çünkü ABD askeri üstünlüğüyle NATO’nun, DTÖ’nün, IMF’nin ve G8’in müzakere tablolarından endişe etmeden başa çıkabiliyordu. Almanya için ise dünya güçlerinden bağımsız olmak mümkün değildi.

Bu kriz atmosferi İkinci Dünya Savaşı’nı izleyen yıllardaki ABD ordularının yüksek harcamalarıyla Almanya ve Japonya için yarattığı güvenli ihracat pazarlarının olduğu uzun canlanma dönemine tamamen tersti. Batı Alman kapitalizmi 1949, 1954, 1958, 1963, 1967 ve kısmen 1975 ekonomik çöküşlerini ihracat önlemleriyle atlattı. 1980’lerde ve 1990’larda ABD, ekonomisini yeniden yapılandırarak, sendikaları güçsüzleştirerek ve çalışma saatlerini sonuna kadar uzatarak (bir ABD’li işçi Alman işçiden %25 daha fazla çalışıyordu), kar oranlarını arttırmaya başladı. Bu koşullarda ABD Almanya ve Japonya’dan çok daha hızlı büyüyordu, ABD’nin 1990-2000 arasındaki ekonomik büyümesi %3,2’yken, Japonya’nın %1,3, Almanya’nın ise %1,9’du. 2001-2002’de ABD %5,9 büyümüşken Almanya %0,9 oranında büyümüşü.

Bu durumla yüzleşmiş olan Gündem 2010, Alman ekonomisinin ABD karşısında rekabetini işçilerin hayat standartlarına saldırarak arttırmasını önerdi. Schröder şunları söyledi: ‘İç modernizasyon (yani Gündem 2010) Almanya’nın global politikada iddialı olabilmesi için ön koşuldur.’

Alman sermayesi, Gündem 2010’u Alman kapitalizminin yeniden örgütlenmesi için Ronald Reagan ve Margaret Thatcher’ın ABD ve Britanya’da uyguladıkları politikalar gibi, sadece küçük adımlar olarak gördü. Tarafsız olduğunu iddia eden yeni seçilmiş devlet başkanı, eski IMF başkanı Horst Koehler’in ilk açıklamalarından biri; ‘Bizim Alman Thatcher’a ihtiyacımız var’ oldu.

Yeni direniş: 1 Kasım 2003 ve sonrası

‘Sosyal ortaklığın’ cenazesi bu toplumsal birlikteliği temsil eden SPD tarafından kaldırıldı. Bunun iki etkisi vardı. Birincisi, direniş engelleyici çünkü sendika liderliği hedefte olduklarını kabul ederek hükümete karşı gelmeye isteksizlerdi. Nisan 2003’te sahte bir protesto yapıp yazın sessizliğe gömüldüler. Fakat sendikaların tabanında ve SPD içinde öfke büyüyordu. SPD Gündem 2010’un açıklanmasından sonra daha önce hiç kaybetmediği kadar üye kaybetti (SPD 1998’den beri 130,000 üye kaybetmişti) ve oy anketlerinde %27’lik tarihsel bir düşüş yaşadı. Zamanın araştırmaları çoğunluğun refah devletinin bir çeşit reforma ihtiyacı olduğunu söylerken, Schröder’in saldırılarının her birinin karşısında da bir çoğunluk olduğunu gösteriyordu. Problem neoliberalizmin geniş kesimlerce kabullenilmiş olması değil, aşağıdan gelen öfkenin temsil edilmesindeki krizdi.

Alman solunda bu çelişkiye görebilecek ve politik bir strateji geliştirebilecek güçler vardı. Bu güçler ortaklaşarak öfkenin odak noktası olabilecek politik gösteriler yapma fikriyle ortaya çıktı. Bu fikir hızla başka güçleri de, en önemlisi sendika solunun en iyilerini ve işsiz inisiyatifleri alana çekti ve 1 Kasım 2003’te, Berlin’de yaklaşık 100,000 kişi hükümete karşı yürüdü. Verdi ve IG Metall gibi büyük sendikaların bayrakları yürüyüşün her yerindeydi. Liderliğin mobilize etmedeki başarısızlığı ve hatta kısmen bu gösterilere saldırısına rağmen sendikalardan eyleme katılım büyüktü. DaimlerChrysler, Volkswagen ve Porsche gibi büyük araba üreticilerinden birçok otobüs eyleme katılmak için geldi. Eylem endüstri ve sendikaların sol kanadının gevşek iletişimi ile örgütlendi.

Gösterinin başarısı sır değildi. Zemin küreselleşme karşıtı hareket tarafından hazırlanmıştı. Attac Almanya, Cenova eylemlerinden sonra iki yıl içinde 400 üyeden 10,000 üyeye çıktı, Neoliberalizm eleştirisinde referans noktası oldu ve sendika solunun bazı kesimlerini etkiledi. 2002 sonları, 2003 başındaki büyük savaş karşıtı eylemler de kitle mobilizasyonunu rehabilite ederek politikleştirdiler. Gösteriler Almanya’da toplumsal hareket için yeni bir dönemin başlangıcıydı. Paris’teki Avrupa Sosyal Forumu’nda birçok sendika liderinin katıldığı 500 kişilik toplantıda eylemlere devam kararı alındı. Sendikaların üzerindeki baskı o kadar büyüktü ki en büyük kamu sendikası Verdi’nin başkanı Frank Bsirske toplantılara gelip harekete geçeceklerine dair söz verdi.

3 Mart 2004 eylemi sendikaların desteğini kazandı ve Berlin, Köln ve Stuttgart'da yaklaşık yarım milyon insan Schröder'e karşı eylem yaptı. Bu, savaştan beri yapılan en büyük protestoydu ve Sosyal Demokrat bir hükümete karşı en büyük sendika mobilizasyonuydu.

Politik alternatifi ortaya çıkışı ve sendikal harekette kutuplaşma

Eylemler Schröder hükümetine karşı nefreti ve siyasi bir alternatif ihtiyacının düzeyini gösteriyordu. İnsanlar kalabalıklar halinde Schröder'le ilişkilerini kesiyordu ve bu reformizmle ilişkilerini kesmiş olmalarından değil, Schröder'in reformizmle ilişkisini koparmış olmasındandı. Onlar SPD'yi değil, SPD onları terk ediyordu.

2004 Mart başında SPD'nin liderliği paniğe kapılmıştı. 12 milyon işçi okuyucusu olan Almanya'nın en büyük gazetesi *Bild* 'Yeni Bir Sol Parti Korkusu' başlığını attı. Ne olmuştu? Aralarında devasa büyüklükteki metal işkolu sendikası IG Metall'in bölge yöneticileri ve ulusal komite üyelerinin olduğu bir grup önemli Bavyera'lı sendikacı 'İş ve Sosyal Adalet İnisiyatifi' oluşturduklarını açıkladılar. 2006 seçimlerinde Schröder'e karşı aday olma olasılıklarını açıkça dışlamadılar.

Bu inisiyatifteki herkes çok uzun zamandır SPD üyesiydi, her biri en az 35 yılını partide geçirmişti. Bu insanlar yıllardır SPD'nin sendikalarındaki omurgasıydı. SPD 1950'lerde Stalinist KPD'nin çöküşünden beri Alman işçi sınıfı içinde hegemonik bir güce sahipti. 16 sendika liderinin 15'i SPD üyesiydi. Sendika liderliklerinin %80'i Deutsche Gewerkschafts Bund'da (sendikaların konfederasyonu) örgütlülerdi ve SPD'nin mecliste bulunan üyelerinin %90'ı sendika üyesiydi. Genel olarak, SPD ve sendikalar hep bir elmanın iki yarısı oldu. Schröder hükümeti altındaki SPD'ye sendikalar bakanlar verdi, en dikkat çeken de IG Metall'in sekreter yardımcısı Walter Riester'in 1998'de Schröder'in seçim zaferinden sonra Çalışma ve Sosyal Güvenlik bakanı olması oldu. Riester, 1999'da emeklilik sisteminin özelleştirilmesi anlamına gelen 'Riester-Rente' sebebiyle kötü bir üne sahip oldu.

Schröder'in 1998-2003 arası yaptığı kesintilere karşı protestolardaki görece sakinliğin temel sebebi SPD ve sendikalar arasındaki evlilikti. Fakat Gündem 2010 SPD'nin 'en kötüsünü' engellemesi için uygulanan geleneksel sendika stratejisini krize soktu. En kötüsü oluyordu. Resmi sendikal hareketin 3 Nisan mobilizasyonu bir reaksiyondur, SPD üyeleri ve sendikacıların 'İş ve Sosyal Adalet İnisiyatifi' olarak kopmaları da

diğer reaksiyon.

SPD'ye politik bir alternatif oluşturmak üzere inisiyatif çağrısı fırtına etkisi yarattı. İnternet sayfasına 100,000'den fazla giriş yapıldı, ilgilenen binlerce insan telefon etti, binlercesi destek faksı çekti ve birçok SPD üyesi yıllar sonra partilerini bırakmayı düşünüyordu. Sendika merkezli inisiyatif eski PDS üyeleri, Attac üyeleri ve solcu entelektüellerden oluşan ikinci bir inisiyatif olan 'seçim alternatifi' adındaki bir yapıyla birlikte çalıştı.

İki ay boyunca 10,000 ile 15,000 arasında insan Almanya'nın her yerinde politik bir alternatifi tartışmak üzere toplantılara geldi. Çeşitlilik şaşırtıcıydı, uzun süredir sendikacılık yapanlar, yıllardır SPD üyesi olanlar, işsizlik aktivistleri ve genç antikapitalistler buluştu. Bir dayanışma ve heyecan atmosferi vardı. Çoğu, alanda hareketi inşa edecek ve bu amaç için seçimleri ve parlamenter süreci de kullanacak sol bir alternatif istiyordu. Birleşik bir hareket ihtiyacının altı tekrar tekrar çizildi. Genel mesaj şuydu: 'Bizi ayıran farklılıklarımız olduğunu biliyoruz, fakat haydi bizi birleştirenlere odaklanalım.' 700 kişi Haziran 2004'te bir toplantıya katıldı ve sonbahar 2004'te resmi parti kurmaya karar verdiler.

Bu süreçte, SPD'nin krizi büyüyordu. Partinin merkezi olan Kuzey Ren-Vestfalya'da (Ruhr sanayi kemeri) SPD 2004'ün ilk yarısında 13,000 üye kaybetti. Haziran 2004 Avrupa seçimleri felaketti. SPD 2,8 milyon oy kaybederek sadece 5,5 milyon oy aldı, yani %21,5 oranında oy alabildi.

Doğuda fırtına-Hartz IV ve sonuçları

Sendikalar Mart 2004 eylemini takiben kitle protestoları örgütlediler. Güç gösterilerinin Schroeder'i Gündem 2010'un en kötü tarafları konusunda uzlaşmaya zorlayabileceğini umdular. Fakat Schroeder bu konuda katıydı, Alman sermayesinin ve en önemli muhalefet partisi CDU'nun desteğine sahip olmaktan hoşnuttu. Sendikalardaki SPD taraftarları protestoların SPD'nin solunda yeni bir güç yaratmasını korkuyla izliyordu. Onların reaksiyonu protestoların fişini çekmek oldu. Beklenmedik şekilde rahatlamasına izin verilen Schroeder keyifle 'Reformlar artık kabul görüyor' açıklaması yaptı. Fakat bu keyif fazla erkendi.

Sendika liderlerinin katılmadığı 2004 yazındaki protesto özellikle doğu Almanya'da yüz binlerce öfkeli göstericiyle doluydu. 'Kahrolsun

Hartz IV, biz halkız', 'Ceplerimiz boş fakat Schroeder daha fazlasını istiyor', 'işsiz, evsiz, amaçsız, umutsuz' ve 'Hesap cüzdanıma elini sürmeyeceksin!' sloganları atarak Doğu Almanya rejimini yıkan 15 yıl önceki Pazartesi gösterileri geleneğini devam ettiriyorlardı.

Haftalar öncesinde, Almanya'nın dört bir köşesinde milyonlarca işsiz kendilerini Hartz IV'ün yaratacağı acı gerçeklerle yüzleştiren mektuplar almışlardı. Gündem 2010'un bir parçası olarak işsizlik ödeneğinin yeniden yapılandırılması Ocak'ta gerçekleşecekti. Doğu Almanya'da %18,6'lık işsizlik oranıyla Hartz IV büyük kesimlerin yoksulluğu anlamına geliyordu.

Magdeburg'daki ilk gösteri 42 yaşındaki işsiz bir demiryolu işçisi olan Andreas Ehrholdt öncülüğünde gerçekleşti. Ehrholdt bir miktar el yapımı broşür dağıtarak bu eylemi örgütledi. Belki 200 kişinin kendisine katılacağını öngörmüştü fakat 600 kişi destek verdi. Bir hafta sonra 6000 kişiye ulaşılar, 9 Ağustos'ta bu kalabalık 15,000 kişiye çıktı. Bu sırada başka şehirlerde yapılan eylemlerle protestolar yangın gibi yayılıyordu ve protestolar Duesseldorf'ta 1500, Münih'te 500, Kassel'de 1000 kişinin ilk Pazartesi eylemlerine katılmasıyla batıya doğru genişlemeye başladı. 23 Ağustos'ta protestolar 140 şehri sarmıştı. 30 Ağustos'ta eylemler doruk noktasına çıktı ve eski SPD lideri ve Schroeder hükümetinde maliye bakanı ve şimdi Gündem 2010'un en çok bilinen muhalifi Oskar Lafontaine 1989 hareketinin merkezi olan şehri, Leipzig'deki 60,000 kişilik bir eylemi adres olarak gösterdi.

Hartz IV karşıtı hareketin SPD'nin kaderine etkisi doğudaki Eylül ayı Saksonya seçimlerinde belli oldu, SPD %9,8 oy alarak ilk defa %10'un altına düştü. Seçimlerin asıl galibi faşist NPD oldu, oyların %9'unu aldı. Bu durum ürkütücü bir şekilde şunu hatırlattı: derin toplumsal krizlerin olduğu durumlarda iktidardaki parti tarafının bıraktığı politik boşluk başka bir alternatif yoksa aşırı sağcı güçler tarafından doldurulur. NPD Hartz IV karşıtı seçim kampanyasıyla başarılı olmuştu, oy verenlerin %76'sı oylarının asıl sebebinin Hartz IV muhalefeti olduğunu söyledi. Hartz IV hareketi SPD'deki krizi derinleştirmekle kalmadı, aynı zamanda sendika liderlerini zor durumda bıraktı. DGB'den Micheal Sommer 3 Nisan'da Hartz IV'ün uygulanmasını engellemek için 'ne gerekiyorsa' yapılacağını söylemişti. Haklı bir şekilde reformun asıl hedefinin sendikal hareket olduğunun söylüyordu -işten atarak yoksullaştırma olasılığı patronlar tarafından iş gücünden uzlaşma koparmak için kullanılacaktı.

Bu öngörü sendikaların kalesi olan Siemens'te, DaimlerChrysler'de ve VW'da hiçbir mücadele ya da karşı çıkış olmadan çalışma saatlerinin 40 saate çıkarılmasıyla takip eden aylarda doğrulandı. Fakat sendika liderleri hareket patladığında hükümetle gayri resmi şekilde zor bir ateşkes yaptılar ve her ne kadar yerel sendikalar gösterilerin içinde olsa da, sendika liderleri protestoları desteklemekten kendilerini çektiler.

Schröder, Sommer ve diğer sendika liderleri ile bir araya gelerek protestolarla iktidardan düşürülürse muhafazakâr CDU hükümetinin geleceği korkusunu ateşledi. SPD'nin muhafazakârlara göre 'daha az şeytan' olduğu argümanı hep yanlıştı ve hala yanlış. Hartz IV'e karşı sendikalarla birlikte gerçekleştirilen merkezi ve başarılı bir hareket kesintiler yapmaya çalışan her hükümet için çok büyük bir problem olurdu. Fakat Sommer bu argümana aldandı. DGB protestoları desteklememe politikasında ayak diretti. Bu politika hareketin amacına ulaşmasını engelledi. Sendikalar olmadan, hareketi tüm gücüyle batıya yaymak neredeyse imkânsızdı. Aylarca süren eylemlerden sonra, hareket gittikçe küçüldü.

Ancak yorumcular protestoları Alman sendromuymuş gibi gösterirken Hartz IV protestolarını hızlandıran hava batıda da kendisini gösterdi. Bochum'daki Opel işçileri 14 Ekim'de ana firmanın -ABD merkezli çokuluslu şirket GM'nin- 32,000 Avrupalı işçinin özellikle Almanya'daki üçte birini işten çıkaracağını duyunca, ani bir grev yaptı. Grev bir hafta sürdü ve birçok Avrupa ülkesi arasında dayanışma eylemleri gerçekleştirildi ve en önemli Opel fabrikalarının olduğu Bochum ve Rösselsheim'de muazzam bir dayanışma dalgası yarattı.

IG Metall sendikası greve sahip çıkmayı reddetti ve komite başkanı Klaus Franz, işçilere işe dönme çağrısı yaptı. Daha da önemlisi, Opel işçileri SPD'nin yerel liderliğiyle kafa kafaya geldi. Kuzey Ren-Vestfalya hükümetine bağlı Bochum'da, Yeşiller ve SPD koalisyonu işçileri desteklemeyeceğini açıkladı. SPD ekonomisti, çalışma bakanı ve IG Metall'in eski Bochum lideri Harald Schartau şu açıklamayı yaptı: 'Opel'i kurtarmak için devlet parası akmayacak. Bu grev hiçbir şey başaramayacak.' Bir hafta sonra Opel işçileri işlerine geri döndü. Grev yenilmişti fakat politik sonuçları ardı sıra gelecekti. Kuzey Ren-Vestfalya seçimleri 22 Mayıs 2005'te yapıldı. Opel grevinin önde gelen üyelerinden birinin söylediği gibi: 'Burada bir daha SPD'ye oy verecek birinin olduğunu hayal edemiyorum.'

Krizin ortaya çıkışı

1 Ocak'ta Hartz IV'ün etkileri ortaya çıktı. Schroeder'in reformlar için en önemli argümanı 'Almanya'da işsizlik oranlarını düşürmek' olmuştur. Bu argüman 3 Şubat'ta yeni işsizlik oranlarının açıklanmasıyla tamamen yok oldu. İkinci Dünya Savaşı'ndan beri ilk defa Almanya'daki işsiz sayısı 5 milyona çıktı, toplam iş gücünün %12,1'i işsizdi. Bu rakam Alman toplumunda şok etkisi yarattı. SPD bir ayda 10,000 üyesini kaybetti. Bir ankette katılımcıların %90'ı işsizliğin Almanya'daki en büyük problem olduğunu söyledi ve yalnızca %17'si hükümetin bu problemi çözebileceğini düşünüyordu. Muhafazakar CDU anketlerde SPD'den çok daha öndeydi. Çünkü eski SPD seçmenleri partiyi kitlesel olarak terk edip, oy kullanmayanlar kesimine geçmişlerdi. Fakat güvenmiyordular-%70 CDU hükümetinin olumlu bir değişim getirmeyeceğini söylüyordu.

Resmi olarak 2004 sonlarında WASG adını alıp partilemiş olan 'İş ve Sosyal Adalet İnisiyatifi' destek toplamaya devam ediyordu. Üye sayısı 5,000'in üstüne çıktı, 10,000'den fazla kişi haber bültenine üyeydi ve 100'den fazla şubesi vardı. Farklı kamuoyu yoklamalarına göre, eğer WASG 2006 seçimlerine katılsaydı %11 oranında bir kesim oy vermeye hazırdı ve %32'lik kesim de ciddi bir şekilde WASG'a oy vermeyi düşünürdü. Eski SPD üyelerinin %58'i WASG'ı desteklemeyi düşünüyordu. 24 yaş altı gençlerin %57'si, işçilerin %60'ı ve işsizlerin %70'i de WASG'ı desteklemeye hazırdı.

Genellikle IG Metall ve Verdi'den sendikacılar yerel WASG şubelerinin omurgasını oluşturdu. Programın taslak metni Verdi'nin ekonomi bürosunda çalışan sendikacılar tarafından yazıldı ve sendikanın yıllarca sürdürdüğü ancak SPD'nin artık vazgeçtiği politik pozisyonu yansıttı. Bu sendikalar arasındaki gizli savaşı güçlendirdi. Schröder'in sadık takipçileri sendikalardaki yeni solun artan gücünü kesebilmek için disiplin önlemlerine başvurdu. WASG içindeki tam gün sendika çalışanları kovulmakla tehdit ediliyor, baskı altında kalıyorlardı. Fakat sendika bürokrasisindeki ayrışmalar o kadar büyüktü ki alternatif fikrinin kök salmasını engellemek mümkün değildi. Bazı üst düzey sendika yöneticileri, en önemlisi Verdi başkanı Frank Bsirske, yeni bir sol alternatif oluşumunu SPD'yi sola çekme basıncı yaratmak umuduyla destekledi. IG Metall sendikasının WASG'a sempati duyan bazı bölge sorumluları, tam zamanlı çalışanlarına WASG çalışmalarında yer almaları için zaman verdi.

Mayıs'ta Almanya'nın en kalabalık kenti ve SPD'nin yıllardır merkezi olan Kuzey Ren-Vastfalya'da seçimler oldu. SPD yenilgi bekliyordu fakat gerçek sonuç hezimettti. Oyların sadece %37,1'ini almışlardı, bu, SPD'nin seçimlerde 50 yıldır aldığı en kötü sonuçtu ve SPD/Yeşiller koalisyon hükümetinden geriye kalanların çöküşüydü. SPD özellikle geleneksel destekçilerinden ciddi kayıplar yaşadı; işçiler ve sendika üyeleri arasında %9 oranında ve 30-44 yaş arası eski seçmenlerinden %8 oranında bir kayıp yaşandı. WASG ilk seçim girişiminde tüm oyların %2,2'sini, yani 180,000 oy aldı. Bu İkinci Dünya Savaşı'ndan beri sol bir partinin bir bölgede kazandığı en büyük başarıydı.

Seçim sonuçlarının açıklanmasından iki saat sonra Schroeder sonbaharda erken seçime gideceklerini açıkladı. *Der Spiegel* Schroeder'in bu manevrasını 'öldürülmemek için intihar etmeye' benzetti. Schroeder ve SPD genel sekreteri Franz Müntefering neoliberal politikalarına içerden bir direniş gelmesinden ve partinin yok olmasından korkuyordu. SPD'nin işçi kanadının lideri Ottmar Schreiner partiyi terk etmekle tehdit etti. SPD'nin 11 milletvekili büyük şirketler lehine vergi indirimleri için oy kullanmayacaklarını açıkladılar.

Müntefering Schroeder'e partinin parlamenter kanadının kontrolünü kaybettiğini söyledi. Schroeder erken seçime gitme kararı aldı, bir kaynağın deyişiyle 'kendisini asacağı ipi seçmek istiyordu'. Schroeder bir yandan da WASG'ın erken seçimlerde rekabet edecek kaynaklara sahip olmadığını düşünüyordu. Schroeder'in manevrası geri tepti. Erken seçim beklentisi WASG ve PDS - sol reformist bir yolu benimseyen eskiden iktidardaki Doğu Almanya Partisi'nin halefi - arasında işbirliği tartışmalarına yol açtı. Oskar Lafontaine PDS ve WASG ile birleşik bir kampanyanın liderliğini yapacağını açıkladı.

Başlangıçta iki tarafta da şüphencilik çok yoğundu. Fakat birleşik bir mücadele acildi. Sendikalardan ve solcu entelektüellerden gelen talep WASG ve PDS liderliklerinden birlikte hareket etmelerini ve Schroeder'e alternatif olmalarını istiyordu. Sonunda bir anlaşmaya varıldı. PDS batıda daha çok kabul görmek ve yeni bir şeylerin şekillenmeye başladığına vurgu yapmak için ismini 'Linkspartie' (Sol Parti) olarak değiştirdi. Karşılığında WASG genel seçimlerde kendi listesini oluşturmayıp adaylarını Linkspartei listesinden sokmaya karar verdi. Sonraki tartışmalar bütünüyle birleşmeye işaret ediyordu.

Yeni bir sol gücün ortaya çıkışı fırtına yarattı ve tüm seçim kampan-

yasının atmosferini değiştirdi. SPD'nin ve CDU'nun neoliberal platformda katılacakları sıradan bir mesele olması beklenen seçim kampanyası yeni solu arkada bırakacak bir rekabet haline geldi. SPD sola doğru kayarak, risk kapitalistlerine 'çekirgeler' diyerek saldırdı, zenginleri vergilendireceğine söz verdi ve George Bush'u İran'a saldırmaması için uyardı. Yeşiller kendilerini 'gerçek sol parti' olarak yeniden adlandırdı. Muhafazakar CDU bile kesintileri seçimlerden önce mi sonra mı açıklayacağını tartışırken kargaşa içine düştü.

PDS'nin rolü

O zamana kadar PDS, WASG'a benzer bir politik platformda olmasına rağmen, SPD'nin soluna kayan öfkeyi örgütlemekte başarısız olmuştu. Doğu Almanya'da elde ettikleri yüksek oranlardaki bölgesel seçim sonuçlarını korumaları mümkündü, fakat yeni bir seçmen kitlesine ulaşmayı veya üyelik yapısını geliştirmeyi başaramadılar. PDS %20'den fazla oy aldığı bölgelerde, asıl olarak büyük kısmı 'eski güzel günlerin' yasını tutan emeklilere güveniyordu. SED'in (iktidardaki eski Doğu Almanya Komünist Partisi) varisi olan PDS'nin bu imajı SPD çevresine ulaşmakta ve batıda kendine bir alan açmakta zorlanmasının temel sebebiydi. PDS'nin yöneticilerinden Lothar Bisky bu durumu şöyle ifade ediyor: 'Biz hayal kırıklığına uğramış SPD üyeleri ve hayal kırıklığına uğramış sol Yeşiller'in PDS'ye geleceğini düşündük. Bu, gerçektelemedi'.

PDS'nin %70'inden fazlası 60 yaşın üzerinde olan yaklaşık 50,000 üyesi vardı. Yaşlılık kırsal alanlarda parti yapısının çözülmesine sebep olmuştu. PDS'in diğer sorunu da Mecklenburg-Vorpommern ve Berlin'de hükümete katılmış olmasıydı. PDS üyeleri SPD'nin anti-sosyal politikalarına karşı eylemler yaparken, onların hükümetteki temsilcileri SPD ile birlikte kesintileri uyguluyordu. PDS Berlin'deki kesintilerin neredeyse tamamının uygulanmasına yardım etti ve Hessen gibi muhafazakâr bölgesel meclis politikalarından çok farklı olmadığı halde bu durumu politik olarak da savundu. 2005'te SPD ve PDS ulaşım işçilerinin maaşlarında %15'lik bir kesinti yaptı ve en düşük ücretleri ödeyerek fiyatları düşüren işverenlerin ulaşımın %30'unu devralmasına izin veren düzenlemeleri getirdi.

Bütün bunlar sadece ufak düzenlemeler değil, büyük toplumsal saldırılar anlamına geliyordu. Bütün bu saldırılar sebebiyle büyük protesto hareketleri ortaya çıkıyordu. PDS, SPD ile koalisyonu hiç sorgu-

lamadan veya halkla omuz omuza bir mücadele vermeksizin, hemen hemen her zaman barikatların diğer tarafındaydı. Argümanları Berlin'in beş parasız kalmaması için kesintiler dışında bir alternatifin olmadığıydı. Veya şunu söylediler: 'Biz olmasak her şey daha kötü olurdu.' Fakat SPD de aynı şeyleri söylüyordu. En hafifinden PDS'nin daha az kötü olana desteklediği söylenebilirdi. PDS'nin refah devletinin parçalanmasına karşı örgütlenme gücü zayıflamıştı ve üyelerinin, seçmenlerinin morali bozuktu. 2004 Avrupa seçimlerinde, SPD'deki derin krize rağmen, PDS doğu Berlin'de 28,133 oy kaybetti. Humboldt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'nde yapılan bir ankete göre, Berlinlilerin %86'sı şehir yönetiminden 'temelde memnun değillerdi'.

SPD'nin küçük ortağı olarak yönetime katılma politikası ve kendi tabanına saldırması PDS'ye pahalıya mal oldu ve insanların büyük bir özlemle talep ettiği sol bir alternatif olmasını engelledi.

Sol Parti'nin kuruluşu PDS'nin hükümete katılma bilançosunu çıkarması için bir şansı ve batmaktan kurtuldular.

Sol alternatif için fırsatlar ve sorunlar

PDS ve WASG arasındaki seçim ittifakı refah devletinin parçalanmasına karşı ciddi bir çekim merkezi haline gelen bir seçim hareketine dönüştü. Bu seçim mücadelesi sırasında hangi fırsatlar ve engeller vardı? Radikal solun bir kısmı ve Attac bile yeni sol partiyi parlamento dışı 'hareketler' için çıkmaz bir sokağı temsil eden bir seçim hatası olarak görüp reddetti. Onların iddiası, sol partinin seçim başarısı 'sosyal güç ilişkileri açısından hiçbir şey değiştirmeyecek' ve 'yalnızca sisteme karşı güçlerin parlamento ve burjuva devlete entegre olmasını' sağlayacaktı.

Elbette, bugün sol partinin seçim zaferinin sonuçlarının neler olacağını kesin olarak öngöremeyiz çünkü bu son kertede liderliğin ve üyelerin yaptıklarına bağlı olacaktır. Yeşiller deneyiminin ağırlığı devam ediyor, 1980'lerin başında çok büyük olan barış hareketini meclise girmek için sıçrama tahtası olarak kullandılar ve sonrasında Alman ordusunun dünya ölçeğinde asker gönderiyor olmasından hükümetteki bir parti olarak sorumlular. Fakat parlamento dışı bir hareketin böylesi bir ihaneti tekrar etmesi kaçınılmaz değil.

Seçim hareketi politik havayı etkilemişti. NPD ve DVU'nun 2004 Saksonya seçimlerinden sonra hala politik alanda tehditkâr bir gölge olan Nazi bloğu birden Kırmızı-Yeşil koalisyon karşısında protesto

oylarındaki tekeli kaybetmişti. CDU/CSU refah-kesintisi politikaları konusunda seçmenlere karşı ne kadar açık olabileceklerini tartışıyor ve SPD ile Yeşiller, 'sol' manifestolarıyla kendi Gündem 2010'larını reddediyorlardı.

Hükümete bağlı değil...

Sol partinin liderlerinden Oskar Lafontaine ve Gysi'nin büyümeyi, ekonomik eğilimleri ve sosyal politikaları etkileyebilmek için hükümete katılmak üzere uzun dönemli bir perspektifleri vardı. Fakat, Alman refah devleti tarihi gösteriyor ki refah devletinin kaderi hükümete değil, daha çok muhalefete veya daha doğrusu muhalefetin şekline bağlıdır. Almanya'da sosyal reform kazanımları için en çok mücadele edildiği dönem 1918-19 devrimi sırasındaydı (8 saatlik işgünü, işyeri yönetim yasası, toplu sözleşmenin yasal olarak korunması) ve Almanya'daki en büyük 'sosyal reformcular' Bismarck ve Adenauer gibi sağ kanat muhafazakar politikacıları. Çoğunlukla, kalıcı sosyal reformlar solcu hükümetler tarafından değil, işverenlerin belirli çıkarlarıyla çelişse dahi muhafazakâr hükümetler tarafından başarıldı (Bismarck 1881-87, Adanaeur 1957-61).

Toplumsal kazanımlar her zaman toplumsal güç ilişkilerinin bir ürünüdür. Bismarck hükümeti altında SPD tehlikeli bir sol muhalefet haline geldi ve aynı zamanda sendikalar uyguladıkları basıncı çok fazla artırarak mücadeleciler kitle örgütlerine dönüştüler. Adenauer hükümeti altında, sendikalar güçlerini tekrar topladılar. Ekim 1956'da IG Metall iş saatlerini haftada 48 saatten 45 saate indirme mücadelesi verdi. Aynı ay içinde, Schleswig-Holstein'de 34,000 metal işçisi büro işçileriyle aynı hastalık ücretini almak için greve çıktı. Bu başarılı grev, Bundestag'da kabul edilen ünlü büyük çaptaki emeklilik reformundan 9 gün önce 14 Şubat 1957'de bitti ve yaklaşık 4 ay sürdü. Meclis dışındaki baskı, reformlar için uygun bir hava yarattı. Willy Brandt hükümeti döneminde bile reformları uygulamak için azımsanmayacak düzeyde baskı gerekiyordu. O günlerde hareket daha çok öğrenciler ve genç işçiler üzerinden gidiyordu ve fabrikalarda grevlerin yükseliş dönemiydi.

Yeni sol partinin hükümete katılması dünya kapitalizminin kalıcı bunalımlarla karşılaştığı bu dönemde parti destekçileri ve seçmenlerinin çıkarları ile hızla çatışma içine girmesine yol açacaktır. Alman sosyal demokrasininin krizi o veya bu hatalı hükümet politikasının sonucu

değil, ancak her hükümet politikasının kapitalizme hizmet etmek zorunda olduğu gerçeğidir. Başka türlü ifade edersek, sol partinin doğru talepleri işveren sınıfın gerçek çıkarlarıyla keskin bir çelişki içerisinde. 1949-79 arasındaki uzun canlanma dönemindekinden çok farklı olan günümüzün ekonomik koşullarında refah devletini sürdürmek ve hatta yaygınlaştırmak egemen sınıf ile kıran kırana bir mücadeleye sebep olacaktır. 'Toplumsal ortaklığa' dönüş artık mümkün değil.

Oskar Lafontaine '*Herkes için Politika*' kitabında geliştirdiği programatik taleplerin ancak 'insanlar ayaklandığı zaman' başarılabileceğini öngörüyordu. Bu ifadenin önemi belki de yazdığında kendisi için çok da açık değildi.

2005 Genel Seçimleri

2005 Alman genel seçimlerinin haber başlıkları kamuoyu yoklamalarında öngörülen büyük çoğunluğu alması beklenen Angela Merkel'in CDU'su için şok yaratan bir fiyasko oldu. 2002'ye oranla 1.891.500 oy kaybetmiş ve tarihlerinin en kötü üçüncü sonucunu almışlardı. Fakat en çarpıcı sonuç köklü bir neoliberal 'reform' için iki partinin de yetki almadaki başarısızlıklarıydı.

SPD'nin %34,3 oy oranı Haziran ortası anketlerindeki %27,5'lik sonuçtan daha iyi olsa bile, önceki oranlara göre çok kötüydü. 2002'ye oranla 2 milyondan fazla, 1998'e oranla 4 milyon oy kaybettiler. Koalisyon partisi, Yeşiller ise 300,000 oy kaybetti.

Sol Parti ise kayda değer bir başarı elde ederek 4,086,000 oy aldı, Yeşillerin çok daha ilerisinde ve CDU'nun koalisyon ortağı FDP'nin biraz gerisinde toplam oyların %8,5'ini alarak ciddi bir ilerleme gösterdi (FDP oylarını büyük ihtimalle CDU pahasına 4.619.000'e çıkardı). Sol'un oyları PDS'nin 2002'de aldığı oydan 2 milyon daha fazlaydı ve yeni parti oluşumu konusunda yapılan anlaşmadan hemen önce PDS'nin yaptığı kamuoyu yoklamasındaki oranın iki katıydı. Batıda oyların %4,7'sini alarak PDS'nin tek başına 2002'de aldığından %3,2 daha fazla oy aldı. (Bu rakamlar büyük partiler için biraz daha olumlu olan seçim çevresi oylarına değil partilerin oy listelerine dayanmaktadır)

Yeni Partinin Kuruluşu

Die Linke resmi olarak Temmuz 2007'de kuruldu ve 70.000'den fazla üyeyle Almanya'nın en büyük üçüncü partisi oldu. Anketlerde %11 ile

%14 arasında, üçüncü en yüksek oy oranına sahip bir parti oldu.

Bu yeni parti iki temel bileşenden meydana geldi. Birinci bileşen sendikacılardan ve Batı Almanya eski SPD (Sosyal Demokrat Parti) üyelerinden oluşan WASG'dan 11,000 kişiydi. İkinci bileşen Doğu Almanya'da Komünist Partisi'nin halefi olan PDS'den 59.000 kişiydi. Die Linke'nin kuruluşunu izleyen iki hafta içinde özellikle Batı'da çoğu sendika geçmişi olan 4000 yeni üye partiye katıldı. Bu insanlar 1970'lerde ve 1980'lerde SPD'nin omurgasını oluşturuyorlardı. Die Linke'nin dört ay içinde sekiz gruptan 36 gruba çıkan öğrenci kanadı da çok dinamikti.

Yeni partinin temel talepleri emeklilik haklarına saldırıda Almanya'yı lider yapan emeklilik yaşının 67'den düşürülmesi, ağır koşulları dayatan yeni işsizlik yasasına (Hartz IV diye bilinen) son verilmesi ve Alman birliklerinin Afganistan'dan çekilmesi idi. Sıradan SPD üyeleri açısından bu talepler olumluydu. Üçte ikisi iki yıl içerisinde üyelik kartlarını teslim etmeyi, onda biri Die Linke'ye geçmeyi, yani 40.000 kişi Die Linke'ye üye olmayı düşünüyordu. Yeşiller için sayılar çok daha endişe vericiydi. Yeşiller'in sıkı bir orta sınıf desteği var ve Yeşillerin seçmenleri Almanya'daki partiler arasında en zengin seçmenler. Fakat SPD'de olduğundan daha fazla Yeşiller seçmeni özellikle Afganistan konusunda Die Linke'ye sempati duyuyordu.

Die Linke'nin yükselişi SPD içinde fraksiyon kavgasını ateşledi. Bu kavgada sağ kanat dış işleri bakanı ve eski şansölye Gerard Schroeder'in sağ kolu Frank Walter Steinmeier tarafından temsil ediliyordu. Steinmeier SPD'yi krize sokan politikaları temsil ederken, Berlin belediye başkanı Klaus Wowereit sol kanat söylemini temsil ediyordu. Wowereit Berlin'i eski PDS ile işbirliği yaparak yönetiyordu ve Die Linke'yi kendi politikalarının sorumlularından biri yaparak marjinalleştirmeye çalışıyordu. Berlin'de eski PDS'nin oylarını %22,6'dan %13,4'e düşürmeyi başardı.

Yeni partinin yükselişinin arkasında beş etmen vardı: (1) Alman işçi sınıfına saldırılar. (2) SPD'nin bu saldırılardaki rolü. (3) Aşağıdan işçi mücadelesinin geri dönüşü. (4) Büyüyen gençlik radikalleşmesi. (5) Almanya'nın 'teröre karşı savaş' stratejisinde, özellikle Afganistan'da, tedirgin edici artan rolü.

On yıllık sürecin yarısında Almanya 'Rhineland kapitalizmi'nin vitrin ürünüyken, sosyal-pazar ekonomisi diye anılırken, refah devletine ve işgücüne saldırılarda Avrupa'nın lideri haline geldi.

1980'lerde Almanya'da muhafazakar bir hükümet vardı ancak Margaret Thatcher yönetimi altındaki Britanya deneyimine benzemiyordu. Die Linke'nin yükselişi insanlar geçmiştekinden daha fazla sol kanada yakın olduğundan değil, Helmut Kohl Thatcher olmadığı için gerçekleşiyordu. Kohl Alman kapitalizmi için sendikaları yok etmemiştir, bu 2003'te gerçekleşmeye başladı. SPD ve Yeşiller koalisyonu olan Schröder hükümeti refah devletinin temellerine ilk saldırıları gerçekleştiren hükümetti.

İşçilere yapılan en büyük saldırılardan birisi işsiz kalan bir işçinin yaşam koşullarının hızlıca kötüleşmesine sebep olan yeni işsizlik yasasıydı. İşten çıkarılmış vasıflı bir işçi, ilk ayda konut kredisini ödeyemeyeceğini fark ediyor. Bu durum daha iyi bir hayat bekleyen vasıflı işçide korku yaratıyor. Bununla birlikte "1 Eurojobs" denen işlerin ortaya çıkmasıyla devlet insanları saati 1 euroya çalışması için zorluyor, eğer çalışmayı reddederlerse de bütün haklarını kaybediyorlar. İşçiler bütün Almanya'ya yayılmış aşevlerine bel bağlamak zorunda kalıyor. Eurojoblar normal ödeme yapan işleri örneğin öğretmenliği yok etmek için kullanılıyor. Hükümetin faydalanacağı ucuz işgücü havuzu oluşturuyor.

Diğer sorun da emeklilik yaşının 67'ye çıkarılmasıydı. İnsanların çalışmayı bıraktıkları ortalama yaş 57. 50 yaşından daha büyüklerin bir iş bulma şansları hiç yok, dolayısıyla emeklilik yaşının yükseltilmesi sadece emeklilik maaşlarını azaltma planıdır. Yeni bir araştırma Almanya'da yaşayan insanların gelecek konusunda Mali'de yaşayan insanlardan daha kötü hissettiklerini gösteriyor. Mali'deki yaşam koşulları kadar kötü şartlara sahip başka bir yer olmamasına rağmen insanlar yirminci kattan düşmekten birinci kattan düşmeye nazaran daha çok korkuyor.

Hükümetin saldırıları şirketlerin tonunu belirliyor. İkinci Dünya Savaşı'ndan bu yana en kapsamlı yeniden yapılandırma süreci işliyor. Bu yeniden yapılandırma süreci otomotiv endüstrisinde haftalık 42 ve 45 saat çalışma süresiyle sembolize oldu. %90'ı sendikalı bu endüstri eskiden işçi sınıfının kalesiydi fakat ücret kesintileri ve taşeronlaştırma sebebiyle zarar gördü. Bu süreç şimdi Siemens ve Daimler Chrysler'ın yaptığı gibi 30,000 veya 40,000 işçiyi işten çıkarmak biçiminde işliyor ve çıkarılan işçiler aynı şirkete ait "hizmet firmasında" göreve alınıyor. Sonra bu işçiler %20, %25 oranında daha az maaşla ve daha uzun çalışma saatleriyle aynı işlere alınıyor. Alman Telekomu 50,000 kişiyi

hizmet sektörüne kaydırdı. Bu duruma karşı uzun ve şiddetli bir savunma mücadelesi gerçekleşti, fakat bu mücadele kaybedildi. İşçiler artık %28 daha az maaşla çalışıyor ve yeni başlayan işçiler ise %40 daha az maaş alıyor.

Almanya'da yaklaşık dört milyon insan düşük ücretli işlerde çalışıyor. Örneğin Batı'da kuaförler için sendikaların anlaştığı saat ücreti 2.66 Euro. Sendikaların var olmadığı koşullarda bu rakam 1Euro'ya kadar inebiliyor. Almanya'da asgari ücret yok ve Doğu Almanya'da işçiler Batı'daki yaşam standartlarına karşı bir araç olarak kullanılıyor. Emekli maaşları da ücretlere bağlı olduğu için onlar da düşüyor. Haziran 2007 sonlarında istatistikler Almanya'nın Batı Avrupa'daki en düşük emekli maaş oranına sahip olduğunu gösteriyor. Bu geçmişten bir kopuşa işaret ediyor. Hiç kuşkusuz insanlar haklarından mahrum edildiklerini hissettiler; politik sisteme ve büyük şirketlere karşı küskünlerdi.

Düşük ücretlerin bir etkisi de Alman ekonomisinin büyümesiydi. Almanya dünyanın öncü ihracatçılarından ve dünya ihracatındaki oranı gittikçe büyüyordu. Alman ihracat saldırısı Avrupa'nın ve diğerlerinin egemen sınıfları üzerinde ciddi bir baskı oluşturuyordu. Alman kapitalizmi diğerlerini dibe çekerek yarışın önlerindekiydi.

Bu durumun sınıf mücadelesine etkisi çelişkili oldu. Yakın tarihte Almanya'da görece olarak az grev gerçekleşmişti. Fakat 1980'lerde ve 1990'larda az grev olması işçi sınıfının güçsüzlüğü anlamına gelmiyordu. Kohl hükümeti hastalık ücretlerine saldırdığında otomotiv endüstrisinde üç saatlik grev oldu ve hükümete yasayı yürürlüğe sokmaması için baskı yapıldı. Bu durum, grev günü sayısını çoğaltmadı ama güç oradaydı, sendika örgütlenmesi sağlandı. Uzun grevlere ihtiyaç yoktu. Bugün sınıf mücadelesi intikam ile geri döndü. İki tür grev var. Çok hızlı büyüyen ve insanların işsiz kalma korkusuna sahip olmadığı ihracat sektöründe saldırgan ücret mücadeleleri yaşanıyor. Örneğin, yıllardır yapılan en yüksek ücret sözleşmesi metal endüstrisindeydi.

İkinci tür grev ise uzun ve sert savunma mücadeleleri biçimindedir. Kamu sektöründe 12 hafta süren bir grev oldu, bu grev İkinci Dünya Savaşı'ndan beri gerçekleşen en uzun grevdi. Telekom'da dörtte birlik maaş kesintisine karşı beş haftalık bir grev gerçekleşti. Genellikle savunma grevleri kamu sektöründe olduğu gibi ya çıkmazla sonuçlandı ya da kaybedildi. Fakat bu grevler geçmişten bir kopuşa işaret etti. Telekom'daki yeniden yapılanma planı on yıl içindeki on

dördüncü plandı. Bütün planlar kötüydü ama sendika ilk on üçüne imza atmıştı. Sendikalar bir şeyler yapmak gerektiğine on dördüncü planda karar verdiler. Eğer patronlar bu işten de paçayı kurtarırsa sendikalar kendilerini tamamen kapatabilirdi. Sendika bürokrasisinin çoğunluğu kendi pozisyonlarını kaybetmedikleri sürece harekete geçmeleri gerekmediğini düşündü. Sendikalar yılda üyelerinin yaklaşık %5'ini kaybediyor. Verdi, kamu sektörü sendikası, beş yıl önce kurulduğunda 2.4 milyon üyesi vardı. Şimdi iki milyon üyesi var. Sermaye ve işçi arasında arabulucusan ve eğer sermaye artık seni ciddiye almıyorsa, bir şeyler yapmak zorundasın.

Die Linke'nin sosyal demokrasinin önemli kesimlerine gözünü dikmesinin sebebi de bu zorunluluktur. Schröder Margaret Thatcher gibi davranmak zorundaydı ve sosyal demokrasi savaş sonrası refah devleti fikrinden koptu. SPD işte tam da bu süreçte üyelerin çeyreği ile yarısı arasında, 180.000 üye kaybetti ve geri kalan üyelerin de moralleri tamamen bozdu.

Bu politik değişikliğe ek olarak Almanya'daki gençliğin radikalleşme süreci vardı. Bu radikalleşme 80.000 göstericinin katılmış olduğu Rostock'taki G8 protestosunda görüldü. Bir grup sosyologun yaptığı araştırmaya göre protestocuların %90'ı Almanya'dandı, %70'i öğrenciydi, onların %60'ı solcu ve %35'i radikal solcu olduğunu söylüyordu. Protestocuların eyleme katılmalarının en yaygın ikinci sebebi 'küreselleşmenin adaletsizliği'ydü, en yaygın sebep ise 'beklentsizlikti'. Bunu kişisel anlamda söylüyorlardı, bireysel olarak geleceğe dair beklentileri yoktu. Bu, sistemden yabancılaşmak anlamına geliyordu. Araştırmayı yapanlar 'ebeveynlerinin sahip olduğu türde bir hayatı beklemeyeceklerini bilen, hayata küskün bir neslin var olduğu' sonucuna ulaştı. Bu durum, bu neslin DNA'sına yazılmıştı ve solu besliyordu.

Bu genç nesil aynı zamanda partilere karşı da şüpheciydi. Bir hafta öncesinde Die Linke'ye katılmış Marksist bir profesörle bir toplantı yapıldı. Bu toplantıda Die Linke'nin Yeşiller gibi davranmayacağını bir garantisi olmadığını vurguladık. Bu yüzden de genç insanlara ihtiyacımız olduğunu anlattık. Bu dürüst açık yaklaşım gençlerin bir kısmını partiye kazanmak açısından çok önemliydi.

Die Linke'nin ortaya çıkışının altındaki son faktör de Irak'taki ve Afganistan'daki savaş sorununun yarattığı dönüm noktasıydı. Schröder ABD uçaklarının Almanya havaalanlarını kullanmasına izin vermesine

rağmen savaş karşıtı gibi görünüyordu. Uzunca bir süre savaş hükümet için istikrarsızlık değil istikrar yaratan bir faktör oldu. Bu durum şimdi değişti. Almanya Afganistan'daki ikinci en büyük askeri varlığa sahip ve Alman nüfusunun %72'si birliklerin çıkmasını istiyor. Bu gündem meclisteki en büyük hoşnutsuzluk kaynağı. Son oylamada SPD üyelerinin üçte biri, Yeşillerin yarısı ve muhafazakarların beşte biri Afganistan'daki birliklere dair çıkarılacak yeni önergeye karşı oy kullandı. Bu birliklerin Afganistan'dan çıkması sağlanabilir anlamına geliyor.

Bu etmenler Die Linke'nin büyümesi için gereken yakıt oldu. Başından beri temel argümanları sunan sol yeni partiyi şekillendirmede önemli bir rol oynayabilir. Eski PDS on yedi yıldır üye kaybetmesine ve ortalama yaş oranınının 67 olmasına rağmen yeni partinin en büyük kesimini oluşturuyordu. PDS Doğu Almanya'daki eski iktidar partisinin küllerinden yükseldi fakat durum aynı değil. Partinin 1,8 milyon üyesi vardı. Komünizmin düşüşüyle üst düzey kadrolarının çoğu başka partilere katılmak veya ticarete atılmak için partiden ayrıldı.

Fakat PDS'nin içinde kendilerini bölgeci bir parti olarak yeniden yaratan, Doğu'da oldukça güçlü ve orada devlet yönetimine katılan birileri vardı. PDS içinde partinin gündemini belirleyen, onu eski sol kanat "yukarıdan sosyalizm" çeşidi topluluk politikası tuzağına sokan binlerce yerel meclis üyesine sahipti. PDS'nin asıl çizgisi Doğu'da yoğun olan işsizliği düşürmek için yatırım yapılmasını sağlamak ve bunun için gerekli olan her aracı kullanmaktı. Bu, Doğu Almanya'nın düşük ücret bölgesi olarak avantajlarının reklamını yapmak anlamına geliyordu. PDS'nin sendika çevresi içinde tutunamamasının temel sebebi de buydu. Sosyal demokrasinin krizi uzun süredir geliyordu fakat PDS bundan hiç faydalanamadı.

PDS'den gelen ve yerel yönetimde SPD ile koalisyon içinde olan Berlin parti liderliği Die Linke içindeki ana akımlardan birine öncülük ediyor. Bu liderlik Doğu Alman meclisleri ve belediyelerdeki parti fraksiyonları tarafından destekleniyor. "Demokratik Sosyalizm Forumu" adıyla anılan bu akım Berlin modelini tüm Die Linke için bir model olarak popülerleştirmeye çalışıyor. SPD ile çalışmanın önündeki en büyük engelin Die Linke'nin savaş meselesi üzerine aldığı pozisyon olduğunu düşünüyor. Bu sebeple Die Linke'yi Birleşmiş Milletler sorununu, Darfur ve Lübnan üzerinden denizaşırı askeri müdahaleleri meşrulaştırmaya çalışarak savaş karşıtı pozisyonundan döndürmeye çalışıyor. Bu akım,

gruplar yaratmaya çalışıyor olsa da, henüz Batı'da bir tabanı yok.

Die Linke'nin daha dinamik parçası sendika bürokrasisinin hoşnutsuz kesimleri ve SPD'den tasfiye edilmişlerin desteğine sahip olan eski WASG'dan oluşuyor. PDS'den farklı olarak Batı merkezli ve bu kesim çok sendikal bir bakış açısına sahip. Bu bir devrimci örgütlenme değil. Temel stratejik hedefi SPD'yi yenilenmeye zorlamak ve böylece SPD'nin 1970'lerdeki politikalarına dayanan bir koalisyon hükümeti kurmak. 1970'ler kapitalizmin olumlu reformlar yapabildiği ve SPD lideri Willy Brandt'ın haftada 35 saatten, daha yüksek maaşlardan ve eğitim için paradan bahsettiği bir dönemdi. Fakat bugün koşullar çok farklı, böylesi talepleri zorlamak için 1970'lere oranla çok daha radikal eylemler gerekiyor. Dolayısıyla aşağıdan ciddi bir baskınca ihtiyaç var argümanını kazanmak mümkün. Die Linke'deki en önemli şahsiyet Oskar Lafontaine çok sık bir şekilde son yirmi senede çok radikalleşmediğini, 1998'de Kohl karşıtı seçim kampanyasında söylediklerini asıl olarak tekrarladığını söylüyor. "SPD'yi biz terk etmedik; SPD bizi terk etti" diye tartışıyor.

WASG çevresinde açığa çıkan ve "Sosyalist Sol" olarak bilinen Die Linke içindeki ikinci büyük akım sınıf mücadelesi merkezli. Bu akım Berlin'in model olarak izlenmemesi gerektiğini tartışıyor. Fakat partinin bu kanadı birçok konu üzerinden ayrılıyor. Zayıf noktalardan biri savaş. Birleşmiş Milletler desteği örtüsü olan savaşlar üzerine farklılaşan tutumlara sahipler. Diğer tartışmalı konu ise sendika bürokratlarının sanayide taban örgütlenmesine karşı olması. Bazıları Sosyalist Sol'un partideki sağ kesime karşı bir mücadele verme fikrini kabul ederken, diğerleri ise sadece bir çeşit Keynesyen düşünce grubu istiyor.

Yani, yeni insanların akın akın geldiği iki kanada ayrılmış yeni bir parti var. Sağ idari organların çoğunu kontrol ediyor fakat sol kanat tarafında ise sınıf mücadelesinin dinamizmi var. Ve sağ kanadın reformist anlamda bile gösterecek bir şeyi yok: Berlin'de partinin oylarının %23'ten %12'ye düşmesi ve üyelerin üçte birini kaybetmesi pek başarılı sayılmıyor.

Elbette Almanya'nın İtalya'da yaşananları tekrar etme tehlikesi var. İtalya'da Ridondazione Comunista Temmuz 2001 Cenova G8 eylemleri ve 2002 sonu Floransa Avrupa Sosyal Forumu arasında sol için odak noktası olmuştu fakat Romano Prodi merkez sol yönetime girmek için bu fırsatı heba etti. Bizim bu tehlikeyi açık hale getirmemiz gerekiyor. Almanya'da federal sistem olduğu için bu sorun hızlıca ortaya çıkacaktır.

İtalya’da hükümeti destekleme politikası içine herkesi sürükleyen sadece Rifondazione’nin lideri Fausto Bertinotti değildi. Aynı zamanda Rifondazione seçmeninin çoğu isteklerini elde etmenin bir yolu olarak hükümete katılmayı gördü. Biz de geçmişlerine baktığımızda Die Linke destekçilerinden aynısını beklemeliyiz. Partinin destekçileri bir seçim olduğunda, çoğunluğun parçası olmak için yeterli oy alırsan, çoğunluğa dayanan bir hükümete katılabilirsin varsayımına sahip. Parti içindeki radikallerin sadece küçük bir kısmı hükümete katılmanın sermaye ile kaçınılmaz bir çatışmaya sebep olacağına inanıyor. Biz ancak neoliberal modelle ayrılan şartlar ortaya koyarak Berlin modeline karşı çıkabiliriz. Hükümetlerin değiştirebileceği koşullar ortaya koyup örneğin öğrenci harçları kesilmeden, zenginler ve şirketler vergilendirilmeden yönetimlere girmeyeceğimizi yerel düzeyde söyleyebiliriz.

SPD’nin politik sorunları birkaç kötü bireyin varlığından çok daha derinde yatıyor-SPD içindeki bütün hizipler aşırı karların sosyal refah politikalarının temelini oluşturduğu perspektifinde birleşiyor. Bu perspektif reformist politikalarının tamamından vazgeçilmesine sebep oluyor. Verili koşullarda domuzların uçması, SPD’nin sürdürülebilir bir sola kayış gerçekleştirmesinden çok daha fazla olası görünüyor.

Die Linke’nin yörüngesinin ne olacağına ilişkin tartışmalar gelecek yıllarda solun politik zeminini şekillendirecektir.

Çeviren: *Özlem Gitmez*

Ergenekon'la ve karanlık tarihiyle hesaplaşabilecek miyiz?

Erkan Doğan

Ümraniye'de 12 Haziran 2007 tarihinde bir gecekonduya ele geçirilen Makine Kimya Endüstrisi yapımı, orduya zimmetli el bombaları, modern Türkiye tarihinin belki de en önemli ve en sarsıcı davalarından birine giden yolun ilk adımı oldu. İçinde emekli subayların, generalerin, işadamı, gazeteci, akademisyen ve siyasetçilerin yargılandığı Ergenekon Davası, bombaların ele geçirilmesinden 17 ay sonra 20 Ekim 2008 tarihinde Silivri Cezaevi'nde içinde inşa edilmiş mahkeme salonunda başladı. Ergenekon Davası, bu ülkeyi iç savaş çıkarmaya yönelik kaos girişimleri, kışkırtmalar, suikastlar ve faili meçhullerle bir büyük mezarlığa çevirmiş olan ve devletin sivil ve askeri bürokratlarıyla ilişkisi devletin kendi kurumlarınca da artık kabul edilen, gayri nizami cinai şebekelerin ortaya çıkarılmasına yönelik ilk ciddi adım olarak tarihe geçti.

Ergenekon Davasıyla başlayan süreç, bu ülke insanlarına ölüm, acı ve korkudan başka bir şey vermemiş bir devlet yönetme zihniyetini, içinde sivil, asker bürokratların, sermaye çevrelerinin, medya gruplarının, siyasetçilerin bulunduğu kaos çıkarmaktan, darbe yapmaktan çekinmeyen bir illegal yapının varlığını, bir karanlık ve derin ilişkiler ağını, tabiri caizse, "kabak gibi" ortaya çıkarmıştır. Bu haliyle dava, uzak ve yakın

tarihimizin karanlıkta bıraktırılan ve unutturılmaya çalışılan faili meçhul olaylarını ortaya çıkarmaya vesile olabilecek bir potansiyele sahiptir.

Dava yalnızca geçmişİ aydınlatma olanaklarını içinde taşıyor, halen devam etmekte olan davanın seyri ve neticesi, aynı zamanda, yakın bir gelecekte nasıl bir toplumda yaşayacağımıza dair önemli sembolik anlamlar taşıyor. Politik aktörlerin, çevrelerin, grupların, partilerin Ergenekon Davası'na ilişkin yaklaşımları onların gerçek siyasi niyetlerini ve bu toplum için nasıl bir yakın gelecek arzuladıklarını ortaya çıkaran güçlü ipuçları veriyor. Peki, solun tavrı bu dava karşısında ne olmalıdır? Bunun yanıtını hemen ve kısaca verelim. Sol bu davanın müdahili olmalıdır; sol davanın sulandırılmasına, karartılmasına, hasıraltı edilmesine ve mecrasından çıkarılmasına açıkça karşı çıkmalıdır. Sol, aynı zamanda, hem "Ergenekon diye bir şey yoktur, bu AKP'nin uydurmasıdır" diyen anlayışa, hem de AKP'nin davayı kendi siyasi amaç ve çıkarlarına göre yönlendirmesine ve zaman zaman sol muhalefeti susturmak için kullandığı bir sopa haline getirmesine karşı durmalıdır. Sol, ne AKP karşıtlığının kimi çevrelerde yarattığı Ergenekon körlüğüne düşmeli ne de AKP'nin kendi ihtiyaçlarına göre yürüttüğü Ergenekon karşıtlığıyla ufkunu sınırlandırmalıdır. Sol, kendini bu iki anlayıştan da ayırmalı, Susurluk sürecinde yürüttüğü mücadelesine sahip çıkıp Ergenekon Davası'nın takipçisi olmalıdır. Çünkü, bu toplum için daha yaşanılabilir bir yarın her şeyden çok biraz da Ergenekon Davası'nın selametine, yani davanın bu iki kesim tarafından sulandırılmasının engellenmesine, ve davanın geçmiş yakın tarihimizin karanlık sayfalarını da aydınlatacak şekilde daha da derinleştirilmesine ve genişletilmesine bağlıdır.

Ergenekon, JİTEM, Gladio

Ergenekon Davalarının sanıkları, esasen mevcut hükümeti zorla ortadan kaldırmak ve bu maksatla silahlı terör örgütü kurmak, yönetmek, üye olmak ve hükümete karşı silahlı isyana tahrikle suçlanmaktadır. Derin devlet tarihimizin son halkası olarak karşımıza çıkan bugünün Ergenekon örgütünün, ülkenin etnik ve dinsel çatışmalar ekseninde bir kaosa sürüklenmesi ve bir askeri müdahalenin olanaklarının yaratılması gibi suçları içeren marifetleri, Türkiye'nin 2000'li yıllarına şöyle bir bakıldığında daha iyi anlaşılacaktır.

Özellikle ABD'nin Irak'ı işgalinden sonra bayrak yakma, aydınlara

mahkeme önlerinde saldırma, onları hedef gösterme türü provokasyonlarla köpürtülmeye çalışılan ırkçı bir nasyonalizm, sahte ve demagojik bir anti-emperyalizm, insanların dinsel inançlarını uygulamalarının karşısına dikilen ve kendisini zaman zaman otoriter bir laiklik, zaman zaman da dinsel ve etnik azınlıklara karşı ırkçılık şeklinde gösteren ve ötekine karşı açıkça sergilenmekten çekinilmeyen bir hoşgörüsüzlük, bu amaçla vitrine çıkarılmaya çalışılan “kızıl elma” türü koalisyonlar, örgütler 2000’lerin siyasal ikliminin karanlık yanlarını oluşturdu. Hrant Dink’in öldürülmesi, Danıştay saldırısı, Malatya Katliamı, Şemdinli baskını, rahip cinayetleri, linç girişimleri gibi, birçoğunda Ergenekon terör örgütünün bizzat yer aldığı artık açığa çıkartılmış, toplumu terörize etmeye yönelik provokasyonlar, bu siyasal iklimi daha da karartmayı hedefleyen, kamuoyunun da yakından takip ettiği kanlı kışkırtmalar oldu. En yakın tarihimizin bu kanlı olaylarına eşlik eden belli başlı siyasal gelişmeleri ise henüz kimsenin unuttuğunu sanmıyoruz: 27 Nisan e-muhtırası, “Cumhuriyet Mitingleri”, cumhurbaşkanlığı seçimleri ve “367” safatası, meclisin yasama yetkisinin elinden alınması, halkın seçip meclise gönderdiği partileri kapatma girişimleri, bu ülkenin sınırları ötesine yönelik bir savaş kışkırtıcılığı. Ergenekon’la yüzleşmeden bu son yıllara ait karanlık ve aydınlatılmaya muhtaç resmin tam olarak anlaşılması mümkün değildir.

Fakat Ergenekon, son 60 yıllık (belki de İttihat ve Terakki dönemine gidecek kadar daha derin ve eski) derin devlet ve derin ilişkiler tarihimizin son halkasıdır ve topluma çarpıp onu dümdüz etmiş bir buzdağının sadece görünen kısmıdır. Ergenekon, Özel Harp Dairesidir, Gladio’dur, JİTEM’dir. Ergenekon’u oluşturan zihniyetin ve ilişkiler ağının, 1990’larda bir trafik kazasıyla ortaya çıkan fakat hesap sorulamayan ve “Susurluk çetesi” diye bilinen derin yapılanmanın bir devamı olduğu artık malumun ilamı olmuştur. İddia makamı bile nerdeyse açık açık, bugünkü yapılanmanın, NATO’ya üye olunduktan sonra komünizme karşı mücadele iddiasıyla kurulmuş gayri nizami Gladio tipi örgütlenmelerin, Soğuk Savaş sonrası dönemin ihtiyaçlarına göre yeniden düzenlenmesiyle oluşturulduğunu söylemektedir. 2000’lerde etkili olan bugünün Ergenekon örgütü işte 1990’larda ülkeyi “mafya ve terör cenneti”ne çeviren Ergenekon’un yeniden yapılandırılmış halidir.

Ergenekon, bu açıdan bakıldığında, 1990’lı yılları Türkiye yakın tarihinin belki de en karanlık yılları yapan ilişkilerin, şebekelerin bir

devamıdır. 1990'ların bu toplum için korkunç olacağı aslında daha başlarken belliydi. Soğuk Savaş bitmiş, Irak işgal edilmiş, Zonguldak madencilerinin grevi yenilmişti. Toplumun korku ve endişeye sürüklemeye yönelik girişimler 1993 yılında sahneye kondu: Sivas Katliamı, Gazi Olayları, 33 erin pusuya düşürülüp katledilmesi, Uğur Mumcu'nun öldürülmesi, Jandarma Genel Komutanı Eşref Bitlis'in şaibeli ölümü. Sonrasında bölgede şiddetle uygulanan düşük yoğunluklu savaş, binlerce faili meçhul, asit kuyuları ve terörize edilmiş bir toplum. 1990'lı yıllar Fırat'ın öteki yakasının kana, bu yakasının korku ve karanlığa itildiği yıllardı. Susurluk'taki kaza JİTEM'i, mafya-siyasetçi-sivil/asker bürokratlar arasında kurulan karanlık ilişkileri, Çatlıları, Erseverleri, Küçükleri, Ağarları ortaya çıkarmıştı. Bu ortaya dökülen pisliği temizlemek için oluşturulan kamuoyu desteğini 28 Şubat post-modern darbesine malzeme yapan, düzenli ve maksatlı bir şovenizm pompalayan, toplumu laik-laik olmayan diyerek kışkırtarak bölen, dönemin tabiriyle, "kartel" medyası, onların patronları, hortumlanan milyarlarca dolar, içleri boşaltılan bankalar, uyuşturucu, kara para trafikleri 1990'larda Ergenekon'un izini sürerken dönüp bakmamız gereken karanlık gerçekler. 1990'lar başladığı gibi acı ve dehşetle bitti; cezaevlerinde F-tipi uygulamasını protesto eden onlarca siyasi mahkum kolluk kuvvetleri tarafından vahşice öldürüldü.

Bugünün Ergenekon'u, 1990'ları karanlığa mahkum eden Ergenekon'un bir devamıdır. Toplumun Ergenekon'la yüzleşmesi ve hesaplaşması bütün bu tarihle yüzleşmek ve hesaplaşmak demektir. Bugün esas olarak yapılması gereken Ergenekon Davasıyla başlayan hesaplaşmanın bu karanlık yapının bütün ilişkilerini ortaya çıkarmaya yönelik olarak daha fazla genişletilmesini ve geçmişe yönelik olarak daha fazla derinleştirilmesini savunmaktır. Ergenekon'un izini sürmek, Ergenekon'la hesaplaşmak demek, aynı zamanda 28 Şubatla, 12 Eylül darbesiyle, 12 Eylül sonrasının baskı ve işkence rejimiyle, Diyarbakır Cezaevi'yle, Kahramanmaraş, Çorum, 1 Mayıs 1977, 16 Mart, Bahçelievler katliamlarıyla, 12 Mart ve 27 Mayıs darbeleriyle, her darbe sonrası kurulan idam sehparalarıyla, 6-7 Eylül 1955 olaylarıyla yüzleşmek ve hesaplaşmak demektir.

Ergenekon Davası ve 1 Numaranın "Bütün Adamları"

Ergenekon'la ilgili mesele esasen, bu dava vesilesiyle, her on yılı

birbirinden karanlık, içi darbeler, darbe girişimleri, siyasal muhalefete ve dinsel ve etnik azınlıklara yönelik bastırma ve provokasyon girişimleriyle dolu yakın siyasi tarihimizle yeniden yüzleşebilecek miyiz, bu tarihe ilişkin hakikatin, hiçbir şey bulandırılmadan, sümen altı edilmeden, tam olarak ortaya çıkarılmasını sağlayabilecek miyiz meselesidir. Ergenekon davası Türkiye’de siyasetin taşlarını yerinden oynatan, onun ön kabullerini, yapısını, dilini derinden etkileyen bir genel ve tarihsel hesaplaşmaya dönüşme potansiyelleri taşıyor. Ergenekon Davası etrafında sürdürülen tartışma neredeyse bir turnusol kağıdı işlevi görüyor. Kimileri için şeylerin düzeni eskiden olduğu gibi sürüp gitmelidir, istedikleri budur. Fakat bu korkunç gerçek bu toplumun kolaylıkla hazmedebileceği bir gerçek değildir. Bütün pislikleriyle ortaya dökülmüş olan bu korkunç hakikat yokmuş gibi devam etmek artık pek mümkün değildir.

Artık gizlenmesi imkansız gerçeğin üstünü panikle örtmeye çalışan siyasetçilerin, gazetecilerin, kanaat önderlerinin, bir de kimse hiçbir şeyin farkında değilmiş gibi, gayretle çabalamaları ortaya acınacak bir tablo çıkarmaktadır. Medyanın bildik kesimi, 28 Şubat’ta oynadığı rolünü sürdürmeye çalışıyor, kaos ve kışkırtma mühendisliğine devam ediyor. Askeri ve sivil bürokrasinin siyasete müdahalesini destekleyen ve bunun için zemin hazırlayan, Kuzey Irak’a yönelik sınır ötesi savaş kışkırtıcılığı yapan, ırkçılıkla birlikte anılmaktan pek de rahatsızlık duymayan ve açıkça Ergenekon’un ve karanlık tarihinin avukatlığına soyunan 2000’li yıllar CHP’sinin bugünkü yönetimi, sosyal demokrasi ile ilgili her ne var idiyse bu toplumun modern siyasi tarihinde, onu kendi elleriyle öldürüyor. CHP en büyük kötülüğü geçmişte sosyal demokrasiye umut bağlamış toplumsal kesimlere yapıyor. Bu medya kuruluşları ve parti temsilcileri kapılarını hiç çekinmeden, 2000’li yıllarda hortlatılmış nasyonalist grupların ürettiği ırkçı ve demagojik söylemlere açıyor.

Sol, Ergenekon’a Müdahil Olmalıdır

Solun Ergenekon Davası’nın derinleştirilmesine engel olan, davayı karartmak isteyen, onun avukatlığını yapan bütün çevrelerle arasına net ve kalın bir çizgi çizmesi gerekiyor. Solun içinde dava sürecinde ortaya çıkmaya başlayan tehlikeli bir eğilim Ergenekon’la hesaplaşmanın hem bu toplum, hem de solun kendi varlığı ve tarihi açısından ne kadar önemli olduğunu göz ardı etmektedir. Zaman zaman bilinçli bir vurdumduymazlıkla kendini ifade eden, “yesinler birbirlerini”, “bize ne”, şeklinde zuhur

eden bu eğilim tek kelimeyle vahimdir. Bazıları Ergenekon Davası'na taraf olmayı AKP hükümetinin kuyrukçuluğu olarak değerlendirmeye kadar vardırıyor işi. AKP hükümeti kendisine yönelik tertibi bertaraf etmek için ve esasen pragmatik bir anlayışla Ergenekon'a yönelik olarak başlattığı süreci, kendisini güvende hissettiği, yönetici sınıfların diğer temsilcileri ve elitleriyle sağlam olduğuna kanaat getirdiği yeni ittifaklar oluşturduğunda, yarıda bırakabilir, Ergenekon tertibinin bütün karanlık sayfalarını açmayabilir, hatta üstünü örtebilir. Solun kendisini bu anlayıştan ayırt etmesi kolay bir iştir. Sol, Ergenekon Davası'nın yakın (belki de son altmış yıllık) tarihimizin karanlık sayfalarını da aydınlatacak bir şekilde genişletilmesini, Fırat'ın öteki tarafına taşınmasını, derinleştirilmesini ve gidebildiği yere kadar gidebilmesi için davanın takipçisi olduğunu açıkça belirtmelidir. Sol, AKP'nin dava etrafında oluşturduğu kimi demagoji ve sulandırma girişimlerine, AKP'nin muhalefeti, özellikle sol muhalefeti, susturmak için davayı istismar etmesine izin vermemelidir; Türkiye'nin karanlık tarihiyle hesaplaşma adına karşımıza çıkmış bu önemli fırsatın AKP'li çapsızlar elinde ve onlar tarafından heba edilmesine seyirci kalmamalıdır. Bu dava gerçekte AKP'nin değil solun davasıdır; bu dava demokrasiye gerçekten kimin sahip çıktığını gösterebileceğimiz, AKP'nin ikiyüzlülüğünü test edip gözler önüne serebileceğimiz bir davadır.

Bu davanın, bundan sonra Ergenekon gibi benzer tertipler içine girmek isteyenlerin iki defa düşünmeleri sağlayacak bir şekilde sonlandırılması için, solun bütün gücüyle taraf olduğunu açıkça belirttiği ve katillerin peşini bırakmayacağını gösterdiği bir dava olmalıdır. Bu dava öylece geçirilecek bir dava değildir. Sol bütün ezilenlerin sesi, "kimsesizlerim kimsesi" olduğu iddiasındaysa, bu toplumun, bu ülkenin Türklerine, Kürtlerine, Alevilerine, Sünnilerine, Ermenilerine, Rumlarına ve Yahudilerine, bu ülkenin emekçilerine ve tüm ezilenlerine, genç erkek ve kadın devrimcilerine hayatı dar etmiş bir karanlık tertibin peşini bırakamaz. Sol bu toplumu kışkırtmalar ve kin ve nefret tohumları ekerek birbirine düşürmüş ve düşürmeye devam eden pislüğün temizlenmesi işinde en ön safta yer almalıdır. Bu ülkenin (ve tabi ki Balkanların, Kafkasların ve Ortadoğu'nun) tüm halklarının ve dinsel cemaatlerinin kardeşçe bir arada yaşaması fikrini savunduğunu, darbelere, 28 Şubatçılığa karşı olduğunu dosta düşmana yüksek sesle duyurmalıdır.

Karşı karşıya olduğumuz büyük tehlike “ulusalcılık” mı, “sol-liberalizm” mi?

Erkan Doğan, Onur Doğulu

I.

Sol-liberalizm ve “ulusalcılık”, özellikle son yıllarda sol içi tartışmalar sırasında sıklıkla karşımıza çıkan kavramlar oldular. Fakat daha yakın zamanlarda temposu artarak devam eden tartışmalarda solun bazı kesimleri, Türkiye’de, şu içinde yaşadığımız tarihsel anda, sosyalist hareketin karşı karşıya kaldığı en büyük tehlikenin sol-liberalizm olduğunu iddia ediyor. Bu kesimler, sol-liberalizmin ideolojik saldırısı karşısında, solun, adeta bu eğilim tarafından “kolonize” edildiğini dile getirmekteler. Başlarken şunu belirtmek isteriz ki, hem sol-liberalizm ve hem de ulusalcılık Türkiye sosyalist solunun ideolojik olarak mücadele etmesi gereken iki siyasal eğilimdir. Fakat, şu içinden geçtiğimiz süreç içerisinde hem solun hem de onun temsil ettiği kesimlerin karşı karşıya kaldığı temel tehlikenin sol-liberalizm olduğunu iddia etmek bize vahim bir hata olarak görünmektedir. Özellikle son on yıllık zaman dilimi içerisinde ulusalcılık denilen akımın sol içerisinde ulaştığı yaygınlığı ve yarattığı ideolojik tahribatı bir kenara bırakıp, sol-liberalizm üzerine ardı ardına yayınlanan tefrikalar, en kibar tabirle, çubuğun yanlış tarafa bükülmesidir; stratejik bir yanlış dönuşme potansiyelleri taşıyan vahim

taktiksel hatalardır. İddiamız şudur ki, ulusalcılık, bugün kendisine karşı acilen ideolojik yığınak yapılması gereken asıl siyasal tehlikedir.

II.

12 Eylül tarihli referandum, öncesinde ve sonrasında yaşanan (ve önümüzdeki günlerde de muhtemelen devam edecek) tartışmalarıyla, Türkiye siyasi tarihinin önemli dönüm noktalarından birini oluşturdu. Referandum süreci, 2000’li yılların başından beridir Türkiye siyasetinde yaşanan bir kırılma ve dönüşüm sürecinin kendisini en açık şekilde gösterdiği tarihsel anlardan biri oldu. Referanduma ilişkin belli başlı yaklaşımlar yalnızca parçalanmış halde olan egemen sınıflar blokunun siyasal temsilcileri arasında bir derin yarılmaya yol açmadı; aynı zamanda sosyalist solun içerisinde de, alınan farklı pozisyonlara uygun olarak, derin ayrışmalara yol açtı. Bu ayrışmaların ne kadar derin ve kalıcı olduğu önümüzdeki günlerde daha net anlaşılacak; fakat bugünden söyleyebiliriz ki bu yarıлма, Türkiye’nin sosyalist solunu önümüzdeki süreçte uzun süre meşgul edecek ve saflaşmalar kendisini ortaya çıkış bu farklı eksenler üzerinden ifade etmeye devam edecek.

Özellikle referandum süreci sırasında “hayır bloğu” içerisinde yer alan dört siyasal parti ve oluşum (TKP, ÖDP, Halkevleri ve EMEP) ve onların sözcüleri solda yaşanan bu saflaşma içinde, Türkiye solunun karşı karşıya kaldığı en büyük tehlikenin ulusalcılık, sol-Kemalizm ya da 28 Şubat’çılık değil, sol-liberalizm olduğunu savunan bir ideolojik kampanya sürdürdü ve sürdürmeye devam ediyor. Bu kampanya, sol içerisinde referandum sırasında “evet” diyen her kesimi bir küfür gibi kullandığı “liberalizm” yakıştırmasıyla yaftalamaya, neredeyse bütün kötülüklerin ve günahların yüklendiği bir “günah keçisi” haline getirmeye çalışıyor. Fakat, referandumda nasıl ki hayır diyen herkesi ergenekonculukla, darbecilikle suçlayamazsak, sol içinde evet diyen her kesimi de basitçe liberalizmle suçlayamayız. Bu tür değerlendirmeler hem iyi niyetten hem de siyasi zekadan yoksunluğu gösterir.

Siyasi muarızlarıyla hesaplaşırken liberalizm suçlamasını kullananlar yalnızca sol içerisinde kendini göstermiyor. Aksine solun kullandığı bu dil, ülke siyasetinde daha genel bir düzeyde oluşturulmaya çalışılan bir iklimin bir parçası haline geliyor. Bu kampanya, Hürriyet gazetesinde yazan milli provakatör Ertuğrul Özkök ve benzeri köşe yazarlarının, Ergenekoncuların, darbecilerin savunuculuğunu yapan Soner Yalçın,

Yalçın Küçük gibi demagogların, bir yalan ve çarpıtma makinası gibi çalışan Odatv gibi web sayfalarının dilini, üslubunu sosyalist solun safları içerisinde yeniden üretiyor. Ulusalculuğun, sol- Kemalizmin, 28 Şubatçılığın dili, “Cumhuriyet Mitingleri”nde ortaya çıkan iklimi siyaseten değerlendirmek isteyen, esas olarak bu kitleye dönük siyaset yapan TKP tarafından sosyalist solun jargonuna sokulmaya çalışılıyor; bu çaba içerisinde Kemalizm ve Stalinizm birbirleriyle eklenerek, sol içerisinde yeniden kullanıma sokulmak isteniyor.

1960’lı yıllarda sol içinde güçlü bir zemin bulmuş olan “sol-Kemalizm”, aslında 12 Mart 1971 askeri müdahalesiyle tarihsel miadını doldurmuştu. 12 Eylül askeri darbesi Türkiye solunu (ve Kürt muhalefeti) fiziki olarak ezdiğinde, Berlin Duvarı’nın çökmesi ise solu ideolojik olarak yenilgiye uğrattığında, sol-Kemalizm’in bu sefer “ulusalcılık” adı altında yeniden güç kazanmasına olanak sağlayacak uygun siyasal iklim oluşmuş oldu. 1980’lerin ikinci yarısından itibaren Türkiye’deki siyasal gelişmeleri derinden etkilemeye başlayan iki hareketin (Kürt hareketi ve siyasal İslam) yükselişi ulusalcılığın 1990’lar ve 2000’ler Türkiye’inde kolaylıkla palazlanmasını ve günlük siyasal hayatımızın gözle görünür bir parçası haline gelmesini sağladı. Ulusalculuk denilen akım ilk siyasal icratını solun geniş kesimlerini özellikle 1990’ların ortalarından itibaren 28 Şubat süreci içinde, günümüzün “Cumhuriyet Mitingleri”nin havasını anımsatır bir Türkçü-laikçi mobilizasyonun içerisine dahil etme girişimleriyle gerçekleştirdi; ulusalculuk bu dönemde 28 Şubat askeri müdahalesinin stratejik ortağı oldu. 2000’lerde ise ulusalculuk, AKP iktidarı ve Irak’ın kanlı işgalinden sonra yine sahnede idi. Bu ulusalculuk dalgasının bir ucunda CHP’li seçmenlerin önemli bir kesimi, bir ucunda isimlerinde “Kuvayi Milliye”, “vatansever kuvvetler” gibi tamlamalar olan her yerde pıtrak gibi ortaya çıkmaya başlayan dernekler, “Kızıl Elma” koalisyonlarının, darbe girişimlerinin peşinde koşmuş İşçi Partisi, bu hareketten kopmuş ırkçı ve faşist Ulusal Parti, diğer ucunda ulusalculukla flört halinde olan TKP bulunmaktadır. Ulusalculuğun, 1960’lı yılların sol hareketlerine sürekli referans vererek kendine bir meşruiyet alanı yaratma çabaları, Marx’ın *Louis Bonaparte’in 18. Brumaire’i* adlı çalışmasındaki meşhur alıntılardan birinde anlatılan duruma çok benzemektedir: “Hegel, bir yerde, şöyle bir gözlemede bulunur: bütün tarihsel büyük olaylar ve kişiler, hemen hemen iki kez yinelenir. Hegel eklemeyi unutmuş: ilkinde trajedi, ikincisinde komedi olarak.”

Öyle anlaşılıyor ki referandumda hayır diyen, ve bundan sonraki başka önemli siyasal dönüm noktalarında da birlikte hareket etmek niyetinde olan dördü koalisyona içinde belli bir politik güce sahip olan TKP, aynı zamanda koalisyona diğer parçalarını ideolojik olarak etkileme potansiyellerine de sahip görünüyor. Politik stratejisi ulusalcılıkla Stalinizmin harmanlanmasına dayalı TKP, Kemalizm'i, ulusalcılığı, 28 Şubatçılığı sosyalist hareketin doğal bir müttefiki haline getirmek istiyor; sosyalistleri "Cumhuriyet'in kazanımlarını korumaya" çağırıyor. Darbe ve darbecilğin konuşulduğu günlerde, askerle sorunları olmadığını dile getiriyor, 30 Ağustos Zafer Bayramı'nın anlam ve önemini yeniden keşfetmemizi istiyorlar.¹ Kürt meselesinde akıllara durgunluk veren analizleriyle Trabzon'da yumruklu saldırıya uğruyan Ahmet Türk'ü toprak ağası, saldırıyı gerçekleştiren lümpen ırkçıyı emekçi sınıfının bir üyesi olarak bize yutturmaya çalışıyorlar.² Vedat Türkali'nin deyişiyle Türkiye Kemalist Partisi'ne dönüşmüş olan T"K"P, 1920'lerin ve 1930'ların Türkiye'sinde ortaya çıkan Kürt isyanlarına karşı geliştirilen tezleri (isyancıların emperyalistlerin kuklası ve mürteci oldukları, "ilerici" rejimin feodal kalkışmalara karşı korunması gerektiğini savunan tezleri) tekrar dolaşıma sokmaya çalışıyor.³ Ezilen ulus milliyetçiliğini basitçe bölücülük/etnik milliyetçilik, emperyalizm işbirlikçiliği, mürteçilik, feodalizm olarak resmeden, fakat egemen sınıf milliyetçiliğinin yeni siyasi ifadelerinden biri olarak karşımıza çıkan ulusalcılığı anti-emperyalist bir refleks olarak yücelten ikiyüzlü yaklaşımlara prim veriyor. Hem Türkiye siyaseti hem de Türkiye solu için önemli bir gün olan Harnt Dink'in cenazesine katılmaktan imtina eden, yürüyüşü hiç bir "yurtsever" ve "ilerici" tarafı olmayan bir "liberal şov" olarak niteleyen, yürüyüşe katılanları basitçe Avrupa Birlikçi liberaller olarak yaftalayan, yürüyüşün temel sloganı olan "Hepimiz Ermeniyiz!" sloganının yanlış olduğunu iddia eden, dolayısıyla şovenizme ve ırkçılığa karşı mücadelede sınıfta kalan TKP sözcüleri, siyasi kariyerlerini ve geleceklerini Kemalizmin yeni, zeki, çevik ve acar savunucuları olarak

1: Bakınız, Kemal Okuyan, "Peki Neden Asker Düşmanı Değiliz", <http://haber.sol.org.tr/yazarlar/kemal-okuyan/peki-neden-asker-dusmani-degiliz-32057>; Kemal Okyan, "30 Ağustos", <http://haber.sol.org.tr/yazarlar/kemal-okuyan/30-agustos-32764>.

2: İlker Belek, "Samsu'nun Yumruğu, Yüksekova'nın Taşı", <http://www.nefretsoylemi.org/resimler/201004303197137714.pdf>.

3: "Vedat Türkali ile Söyleşi", http://www.sendika.org/yazi.php?yazi_no=31611.

yapmak istiyorlar.⁴ Sol-liberalizmi sol için asıl tehlike olarak sunanlara, bu vesileyle, yeni muttefikleri TKP'yi hatırlatmak istiyoruz.

Siyasi kariyerlerini 7 gün 24 saat sol-liberalizme karşı mücadele üzerinden sürdüren yalnızca TKP değil: Güneçtikçe TKP'nin ideolojik hegemonyası altına giren dörtlü koalisyonun diğer ortakları da siyasi geleceklerini bu mücadeleye bağlamış görünüyorlar. Referandum öncesi ve sonrasında yapılan tartışmalarda “evet” demiş olan kesimlere yönelik küfre varan ifadeler, bu kesimlerle sol içi tartışma olanaklarını gün geçtikçe ortadan kaldırıyor. Özellikle ÖDP ve Halkevleri'nde referandumda evet diyen kesimlere karşı geliştirilen tahammülsüzlük kendisini toplantı basmak, solun diğer kesimlerinin sözcülerine boyalı, yumurtalı saldırılar yapmak biçiminde gösteriyor. Bu kesimlerin kendi geleneklerine ve yalnızca bu geleneğin değil tüm sol hareketin mirası olan devrimci liderliklere sahip çıkması tabii ki anlaşılır bir şeydir; fakat bir siyasi iddianın küfür olarak algılanmasıyla, dolaysız ve direkt küfür arasında farklar vardır. Ne olursa olsun 1960'lar Türkiye'sinin solu milliyetçidir demek siyasi bir iddia'dır, bu durum karşısında saldırmak ve küfür etmek sol içi şiddettir. Fakat yukarıda bahsi geçen geleneklerin hassasiyetlerini ve enerjilerini, bir taraftan solun Nazım Hikmet, Che Guevera, Deniz Gezmiş gibi, hem yerli hem uluslararası tarihsel figürlerini utanmaz bir demagojiyle kullanan, hem de Kürtlere karşı pogrom çağrıları yapan neo-Nazi Ulusal Parti ve Türk Solu gazetesine karşı kullanmaları daha isabetli ve yerinde olurdu.

III.

Sol-liberalizmin sosyalist hareket için bir tür meydan okuma anlamına geldiğini savunan kimi çevreler (*Sosyalist Demokrasi İçin Yeni Yol* örneğin), bu siyasal akımın Türkiye siyasal tarihini basit merkez-çevre, devlet-toplum ikilikleri içerisinde anlama ve anlatma çabalarını eleştirmekte, bu tarzın söz konusu tarihin gerçek sınıfsal dinamiklerini ve karmaşıklığını anlamamıza olanak vermediğini soylemektedir.⁵ Bu

4: Bakınız, Kemal Okuyan, “Hepimiz Korkağız”, <http://arsiv.sol.org.tr/?yazino=7599>; “TKP Katılmıyor”, <http://arsiv.sol.org.tr/index.php?yazino=7372>.

5: Gerçekten de merkez-çevre, ceberrut devlet-toplum türü ikilikler gerçek sınıfsal ilişkileri ve toplumsal hayatın karmaşıklığını gerçek anlamda anlamamıza olanak vermez ve siyasetin merkezine bu türden karşıtlıkları koyanları bazı kritik tarihsel anlarda egemen sınıflar arasındaki çatışmalarda o sınıfların bazı kesimleriyle organik ilişkiler kurmaya kadar götürülebilir. Bu göz ardı edilmemesi gereken bir noktadır. Fakat, benzer ve güçlü

eleştiriler genel olarak doğrudur. Fakat, bu genel ve doğru eleştiriden yola çıkarak ulusalcılığın alamet-i farikası Kemalizmle, İttihatçılıkla hesaplaşmayı küçümsemek vahim bir siyasal çıkarımdır. Bu yaklaşım sol-liberalizmi ve ulusalcılığı aynı kefeye koyarken, aynı zamanda darbecilikle parlamenterizm arasında, ya da daha başka türlü söylersek, seçilmiş hükümetle genel olarak askeri vesayet rejimi ya da darbe rejimi arasında kategorik bir fark görmemektedir. Bu yaklaşım, Ergenekon Davaları karşısında gösterilen “yesinler birbirini” yaklaşımına benzemektedir. Bu türden ortalamacıymış gibi görünen fakat gerçekte a-politik olan tavırlar Ergenekon ya da askeri vesayet denilen şeyin yalnızca liberalizmin gündemini oluşturmadığını, yalnızca onların meselesi olmadığını, bu türden baskıcı, karanlık yapıların sosyalistlerin ve temsil etme iddasında

---

bir eleştirinin Türkiye’deki siyasal gelişmeleri ve toplumsal meseleleri (örneğin türban meselesi) ilerencilik-gericilik ikiliği/karşıtlığı ekseninde okuyan solun önemli bir kesimine ve örneğin “hayır kampanyası”nda birlikte oldukları ve türbanlı öğrencilerin okula girmesine karşı kampanyalar düzenleyen TKP’ ye karşı da yürütmelerini isterdik. Türban meselesi gibi, bir çok sınıfsal ve sosyal dinamiğin şekillendirdiği bir sorunu, basit bir ilerencilik-gericilik davası olarak görmek, en az (altını çizmek istiyoruz, en az) sol-liberalizm eleştirisi kadar eleştiriyi hak etmektedir.

Yeri gelmişken ÖDP’li devrimci Marksist arkadaşların sol-liberalizme karşı sürdürdükleri kampanya hakkında bir not daha düşmek istiyoruz. Bu arkadaşlar, bir süredir, aynı zamanda, sol-liberalizmin içerisindeki “üstü kapalı Stalinizmi” ve “aşamacılığı” ortaya çıkarma ve bununla ideolojik olarak hesaplaşma gayreti içerisinde. Bu çabalarına saygı duyuyoruz ve elde ettikleri sonuçları onlarla tartışmaya devam etmek isteğimizi belirtmek istiyoruz. Fakat aynı arkadaşların, içinde yer aldıkları ÖDP’nin yeni müttefiki TKP’nin hiçe üstü kapalı olmayan, dümdüz Stalinizmi (ve hatta darbeciliği) karşısındaki sessizlikleri bizi derin bir şekilde düşündürmektedir. TKP’nin sözcüleri, SSCB’de var olan “reel sosyalizm”in 1991 yılındaki yıkılışını, aynı tarihte darbe girişimi içinde bulunan bir grup general ve üst düzey bürokratin yaşadığı kararsızlığa ve tankları kullanmamış olmasına bağlamaktadırlar: “19 yıl önce Sovyetler Birliği’nde ..., çözülüşü engellemek için 19 Ağustos’ta yönetime el koyan Sovyet önderleri bu iradelerini 21 Ağustos’ta geri çekmişler, “darbe” girişimi sonuçsuz kalmıştı. Bu girişim, Sovyetler Birliği’nin son şansı olarak tarihe geçmişti... Sovyetler Birliği’nde (...) çözülüşü engellemek için kurulan Devlet Olağanüstü Hal Komitesi (DOHK) 2 gün boyunca yönetime el koymuş (...) 21 Ağustos’ta bu girişimin başını çeken KGB Şefi Vladimir Kriyüçkov tutuklanması ve Sovyet Savunma Bakanlığı’nın kuvvetlerini Moskova’dan çekmesi ile “olağanüstü” süreç sonlanmıştı.” (Bakınız, “Sovyetler Birliği’nde 19 Yıl Önce...”, <http://haber.sol.org.tr/dunyadan/sovyetler-birliğinde-19-yil-once-haberi-32384> içinde) Bu satırlar, yakın siyasal tarihi darbeler ve darbe girişimleri tarafından oya gibi işlenmiş bu ülke insanında, ister istemez dejavu etkisi yaratıyor. Sosyalizmin yukarıdan aşağıya darbelerle kurulan ve yıkılan bir sistem olduğunu sanan TKP’nin sosyalizm anlayışını ve Stalinist sicilini kanımızca ÖDP’li devrimci Marksist arkadaşlara hatırlatmaya gerek yok; fakat, bu notu biz yine de düşmek gereği duyduk.

oldukları emekçi sınıflar ve diğer ezilenlerin hayatını da karabasana çevirmiş olduğunu belki de bir an olsun unutmuş görünmektedirler.

Askeri vesayet rejimini (ya da tehlikesini) seçilmiş hükümet ile aynı torbaya koymanın bir sonraki adımı referandumda hayır diyen sol içerisinde yer alan önemli bir kesimin savunduğu pozisyona sürükler bizi. Bu pozisyon, AKP’yi askeri vesayet rejiminden daha tehlikeli bulmaktadır.⁶ Biz, tabi ki referandum sonrası demokratik devrim beklemiyoruz. “Evet” demenin “hayır” demek gibi bizi daha çok sosyalizme yaklaştırmayacağını tabi ki biliyoruz. “Evet” diyerek AKP’yi desteklemiş olmuyoruz, fakat askeri vesayetın AKP’den daha tehlikeli olduğunu anlatmaya çalışıyoruz. AKP’nin demokratik yollarla –mesela seçim gibi- yenilebileceğini düşünüyoruz. Askeri vesayet rejiminin geriletilmesinin Türkiye siyasi hayatına bir nebze olsun nefes aldıracağına inanıyoruz. Bu tavrımızın, örneğin, Fransa’daki 2002 yılında yapılan başkanlık seçiminde, ikinci tura merkez sağın adayı Chirac ve faşist Le Pen kaldığında Fransa’daki devrimci sosyalistlerin uyguladığı siyasal taktikten kategorik olarak farklı olmadığını düşünüyoruz. 2002’deki seçimlerde, mesela, LCR’ci (*Ligue Communiste Révolutionnaire*) yoldaşlar sandığa gidilmesi ve Le Pen’e oy verilmemesi çağrısı yaptıklarında aslında faşist Le Pen’e karşı fiili olarak Chirac’ı desteklemişlerdi. Bu yaklaşım, bir kitle çizgisi gözetin, geniş emekçi kitlelerin ve ezilenlerin çıkarlarını düşünen bir yaklaşımdı ve bizce bu pozisyonu savunanların sosyalistliklerine hanel getirmeyen devrimci bir yaklaşımdı. Çünkü Le Pen’in hem sol hem de toplumun büyük çoğunluğu açısından ne demek olduğunu gayet iyi biliyorlardı. Bu yaklaşım, mesela, “yesinler birbirlerini” yaklaşımından tamamen farklıydı. Bu pozisyon ne onları Chirac’cı yaptı ne de iktidara geçen Chirac hükümetinin politikalarına karşı devrimci muhalefetlerini sürdürmelerine engel oldu.

Referandumda “AKP’ye hayır, referanduma evet” dememizin tek

6: Bu anlayışın vardığı son nokta kendini, referandum sonuçlarına ilişkin yaptığı oldukça ilginç okumada göstermektedir. Bu okumaya göre oyların %40’ı sol %60’ı da sağ oylardır. Biz, solun seslendiği (ve seslenmesi gerektiği) kesimlerin hem evet hem hayır diyenler arasında olduğunu düşünüyoruz. Fakat, solu “hayır”la özdeşleştirenler, kendilerine yönelik eleştirilere katlanmak zorundadır. Bu iddia, ister istemez iddia sahiplerini, hayır diyen darbecilerle, ergenekoncularla, emekli ve muvazzaf generallerle, Canan Arıtman gibi ırkçılarla, faşist MHP’yle yan yana aynı torbanın içine koymaktadır. Böyle söylediğimiz için kimse kızmasın; fakat hayır oylarını (bu evet için de geçerli tabi) öyle ya da böyle sol ile ilişkilendirmeye kalkan herkes bu cevabı maalesef fazlasıyla hakettir.

nedeni yalnızca askeri vesayetın AKP'den daha tehlikeli olduğunu düşünmemizden kaynaklanmıyor; savunduğumuz bu politik pozisyonun aynı zamanda AKP'yi gerçekten geriletecek bir perspektif içerdiğine inanıyoruz. Savunduğumuz “evet” yaklaşımının AKP'nin kurulduğu zamandan beridir oynadığı, toplumun büyük çoğunluğunu oluşturan emekçi sınıfların ve ezilenlerin desteğini almasına yardım eden mağduriyet oyununu bozacak güçlü bir tarafı olduğunu düşünüyoruz. Referandumda savunulan “hayır” pozisyonunun, savunulduğu şekliyle, AKP'nin geriletilmesine değil, politik gücünü daha fazla konsolide etmesine hizmet eden bir tarafı var. Bu yaklaşımın, sol içinde 28 Şubat'tan beridir hakim olmaya başlayan ve siyasal İslam'ın yükselişine karşı işe yaramadığı her geçen gün daha fazla anlaşılın yaklaşımın basit bir devamı olduğunu düşünüyoruz. Sosyalistler İslamcıların siyasi amaçlarını tabi ki destekleyemezler, İslamcılar tabi ki bizim siyasi müteffikimiz değil. Fakat, sosyalistler İslamcılara karşı var olan rejimi de destekleyemezler: “Laik değerlerin tehdit edilmesi nedeniyle devleti destekleyenler, İslamcıların, solu ‘toplumun en yoksul kesimlerine karşı “ezenlerin” “dinsiz” ve “laik” komplosunun bir parçası’ olarak tanımlamalarını kolaylaştırmaktadırlar. Bu anlayışta olanlar halk yığınları için hiç bir şey yapmayan rejimleri “ilerici” diye överek İslamcılarının büyümesini sağlayan Cezayir ve Mısır solunun yaptığı hataları tekrarlarlar.”⁷

IV.

Başta söylediğimizi tekrarlıyacak olursak, şu anda, karşı karşıya olduğumuz asıl tehlike sol-liberalizm değil ulusalcılık denilen siyasi akımdır. Bu akım güç kazandıkça ne Kürt meselesinin çözümü mümkün olabilir (Onur Öymen'in Dersim çıkışını hatırlayın lütfen), ne Ergenekon denilen cinai şebekenin yaptıkları aydınlanabilir (Deniz Baykal'ı hatırlayın lütfen), ne baş örtüsü meselesi çözülebilir ne de bu toplumun biraz olsun demokratikleşmesi mümkün olabilir. Demokrasi istiyoruz, çünkü demokrasi olmadan emekçilerin ekmek mücadelesini de kazanamayacağını biliyoruz. Bu nedenle, sosyalist solun karşı karşıya olduğu asıl güncel tehlikenin ulusalcılık ideolojisi değil de sol-liberalizm olduğunu söyleyen anlayışların ya küçük siyasi hesapların ya da siyasi

7: Harman, Chris, Peygamber ve İşçi Sınıfı, İstanbul, İDE yayınları, 1998, s.74

öngörüsüzlüğün kurbanı olduklarını düşünüyoruz.

Bitirirken bir kere daha açıkça belirtmek isteriz ki, genel olarak Türkiye solu, özel olarak Türkiye sosyalist solu, temsilcisi olduğunu iddia ettiği tüm ezilenler ve emekçi sınıflar için bir demokrasi mücadelesi verecekse, bu mücadele aynı zamanda Ergenekon'a, darbeciliğe ve 28 Şubat'çılığa karşı verilecek bir mücadele olmalıdır. Hem Kürtlerin, hem Alevilerin, hem gayri-Müslim azınlıkların, hem de başörtülü kadınların taleplerini sahiplenmeden bir demokrasi mücadelesi sürdürülemez. Bu demokratik talepler ile ilişkilendirilmemiş saf sınıf siyaseti hayalleri kendini ekonomizm çıkmazında bulur; bu ülkenin ezilenlerinin ve mağdur olanlarının demokrasi ihtiyaçlarıyla ilişki kuramayan neo-liberalizme, kapitalizme ve emperyalizme karşı mücadele sloganları siyasi karşılığı olmayan, sahte ve demagojik sloganlar olarak kalmaya mahkumdur.

Kitap / Eleştiri

Türkiye'nin modernleşme tarihi

İzlem Oral

Hasan Bülent Kahraman, Türk Siyasetinin Yapısal Analizi – Kavramlar, Kurumlar ve Kuramlar (Agora Yayınları, 2009), 17 TL

Türkiye'nin, Osmanlı'nın son döneminde başlayan modernleşme tarihi, içinde pek çok çelişkiyi barındıran, genellikle ikircikli ve hatta ikiyüzlü bir süreç olarak tanımlanabilir. Modernleşme düşüncesi esas olarak, Türkiye tarihinde daha gelişmiş olan ve kendisinden geriye düşülen Avrupa ülkelerinin teknolojik alt yapısına sahip olma ihtiyacından kaynaklanıyor.

Genel olarak Modernleşme, eski ve geleneksel toplumların modern olmalarına, moderniteye ulaşmalarına imkân veren süreçler için kullanılan genel terim. Sınırları genişleyen kapitalist dünya pazarının hızlandırdığı bilimsel ve teknolojik keşiflerle yeniliklerin, sanayideki ilerlemelerin, nüfus hareketlerinin, ulus devletleri ve kitlesel hareketlerin doğuşuyla birlikte ortaya çıkan sosyo-ekonomik değişimlerin birliği olarak tanımla-

nabilir.

Siyasi bakımdan modernleşme, katılımcı karar verme süreçlerini destekleyip güçlendiren anahtar kurumların, örneğin siyasi partilerin, parlamentoların vb. gelişimini içerirken, kültürel açıdan modernleşme, laikleşme ve ulusçu ideolojilere bağlılıkla belirlenmekte, ekonomik açıdan modernleşme, işbölümü ve uzmanlaşmanın artışı, yönetim teknikleriyle ileri teknolojinin kullanımı ve ayrıca ticaret kolaylığıyla belirlenen temel ekonomik değişimleri ifade etmekte, toplumsal açıdan modernleşme ise, geleneksel otoritenin gerilemesiyle okuryazarlığın ve kentleşmenin artışına karşılık gelmektedir.

Bir başlangıç: Fransız Devrimi ve Tanzimat Fermanı

Bu ihtiyacın ortaya çıkışı, yazar tarafından 1789 Fransız devrimine kadar dayandırılıyor. Ancak asıl başlangıcının 1839 Tanzimat Fermanı olduğu vurgulanıyor. Türkiye modernleşmesinin Avrupa'yı yakalamak amacıyla genellikle Avrupa'da okumuş aydınlar tarafından yukarıdan aşağıya örgütlenmesi, 1839 Fermanının İngiltere'deki 1215 Magna Carta gibi bir sözleşme

şeklinde değil, ferman şeklinde, yani Padişahın ilanı şeklinde gerçekleşmesine neden oluyor. Modernleşmenin başlama sebebi bilindik: Avrupa'nın ilerlemesi ve güçlenmesi karşısında tepkisel bir şekilde Avrupa karşısındaki gerileme önlenmek isteniyor, bunun için Avrupa'ya elçiler, daha sonra öğrenciler gönderip onların gelişiminin arka planı ve bu işi nasıl yaptıkları öğrenilmek isteniyor.

Modernleşme dönemleri

Hasan Bülent Kahraman'ın kitaptaki katkısı ise modernleşmeyi dönemlere ayırması. Buna göre içlerinde Namık Kemal ve Ahmet Rıza'nın da olduğu ilk modernleşme taraftarları olan Genç Osmanlılar, Padişah'ı ve İslamı koruyarak bu modernleşmeyi sağlamayı amaçlıyorlar, ancak Avrupa'ya yetişmek için ideolojik bir dönüşüm ihtiyacını ortaya koyuyorlar. Bu ideolojik dönüşümün İslamın kendi içinde olduğunu düşünüyorlar, onlara göre İslam'daki meşveret (danışma) sistemi, seçilmiş Meclis'e denk düşüyor. Böylece modernleşmenin bir kısım aydın tarafından, İslam ve Padişah'a herhangi bir zarar gelmeden sağlanabileceği düşünülüyor.

İkinci dönem modernleşmeciler olarak adlandırılan Jön Türkler ise, modernleşmeyi gerçekleştirmenin yalnızca aydınlarla veya yukarıdan aşağıya olacağını düşünmekle birlikte, halkın da devreye girmesi gerektiğine inanıyorlar. 1885 yılında İttihat ve Terakki Cemiyetinin

kurulması da bu döneme denk geliyor. Ancak bu dönem modernleşmeciler, toplumsal mücadeleler konusunda kabaca "ahali yıkmayı bilir, yapmayı değil" şeklinde düşünüyorlar, yani halka güvenmiyorlar ama ondan bir şeyler bekliyorlar. Bu desteği sağlamak için de dini kullanmayı akıl ediyorlar. Kendi modernleşmeci fikirlerini halka yaymak için İslamı kullanacaklar, daha sonra ise halkın dinini bilim dini ile değiştirecekler! Bu dönem içinde kamuoyunun bir aktör olarak aydınların gözetiminde devreye girmesi gerektiği düşünülüyor. Bu dönem aydınlarının düşünceleri içinde Alman kaba materyalizmi oldukça büyük yer kapladığı için, onlara göre gelişimin önündeki engel olan halkın kendi dininin yerine modernleşmeci aydınların bilim dininin konması gerekiyor. Yazar, bunu cumhuriyetin ilk yıllarındaki laiklik olgusuna benzetiyor. Bu sebeptendir ki, Türkiye'de modernleşme ihtiyacı sonucu ortaya çıkan laiklik, neredeyse yüz yıldır modernleşme ile aynı anlamda kullanılıyor.

1908'in önemi

Modernleşmenin başlangıcı sayılan 1839 Tanzimat Fermanı, asıl olarak kurumların yenilenmesini vaat etmekle birlikte, zihinsel dönüşüm açısından bakıldığında modernleşme, 1908 meşrutiyet devrimi ile başlar. 1908, siyasal ve yapısal bir dönüşüme imkan vermekle birlikte,

1913'e kadar giden süreç içinde çok zengin bir siyasal düşünce iklimine yer vermiştir. Bu iklim, daha sonra monarşinin kaldırılıp yerine cumhuriyetin geçirilmesinde önemli bir temel oluşturacaktır.

Yazara göre, siyasal modernleşmenin asıl sonucunu, bireyin algı dünyasında, paradigmasında ve ideolojisinde oluşturduğu değişim meydana getirir. Bu anlamıyla, burjuva dünyaya Osmanlı'nın uyum sağlama çabasının modernleşme olarak adlandırılması ve teknik ya da bilimden çok ideolojinin tartışılması beraberinde getirmiştir.

Ordu'nun modernleşmesi

Yazara göre Osmanlı'da, ideolojik modernleşmenin yanında, modernleşmenin önemli bir ayağı orduda gerçekleştirilmiştir. Yeniçeri Ocağı'nın kaldırılıp yerine modern bir ordunun kurulması, kapitalizmin gelişimiyle doğrudan ilişkili olmasına rağmen mühendishane ve tıbbiyenin askeri okullar olarak kurulması modernleşme içinde ordu ayağının önemli bir rolü olduğunu gösterir.

Yazar, bu noktada Kameralizm kavramına başvuruyor. Kameralizm, Alman imparatorluğunun çöküşünden sonra Avusturya'nın kendini var etmek için kullandığı bir sistem. Buna göre aydın, asker ve bürokrasiden oluşan devlet, toplumu ve ekonomiyi artan bir güçle yönlendirmek için örgütleniyor. Osmanlı modernleşmesinin fikirsellerinde, devleti kurtarmak adına

aydınların bu anlayışa sahip çıkmalarının geniş ölçüde yer aldığı ifade ediliyor.

Osmanlı-Avrupa modernleşmesi farkı

Batı modernleşmesi, kendi iç dinamikleriyle, ekonomik ve teknolojik alt yapı gelişiminin at başı gitmesine ve tedricen gelişmesine rağmen, Osmanlı modernleşmesinin önünde ise hazır bir modernleşme modeli vardı ve modernleşme hızla tamamlanmalıydı. Bu yüzden, kapitalizmin ve üretim araçlarının gelişiminin zorunlu kıldığı pek çok hamle, Türkiye modernleşmesinin önünde yapılacaklar listesi şeklinde bulunuyordu. Osmanlı modernleşmesinin yukarıdan aşağıya başlamasının sebebini yazar bu şekilde açıklıyor.

Yazar Avrupa modernleşmesini, burjuvazinin gelişimiyle, sivil toplumun ve yurttaşlık kavramlarının ortaya çıkışından bahsederek kısaca açıklıyor, arkasından ise Osmanlı'da neden böyle olmadığına geliyor. Osmanlı'da yaşanan modernleşme çalışmalarını ise "seçmeci bir aktarım" olarak tanımlıyor. Osmanlı burjuvazisinin Batı burjuvazisiyle birbirine benzemediğini, 17. yüzyılın sonunda gelişmeye başlayan Osmanlı burjuvazisinin daha çok gayrimüslimlerden oluştuğunu, Tanzimat Fermanı'nın ilanının daha çok bu kesime yönelik garantiler sağlamaya yönelik olduğunu ancak burjuvazinin zayıf olması sebebiyle 19. yüzyılda ordunun ön plana çıkarak modernleş-

mede vesayetçi bir döneme girildiğini açıklar. Dönemin siyasal erkine hakim olan ideoloji, vesayetçiliği de içeren bir pozitivizmdir. İttihat ve Terakki'nin 1906 Kongresinde kararlaştırılan asker-aydın ittifakı, Türkiye siyasal hayatında modernleşmenin en negatif yapısal özelliği olan vesayetçi yapının temellerini atacaktır.

Osmanlı-Cumhuriyet, süreklilik mi kopuş mu?

Yazarın değindiği bir diğer soru da, tarihsel süreç, bir süreklilik içinde midir, yoksa kendi içinde kopuşları da içerir mi? Bu sorunun Fransız devriminden sonra ortaya çıktığını, Hegel'e göre, insanoğlunun baştan beri tarihin gelişimi yönünde ilerlemiş olduğunu, Marx tarafından ise Hegel'in bu düşüncelerini materyalist bir anlayışla dönüştürüldüğüne yer verilmiş. Darwin tarafından ortaya konulan evrim teorisiyle birlikte güçlenen Hegel'in süreklilik anlayışının, Marx'ın düşüncesinde de önemli bir yer kapladığı görülmektedir. Burada yazar, Marx'ın süreklilik düşüncesi ile devrim isteği arasında bir çelişki olduğunu iddia ediyor. Ancak bu iddia, Marx'ın, yeni bir dünya kurmanın yöntemini açıklamasının yanında, mevcut kapitalist sistemi tahlil etmesi arasındaki farkın yazar tarafından anlaşılmasından kaynaklanıyor. Ülkemizdeki modernleşmeyi etkileyen en önemli düşünürlerden olan Comte ise süreklilik düşüncesini savunmakla birlikte, devrimlerin eğer eski düzenin reorga-

nizasyonuna yönelmemeleri, gelişmiş yeni bilimsellik temeline oturmaları, yeni ve daha üst bir zihinsel yapıyı öngörmeleri halinde başarılı olabileceğini ifade ediyor.

Yazar kitabının 3. bölümünde devrim ile süreklilik karşılaştırmasını Osmanlı-Cumhuriyet temelinde açıklamaya çalışıyor. Osmanlı aydınlarının önemli ölçüde Batı düşüncesinden etkilendiklerini, özellikle 1789 Fransız Devrimi'nin Namık Kemal başta olmak üzere radikal düşüncelere yol açtığını ifade ediyor. Fransız Devrimi'nin sloganları olan özgürlük, eşitlik, kardeşlik, Türkçeye çevrilerek hürriyet, müsavat, uhuvvet olarak 1908'e kadar kullanılıyor. Yazar, kitabında Jön Türk hareketinin Marksist çevrelerden uzak olduğunu, 1905 Rusya'sında etkilenmediğine yer verse de, yapılan araştırmalar 1908 devrimine giden süreçte Osmanlı'nın büyük isyanlarla sarsıldığını, Osmanlı'da aktif devrimci gruplar olduğunu, 1905 Rusya ve 1906 İran devrimlerinin Osmanlı muhalefetini "devrim" yönünde etkilediğini gösteriyor. Yazar ayrıca 1918'e kadar geçen dönemde devleti ortadan kaldırma düşüncesinin akla gelmediğini yazıyor. 1919'la birlikte başlayan dönemin önceki dönemlerle derin ve açık bir etkileşiminin bulunduğunu ifade ediyor. Bu dönemin öncü kadroları, -1930'larda Kemalist hareket olarak adlandırılacak kadroları- 19. yüzyıl sonu askeri eğitim sisteminde bulunan bir zihniyetle yetiştiğini hatırlatı-

yor. 1923 ve sonrasında, kendisinden önceki siyasal anlayışlardan bir kopuş olduğunu belirtirken, bunun süreklilik içinde kopuş olarak değerlendirilmesi gerektiğini ifade ediyor. Hilafete karşı cumhuriyetin ilanı, milli egemenlik kavramının anayasal rejim anlayışı içinde ortaya çıkması kopuşun, Osmanlı döneminde özellikle 1908 devrimi ile başlayan burjuva ve toplumsal gelişimin devamlılığı ve ulus devletin inşası da sürekliliğin göstergeleri olarak kabul edilebilir.

Modernleşmeye ilişkin ortaya konulan modeller

Osmanlı-Türkiye modernleşmesini anlamak için birkaç model bulunduğu bahseden yazar, bunları kısaca şöyle açıklıyor:

Merkez çevre modeli: Bu model, Şerif Mardin'in oluşturduğu, 1990'lardan sonra popüler olan, merkez-çevre karşıtlığına dayanır. Merkez, bürokrasi, aydınlar ve askerlerin oluşturduğu tepeden aydınlatmayı dayatırken, çevre ise taşra bürokrasisinin ve burjuvazisinin oluşumuyla öne çıkmış ve modernleşme boyunca merkez ile çatışma halinde olmuştur. Bu tezin bu kadar popüler olması, 1950'deki Demokrat Partinin iktidara gelişini ve 2002'de AKP'nin yükselişini açıklamak için kullanılıyor olduğundan kaynaklı.

Devlet Egemen Model: Bu model, devletin tanrının yeryüzündeki temsilcisi olduğunu, devlete itaati ve

devletin her konuda hâkim olması gerektiğini savunur. Bu anlayışın temellerini yazar Asyatik-despotik devlet yapısından kaynaklanabileceğini açıklarken, devletin varlık sebebi devleti ayakta tutmak için olduğunu ve kul anlayışının hakim kılındığını ifade ediyor. Bu anlayış, Osmanlı'dan cumhuriyete miras kalan bir olgu, devletin kutsanması, her şeyin devlet tarafından kontrol edilmesi.

Kültürcü Model: Yerlilik yabancılaşma esasına dayanır, yerli olan iyidir, bizimidir, yabancı olan ise kötüdür anlayışı hakimdir. Batılılaşım, ama batının iyi yönlerini alalım tezi bu model kökenlidir. Ayrıca bu model batıda iyi olan her şeyin köklerinin İslam-Osmanlı medeniyetinde bulunduğunu, ancak yöneticilerin hataları sebebiyle bu iyi uygulamaların ortadan kaybolduğunu iddia ediyor. Bu modelin temsilcilerinden Ziya Gökalp, "ben yok, biz varız", "gözlerimi kaparım, vazifemi yaparım" gibi önermelerin de sahibi. Gökalp'ın sınıfsız-organik toplum vurgusu, Kemalizm'in imtiyazsız, sınıfsız kaynaşmış bir kitleyiz sloganında kendini gösterir.

Yazar, bu üç modeli değerlendirir ve hepsinin revizyona ihtiyaç duyduğunu belirtir. Arkasından da kendi modelini oluşturmaya çalışır: **Tarihsel Blok.** Bu kavram ilk olarak Gramsci tarafından kullanılmıştır. Tarihsel blok yazar tarafından siyasal etkileşim ve ittifaklar bağlamında kullanılıyor. Buna göre Türkiye'de Osmanlı modernleşmesinin son

dönemi olan 1889'dan başlayarak ordu-aydınlar-bürokrasiden oluşan bir blok var. Bu, Şerif Mardin'in merkez olarak adlandırdığı olguya denk geliyor. Sorunların teknolojik olduğunun düşünülmesi sebebiyle ordu gelişirken, doktor, mühendis, öğretmen gibi okumuş kişilerden oluşan aydınlar ve 2. Abdülhamit döneminde yetiştirilen bürokrat sınıf ittifak içinde toplumu siyaseten değiştirmek için harekete geçmiştir. 1839-1908 hazırlayıcı dönem olarak tanımlanırken, 1908-1924 dönüşüm ve modernleşme dönemidir.

Tarihsel blok modeli

Yazar, tarihsel blok modelinin özgün olup olmadığını tartışırken, benzer bir modernleşmenin Japonya ve Rusya'da da gerçekleştiğini, Avusturya-Prusya modelinin de benzer olduğunu, Osmanlı modernleşmesinin bu anlamıyla Rusya'dakine daha çok benzediğini ifade ediyor. 1908'e gelirken Rusya'da başlayan Ceditçilik hareketinin Osmanlı aydınını etkilediğini ifade ediyor. Aydınların 1908 devrimine desteğinin Rus aydınların 1905 devrimine desteğinden çok daha büyük olduğunu ve 1908'deki halk hareketinin 1905'e göre daha yaygın olduğunu ifade ettikten sonra, Japon modernleşmesinde ise halk, ordu ve aydınların eksikliğinden bahsediyor. Sonuç olarak yazar, Osmanlı modernleşmesinin dönemin modernleşme hareketleriyle eş zamanlı olarak ortaya çıktığını ve arada bir karşılıklı

etkileşim olduğunu kabul ediyor.

Tarihsel blok'un dönüşümü

Tarihsel blok'un gelişimi, İttihat ve Terakki'nin Türkçülüğü seçmesiyle değişime uğrar, böylece bir burjuvazi oluşmasının zorunluluğu ortaya konur, oluşturulacak burjuvazinin milli olması gerektiği ifade edilir. Bu süreç, Cumhuriyet'te de devam eder. Batı modernleşmesinde burjuvazi önce bir ekonomik özne haline gelmiş, o gücüyle siyasal alanı ele geçirmeye çalışmıştır. Osmanlı ise bunun tam tersi bir yönde ilerlemiştir. Önce modernleşme ihtiyacı ortaya çıkmış, arkasından da milli bir burjuvazi kurulması gerekmiştir. Politik anlamda bu dönem, balkan savaşları ile birlikte Türkçülüğün ön plana geçtiği, Milli burjuvazi oluşturulması kararının alındığı, Türk ocaklarının kurulduğu, dilde Türkleştirmenin başladığı ve Asya Türk toplumlarının Ziya Gökalp tarafından araştırılmaya başladığı bir dönemdir. Cumhuriyet dönemindeki devletçilik de, sosyalist bir uygulama olarak değil, milli bir burjuvazi yaratma tercihiyle uygulamaya konmuştur.

Tarihsel blok çerçevesinde

süreklilik ve Kemalizm

Yazar, burada kitabın önceki bölümlerinde bahsettiği Osmanlı-Türkiye sürekliliğini, tarihsel blok modeli kapsamında kurar.

Kitaba göre, Mustafa Kemal'in 1930 sonrasında önceki rejimle hiçbir bağlantıları olmadığını ifade

etmesi, doğru değildir. Bir kere İttihat ve Terakki ile Kemalizmin ideolojisi de kadroları da neredeyse aynıdır. İkinci olarak Kemalizmin yaptığı, modern devlet kurma işini tamamlamaktır. Burada kadroların devamlılığı da söz konusudur. Nutuk ile Atatürk'ün oluşturduğu metin, bir tarih yazımı olmaktan ziyade siyasal bir belge olarak değerlendirilmelidir. Eski rejimden kopuş tezinin ana kaynağını da siyasal bir metin olan Nutuk oluşturmaktadır. Kemalist rejimin alfabe değişikliği, eğitimin birleştirilmesi, saat, takvim, ölçü, giyim kuşam değişikliği gibi reform düşünceleri, İttihat Terakki döneminden Atatürk'e bir miras olarak kalmıştır. 1908-1950 arası dönem yazara göre Tarihsel Blok'un sağlam ve kesintisiz bir iktidar sürecidir. Bu dönemde milliyetçilik iyice gelişir ve ulus devlet inşa süreci hızlanır. Bu süreç içinde cumhuriyet geçiş, bir kopuştan ziyade yaşanan kritik bir siyasal dönüşüme tekabül eder. Ayrıca cumhuriyet dönemi, modernleşme, laikleşme ve ulusal egemenlik kavramlarını da içerecek şekilde gelişir. 1930'larda Avrupa'dan gelen faşizan akımlar, kendini 1910'lar Türkiye'sine dönüştürür ve Ziya Gökalp'in de savunduğu korporatizm ve organik toplum anlayışı hakim olur. 1929 Dünya Ekonomik Krizi sonrasında köylülüğün yaşadığı yıkım, Nazi Almanyası'nın ve SSCB'nin otoriter anlayışları, modernleşmenin tek parti-milli şef aracılığıyla gerçek-

leştirilmesine zemin hazırlamıştır. Bu durum da yazara göre Tarihsel Blok'un ömrünün uzun olmasına yol açmıştır.

Merkez-çevre analizi ve tarihsel blok

Yazar, tarihsel blok modelini, Şerif Mardin'in merkez-çevre modeline benzediğini açıklıyor ve Tarihsel Blok'un tam anlamıyla modeldeki merkeze denk geldiğini ifade ediyor. Ayrıca modeldeki anlamıyla çevrenin siyasi anlamda kendini o dönemde Serbest Fırka ile ifade edeceğini, burada köylülüğün bir muhalefet unsuru olacağını tarihsel blok tarafından sezildiğini, buna karşı harekete geçildiğini ancak bunların tümünün Demokrat Parti'nin işine yaradığını aktarıyor.

Burada Kemalizmin özü itibarıyla bir kültürel çıkış olduğunu, bunun sebebinin de Osmanlı sosyal mirasını sınıf dışı bir yapıyla üstlenmiş olduğunu iddia ediyor. Ancak kitabın ilerleyen sayfalarında katledilen Ermenilerden ve mübadeleye tabi tutulan Rumlardan kalan topraklara el koyan kişilerin Kemalizm'in devamında pay sahibi olduklarını ifade ederek onlara sınıfsal bir konum atfetmiş oluyor ve hemen öncesinde yazdıklarıyla çelişkiye düşüyor.

CHP iktidarının çöküşü

Yazar, Cumhuriyet Halk Partisi'nin iktidardan düşmesinin üç önemli sebebinin şunlar olduğunu öne sürer:

Milli Koruma Kanunu'yla çiftçinin ve tüccarın ezilmesi, Aşar'ın yeniden kabulü anlamına gelen Toprak Mahsulleri Vergisi Yasası ve Varlık Vergisi Kanunu. Tüm bunlar, maliye memurlarının halkı ağır şekilde ezmesiyle birleşince, sermaye çevrelerinde ve küçük burjuvazide tek parti diktasına karşı bir duyarlılık ortaya çıktı. Köylüler ise devlet baskısını zaten ağır şekilde hissediyorlardı. CHP, köylüyü kaybetmemek için toprak sahiplerinden toprağı alarak küçük çiftçiye dağıtmayı amaçlayan Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu'nu çıkardı. Ancak bu da büyük toprak sahiplerinin CHP'den uzaklaşarak DP'ye kaymasına yaradı. 1950-1960 dönemi ise çevre'nin siyasal hayata hakim olduğu, tarihsel blok'un ise çatırdadığı bir dönemdir. Bu dönemde DP'yi destekleyen kesimleri tatmin edecek pek çok şey yapılmasına rağmen, demokrasi ayağında yapılan bir şey bulunmamaktadır. Bu anlamıyla DP, icraatlarıyla çevre'den merkeze kaymaya başlar. 1960 darbesi, CHP'yi ve tarihsel blok'u yeniden iktidara getirmek için yapılmış, ancak kısa süre için başarı sağlamıştır. 1965'te kurulan Adalet Partisi, çevreyi DP'den daha iyi temsil etmektedir. Ancak başını CHP'nin çektiği tarihsel blok'u sollaştırma eğilimi, 1972'de İnönü'yü Ecevit'in tasfiye etmesiyle, 1977'de de demokratik sol olarak tanımlanmasıyla CHP'nin çevre ile yakınlaşmaya başlamasına sebep olur.

Kurucu koalisyon-taşıyıcı koalisyon farkı

Yazar, bunun arkasından kurucu koalisyon-taşıyıcı koalisyon ayrımı yapar. Kurucu koalisyonu kitle hareketine dayalı bir siyasal hamle olarak tanımlarken, taşıyıcı koalisyon ise kurucu koalisyonun entegrasyonunu sürdürmeye yardımcı, siyasal alanı ve güç ilişkilerini başarılı bir şekilde tayin eden ekonomik sınıf oluşturmadan profesyonel-entelektüel kadrolar olarak tanımlar. Tanzimat hareketi taşıyıcı koalisyon, 1908 ve sonrası ise kurucu koalisyon olarak adlandırılabilir. Kurucu koalisyon, 1950'ye kadar CHP'nin yanında olmuştur, daha sonra ise DP'ye kaymıştır.

Tarihsel blok'un canlanması ve çöküşü

Bu arada Atatürkçülüğe dinamik ve sol bir yorum getirmek isteyenlerle daha muhafazakâr bir Atatürkçülüğü tercih edenler arasında çıkan çatışma, ordu'nun muhafazakâr Atatürkçülüğü tercihiyle, tarihsel blok'un yeniden çatırdamasıyla ve 1971 darbesiyle sonuçlanmıştır. Bundan sonra CHP ve aydınlar ile ordunun arası, 28 Şubat dönemine kadar düzelmeyecektir. 1973 ve 1977 seçimleri, CHP'nin çevrenin desteğini aldığıının en önemli kanıtları olarak gösterilebilir. Adalet Partisi'nin 1971 darbesini desteklemesi, bu partinin merkeze kaydığıının ve orduyla iyi ilişkiler kurmaya başladığıının önemli bir delilidir.

1980 darbesi de aynı şekilde merkeze kayan AP'nin desteğini kazanmıştır. 1961 Anayasası ortadan kaldırılmış, ordunun 1971 öncesi CHP ile ve aydınlarla olan koalisyonu yok sayılmıştır. 1983 yılında da ANAP'ın çevrenin desteğini alarak seçilmesi gerçekleşmiştir. 1991 seçimlerinde ise merkeze kayan ANAP'ın tasfiyesi, çevreye daha yakın olan DYP'nin iktidara ortak olmasını görürüz. O dönemdeki SHP ise altı ok ve klasik Kemalist doktrini tartışmaya açmış, fakat bir sonuca ulaşamamıştır. 1993 yılında ise tersi görüşleri savunan CHP'ye iltihak etmiştir. Diğer taraftan bir sol parti olarak DSP ise popülizm ve köylülük üzerine yükselen, 1995 yılından itibaren yükselen milliyetçi tepki ile bütünleşmiştir. Siyasal İslamcı partiler ise 1991 ve 1995 seçimlerinde önemli başarı sağlamıştır. Bu desteği, çevrenin bir desteği olarak anlamak gerekir. Yazar, çevrenin muhafazakâr ve sağcı sayılmasının sebebini islama yaptığı vurgu olarak açıklıyor. Bu dönem, 1997 yılında yapılan 28 Şubat müdahalesiyle sonuçlanır. Bu dönem ayrıca aydın-ordu ilişkisinin artık doğal ve organik olmadığını gösterdiği kadar Tarihsel blok'un yeniden oluşumuna da işaret eder. 2002 seçimleriyle, çevrenin temsilcisi AKP tek başına iktidara gelmiştir. Bunun bir sebebi de değişen ve karmaşıklaşan bir dünyada çözüm üretmedeki yetersizliktir. 2007 seçimleri de AKP'nin taşra burjuvazisi tarafından destek-

lenmesiyle sonuçlanmıştır ve AKP oyların yarısına yakınına alarak tek başına iktidar olmuştur.

Değerlendirme ve sonuç

Hasan Bülent Kahraman'ın kitabın hazırlanmasında başvurduğu kaynaklar, yaptığı değerlendirmeler genel olarak yerindedir. Özellikle Türkiye Modernleşmesinin başlangıcı olarak 1908'i alması olumludur. Ancak ilk cildin bütününe baktığımızda, ortaya çıkan kitabın Türkiye siyasal hareketinin yapısal analizinden ziyade, tepeden yapılan bir modernleşme analizi olduğu görülüyor. İkinci ve henüz basılmamış 3. ve 4. ciltlerde ise siyasetin çok daha fazla ağırlık kazanacağı görülüyor. Ayrıca yazarın tarihsel blok analizi, Osmanlı-Cumhuriyet sürekliliğini ortaya koymasından önemlidir ve Kemalist tezlerle çelişir. Ancak bu süreklilik içinde 1908 meşrutiyet devrimine küçük bir önem atfetmesi ve yaptığı modernleşme analizinde 1909 anayasa değişikliklerine ve bu dönemin özelliklerini barındıran tarihsel ve sınıfsal koşullar ile grevlerle kendini gösteren toplumsal mücadeleye hemen hiç yer vermemesi, modernleşmenin ana temelini 1920'lerde atıldığı tezleri, kitabın en önemli eksikliğini oluşturuyor.

Bunun sebebi, yazarın asıl olarak dikkatini ve ilgisini, oluşturmaya çalıştığı tarihsel blok modeli çerçevesinde 1920 sonrasında günümüze

kadar getirmeye yönlendirmesi ve bunu açıklamaya çalışması olabilir. Kitabın adının ‘Kavramlar, Kuramlar ve Kurumlar’ olarak konulmasının sebebi de bir giriş olarak tasarlandığını, aslında yazarın 1920 öncesine değil, sonrasına odaklanmak istediğini gösteriyor. Ancak kitap içinde modernleşmeye girişten fazlası, hatta kavramlar, kuramlar ve kurumlar dışında koca bir tarihi dönem de yer alıyor ve özellikle 1908 dönemi toplumsal açıdan bir burjuva devrimini ifade etmesi ve modernleşme ve siyaset açıdan bir kırılma noktası olması sebepleriyle çok daha fazla ilgiyi hak ediyor. Örneğin 1909 anayasa değişiklikleri, Padişahın elindeki yetkilerin hemen hepsini almış ve meclisin padişah tarafından feshini imkânsız hale getirmiştir. Yine bu dönem, cumhuriyet modernleşmesinin gerek kadrolarının yetişmesi, gerekse çeşitli inkılâplara kültürel ve siyasal zemin hazırlaması bakımından daha fazla önem atfedilmeyi bekliyor.

Yazarın Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası ve Serbest Fırkanın kuruluşu ve kapatılışına ilişkin doğru tespitleri tekrarlaması doğru bir bakış açısını yansıtırken, Şeyh Sait İsyanından, Dersim Katliamından, Kürtlerden ve mücadelelerinden neredeyse hiç bahsetmemesiyle kitapta yer alan bir takım bilgilerin eksik aktarıldığı hissini doğuruyor.

Tüm bu eleştirilerin ışığı altında bile kitap, sonraki ciltleriyle birlikte okunması gereken ve Türkiye siyasal

hayatı ile modernleşmenin tarihini topluca bulabileceğimiz bir eser olma niteliğini kaybetmiyor.

“Trajedi” ve “fars” ardı ardına sahne alırken

Cihan Erdal

Karl Marx, Louis Bonaparte’ın On Sekiz Brumaire’i, (İletişim Yayınları, 2010), 15 TL

Marx’ın yaklaşık 150 yıldan fazla süre önce yayımlanmış olan eseri Louis Bonaparte’ın On Sekiz Brumaire’i İletişim Yayınları’nın kuruluşunun 27. Yılında 1500. Kitap olarak yeniden yayımlandı. “12 Eylül 1980 darbesinin biçimlendirdiği ‘serbest piyasa ve serbest baskı’ ortamında kurulan İletişim’in 1500 kitabı bulan bu hikâyesine bu eserin denk düştüğüne inanıyoruz.” diyor yayınevi.

Kitabın sunuş ve sonsöz kısımlarında Ahmet İnsel ve Ömer Laçiner’in yazmış oldukları, Marx’ın bu önemli eserinde dile getirdikleri üzerine yorumlamaları, hem Marksizmin kendi içinde nasıl bir düşünce sistematiğine

sahip olduğu konusunda hem de Türkiye'nin kuruluştan son gününe siyasal rejiminin doğru okunabilmesi açısından bize önemli ipuçları veriyor. Tanıl Bora'nın iyi çevirisinin büyük katkısını da gözden kaçırmamalıyız.

Marx'ın Louis Bonaparte'ın 18 Brumaire'inde vurguladığı önemli konulardan biri devrim kavramının içeriksel dönüşümüdür. *"25 Şubat 1848 Fransa'ya Cumhuriyet'i verdi, 25 Haziran ona devrimi empoze etti. Haziran'dan sonra devrim, burjuva toplumunun devrilmesi demektir. Halbuki Şubat'tan önce devrim, hükümet sisteminin devrilmesi anlamına geliyordu."* diyor Marx.

Marx'ın 1789'dan 1848'e Fransız siyasal yaşamına dair gözlemlerinin sonucunda vardığı yargılar tek tek dikkatle incelenmelidir. Örneğin bunlardan biri, o güne kadar yapılanın aksine devrimin devleti artık parçalamayı becermesi gerektiği fikridir. Zira daha önceki siyasal devrimler devlet aygıtını güçlendirmek, mükemmelleştirmek üzerine kuruludur.

Marx 18 Brumaire'de, devletin egemen sınıf ile arasına koyduğu mesafeden, özerk niteliğinden ilk kez söz eder. Devlet egemen olanın hâkimiyet aracıdır, ancak "devlet bu egemenliğini kamu yaşamıyla özel yaşam, genel çıkarlarla özel çıkarlar arasındaki çelişkiler üzerine inşa eder." Devletin özerkleşmesi toplumsal üretim süreci sonunda kategorileşen sermaye ve emeğin

toplumdan özerkleşmesini tamamlar.

Marx egemen sınıfın kendi hâkimiyetinin aracı olarak gördüğü askerî, bürokratik yapılanmanın nasıl kendisini olumsuz etkileyebileceğini, geriletebileceğini gösterir. Burjuvazinin kendi egemenliği için 'Fransız toplumunun bünyesini bir ağ gibi saran' bir devlet mekanizmasına ihtiyaç duyduğunu belirtirken siyasal manada merkezileşmenin modernleşme açısından gerekliliğini vurgular. Diğer yandan ise askerî ve bürokratik yapılanmanın güçlenmesini ağır biçimde eleştirmekten kaçınmaz.

1848 Şubat'ı, proletaryanın 'sosyal cumhuriyet' ilanı, 'düzen partisi' koalisyonunun parlamenter cumhuriyetin sosyal cumhuriyete dönüşmesi tedirginliği Louis-Napoleon'u cumhurbaşkanı seçtiştir. Bonaparte, esas olarak modernleşme ve sermayenin daha fazla zenginleşmesi amacıyla ve bunu popülist bir yaklaşım çerçevesinde gerçekleştirmeye çalışır. Herkes için bir sözü, vaadi vardır. Dinin, kilisenin desteğini alır. Temelde ise askerî ve sivil bürokrasiye yaslanmaktadır.

Bonapartizm bir denge rejimidir. Sınıfların çatışmasının sonuçlanmadığı bir halde "devletle toplum arasındaki çelişkinin en keskin ifadesi olarak, esasen askere dayanan bir siyasal iktidarın" ortaya çıkışıdır. Marx Louis "Bonaparte'ın darbesini bir sınıf sürecinin sonucu olarak açıklarken, taraflardan birinin güç

odağının parlamento, diğerinin ise “yürütme aygıtı olarak” devlet olduğunu belirtir.” Sonra ‘devletin görece özerkliği’ olarak adlandırdığı formülünün ilk ortaya atılışdır bu.

Marx On Sekiz Brumaire’de, 1848 Haziran olaylarının devrimin öznesine dair ilanının ehemmiyetine işaret eder. Proleteryanın 18.yy. devrimleri sürecinde de hep yenilmesine rağmen hem bu deneyimlerinden çıkardığı derslerle hem de “kapitalist üretim tarzının onun temel insani vasıflarını kısıtlayarak geliştiğinin bilincine daha derinden vararak” devrimin öznesi olabileceğini düşünür. Proleteryanın kısıtlanmış, bastırılmış potansiyelini sistemin krizlerinin birinde harekete geçirebileceğine, devrimi başlatabileceğine inanır ve bu inanç 1848 Haziran yenilgisinin üstesinden gelebilmiştir: *“20. yüzyılın bir dizi sosyalist sıfatlı devrimlerinin yüzyılın sonlarına doğru vardığı nokta, bu inancın boşa çıktığını gösterir görünümündedir. Ama herhalde, bu görünüme kapılmadan önce sorulması gereken soru, 20. Yüzyıl “devrim”(ci)lerinin o inancın temel noktalarına uygun, bu bilinçle hareket edip etmedikleridir. On Sekiz Brumaire bu derin ve kritik soruyu sormak için, şüphesiz cevabını değil, esinini duyumsamak için yeniden okunmalıdır.”*

Ömer Laçiner, On Sekiz Brumaire’in hem konularının ele alındıkları dönemin işlenişi hem de sonraki tarihsel süreçlerdeki soru/sorunlara dair yanıtlar oluştu-

rabilecek derinliğe sahip olması bakımından düşünsel anlamda ‘klasik’ bir eser olduğunu belirtiyor. Kitabın ‘devrim’, ‘sol’ kavramlarının bulanıklaştığı, “bir devrim umudu, inancı ve ihtimalinin niçin/neden bu denli düşükleştiği” soruları bağlamında okunduğunda keşfettireceği pek çok yanının olduğunu söylüyor.

Laçiner, Marx’ın 1848 Şubat’ında başlayan devrimci dalgaya, devrime/devrimci süreçlere dair düşüncesine ilişkin yaklaşımına dikkat çekiyor. Marx, bu zamanlar için “bütün göçüp gitmiş kuşakların oluşturduğu gelenek büyük bir ağırlıkla yaşayanların beyni üzerine çöker” diyor ve bu noktada proleter-burjuva devrim ayırımına giderek burjuva devrimlerinde o büyük ağırlığın devrimde içeriksel bir etki oluşturmadığını belirtiyor.

Marx, “19. yüzyılın toplumsal devriminin şiiri(nin) bile geçmişten beslenemeyeceğini” söylemektedir. Zira “onun hayat pınarı gelecektedir. Tüm batıl inançları geçmişe süpürmeden, kendi başlangıcını yapamaz. 19.yüzyılın devrimi ölümlerin kendi ölümlerini kaldırmasına izin vermelidir ki kendi öz içeriğine vasıl olabilsin. Eskiden laf içeriğin üzerindeydi, şimdi içerik lafı aşılıyor.”

Marx, On Sekiz Brumaire’de sosyalist devrimin peşinde olanların ölmüşlere müracaat etmemesi gerektiğini tavsiye ediyor. Toplumsal devrimcilerin ‘kendi öz içeriklerine ulaşmak için’ geleneklerini, geçmiş

kuşaktan kalan mirasları gömmeleri gerektiğini, aksi halde başarıya ulaşmalarının mümkün olamayacağını söylüyor. Eskinin hayaletine sarılmanın absürtlüğünü ve toplumsal devrimin yeni bir dil ve içeriği fethinin mecburiyetini anlatıyor. Hemen aklıma Bruno Latour'un şu sözleri geliyor:

Eğer solun vebadan daha az ihtiyaç duyduğu bir şey varsa, o da geçmişin kalıntısıdır; devrim hayaleti, solgun kemiklerin tozlu vadisi... Gerçekten gelecekte bahsetmek için geçmişini arkamızda bırakmayı nihayet ne zaman başaracağız?

Laçiner, haklı olarak "Türkiye gibi 'devrimci'lerinin daha önce zafere ulaşmış saydıkları devrimlerden çıkarılma 'model'leri üzerinde tartışa geldiği, durumu, koşul, imkân ve eylemlerini bu modellerden biri içinde kavramaya ve tespite uğraştığı ve o modeller bazında ayrıştığı bir ülke için, bu önermelerin ne anlama geldiğini açıklamak bile gerekmez" diyor.

Türkiye solunun 'eski/gelenekçi-yeni' tartışmalarının güncelliğini de göz önünde bulundurduğumuzda Marx'ın ortaya koyduğu perspektif çok anlamlı bir yerde duruyor.

Solun devrim arzusunun, değişim dinamiğinin yeniden taşıyıcısı pozisyonuna gelmesi için tarihinin ayrıntılı bir dökümüyle hesaplaşması kaçınılmaz görünüyor. 'Ruhları yardıma çağırma' devrimcilerin işi olmamalı! Geçmişten

kalan örgütlenme, dil ve uygulama mekanizma ve yöntemlerini bir yana bırakıp, tarihsel ve güncel olarak solun içindeki egemen zihniyet dünyasının örtülerini bir bir kaldırarak insanlığın eşitliği ve özgürlüğü idealini gerçek kılabiliriz. Beyinlerin üzerindeki 'ağırlığı' kaldırıp atıp yeninin peşinden koşmak! Evet, solun hayat pınarı gelecekte!

Cezaevinde bir Simon: Hanefi Avcı

Didem Göçer

Hanefi Avcı, Haliç'te Yaşayan Simonlar-Dün Devlet Bugün Cemaat, (Angora Yayıncılık, 2010), 25 TL

Hanefi Avcı'nın "Haliçte Yaşayan Simonlar" kitabının başlığında kullanmış olduğu "Simon" kelimesi, İsrail ve Amerikan ajanlarıyla karışık bir serüven imajı yaratıyor. Kitabı okumaya başladıktan sonra anlıyorsunuz ki bu isim "Simon" kod adlı bir PKK militanına ait. Hanefi Avcı bu militandan o kadar etkilenmiş ki, tüm hayatını ve yaşadıklarını bu olaydaki militanın onda yaratmış olduğu etki üzerinden açıklamaya çalışmış. Birçok arkadaşını

“Simonlaşmak” ile suçlayan Avcı, okudukça anlayacağımız gibi “Simonlaşmak” tan kurtulamamış. Kısaca Avcı’nın “Simonlaşmak” derken neyi anlatmak istediğine bir bakalım. Terörle mücadele biriminde çalıştığı dönemlerde, idealleri uğruna savaşmış, bu uğurda canlarını vermekten sakınmayan insanlara hayranlık duymaya başladığını açıklayan Avcı, bu durumu psikolojik olarak analiz etmeye çalışıyor. Diyarbakır’da görev yaptığı dönemde “Simon” kod adlı bir militan yakalanıyor ve bu militanın örgüt içinde mahkeme başkanlığı yaptığı iddia ediliyor. Avcı’nın anlatımıyla bu mahkemelerde örgüt içinde suç işleyen militanlar yargılanıyor. “Simon” kod adlı kişinin kız kardeşi de bu mahkemelerde iftira niteliğinde bir suçtan dolayı yargılanıp suçlu bulunuyor. Daha sonra affediliyor ve Diyarbakır sorumlusu olarak görev yaptığı sırada yakalanıyor. Avcı Simon’ a kız kardeşinin suçsuz olduğunu bildiği halde örgüte karşı onu neden savunmadığını soruyor ve aldığı cevaptan tatmin olamıyor. Kendi anlatımıyla o ana kadar devrimcilerin inanç ve idealleri uğruna savaşan insanlar olduğu yönünde kafasında kurduğu imaj ve onlara duyduğu saygı yıkılıyor. Sonra kendi durduğu yere, polis ve devlet içindeki yapıya bakıyor ve kendi teşkilat mensuplarının işlediği suçları gizlemeye çalışırken, sıradan insanların işlediği suçlara karşı en ufak bir hoşgörüde bulunmadığı-

nı itiraf ediyor. Bu çözümlemele-ri yapan Avcı kendi tarafında olan kişilerin kusurlarını suç olarak görmeme durumuna “Simonlaşmak” adını veriyor.

Herkesin bildiği üzere Hanefi Avcı’nın meslek hayatı çeşitli illerde ve değişik mevkilerdeki istihbarat teşkilatlarında geçiyor. Meslek hayatının ilk yıllarında kendi deyimiyle muhafazakâr olan Avcı, kendi görüşlerine ve devletine düşman olarak gördüğü her türlü muhalefeti yok etmek için çalışıyor. Kitabın ilk sayfalarından itibaren büyük bir çelişki yakalamak mümkün. Neredeyse bir çok operasyonu açık açık anlatan Avcı, olayın işkence ve sorgu boyutunu atlamakta bir sakınca görmüyor. Etrafında herkesin onu çok sabırlı, kimseye sinirlenmeyen bir kişilik olarak tanımladığını kendi ifadeleriyle belirtirken, işkence odalarında neler yaptığını dair sır vermiyor. Kimseye sesini yükseltmediği için övgü aldığı üstüne basa basa söylerken, kendisi tarafından işkence görmüş kişilerin görüşlerine yer vermek istemiyor. Anlattıklarını binlerce insanın okuması ve onun mesleğinde başarılı ve dürüst bir kişiliğinin olduğunu düşünmesi için işkencede bir insanı öldürmüş olacağı ihtimalinin yazılmaması gerektiğini anlamak çok zor değil. Başka meslektaşlarının yasadışı yaptıklarını, Susurluk olayında olduğu gibi rahatça itiraf ederken, kendi ve arkadaşlarının kullandığı yasadışı

yöntemler için hesap ödemek istemiyor. Daha kitabın başında aslında bir “Simon” olarak geliyor karşımıza.

Kitabının birinci bölümünde devrimcilerle övgüler yağdıran Avcı, polisleri kültürsüz ve eğitimsiz olarak nitelendiriyor. Aslında polislerin kültürsüz ve eğitimsiz olduğu için örgütleri anlayamadıklarını ve onlara karşı mücadele yöntemlerini yanlış geliştirdiklerini belirtiyor. Avcı bu güne kadar kullandıkları tüm katliamcı yöntemlerin yanlışlığını, bunun yerine karşı tarafı anlamaya yönelik demokrasi dahilinde yöntemler kullanmak gerektiğini vurgularken aslında bu yöntemlerin el değiştirmiş olmasından endişe ediyor. Yıllarca katliamlara zemin hazırlayan yasadışı dinleme ve kayıt düzeneklerini ilk kuran kişilerden olduğunu övünerek anlattığı satırlarda, neden bu sisteme itiraz etmek için 30 yıl beklediğini anlatmıyor. Tüm bu antidemokratik yöntemlere itiraz eden binlerce insanı işkencelerden geçirirken ya da bu sistemi deşifre etmek isteyen onlarca insan faili meçhul cinayetlerde öldürülürken sessiz kalışının nedenlerini söyleyemiyor.

Tüm bu yıllar boyunca az çok bildiğimiz ve duyduğumuz operasyonları bir bir sıralarken, vatani için ne kadar özveriyle çalıştığından kimsenin kuşku duymamasını istiyor. İnançları ve idealleri uğruna çalışan insanlara hep bir yakınlık duyan Avcı, sağ ve sol kavramlarını önemsemiyor. Onun için ulusal

çıkarlar ön planda. Bu noktada Avcı tarafını kaybediyor ve kimin kendi tarafında olup kimin olmadığını bulamıyor. Ulusal çıkarların söz konusu olduğu, vatan sevgisinin ön plana çıktığı noktada safların karışması çok doğal. Adının sol örgütlerle anılmaya başlaması ve işkence ettiği insanlarla arkadaş olduğunu söylemesi bu karışıklığın sonucu. Kitapta yazılanların en çok kendine laik ve kemalist diyen çevreler tarafından desteklenmesi ise bugün gelinen noktada, safların bulanıklaşmasına neden oluyor. Uluslararası işçi sınıfının çıkarlarını dikkate almayarak politika yapmaya çalışan ve kendini işçi sınıfının yerine ikame etmeye çalışan gruplar bu çatışmada yönlerini kaybederek, güvenilirliklerini yitiriyorlar.

Dürüst ve namuslu Türk polisi imajı ile kitabının ikinci bölümünde anlatmaya çalıştığı cemaat ilişkilerinde ön plana çıkan taraf ise büyük bir korku ve panik havası. Sanki ilk defa duyduğumuz gerçekleri açıklayıp herkesi uyarmak için son bir çaba sarf ediyor. Hanefi Avcı yıllarca beslenmiş olduğu sistem tarafından neden kenara itildi bilemiyoruz. Çocuklarını Fethullah Gülen okullarında okuttuğu için memnun olduğunu söylerken ve kendini başlarda bu cemaatin bir parçası olarak tanımlarken, ne oluyor da bir anda cemaatten dışlanıyor. Bu noktada Hanefi Avcı karşımıza yeniden “Simon” olarak çıkıyor. Hrant Dink cinayeti için birkaç

kendini bilmez in işi yorumunu yaptıktan sonra bu olayın kendi gibi dürüst istihbaratçıların cemaate itaat etmedikleri için yerlerinden edilme operasyonu olarak değerlendiriyor. Hrant Dink'in öldürülmesini sıradan bir adli vaka olarak değerlendirmeye alıp, kendi arkadaşlarının suçsuzluğunu kendince hükme bağlıyor. Hrant Dink kimler tarafından ve hangi amaca hizmet etmek için öldürüldü konusunda bir açıklamaya ihtiyaç duymuyor. Cemaate itaat etmediği için adının uyuşturucu davasına karıştırıldığını iddia ettiği bir arkadaşına hiç düşünmeden "ben yaparım o yapmaz" diyerek kefil oluyor. Sistemin çarklarının kendi ve etrafındakiler aleyhine dönmeye başlaması Avcı'nın avcı kimliğini av olarak değiştiriyor.

Hanefi Avcı'nın kitabında, kitleleri AKP'ye karşı acil olarak uyarma çabası kendi acizliğinin sonucudur. Aslında yıllarca içinde bulunduğu sistemle insanlara sistematik olarak baskı yapan, örgütlenmelerine engel olmaya çalışan, sermayenin çıkarlarına hizmet ederek kitlelerin her türlü direnişini ezen polis teşkilatının lider kadrolarından Avcı, bugün kitlelere ne önerebilir? Gelinek noktada AKP ve cemaat örgütlenmelerinin varlığından kimsenin kuşku duymadığı kesin. Bu örgütlenmenin devletin her kademesinde yer aldığını ve gün geçtikçe tüm kurumlarda artarak çoğaldığını da biliyoruz. Sorun bu sistemin işleyişinin sermayeden yana ve işçi sınıfına

karşı olmasıdır ve bu karşı oluş AKP iktidarı ile başlamamıştır. Sermaye işçi sınıfına ve işçi sınıfının örgütlenmelerine AKP iktidarı ile saldırmaya başlamadı, AKP gittikten sonra da durmayacak.

AKP iktidarının geldiği günden bu güne kadar çıkardığı yasalar ile çalışanların değil sermayenin yanında yer aldığını ve doğal olarak kendi ideolojik çerçevesini güçlendirmek için uğraştığını hepimiz biliyoruz. Bunu yaparken de devletin her kurumunu kendi çıkarları lehine kullanması ve yasadışı birtakım yöntemlerle karşıtlarını bastırmaya çalışması şaşkırtıcı değil. Şimdi yapılması gereken televizyon kanallarında "hepimizi kesecekler" feryatları atmak yerine, çoktan kokuşmuş bu sistemi değiştirmek üzere örgütlenilebilmek. Hanefi Avcı kitabında kime sesleniyor, kimden yardım istiyor, kime güveniyor belli değil. Bizim için ise hala bu sistemi emekten yana değiştirecek tek güç emeğin ve ezilenlerin gücüdür.

Homofobiyi politik olarak sorunsallaştırmak

Remzi Altunpolat

Haz: Ali Erol & Nevin Öztop, Homofobi Kimin Meselesi? Anti-Homofobi Kitabı 2 (Kaos GL Yayınları, 2010), Ücretsiz

Homofobi, kısaca eşcinsellere ve eşcinselliğe yönelik ön yargı, korku, hoşnutsuzluk, ayrımcılık ve dışlama içeren yaklaşım olarak tanımlanabilir.¹ Kendisi de lezbiyen bir aktivist olan ABD’li yazar Audre Lorde’un ifadesiyle, “kişinin kendi cinsinden birine karşı duyduğu aşktan korkması ve bu yüzden başkalarında bu duyguyu gördüğünde nefretle karşılaşması”dır homofobi.² Bununla birlikte homofobinin salt kişisel korku ve irrasyonel önyargılar temelinde tanımlanması bu olguyu, içerisinde biçimlendiği tarihsel-toplumsal zeminden ve ideolojik arka plandan soyutlayarak bireysel

1 LGBTT Hareketi Üzerine Sözlük Çalışması, (der.) Esra Aşan, <http://www.feminisite.net/news.php?act=details&nid=514>, erişim tarihi: 25.01.2010.

2 Audre LORDE, Sister Outsider: Essays and Speeches (1984)’den aktaran Vanessa BAIRD, **Cinsel Çeşitlilik: Yönelimler, Politikalar, Haklar ve İhlaller**, çev: Hayrullah Doğan, Metis Yayınları, İstanbul, 2004.

düzleme sıkıştırmaktadır.³ Oysaki homofobi; geleneklerin, kültürel kodların ve toplumsal kurumların belirlediği anlam sistemleriyle, iktidar-tahakküm mekanizmalarının yarattığı ayrımcılık pratikleri ve şiddetle yakından ilişkili politik bir mesele olarak ele alınmalıdır.⁴

1990’ların başından günümüze homofobiyi politik bir sorun olarak ortaya koyan, bu doğrultuda 2006 yılından itibaren her yıl Uluslararası Homofobi Karşıtı Buluşma’yı düzenleyen Kaos GL, iki yıldır bu buluşmaların verimlerini kitaba dönüştürerek okuyucularla paylaşıyor. Anti-Homofobi Kitabı⁵ adıyla geçen yıl yayınlanan kitap, daha önceki yıllarda gerçekleştirilen buluşmalarda sunulan tebliğler arasından yapılan bir derleme niteliğine sahipti. Bu yıl yayınlanan ve Homofobi Kimin Meselesi?: Anti-Homofobi Kitabı 2 ⁶ adını taşıyan kitap ise, Mart-Nisan 2010 tarihlerinde 13 ilde (Trabzon, Samsun,

³ Ali AYAS, “ Pembe Kan, Cinsel Kimlik ve Şiddet”, **Akıl Defteri**, Sayı:3 (Sonbahar 2010).

⁴ Melek GÖREGENLİ, “Homofobi”, **Kavram Sözlüğü II: Söylem ve Gerçek**, (ed.) Fikret Başkaya, Özgür Üniversite Kitaplığı, Ankara, 2006.

⁵ **Anti-Homofobi Kitabı (Uluslararası Homofobi Karşıtı Buluşma)**, Kaos GL Yayınları, (haz.) Ali Erol, Ankara, 2009.

⁶ **Homofobi Kimin Meselesi?: Anti-Homofobi Kitabı 2 (Uluslararası Homofobi Karşıtı Buluşma)**, Kaos GL Yayınları, (haz.) Ali Erol & Nevin Öztop, Ankara, 2010.

Adana, Mersin, Kayseri, Edirne, Aydın, Diyarbakır, Van, Antalya, Eskişehir, İzmir, İstanbul ve Ankara) hayata geçirilen 5. Uluslararası Homofobi Karşıtı Buluşma'daki tartışma konuları çerçevesinde sunulan bildiriler ve kaleme alınan makalelerden oluşuyor. Türkiye'de LGBT (Lezbiyen, Gey, Biseksüel, Trans) meselesine ve bununla ilgili biçimde homofobiye, transfobiye, heteroseksizme ve heteronormativizme dair literatürün bir hayli zayıf olduğu düşünülürse, Kaos GL'nin söz konusu çalışmaları kitaplaştırmakla çok önemli bir katkı sunmuş olduğu aşikâr.

Kitap, yukarıda belirtildiği gibi 5. Buluşma'daki tartışma başlıklarına göre şekillendirilmiş 10 bölümden meydana geliyor: Queer Forum, Hastalıktan İdeolojiye Homofobi, Sınırlara Karşı Forum (Milliyetçiliğin Kapadığı Kapılar Nelerin Üstünü Örtür?), Anayasa Forumu, İnsan Hakları, Aile, Eğitim, Homofobi Medyada Farz mıdır?, Sol ve Homofobi Forumu, Arkadaş Z. Özger Buluşması, Homofobi Kimin Meselesi? Bu başlıkların tamamı, aslında Kaos GL'nin yıllardır neleri dert edinerek neyin mücadelesi yürüttüğü hakkında fikir sahibi olmayı mümkün kılan birer gösterge. Kitaptaki bütün başlıkları tüketici tarzda ele almak bir kitap tanıtım yazısının sınırlarını aşacağı için burada ayrıntılara girmeden başka bir dünyanın inşasına giden yolda alternatif politikaların üretilmesi

bakımından önem taşıyan iki bölüme değinmekle yetineceğim.

Anti-Homofobi Kitabı 2'nin "Queer Forum" başlığını taşıyan ilk bölümü, 5. Buluşma kapsamında Türkiye'ye gelen Queer Teori'nin kurucusu ve en önde gelen isimlerinden ABD'li düşünür Judith Butler'ın Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Konferans Salonu'nda gerçekleştirmiş olduğu "Queer Yoldaşlığı ve Savaş Karşıtı Siyaset" başlıklı sunum ve bu sunumun öncesinde ve sonrasında kendisiyle yapılan ve çeşitli yayın organlarında yayınlanan söyleşiler ile konferans izlenimleri ve Judith Butler ve Queer Teori'ye derkenar olarak okunabilecek metinlerden oluşuyor.⁷ Kavramları açmak gerekirse Queer, sözlük anlamı itibariyle "tuhaf, acayip, sıra dışı" anlamına gelir. İngilizce argodaki karşılığı ise, "ibne" dir. Daha önce hakaret ve aşağılama amacıyla kullanılan bu sözcük zamanla eşcinseller tarafından benimsenmiş ve negatif/olumsuz anlamından sıyrılmıştır. Feminizmden ve Post-yapısalcılıktan ilham alan Queer Teori, 'normal'i inşa eden normların kuruluş ve işleyiş yapısını (normativite) sorgular. Cinsiyet, toplumsal cinsiyet, cinsel yönelim ve cinsel pratiklerle

⁷ Bu bölümde ayrıca bir başka Queer teorisyeni, **Saint Foucault: Towards a Gay Hagiography** (1995) kitabının yazarı **David Halperin**'in Boğaziçi Üniversitesi'nde yapmış olduğu sunuma yer veriliyor.

ilgili her tür etikete, dolayısıyla da cinsel kimliklerin üzerine kurulduğu her tür kategoriye karşı durur. Kadınlık/erkeklik, eşcinsellik/heteroseksüellik gibi taksonomilere, bu yapıların beraberinde getirdiği uyumluluklara karşı, cinsiyet/toplumsal cinsiyet/cinsel yönelim kimliklerinin hiçbirinin ‘doğal’ ve ‘normal’ olmadığını, tarihsel, kültürel ve toplumsal olarak inşa edildiğini ve dolayısıyla da iktidar ilişkilerinden bağımsız düşünülmemeyeceğini savunur; hakikat rejiminin cinsel kimlikleri nasıl düzenlendiği ve bu kimliklerle özdeşleşmelerin bireyleri nasıl mümkün kıldığı ve kısıtladığı etrafında yoğunlaşarak yıkıcı bir politika önerir.⁸ Butler, Türkçe’ye Cinsiyet Belası: Feminizm ve Kimliğin Altüst Edilmesi (2008)⁹, adıyla çevrilen ve başyapıtı sayılan kitabında ileri sürdüğü argümanlarla Queer’in teorik çerçevesini çizmiş; hem sosyal bilimlere derinden sarsarak cinsiyet konusundaki hâkim paradigmanın dönüşmesine hem de LGBT hareketi ile feminist grupların politik stratejilerinin yeniden devrimleşmesine olanak sağlamıştır. Butler, son yıllarda egemen sistemin ötekileştirdiği/dışladığı/dışarıda bıraktığı tüm toplumsal kesimler arasında farklı

8 Kinky İmam, “Cins(iyet)e İhanet”, *Siyahî*, Sayı: 3 (Mart-Nisan 2005).

9 Judith BUTLER, *Cinsiyet Belası: Feminizm ve Kimliğin Altüst Edilmesi*, çev: Başak Ertür, Metis Yayınları, İstanbul, 2008.

görünümler altında ama esasında birbirine benzeyen baskı, şiddet ve ayrımcılık pratiklerine maruz kalmaları dolayısıyla koalisyonlar kurulması gerektiği fikrini ileri sürmekte; Queer’in bir kimlik terimi değil bir yoldaşlık modeli olarak anlaşılmasının imkânları üzerinde durmaktadır.¹⁰ Bu bağlamda Butler, hem SBF’deki konuşmasında hem de kendisiyle yapılan mülakatlarda cinsel özgürlüğün ırkçılık, milliyetçilik ve militarizm karşıtlığı ile birlikte düşünülmesi gerektiğini; Queer aktivistlerin toplumsal cinsiyet asimetrisine dayalı hegemonik ilişkiler karşısındaki konumlanışlarının birbirini besleyen diğer hegemonya ve şiddet biçimlerini de karşı olma zorunluluğunu dayattığını vurgulamıştır.¹¹

Kitabın değinmek istediğim birbiriyle ilintili olan diğer iki bölümü ise, “Sol ve Homofobi Forumu” ile “Arkadaş Z. Özger Buluşması” başlığını taşıyor. Bu kısımlar, Türkiye Solunda homofobi, heteroseksizm ve cinsiyetçilik ile Türkiye Solunun LGBT Hareketi ile ilişkisine dair önemli tespitler içeriyor. 1968

10 Emek ÇAYLI, “Butler Konferansın’dan Notlar, İzlenimler”; Hülya DURUDOĞAN, “Judith Butler ve Queer Yoldaşlığı”, *Homofobi Kimin Meselesi?: Anti-Homofobi Kitabı 2 (Uluslararası Homofobi Karşıtı Buluşma)*.

11 BUTLER, “Queer Yoldaşlığı ve Savaş Karşıtı Siyaset”; Yasemin ÖZ, “Queer Teorinin Penceresinden”, *a.g.e.*

devrimci dalgasının hemen sonrasına gelen ve ABD'deki 1969 Stonewall İsyanı¹² ile simgelenen Eşcinsel Kurtuluş Hareketi o atmosfer içerisinde, Batı'da Anarşist yahut Sol hareketlerle ilişki içerisinde radikal taleplere sahip muhalif bir özne olarak ortaya çıkmıştı. Türkiye'de 68 ise Batı'dakinden farklı bir seyir izlemişti. Kendisinin Batı'daki gibi 'bunalım gençliği' olmadığı ile öğünen ve geleneksel patriarkal zihniyetten bütünüyle kopamayan Türkiye'deki Sol-devrimci gençlik, toplumsal cinsiyet ve cinsel kimlik temelli meselelere tamamen ilgisiz bir tavır içerisindeydi. Kadının kurtuluşu sosyalist devrim sonrasına bırakılmıştı. Cinsel özgürleşmeyi dillendirmek bir yana eşcinsel kimliğin ifşa edilmesi kesinlikle mümkün değildi. 1970'lerde geniş halk kesimleriyle buluşarak kitleleşen Türkiye Solu, 'halkın değerleri' adına cinsel özgürlüğü, bu anlamda farklı heteroseksüellik dışındaki cinsel kimlikleri mahkûm etti. Bu miras sonraki kuşaklar tarafından da benimsendi ve Türkiye

---

1228 Temmuz 1969'da New York Greenwich Village'teki, müşterilerini LGBT'lerin oluşturduğu Stonewall Inn barının polis tarafından basılması üzerine bardakilerin direnişe geçmeleriyle aralıksız birkaç gün devam eden, ardından protesto ve yürüyüşlerin gerçekleştirildiği ve eşcinsel özgürleşmesi yolunda milat kabul edilen olay. Ayrıntılı bilgi için bkz. DUBERMAN, Martin, **Stonewall İsyanı**, çev: Ceren Günger, Agora Kitaplığı, İstanbul, 2008.

Soluna hâkim anlayış olarak uzunca bir süre varlığını sürdürdü.¹³ Diğer taraftan hâkim zihniyetin dışında kalan Troçkistler baştan beri bunun dışında bir tavır sergilemişlerdi. Reel Sosyalizmin yıkılışı, Üçüncü Dalga Feminizm'in yükselişi ve bunların Türkiye'deki yansımaları 1990'ların başlarından itibaren Türkiye Solu'nun bir kesiminin erkek egemenliği, cinsiyetçilik ve heteroseksizm konusunda düşünsel ve programatik bir yenilenme arayışına girmelerine neden oldu. Farklı geleneklerden, farklı kesimlerden sol ve muhalif aktörlerin çatısı olarak 1996'da kurulan Özgürlük ve Dayanışma Partisi (ÖDP), LGBT'lerin özgürlüğünü politik programına almış ve hatta milletvekili seçimlerinde Demet Demir gibi LGBT Hareketinin önemli bir aktivistini aday göstermişti. Bununla birlikte ÖDP, hiçbir zaman kendisini homofobi ve heteroseksizm karşıtı birey yaratma sorumluluğu ile donatmadı. Eşcinsellerin, feministlerin, farklı kimliklerin partisi olma iddiası ise, program düzeyinde ve salt bir slogan olarak kaldı.¹⁴

Türkiye Solunun diğer kesimi ise, en kristalize ifadesi Doğu Perinçek'in

---

13 Ertuğrul KÜRKCÜ, "Patriyarkal Kapitalizme Karşı Omuz Omuza", **Homofobi Kimin Meselesi?: Anti-Homofobi Kitabı 2 (Uluslararası Homofobi Karşıtı Buluşma)**.

14 Ecehan BALTA, "Sol ve Homofobi"; KÜRKCÜ, a.g.e.

Eşcinsellik ve Yabancılaşma¹⁵ kitabında bulunabilecek, eşcinselliği “çürümüş burjuva toplumunun bir semptomu” olarak gören anlayışı ısrarlı savunucusu olmaya devam etti. Son olarak bu senenin başında Hasta Tutsaklara Özgürlük Platformu’nda LGBT’lerin platformun karar mekanizmasında yer almak istemeleri üzerine Halk Cephesi/Yürüyüş dergisi çevresinin itirazları ve sonrasında yaşanan tartışmalar çerçevesinde bunu temellendirmek için ileri sürmüş oldukları eşcinselliğin ‘hastalık, sapkınlık, çürüme’ olduğuna dair bilinen argümanlar¹⁶ Kaos GL’yi Sol ve homofobi meselesini tekrar masaya yatırmaya itti. Bu doğrultuda Kaos GL, tarih olarak hem 1 Mayıs’a hem de Homofobi Karşıtı Buluşma’ya denk Mayıs- Haziran 2010 sayısının dosya konusunu “Sol ve LGBTT” olarak belirlediği gibi Buluşma’daki iki ayrı oturumu “Sol ve Homofobi”ye ayırdı. Bunun dışında Mülkiyeli şair Arkadaş Z. Özger’in ölüm

15 Doğu PERİNÇEK, **Eşcinsellik ve Yabancılaşma**, Kaynak Yayınları, İstanbul, 2000. Bu kitap, Perinçek’in 1999 yılının başlarında Cumhuriyet gazetesinde yayınladığı bir yazı dizisine dayanıyordu. Perinçek, o dönem Solda en büyük politik muarızı olarak gördüğü, LGBT’lerin özgürlüğüne programında yer vermiş olan ÖDP’yi hedef tahtasına oturtmak için kaleme almıştı.

16 “Direnemeyen Çürüyor”, **Yürüyüş**, Sayı: 237 (03.01.2010). http://www.yuruyus.com/www/turkish/news.php?h_news=6881&dergi_sayi_no=237&

yıldönümü olan 5 Mayıs’ta yine AÜ SBF’de İnsan Hakları Merkezi ve Siyasal Bilgiler Fakültesi Öğrenci Dayanışma Derneği (SBF-d-DER) ile birlikte düzenlediği Arkadaş Z. Özger Buluşması da Sol ve homofobi konusuna odaklanmıştı. Arkadaş. Z. Özger, basılı tek kitabı olan Sevdadır (1974)’daki şiirleri devrimci çevreler arasında dilden dile dolaşan ve bestelenen devrimci bir şairdi. Ama aynı sol çevreler “Güneşe ve erkeklige büyüyen vücudum/Düşüverecek ellerinizden ve/Bir gün elbette Zeki Müren’i seveceksiniz?(Zeki Müren’i seviniz)” diyen Arkadaş’ın eşcinselliğini yıllarca görmezden gelmiş, hatta saklamaya çalışmıştı. İşte Arkadaş Z. Özger Buluşması bu saklı tarihin üstündeki tülün yırtılmasına, onun şiirindeki hegemonik erkeklik ve homofobi eleştirisinin tartışılmasına, şiirlerinin yeni bir perspektiften okunmasına vesile oldu. ¹⁷“Sol ve Homofobi” oturumlarına ise Türkiye’deki farklı sol kesimlerden temsilciler katılmıştı. 68 Kuşağı’nın önde gelen isimlerinden olan Sosyalist Gelecek Parti Girişimi (SGPH)’nden Ertuğrul Kürkçü, Troçkist gelenekten IV. Enternasyonal’in Türkiye

17 Yeliz Kızıllarslan, “Arkadaş Z. Özger Şiirinde Erkeklik ve Homofobi Eleştirisi”, **Homofobi Kimin Meselesi?: Anti-Homofobi Kitabı 2 (Uluslararası Homofobi Karşıtı Buluşma)**.

seksiyonunu oluşturan Sosyalist Demokrasi için Yeni Yol'dan Ecehan Balta, Maoist kökenleri olan Demokratik Haklar Federasyonu (DHF)'nden Eylem Yıldız, Türkiye'de Sol-Sosyal Demokrat kesimdeki boşluğu doldurmak amacındaki Eşitlik ve Demokrasi Partisi (EDP)'nden Ilgım Yıldır, Ezilenlerin Sosyalist Partisi (ESP)'nden İnan Karakoç ve Anar-ko-Komünist düşünce geleneğinden Kürşat Kızıltuğ söz konusu oturumlarda Türkiye Solundaki hetero-patriyarkal zihniyeti sorgulayarak özeleştirisinin önünü açan tespitler yaptıkları gibi kapitalizme karşı LGBT'lerin özgül sorunlarını göz ardı etmeyen ortak bir politik hat ve mücadele ortaklığı örebilmenin imkânları üzerinde durmuşlardı. Bu bağlamda Kürçü, Balta, Yıldız ve Yıldır'ın yazılarını içeren Anti-Homofobi Kitabı 2, Sol ve egemen olandan farklı cinsel kimlikler arasında tam da Butler'ın önerdiği türden bir Queer yoldaşlığı inşa edebilmenin mümkün olduğuna işaret ediyor.

Hülasa, Homofobi Kimin Meselesi: Anti-Homofobi Kitabı 2, içerdiği zengin tartışmalarla bizleri yeniden düşünmeye davet eden çok önemli bir kitap.